

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ABDÜLMECİD BİN ŞEYH NASÛH TOSYEVÎ'NİN
ARAFÂTÜ'L-ARİFÎN ADLI KIRK HADİS TERCÜMESİ:
İNCELEME-METİN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tülay KOL

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hacı İbrahim DEMİRKAZIK

Bilecik, 2019

10125876

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ABDÜLMECÎD BİN ŞEYH NASÛH TOSYEVÎ'NİN
ARAFÂTÜ'L-ARİFÎN ADLI KIRK HADİS TERCÜMESİ:
İNCELEME-METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tülay KOL

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hacı İbrahim DEMİRKAZIK

Bilecik, 2019

10125876

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Tulay KOL
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Yüksek Lisans
Tez Danışmanı : Doc. Dr. Hacı İbrahim DEMİRKAZIK
Tezin Özgün Adı : Abdülmeccid bin Seyh Nasih Targevi'nin Arafatül-
Arifin Adlı Kırk Hadis Tercümesi: İnceleme - Metin
Tezin İngilizce Adı : Abdülmeccid bin Seyh Nasih Targevi's Translation of
Forty Hadith Named Arafatül-Arif: Review - Text

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 23 / 03 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY~~
~~ÇOKLUĞU~~ ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Doc. Dr. Hacı İbrahim DEMİRKAZIK

Üye Doc. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Binyamin AYSIÇEĞİ

Üye : .....

Üye : .....

İmza

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20..... tarih ve
...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Abdulmecîd Bin Şeyh Nasûh Tosyevî'nin Arafâtü'l-Arifin Adlı Kırk Hadis Tercümesi: İnceleme - Metin” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Tülay KOL

ÖN SÖZ

İslâmî edebiyatta önemli bir yeri olan “Kırk Hadîs” yazma geleneği kapsamında kaleme alınan eserlere Türk edebiyatında da çok rastlanmaktadır. Hicri 2. yüzyılda ortaya çıkmış olan bu gelenek kapsamında birçok Türkçe eser de kaleme alınmıştır. Bu türden bir eser yazarlardan biri de Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî’dir. Abdülmecîd Tosyevî 16. yüzyıl önemli Osmanlı âlimlerinden biri olup başta tefsir olmak üzere birçok farklı alanda çeşitli türden eserler kaleme almış önemli birisidir. Kendisinin *Arafâtü’l-Ârifîn* isimli kırk hadîs eseri de bu türün önemli örnekleri arasında yer almaktadır.

Bizde bu çalışmamızda Abdülmecîd Tosyevî’nin *Arafâtü’l-Ârifîn* isimli kırk hadîs eserinin mevcut iki nüshasının transkripsiyonlu metnini hazırladık. Çalışmamızın giriş bölümünde “Kırk Hadis” geleneği hakkında bilgi verdikten sonra birinci bölümde Abdülmecîd Tosyevî’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdik.

Tezimizin ikinci bölümünde *Arafâtü’l-Ârifîn* adlı eserin teknik ve muhteva analizini yaptık ve eserde geçen hadisler üzerinde incelemelerde bulunduk.

Daha sonra tezimiz asıl bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise Abdülmecîd Tosyevî’nin bu eserinin tenkitli metnini vererek transkripsiyonlu metnin oluşturulmasında izlenen yol hakkında bilgi verdik. Bunun sonucunda çalışmamızda önemli bir kırk hadîs kitabının metnini ortaya koymaya çalıştık. Böylece hem Abdülmecîd Tosyevî’nin bilinmemiş bir metnini gün yüzüne çıkarmak hem de kırk hadîs külliyyâtına katkıda bulunmaya çalıştık. Böylelikle bu konuda çalışan araştırmacılara malzeme sağlamayı amaçladık.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında başta danışman hocam olmak üzere birçok hocamdan ve arkadaşımından yardım aldım. Hepsine burada ayrı ayrı teşekkür etmek isterim. Öncelikle çalışmamda bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Hacı İbrahim DEMİRKAZIK’a çok teşekkür ederim. Ayrıca tez konusunun tespitinde ve sonraki aşamalarda çok yardımını gördüğüm Prof. Dr. Mücahit KAÇAR hocama ve bu çalışmanın başından sonuna kadar yanımda olan desteklerini her dâim hissettiren kız kardeşim Tuğba KOL ve eşim İlyas KERECİ’ye çok teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmada kırk hadîs geleneğinin önemli bir örneği olan *Arafâtü'l-Ârifîn* adlı manzum ve mensur karışık biçimde ele alınan bir eserin metni ortaya koyulmuştur. Eser 16. yüzyılın önemli âlimlerinden biri olan Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmada söz konusu eserin metni ortaya konularak, eser incelenmiştir. Çalışmamızın giriş bölümünde *Arafâtü'l-Ârifîn*'in dâhil olduğu kırk hadîs geleneğinin ortaya çıkışı ve önemli örnekleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde *Arafâtü'l-Ârifîn* adlı eserin teknik yönü ve muhteva özellikleri hakkında bilgiler sunulmuş olup eserde geçen hadisler üzerinde durulmuştur. Çalışmamızın esas bölümü olan üçüncü bölümde ise *Arafâtü'l-Ârifîn*'in eldeki iki nüshasından hareketle tenkitli metni sunulmuştur. Bu bölümde transkripsiyonlu metnin oluşturulmasında izlenen yol hakkında da bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî, Hadis, Kırk Hadis, Hadis Edebiyatı, 16. Yüzyıl

ABSTRACT

In this study, the *text of a verse and prose, Arafâtü'l-Ârifîn*, which is an important example of the forty hadith tradition, is presented. This work was written by Abdülmecid b. Şeyh Nasûh Tosyevî who was one of the 16th century scholar. In the study, the text of the work in question was put forward and the work was examined. In the introduction part of this study, information about the emergence and important examples of the tradition of forty hadiths including *Arafâtü'l-Ârifîn* is given. In the first part of our study, Information is given about the life and works of Abdülmecid b. Şeyh Nasûh Tosyevî. In the second part of the study, information about the technical aspects and content features of *Arafâtü'l-Ârifîn* is presented and the hadiths in the work are discussed. In the third section, which is an essential part of our study *Arafâtü'l-Ârifîn* 's movement is presented in the context of critical text. This section also provides information about the method which the transcribed text is produced.

Keywords: Abdülmecid b. Şeyh Nasûh Tosyevî, Hadith, Forty Hadith, Literature of Hadith, 16th Century

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLMECİD B. ŞEYH NASŪH TOSYEVÎ'NİN HAYATI EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	22
1.2. ESERLERİ	25

İKİNCİ BÖLÜM

ARAFÂTŪ'L-ÂRİFÎN

İNCELEME

2.1 <i>ARAFÂTŪ'L-ÂRİFÎN</i> 'İN TEKNİK VE MUHTEVA ANALİZİ	31
2.2 <i>ARAFÂTŪ'L-ÂRİFÎN</i> 'İN HADİS BAŞLIKLARI VE İZÂHLARI	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAFÂTŪ'L-ÂRİFÎN TERCÜMESİ

TENKİTLİ METİN

3.1. TENKİTLİ METİNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL	56
3.2. TENKİTLİ METİN	59

3.2.1. Hazâ Kitâbu <i>Arafâtü'l-Ârifîn</i>	59
3.2.2 Hamd-i bî-Pâyân Ol Dâim-i Deyyâna	60
3.2.3. Salavât-ı bî-Girân Ol Habîb-i Rahmâna	61
3.2.4. Ashâbına ve Zürriyât u Ensâbına (Övgü)	62
3.2.5. Ammâ Bad (sebeb-i telif)	62
3.2.6. El-Hadîsü'l-Evvel	64
3.2.7. El-Hadîsü's-Sânî	68
3.2.8. El-Hadîsü's-Selâsu	72
3.2.9. El-Hadîsü'r-Râbi'u	75
3.2.10. El-Hadîsü'l-Hâmisu	77
3.2.11. El-Hadîsü's-Sâdisu	82
3.2.12. El-Hadîsü's-Sâbi'u	84
3.2.13. El-Hadîsü's-Sâminu	85
3.2.14. El-Hadîsü't-Tâsi'u	92
3.2.15. El-Hadîsü'l-Âşiru	93
3.2.16. El-Hadîsü'l-Hâdî Aşere	94
3.2.17. El-Hadîsü's-Sâni Aşere	97
3.2.18. El-Hadîsü's-Sâlisu Aşere	98
3.2.19. El-Hadîsü'r-Râbiu Aşere	100
3.2.20. El-Hadîsü'l-Hâmisu Aşere	102
3.2.21. El-Hadîsü's-Sâdisu Aşere	103
3.2.22. El-Hadîsü's-Sâbi'u Aşere	104
3.2.23. El-Hadîsü's-Sâminu Aşere	106
3.2.24. El-Hadîsü't-Tâsi'u Aşere	109
3.2.25. El-Hadîsü'l-İşrûne	111

3.2.26. El-Hadîsü'l Hâdî ve'l-İşrûne	113
3.2.27. El-Hadîsü's-Sânî ve'l-İşrûne	114
3.2.28. El-hadîsü's-Sâlisu ve'l-İşrûne	117
3.2.29. El-Hadîsü'r-Râbi'u ve'l-İşrûne	123
3.2.30. El-Hadîsü'l-Hâmisu ve'l-İşrûne	126
3.2.31. El-Hadîsü's-Sâdisu ve'l-İşrûne	127
3.2.32. El-Hadîsü's-Sâminu ve'l-İşrûne	128
3.2.33. El-Hadîsü't-Tâsi'u ve'l-İşrûne	129
3.2.34. El-Hadîsü's-Selâsûne	131
3.2.35. El-Hadîsü'l-Hâdî ve's-Selâsûne	132
3.2.36. El-Hadîsü's-Sânî ve's-Selâsûne	133
3.2.37. El-Hadîsü's-Sâlisu ve's-Selâsûne	135
3.2.38. El-Hadîsü'r-Râbi'u ve's-Selâsûne	136
3.2.39. El-Hadîsü'l-Hâmisu ve's-Selâsûne	138
3.2.40. El-Hadîsü's-Sâdisu ve's-Selâsûne	139
3.2.41. El-Hadîsü's-Sâbi'u ve's-Selâsûne	142
3.2.42. El-Hadîsü's-Sâminu ve's-Selâsûne	143
3.2.43. El-Hadîsü't-Tâsi'u ve's-Selâsûne	145
3.2.44. El-Hadîsü'l Erba'ûne	147
3.2.45. Temme Haze'l-Kitâbu	149
SONUÇ	151
KAYNAKÇA	152

KISALTMALAR

İÜ.	:	İstanbul Üniversitesi (nüshası)
S.	:	Süleymaniye (nüshası)
bk.	:	bakınız
b.	:	bin
Ktp.	:	Kütüphane
Ef.	:	Efendi
C.	:	Cilt
S.	:	sayı
ss.	:	sayfa sayısı
vb.	:	ve benzeri
Hz.	:	Hazret-i
c.c.	:	Celle Celâlühu
a.s.	:	Aleyhi's-selâm
s.a.v.	:	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
vr.	:	varak
nr.	:	numara
ö.	:	ölümü, ölüm yılı
h.	:	hicri
m.	:	miladi
DİA	:	Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DTCF	:	Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
İBB	:	İstanbul Büyükşehir Belediyesi

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ¹

(أ) | a, e, ı, i, u, ü

ط | t, T

(آ) | a, ā, Ā

ظ | z, Z

ء   د

ع   ‘

ث | s, S

غ | ğ, Ğ

ح | ħ, Ħ

ق | k, K

خ | ħ, Ħ

ك | k, g, ñ

ذ | z, Z

و | v, u, ü, o, ö, ū, Ū

ص | ş, Ş

ه | h, a, e

ض | d, D ; z, Z

ی | y, ı, ĩ, Ī

---

¹ Metnin yazımında Gentium Plus fontuna başvurulmuş olup; “ م, س, ژ, ز, ر, د, چ, ج, ب” gibi telaffuzu müşterek seslerin gösterilmesine gerek duyulmamıştır.

GİRİŞ

HADÎS-İ ERBAİN VE EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ

EDEBİYAT VE İSLÂM PEYGAMBERİ HZ. MUHAMMED

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana hep var olan ve her alanda varlığını, etkisini apaçık şekilde hissettiren en büyük sistem olarak karşımıza çıkan din; gerek içerik gerek söz varlığı olarak edebî eserleri etkilemiştir. Nitekim tarihin her döneminde bireyi ve bunun neticesinde toplumu derinden etkileyen bu büyük unsurun dolaylı yoldan bireyin ürettiği bir sanat olan edebiyatı da etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur.

İslâmiyet'ten önce Türkler başlangıçta büyü ve sihre dayalı olan Şamanizm inancına mensup iken; daha sonradan Maniheizm ve Budizm dinlerini benimsemiş olarak tarih sahnesinde yer almaktadır. Bu din değişiklikleri içinde oluşturulan edebî eserlerde buldukları inanç sisteminin değerlerini, inanç esaslarını bulmak mümkündür. Örnek verecek olursak toplumun en önemli kişileri olarak adlandırılan din adamları (şamanlar), toplumsal hadiseleri destan şeklinde şiire dönüştürerek söyledikleri şiirlerle sözlü kültüre, sanata ve edebiyata hayat vermişlerdir. Görülüyor ki başlangıçta dini törenlerde ortaya çıkan, dile bağlı bir sanat olan edebiyatın; tarih, psikoloj, felsefe vb gibi pek çok bilimle ilişkisi olduğu gibi dinle de ilişkisi vardır.

Din ve edebiyat ilişkisi, kadim bir ilişkidir. Güzel sanatların başlangıcı hakkında araştırmalar yapan ilim adamları, estetik zevkin ortaya çıkışını ve gelişimini araştıran uzmanlar, musikinin, raksın, şiir ve edebiyatın menşeinin din olduğu hususunda ortak görüşe sahiptirler. İslam öncesi Türk edebiyatındaki şaman, kam, baksı gibi ozanların yuğ denilen cenaze törenlerinde söylediği sagular, şölenlerde söylenen koşuklar dini edebiyatın sözlü geleneğe ait ilk ürünleridir (Gökdemir, 2014: 5).

Din, hem bireysel hayatı hem de toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları içeren temel bir yapıdır. Türk edebiyatında zamanla din dışı konulara yönelmiş olunsa da dini duygu ve tecrübeye olan ilgi hiçbir zaman yok olmamıştır. Din dili, edebiyat ve şiir dilini beslemiş; edebiyat da dini düşünce, inanç ve değerlerin tanıtılması, anlaşılması ve öğretilmesi amacıyla kullanılmış ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

Tarih sahnesinde varlığını asırlardır gösteren Türk milleti; önceleri Budizm, Maniheizm, Şamanizm... gibi dinleri kabul etmiş olsa da Türk edebiyatındaki en köklü değişiklikler, İslâmiyet'in kabul edilmesiyle görülmüştür ve Türklerin yaşamlarında İslâm dini önemli bir olgu haline gelmiştir. Şöyle ki Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra onu sadece dini vecibeleri yerine getirerek yaşamakla kalmayıp; toplumsal hayatlarını da İslâm'a göre şekillendirmişlerdir. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde zirveyi yaşayan bu durum edebiyat için fazlasıyla söz konusu olmuş olsa da bu değişiklik sadece edebiyatla sınırlı kalmamış; el sanatlarından musikiye, mimariden hüsnühatta kadar hemen her kültür ögesi İslam anlayışıyla tezyin edilmiştir (Demirkazık, 2015: 852; Gökdemir, 2014: 1).

Öncelikle manevi yaşantıyı şekillendirici rol oynayan İslâm dini etkisiyle oluşan sosyal ve kültürel yapıda meydana gelen değişim ve dönüşümler, akabinde edebi ürünlerin içerik, dil ve üslubunu da etkilemiş olup ortaya konan eserlerde hem içerik hem de biçimsel yönden yenilikler görülmüştür. Örneğin; edebî eserlerde Arapça ve Farsça kelimeler, İslâm dinine ait terimler ve kavramlar yer almaya başlamıştır.

Toplum olarak yaşanan büyük hadiselerin sanat üzerinde de etkisinin olduğu bilinen bir gerçektir. İslamlaşma da Türk toplumunun sosyal ve kültürel yapısını değiştirerek dönüştürmüş, dilini ve estetik anlayışını yenilemiştir. Türk dünyası XI. yüzyılda tümüyle İslam dininin ve kültürünün çerçevesine girmiş, Türk milleti için yeni bir kültür değişimi, yeni bir dil ve edebiyat dönemi başlamış ve yeni bir duygu ve düşünce ufku açılmıştır. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu yeni dinin camiası içine girince benliklerinden ve hususiyetlerinden fedakârlıklar yapmışlar, İslamiyet'in vücuda getirdiği yeni telakkileri, yeni mefhumları ve yeni bilgileri kabul edip benimsemişlerdir. Nitekim Türkler İslamlaşma sürecinde tabi bir kültür değişimi yaşamış, yeni bir estetik anlayış içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Bu estetik anlayış dünya görüşünde, yaratılış telakkisinde, hayat ve varlık tasavvurunda kendini göstermiştir. Bütün bunlar, içine girilen yeni dil havzası içerisinde yeni edebi eserlerin hayat bulmasını sağlamıştır (Gökdemir, 2014: 5-6).

Dinî kültürün edebî eserler üzerindeki etkisi yadsınamaz olup bu etki ile ortaya çıkmış ve gelişmiş birçok edebî tür bulunmaktadır. Klâsik Türk şiirimizin oluşum ve şekillenmesinde en etkili ve temel kaynak şüphesiz İslâmiyet'tir. Klâsik edebiyat metinlerinin kültür birikimini oluşturan kaynakların başında Kur'ân-ı Kerîm gelir. Bunu edebiyatımızın yoğun bir şekilde beslendiği hadîsler, peygamber kıssaları, tasavvuf, İslâm tarihi vb. dinî kaynaklar takip eder. Bu doğrultuda kuruluş dönemi olarak adlandırılan XIII- XV. yüzyılda yazılmış eserler incelendiğinde müelliflerin çoğunlukla dinî kaynaklı eserler verdikleri görülmektedir. Şâirlerimizin dinî her konuda eser verdikleri dolayısıyla, klâsik edebiyatımızın kaynağının din olduğunu söylemek mümkündür (Gültekin, 2014: 12; Bahadır, 2018: 2).

İslâmi Türk edebiyatının önemli bir kolu olan dîvân edebiyatında hangi amaçla yazılmış olursa olsun Klâsik Türk edebiyatı edipleri kaleme aldıkları hemen her esere besmele ile başlamışlar ve eserlerine Allah'ın varlığı ve birliği ve O'na övgüden sonra Hz. Muhammed'e salât ve selâm getirip Hz. Peygamberi çeşitli güzel yönleri ve sıfatlarıyla anarak devam etmişler ve ancak bunlardan sonra asıl konuya geçmişlerdir. Bununla birlikte doğrudan dini mevzuları ele alan ilâhî, tevhdî, münâcât, na't, mevlid, hilye, mirâciye gibi edebî türlerde eserler de yazmışlardır. Bu husûs, Müslümân toplumların edebiyatlarında görülen ortak bir tema olarak karşımıza çıksa da Türk toplumunda "Sen olmasaydın ben kâinatı yaratmazdım" şeklindeki kudsi² hadis olarak rivâyet edilen hitâba mazhar olan Hz. Muhammed (s.a.v.) başka bir muhabbetle gönüllere işlenmiştir. Birçok şaire ilham kaynağı olan bu sevgi, saygı ve bağlılık tasavvuf edebiyatının gelişmesine önemli katkılar sağlamış ve neticesinde edebî ürünlerde Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem kadar övülen başka bir kişiye rastlanmamıştır. (Açık ve Kaçar, 2013: 21; Demirkazık, 2015: 852).

En temel kaynağı din olan klâsik edebiyatımızın şâirleri, dînî her konuda eser vermişlerdir. Şâirlerimiz bu doğrultuda dîvân ve mesnevîlerinin baş kısmında Tevhîd, Münâcât ve Naatlere yer verip bunu bir gelenek hâline getirmişlerdir. Böyle bir durumda İslâm medeniyeti içerisinde varlık göstermiş Klâsik Türk edebiyatının muhteviyâtında, bu dinin peygamberi olan Hz. Muhammed (sav) ile

---

² Hz. Peygamber'in Allâh Teâlâ'dan rivâyetle ifâde buyurduğu hadîslere denir.

ilgili türlerin olması kaçınılmazdır. Bunun içindir ki şâirlerimiz tarafından Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının her safhası siyer, hilye, mi'râciye, naat ve kırk hadîs türündeki eserlerde müstakil olarak anlatıldığı gibi bu temel türler dışında başka konularda yazılan eserlerin hem baş tarafında hem de bir vesileyle değişik bölümlerinde ele alınarak Hz. Peygamber övülmüştür. Bunun neticesi olarak ise klâsik edebiyatımızda manzum ve mensur şekilde Hz. Peygamber'in hayatını, mucizelerini ve manevî şahsiyetini ele alan birçok eser ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2004: 221; Gültekin, 2014: 12; Açık ve Kaçar, 2013: 21).

Divân şâirleri yukarıda bahsedilen türlerde Hz. Muhammed'e duydukları sevgiyi kaleme aldıkları gibi sadece beyitler ya da şiir düzeyinde de yeri geldikçe Peygamberlerine duydukları aşkı dile getirmiş olup her vesileyle Efendimiz Hz. Muhammed'den şefâat dilemişlerdir (Açık ve Kaçar, 2013: 24).

16. asır şâirlerinde olan Hayreti:

Sen Mustafâ'ya şol kadar oldı mahabbetüm
Canum sever kimün ki ola adı Mustafâ (Açık ve Kaçar, 2013: 24)

şeklinde dile getirdiği beytinde Hz. Muhammed Mustafâ'ya karşı duyduğu muhabbeti en samimi duygularla vererek ismi Mustafâ olmasının bir kimseyi sevmedeki gerekçesinde yeterli olacağını söylemektedir.

Bir diğer örnekte ise Nâbî meşhur gazelinde:

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdur bu
Nazargâh-ı İlâhîdir makâm-ı Mustafâdur bu (Şentürk, 2011: 521).

diyerek içinde Peygamber Efendimize karşı beslediği derin muhabbet, hürmet ve aşkı bu ve diğer beyitlerinde en kalbî duygularla dile getirmiştir.

Yine aynı şekilde Şeyh Gâlib'in müseddes nazım şekliyle kaleme aldığı nat'ında geçen:

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammedsin efendim
Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim

şeklindeki dizeleri ve klâsik edebiyatımızda yer alan bunun gibi Peygamber Efendimize duyulan aşkı ve hürmeti anlatan birçok örnekle karşılaşmamız; Allâh'ın âlemlere rahmetinin Hz. Muhammed olduğunu, O'nun sayesinde bu âlemin var

olduğunu, Allâh'ın bu cihâmı yaratmadaki amacının Hz. Muhammed olduğunu, her şeyin O'nun hürmetine yaratılmış olduğunu, hulasâ o nûr sayesinde her şeyin vücût bulduğunun idrâkinde olanlar için kaçınılmaz bir durumdur (Açık ve Kaçar, 2013: 29).

Nitekim Hz. Enes'ten nakledilen rivâyete göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Her peygamberin husûsî bir duâsı var ki, onunla ümmetiyle ilgili olarak duâ etmiş ve duâsı kabul edilmiştir. Ben ise, duâmı kıyâmet gününde ümmetim için şefaât kıldım / ümmetim için erteledim, şefaât etmeye ayırdım.” (www.sorularlailamiyet.com, 2019).

Aynı şekilde Hz. Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Her peygamberin -yapacağı- müstecab (Allâh tarafından kabul edileceğine dair söz verilen) bir duâsı vardır. Ben ise o duâmı ahrette ümmetim için şefaât olarak saklamayı arzu ediyorum / saklıyorum / sakladım.” (www.sorularlailamiyet.com, 2019).

Nitekim böyle bir yüce peygamberin ümmeti olduğumuz için şükretmekten başka elimizden yeterli bir gayret gelemes çünkü bu yüce makâma yukarıda verdiğimiz birbirinden güzel ve insanı cezbedici örneklerde olduğu gibi yapılan her türlü övgü yetersiz gelse de kalplerinde taşıdıkları sarsılmaz imanlarını edebî kudretleri ile mezcedip ellerinden gelen gayreti en samimi duygularla ve bizim de ruhumuza esenlik katacak şekilde dile getiren bu üstâdlara paha biçilemez kıymette eserler ortaya koydukları için teşekkür eder; Resulu'llâha bu denli muhabbet beslemelerine karşı şânı yüce olan Allâh'ın merhametine mazhâr olmalarını dileriz.

KIRK HADİS GELENEĞİ

Hadîs Kelimesi ve Tekâmülü

Klâsik edebiyata kaynaklık eden hadîslerin diğer türlere nazaran edebiyat tarihinde özel bir yeri vardır. Kelime olarak değerlendirildiğinde ise birçok anlama sahip olan hadîs; lügat anlamı olarak hem “yeni, yeni ortaya çıkan, son zamanlarda olan; “modern” ve “eskinin zıttı olan şey” hem “söz” hem “haber” gibi anlamlara gelmektedir. İstılahta Hz. Muhammed’in (s.a.v) sözleri için kullanılan hadîs; aynı zamanda hadîsleri tespit, nakil ve anlamaya yönelik bir ilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Peygamber Efendimizin fiil ve halleri anlamını da içeren ‘sünnet’ kavramı yerine de kullanan âlimler de vardır. Bunların yanı sıra insana uyanıkken ya da uyurken, işitme ya da vahiy vasıtasıyla ulaşan her söze de hadîs denilmiştir (Çakır, 2013: 3; Gökdemir, 2014: 2; Donuk, 2018: 47, Bahadır, 2018: 2).

Bu bağlamdaki bir diğer tanımda ise hadîs;

Hadîs, Arapça bir sözcük olup kelime; haber, kıssa, dini veya dünyevi, tarihi veya güncel konuşma manalarına gelir. Sifat olarak “yeni” anlamı taşırken, yerleşik terim anlamı ise son peygamber Hz. Muhammed’den rivayet edilen şeyleri, onun fiilleri, sözleri, takrirleri yahut fiziki görünümü anlamına gelir (Altuntaş, 2016: 2).

şeklinde ifade edilmiştir.

Görünen o ki etimolojik olarak “eski” anlamındaki kadîm kelimesinin zıddı, Arapça tahdîs (تحديث) mastarından isim olup çoğulu ehâdîs (احاديث) şeklinde olan hadîs (حديث) kelimesi, İslâmiyet’le beraber farklı bir anlam boyutu daha kazanmış ve Hz. Peygamber’in sözlerine “el-ehâdîsü’l-kavliyye”, fiillerine “elehâdîsü’l-fi’liyye” ve tasvip ettiği şeylere de “el-ehâdîsü’t-takrîriyye” denilmiştir. (Gökdemir, 2014: 2; Özdemir, 2016: 324)

Bunların yanında Peygamber Efendimiz’in ağzından çıkan sözleri ve işlediği fiilleri kapsayan hadîslere ek olarak Hz. Peygamber’in Kur’an dışında Allah’a dayandırarak söylediği hadîsleri ihtiva eden, “ilâhî hadîs, rabbânî hadîs” diye de adlandırılan kudsî hadîsler vardır. Bunlar Hz. Peygamber’in istediği ibare ile ifade etmek üzere Allah tarafından bazen Cibrîl (a.s) vasıtasıyla ve bazen de vahiy, ilham ve rüya suretiyle Peygambere bildirilen Peygamberin “Allah Teâlâ şöyle buyuruyor” diyerek aktardığı, Kuran dışında Allah’a atfedilen sözlerdir. Bir

diğer ifadeyle kudsî hadis: “Allah tarafından vahiy, ilham, rüya gibi değişik bilgi edinme yolları ile anlamı Hz. Peygamber’e bildirilen, onun tarafından kendi ifade ve üslûbu ile Allah’a nisbet edilerek rivayet edilen, Kur’an’la herhangi bir ilgisi bulunmadığı gibi i‘câz vasfı da olmayan hadis” şeklinde tanımlanabilir. Bu tür hadislerin kudsî olarak nitelendirilmesi mânanın Allah’a aidiyeti, hadis denilmesi de Resûl-i Ekrem tarafından dile getirilmiş olması sebebiyledir. Kudsî hadislerin Allah’a nisbet edilmesi onların sabit ve sahih olduğu anlamına gelmez, buradaki “kudsî” kelimesi sadece sözün kaynağını gösterir, metnin kabul veya reddi açısından bir hüküm ifade etmez. Yani bir nevi kudsî hadis, manâsı Allah'a, ifadesi Peygamber Efendimize aid olan hadisleri ihtiva etmektedir (Yılmaz, 2002: 318; Altuntaş, 2016: 5).

Müslümanlar için hadisler, Kur’ân-ı Kerim ayetlerinden sonra dinin ikinci temel kaynağıdır. Hadisler, ayet-i kerimeleri ilahi maksada göre açıklayan, ihtilafa düşülen herhangi bir konuda insanları aydınlatan bir kaynaktır. Sahabe Hz. Peygamber’in hadislerini öğrenerek kendi aralarında müzakere etmiş hadisleri bir ibadet vecdi ve şuuru ile öğrenip birbirlerine aktarmış, bizzat duymadıkları hadisleri de öğrenmek için gayret göstermişlerdir. Bu çaba, Hz. Peygamber’in vefatından sonra da devam etmiş, bir hadisi öğrenmek için uzun yolculuklar dahi yapılmıştır (Gökdemir, 2014: 3).

Din eğitimi ve öğretimin de iki temel kaynağından biri olan hadisler, inanan insanların hayatlarını şekillendiren ve davranışlarını belirleyen kurallar koyar. Hadisler, sadece iman ve ibadet ile ilgili hususları değil, hayatın tamamına dair bilgi ve emirleri içerir. Dolayısıyla hadisler Kur’an’dan sonra, din eğitimi ve öğretiminde insanlar için temel bilgileri içermektedir. Hz. Peygamber’in söz, fiil ve uygulamalarını oluşturan hadisler konuyu somutlaştırarak ve uygulayarak anlatması ve öğretmesi bakımından önemli bir referanstır (Aybey, 2018: 203).

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan birçok ayette Hz. Peygamber’e itaatın emredilmesi (Ali İmran, 3/31, 32, 132; Nisa, 4/13, 59, 69, 80; Maide, 5/92; Enfâl, 8/20, 46; Nûr, 24/52; Muhammed, 47/33) ve özellikle, “Peygamber size ne veriyse onu alın; sizi neden alıkoyduysa ondan vazgeçin (Haşr Sûresi, 59/7).” ve “O, nefis arzusu ile konuşmaz. Kur’ân, ancak kendisine bildirilen bir vahiydir” (Necm Sûresi, 53/3-4). âyetleri Hz. Muhammed’e uymanın zarûrî olduğunu ve hadislerin, Müslümânlar için vazgeçilmez bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu uyma işi ancak akâid, İslam esasları, dinî hükümler olarak aralarında bir fark gözetmeden Peygamberin bütün söz ve davranışlarına ‘koşulsuz’ tâbi olmakla gerçekleşir (Donuk, 2018: 48; Aybey, 2018: 203).

İnsanlar için bir hidâyet ve rahmet kaynağı olan (Lokman 31/3) Kur'ân-ı Kerim'i sözleriyle açıklayan, fiilleriyle uygulanışını gösteren âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarını ihtiva eden hadîs, Müslümânlar tarafından Kur'ân'dan sonra başvurulacak en önemli kaynak ve Kur'ân'ın açıklayıcısı olması nedeniyle de Müslümânların inanç, ibâdet, ahlâk ve hayat tarzlarını tesis eden önemli bir vasıtaadır (Aybey, 2018: 202)

Nitekim İslamî hükümlerin ortaya konuluşunda Kur'ân'dan sonra ikinci kaynak olarak Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarının geldiği hususunda görüş birliği vardır. Kur'ân'ı en iyi anlayan, âyetlerdeki ilâhî maksadı en iyi bilen Hz. Muhammed olduğu için, ihtilafa düşülen noktalarda hadisleriyle insanlara yol göstermiştir (Donuk, 2018: 48).

Kur'an-ı Kerim'de temas edilmekle birlikte detaylı bilgilere yer verilmeyen ahiret hayatı ile ilgili hususlar; namaz, oruç, zekât, hac gibi Kur'ân'da uygulama hükümleri olmayan ibâdetlerin nasıl tatbik edileceği hadîslerle netlik kazanmış, İslâm'ın birçok meselesi yine hadîslerle çözüme kavuşturulmuştur (Gökdemir, 2014: 3; Donuk, 2018: 48; Aybey, 2018: 202-203).

Bu durumu, (Aybey, 2018: 203) “Dolayısıyla Hz. Peygamber'in tebliğ görevinin yanında, âyetlerde herkesin kolaylıkla anlayamayacağı husûsları, anlaşılabilir şekilde izah etme görevi de bulunmaktadır” şeklinde açıklamıştır. Hâl böyle olunca “Hadîsler aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'de yer almayan birçok meseleye de açıklık getirmiştir” (Donuk, 2018: 48) görüşü yoğunluk kazanmaya başlamıştır. İşte bu öneminden dolayı İslâm'ın ikinci asıl kaynağı ve dayanağı olan hadîsler, hem Türk-İslâm edebiyatında kaleme alınan dîvânların veya başka eserlerin belli bölümlerinde bazen bütün olarak, bazen de iktibas ve telmih sanatları ile beyitlerde zikredilmiş; hem de edebiyatımızda müstakil bir edebî tür olarak ortaya çıkmıştır (Çakır, 2013: 6; Gökdemir, 2016: 84). Şöyle ki hadîs üzerine pek çok çalışmaların yapıp, eserlerin yazıldığı geniş bir külliyât karşımıza çıkmaktadır. Bu alandaki çalışmalardan birini de “kırk hadîs” adlı eserler oluşturur (Aybey, 2018: 203).

Hız. Peygamber'le ilgili olan türler arasında mevlidler başta olmak üzere, Siyerler, Mirâciyeler, Mucizenâmeler, Hilyeler gibi türlerin yanında oldukça fazla rağbet görmüş olan manzum kırk hadîs tercümeleleri de yer almaktadır. Türk edebiyatında dinî edebiyat ürünler arasında siyer, hilye, mevlid, maktel gibi

çalışmaların içerisinde en fazla işlenen ve daha ön planda olan tür kırk hadîstir. Kırk hadîslerin dinî edebiyat ürünleri arasında daha ön planda olmasının sebebi Türk milletinin İslâm Peygamberine olan sevgi, saygı ve bağlılığıdır (Gültekin, 2014: 12; Metin, 2016: 5).

“Kırk Hadis-Erbaûn” çeşitli konulara dair kırk hadis ihtiva eden eserlerin ortak adıdır. Kırk, seksen, yüz gibi belirli sayılarda hadislerin bir araya getirildiği, çoğunlukla bu hadislerin tercümelerinin ve şerhlerinin de yapıldığı, derleme eserlerdir. Bu eserler, önceleri ilmi, daha sonraları ilmi-edebî bir üslupla yazılmış ve zengin bir literatür oluşturmuştur (Gültekin, 2014: 4).

Bir medeniyetin devamını sağlayan, soyunu devam ettiren değişik unsurlar vardır. Bunlardan biri de kuşkusuz geleneklerdir. Bir medeniyet, bir kültür gelenekler vasıtasıyla hayatta kalabilir. Kırk hadis geleneği de bu çerçevede değerlendirildiğinde, genelde İslam kültürünün özelde ise İslam ahlakının devamlılığını sağlayan önemli değerlerden biridir. Dolayısıyla kırk hadis geleneği, İslam'ın iki temel kaynağından biri olan hadislerin, insanlar tarafından belenmesinde, ezberlenmesinde ve özellikle de uygulanmasında önemli bir işlevi üstlenmiştir (Aybey, 2018: 202).

Bu yaklaşımla kırk hadîsler bir yönüyle dinî, diğer yönüyle edebî, ahlakî ve sosyal özelliklere sahip olduğundan, zamanla İslâm edebiyat ve tefekkürünün temel türlerinden biri hâline gelmiştir (Donuk, 2018: 48).

Türk-İslâm edebiyatı sahasında kaleme alınan manzum hadis tercümelemleri genellikle kırk adet hadisin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Hicrî II. yüzyıldan itibaren ilk ürünleri görülmeye başlanan kırk hadis derlemeleri daha sonraki dönemlerde önemli ölçüde yaygınlık kazanmış ve bağımsız bir edebî tür hâline almıştır (Gökdemir, 2016: 84).

Önceleri okuyucuyu eğitmeyi amaçlayan bu derlemeler, daha sonraları, İranlı ve Türk ulemanın elinde dinî-edebî bir kimlik kazanmış, hem ortaya çıktığı Arap edebiyatında hem de Fars ve Türk edebiyatında sanatkarlar tarafından büyük ilgi ve rağbet görmüştür (Gültekin, 2014: 13).

Netice itibâriyle Gökdemir'in (2016: 84) deyimiyle “Muhaddisler başta olmak üzere birçok kimse kırk hadîs türünde eserler verme çabası içerisinde girmiştir” ifadesi Gültekin'in (2014: 13) görüşlerini destekler mâhiyettir.

Böylece, İslâmî edebiyat geleneğinde, kırk hadis toplama, tercüme ve şerh etme işi, başlı başına bir edebiyat türü olarak yerini almıştır; hatta bu tür, dinî-edebî ürünler arasında, nicelik ve nitelik bakımından; diğerlerini geride bırakacak olgunluğa ve seviyeye ulaşmıştır (Gültekin, 2014: 13).

Nitekim hicrî 2. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilk örnekleri verilen bu gelenek içerisinde sadece Keşfü'z-zünûn'da kırk hadis türünde yazılmış yetmiş dört kitabın adı zikredilmektedir (Donuk, 2018: 48).

Yazılış Nedenleri

Kırk Hadîs türü manzum hadîs tercümelerinin, özellikle de manzum kırk hadîs tercümelerinin yazılma nedenlerinin başında hiç şüphesiz Hz. Peygamber'in "Ümmetim içinde din emirlerine dâir kırk hadîs derleyeni Allah Teâla, kıyâmet gününde fâkihler ve âlimler zümresi arasında haşreder." ve "Ben kıyâmet gününde ona şefâatçi olurum. Ona Cennetin dilediğin kapısından gir denilir. Âlimler zümresi ile yazılır, şehitler zümresi ile dirilir, şefâatim ona hak olur." meâlindeki zayıf, hatta mevzu olduğu kabul edilen rivâyet gelmektedir (Gültekin, 2014: 5; Gökdemir, 2016: 84-85).

Tarihî seyir içerisinde âlimleri bu tarz derleme eserler telif etmeye teşvik eden sebeplerin başında, kırk hadis nakletmenin faziletine dair bazı rivayetler gelmektedir. Bu rivayetler, tarihî süreç içerisinde birçok müellifin kırk hadis ihtiva eden eserler telif etmeleri için, âdeta bir ilham kaynağı olmuştur (Kanarya, 2017: 98)

Söz konusu hadîsler bilginlerce rivâyeti zayıf hadîsler arasında gösterilmesine rağmen oldukça ilgi görmüş ve yüzyıllar boyu âlim, şâir birçok insan tarafından kırk hadîs derlemelerinin ortaya çıkışında başlıca etken olmuştur. Gerçek şudur ki kırk hadîs çalışmaları yine bir hadîs vesilesiyle ortaya çıkmıştır ve kırk hadîs ezberlemenin fazîletini müjdeleyen "Men hafeze" diye başlayan söz konusu hadîsin ufak değişikliklerle beraber farklı rivâyetleri vardır. Bu hadîs, bazı rivâyetlerde "ben ona şefâatçi olurum" veya "cennette bana komşu olur" gibi değişik ifadelerle verilmiş olsa da hadis tercümelerinde hep yer almış olup diğer İslâm edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da Osmanlı şâir ve yazarları üzerinde etkisini göstermiş ve kırk hadîs, yüz hadîs, ve bin hadîs yazıp açıklama geleneği oluşmuştur. (Çakır, 2013: 5; Altuntaş, 2016: 6; Açık ve Kaçar, 2013: 21).

Nitekim zayıf olduğu konusunda hemfikir olursa da kırk hadîs edebiyatının doğmasında etkisi yadsınamayacak derecede olan bu hadîs, çok sayıda "kırk hadis" in yazılmasına, derlenmesine, tercümesine ve şerhine destek olmakla birlikte hemen bütün erbaûn risâlelerinin sebebi telif kısmında yahut bir şekilde, rivâyet farkı ile kaydedilir (Gültekin, 2014: 5; Altuntaş, 2016: 5-6). Bu durumda söz konusu mevzu hadîsin yanında kırk sayınsın Anadolu gelenek ve göreneklerinde ve İslam dininde önemi ve yerinin büyük olmasının da tesîri olsa gerektir.

“Meşhur olan bu rivâyetin dışında hadîsin diğeri bir târiki olarak zikredilen “Ölümünden sonraya kırk hadîs bırakan kimse cennette benim arkadaşımıdır.” rivâyeti de kırk hadis derleyenler için daha açık bir işaret ve müjde olarak görülmüştür” (Gökdemir, 2014: 9; Gökdemir, 2016: 85). Hz. Peygamber’in hadîslerindeki bu müjdeye nâil olmak arzusu ile bir kısmı muhaddis, bir kısmı farklı ilim dallarında ihtisâs sâhibi âlim, az bir kısmı da sıradan kimseler olmak üzere pek çok kişi nispeten kolay bir iş olan hadîs kaynaklarından kırk hadîs seçip çok sayıda kırk hadîs mecmuası meydana getirmişlerdir.

Bu bilgiler ışığında; İslâm âleminde kırk hadîs toplama, tercüme ve şerh geleneğinin yerleşmesi, zayıf da olsa, yukarıda zikredilen hadîsteki müjdeden ileri gelmektedir (Yılmaz, 1987: 85-88). Bununla beraber kırk hadîs türü eserlerin içeriğinden, özellikle de mukaddimelerinde müelliflerin işaret ettiği hususlardan hareketle müelliflerin eserlerini yazma gerekçeleri arasında çeşitli rivâyetlerin olduğu görülür (Avcı, 2007: 4; Hıısım, 2018: 7).

Kırk hadis literatürü gözden geçirildiğinde müellifleri bu türde eser te'lifine sevk eden çeşitli gerekçelerin bulunduğu görülmektedir. Müelliflerin çoğunluğu yazdıkları eserin ilk kısmında eseri kaleme alış gerekçelerini izah etmişlerdir (Gökdemir, 2014: 9).

Şöyle ki mezkûr rivâyet dışında ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a.v) şefâatine nâil olmanın yanında şehitlerle haşrolma, âlimler ve fâkihlerle haşrolma müjdesine ulaşma, cennete istediği kapıdan girebilme müjdesi, cehennem azâbından korunma arzusu, okuyanların hayır dualarını almak, hatalarına keffaret sayılmak ve amel edilmesini temin etmek ve öldükten sonra rahmetle yâd edilme ve hayır dua ile anılma isteği, Hz. Peygamber’in ruhâniyetine tevessül etmek, Hz. Peygamberin sünnetini yaymak, sıkıntıları unutmak, faydasız geçen zamanı telâfi etmek, İslâm dinine ve Müslümânlara hizmet etmek ve iyi öğüt vermek, dostların ve talebelerin ricâsını yerine getirmek, hadîs ilminde veya edebiyatta bilgili olduğunu göstermek, ulema sınıfında itibârlı görünmek, daha önce bu türde eser verenlere benzemek, bu geleneği devam ettirmek, âlimler arasında görülmek, ders olarak okutulacak bir eser ve ardından güzel bir eser bırakma isteği, şahsî ve zamanî görüşleri tafsîle imkân bulmak, ilgi duyulan bir konuda zevk için kırk hadîs derlemek, devlet başkanı veya bir başkası tarafından görevlendirilmiş olmak, padişah veya devlet ricâlinden câize

almak ya da bunların iltifâtına nâil olmak, mevki, makam, mansıp sahibi olmak, maddi şeyler elde etmek, ekâbire hoş görünmek, kırk adedinin İslam âlemindeki, Doğu kültüründeki ehemmiyeti, hastalıktan kurtulmaya ve şifâyâb olmaya vesile olmak gibi arzular kırk hadîs geleneğinin ortaya çıkmasının diğer sebeplerini oluşturur (Yılmaz, 1987: 85-88; Kandemir, 2002: 467; Çakır, 2013: 5; Gültekin, 2014: 6; Gökdemir, 2014: 10; Yıldırım, 2015: 124; Metin, 2016: 5-6; Avcı, 2016: 2; Gökdemir, 2016: 85; Altuntaş, 2016: 6; Hısım, 2018: 9).

Kırk hadîs geleneğinin oluşmasında kimi nedenlerin diğerlerine nazaran daha az; ve kimi nedenlerin ise daha baskın olarak müelliflerin eserlerini yazma gerekçelerinde yerlerini almışlardır. Daha çok manevî arayış içinde yoğunluk gösteren bu farklı niyetler içinde maddi menfaat elde etmek, devlet büyüklerine hoş görünmek gibi mülâhazaların fazla etkili olduğu zannedilmemektedir (Yılmaz, 1987: 85-88).

Ahmed b. Hanbel, metni halk arasında meşhur olmakla beraber bu rivayetin sahih bir isnadının bulunmadığını söylemiş, İbn Hacer el-Askalânî hadisin tarihlerini tesbit etmek üzere bir çalışma yaptığını, fakat bütün senedlerinde hadisin sıhhatini zedeleyen kusurlar bulduğunu belirtmiştir. Kırk hadis derleyenlerin çoğu, İbnü'l-Cevzi'nin ileri sürdüğü gibi hadislerin illetlerini bilecek bir kültüre sahip olmasalar bile muhtemelen bir konuda nakledilen birçok zayıf rivayetin, o bahsi güçlendireceği düşüncesini benimsemiş veya Nevevî gibi daha farklı bir gerekçeye dayanmıştır (Kandemir, 2002: 467).

Zayıf olduğu tespit edilmekle birlikte, bir konuda nakledilen birçok zayıf rivayetin o bahsi güçlendireceği düşüncesini benimseyen âlimler olduğu gibi, türün en meşhur örneği sayabileceğimiz eserin müellifi İmam Nevevî (ö. 676/1277) gibi “Resûlu’llâh’tan (s.a.v) duyduklarını iyice öğrenip onu duymayanlara aynen nakledenlerin Allah (c.c) yüzünü ak etsin” diye duâ ettiği hadîse ve benzeri rivâyetlere dayandığını söyleyen âlimler de olmuştur. “Burada bulunanlar bulunmayanlara duyursun.” şeklindeki sahih hadîslerdeki emir ve teşviklerle de birleşince bu hadîs, erbaûn derleme çalışmalarında önemli bir faktör olmuştur. Zâfiyetine rağmen kırk hadîs toplama, tercüme ve şerh geleneğinde birinci rolü bu hadîs ve onun manasındaki uhrevî vaatler oynamıştır (Çakır, 2013: 5; Gültekin, 2014: 6).

Asırlarca eserleri en çok okunan, şerhi ve tercümesi yapılan, kırk hadîs denilince ilk akla gelen âlimlerden biri olan İmam Nevevî (ö. 676/1277), tarikleri çok olsa da hadîs hâfızlarının bu konudaki hadîsin zayıf olduğunda ittifâk ettiklerini belirtmiş ve mevzu hadîsin zayıf olduğunu kabul ederek: kendisinin kırk hadîs ile ilgili nakledilen rivâyetlere karşı mütereddit olduğunu, itimâdının olmadığını ancak sahîh olduğu ifâde edilen bazı hadîslere dayanarak kitabını telif ettiğini ifâde etmiş ve (Kanarya, 2017: 104) “Burada bulunanlar, burada bulunmayan kişilere sözlerimi aktarsın.”; “Allah, sözlerimi doğru hıfzedip olduğu gibi başkalarına aktaran kimselerin yüzünü ağartsın.” şeklindeki hadîslerle niyetinin gerekçesini farklı bir şekilde ortaya koyarak kendi kırk hadîsini derlemiştir. Telif ettiği kitabın referanslarını söz konusu mevzu hadîslerden çok, sahîh olduğunu düşündüğü ve içinde bir sayının geçmediği genel içerikli daha başka hadîslere dayandıran İmam Nevevî; bunun yanı sıra kendisinin de içinde bulunduğu birçok kişinin tamamen hâlis bir niyetle bu telif işlemine giriştiklerini aktarmaktadır (Kandemir, 2002: 467; Çakır, 2013: 5; Kanarya, 2017: 103-104; Hıssım, 2018: 8-9).

En meşhur kırk hadîs derleyicisi olan İmam Nevevî'nin eserini meydana getirmekteki gâyesini, bir örnek olması bakımından, eserinin mukaddimesindeki kendi ifâdelerinden seçerek vermek istiyoruz (Yılmaz, 1987: 85-88).

"...Bu hadisin zaif olduğunda, huffaz-ı hadis'in ittifakı vardır Böyle iken, ulemâ (radiyallahü anhüm) hazaratının bu türlü musannefâtı sayıya gelmez derecede çoktur. Bu hususta bildiğime göre, en evvel kitap tasnif eden Abdullah b. el-Mübarek'tir. (...) Mütakaddimin ve müteahhirînden sayıya gelmez zevat bu yolda kitap telif ettiler. Ben de bu gibi, a'lâm-ı ümmetin huffâz-ı İslam'ın isrine tebean Cenâb-ı Hakk'dan istihare ederek, kırk hadis toplamağa niyet ettim. Zaten ulema, fazâil-a'mâle ait olan hadis-i zaîf ile amel etmenin caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Maahazâ, bu emr-i hayırda asıl itimadım bu hadis-i saîfe değil, belki Hz.Rasul-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz'in ehâdisi Sahiha meyanında, "hâzır olanlarınız gaib olanlarınıza tebliğ etsin mealinde bulunan hadis-i risaleti ile,"benim sözümü işitip belledikten sonra onu başkasına duyduğu gibi eriştirenin Allah yüzünü ak etsin" demek olan hadis-i şerif"inedir.

Bir de, ulemanın kimi usul-i din, kimi furu-ı din, kimi cihad, kimi zühd, kimi adab, kimi hutab-ı nebeviyye hakkında erbainiyyeler tertip etmişlerdir. Allah sahiplerinden razı olsun, bu maksatların hepsi güzeldir. Ancak ben, bunların hepsinden mühim bir erbainiyye toplamağı münasip gördüm. İstedim ki, bir araya getireceğim kırk hadis, hem yukardaki maksatların kâffesine şamil olsun, hem de ulemanın, "medâr-ı ahkâmı İslâm'dır." yahut, "İslâm'ın nısfı veya cüzüdüdür." gibi tavsif ât ile uzm-ı kadrini beyan ettiği kavâid-i dinden birer büyük kaide olsun" (Yılmaz, 1987: 85-88).

İbn Asâkir de kırk hadis aktaran kişinin fazileti ile ilgili rivayetlerin zayıf olduğunu kabul etmekle birlikte, onun eseri telif amacını konumlandığı nokta –birçok hadis müellifinin yaptığı gibi- “Ameller niyetlere göredir.” hadisi çerçevesinde olmuştur. Bir başka ifade ile müellif, söz konusu eseri, ümmete bazı hadisleri aktarmak ve onları bazı konularda bilgilendirmek amacıyla kaleme aldığı ifade etmiştir. Bu nedenle de kırk hadis aktarmaya teşvik eden hadisler zayıf veya mevzû’ olsa da İbn Asakir, eserinin “amellerin niyetlere bağlı olduğu” hadisinin anlam çerçevesine dâhil olduğunu belirtmiş olmaktadır. Nitekim o, bunu eserinin ilk hadisi olarak zikrettikten sonra Abdurrahman b. Mehdî’nin “Kim bir kitap telif etmek isterse ‘Ameller niyetlere göredir.’ hadisi ile başlasın.” dediğini nakletmiştir. İbn Asâkir bu bilgiyi aktarmakla aslında hem yaşadığı dönemdekilerin hem de seleflerinden kitap telif edenlerin bu hadisi esas aldıklarının da altını çizmiş olmaktadır (Kanarya, 2017: 105).

Tasnife Dâir

Türk edebiyatında şekil bakımından temel itibarıyla manzum veya mensur olarak kaleme alınan ve zaman zaman da hem manzum hem mensur karışık olarak üç farklı tarzda tertip edilen kırk hadisler, muhteva bakımından da bir hayli farklılıklar gösterir: Bu türdeki eserlerin bir kısmında yalnız hadis metinleri bir araya getirilirken; bir bölümünde ise hadis metinlerinin yanı sıra hadisin kısa izâhı yapılmış veya tercümeyle desteklenmiştir. Edebiyatımızdaki manzum hadis tercümelerinde tercih edilen yaygın biçimi de bu grup oluşturur. Üçüncü olarak bu eserlerin bir kısmında hadis metinlerinin yanı sıra mevzuyu destekleyici mâhiyette başka hadis ve ayetlere veya dinî öğütler ve hikâyelere yer verilip eserlerin muhtevası genişletilmiştir (Gökdemir, 2014: 10-11; Avcı, 2016: 2; Karahan, 1996: 470).

Türkçe kırk hadisler genellikle hadisin metni, tercümesi, bazan da kısa izahı şeklinde düzenlenmiş, tercüme ve izah bölümleri tamamen mensur olan az sayıdaki kırk hadis dışında daha çok manzum olarak kaleme alınmıştır. Bazı kırk hadislerde ravi senedi de yer almıştır (Karahan, 1996: 470).

Muhteva bakımından değişiklikler arz eden kırk hadis tercümeleleri çok farklı konuları da bünyesinde barındırabilmektedir. Eserlerin bir kısmı müstakil bir konuyu ihtivâ etmekle birlikte farklı konuların bir arada yer aldığı tercümele de bulunmaktadır. Konu bakımından birçok farklılıklar olmakla birlikte söz konusu hadislerin çoğunu Kur’ân’ın faziletleri, İslâm’ın şartları, Hz.Peygamber’in ve Ehl-i

Beyt'in fazîletleri, Hz. Peygamber, âli ve ashabı, tasavvuf ve tarîkat hakkında, uhrevî hayat düşüncesi, dünyevî meşgaleler, ilim ve âlim, siyâset ve hukuk, cihat, içtimaî ve ahlakî hayat, bir kavim, bir bölge veya bir şehrin fazîleti, tıp, mizah ve mutayebe, hüsn-i hat gibi mevzular oluşturabilmekle birlikte hadîsler konu birliği olmaksızın karışık olarak da bir araya getirilmişlerdir (Avcı, 2007: 6; Gökdemir, 2016: 85; Altuntaş, 2016: 7; Avcı, 2016: 2).

Hadîs tercümeleri geleneğinin ihtivâ ettiği hadîsler, seçim prensibi doğrultusunda incelendiğinde müellifler tarafından değişik metotların kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda seçme yapılırken yalnız hadîs-i kudsîlerden oluşanlar yanında Hz. Peygamber'in hutbelerinde yer alıp almaması, sahîh olup olmaması, ezberlenme kolaylığı, isnatlı olup olmaması ve hadîsin veciz, fasîh ve kapsamlı olması gibi vasıflarına bakılmıştır (Gökdemir, 2014: 12; Avcı, 2016: 2). Ayrıca aynı râvînin rivâyetlerinden veya aynı konuda seçilen kırk hadîsler bulunduğu gibi 40 rakamına dayanılarak tertip edilenlerin yanında yedi, on vb. bazı rakamlarla ilgili hadislerden yahut noktalı harf barındırmayan hadîslerden seçilenler de vardır (Karahan, 1996: 470; Avcı, 2007: 5-6; Gökdemir, 2014: 12).

Nitekim kırk hadîslerin muhtevaları değişiklikler arzeder ve bir kısmı belli bir konuya mahsus iken, büyük bir ekseriyeti, değişik konulara ait bulunabilmektedir. Bu durumdan maksat, okuyanı çeşitli yönlerden aydınlatma ve yol gösterme düşüncesidir. Bunların yanı sıra bazı kırk hadîs mecmuaları da, çeşitli hat örneklerini bir araya toplamak gâyesiyle meydana getirilmiştir (Yılmaz, 1987: 85-88)

Müelliflerin kırk hadis kitapları yazmada, derlemede ve düzenlemede farklı amaçlar güttüğü görülmektedir. Kimi yazarlar ibadetlerle ilgili hadisleri, kimileri senedi sağlam olanları, kimileri de veciz anlamlıları seçmiştir. Tek bir konuda söylenmiş hadisleri bir araya getiren eserler de meydana getirilmiştir. Örneğin İbn Asâkir'in birden fazla kırk hadisi bulunmaktadır. Bunlardan birinde zâhitler, birinde şehirler, birinde de cihat hakkında söylenmiş hadisler derlenmiştir. İbn Asâkir, el-Erbaîne't-tvâl adlı kitabında ise uzun hadisler seçerek farklı bir eser ortaya koymaya gayret etmiştir. Şaka ve latife ihtiva eden hadisler derleyen müellifler de olmuştur. Taşköprizâde Ahmed Efendi, Hz. Muhammed'in latifeli sözlerinden müteşekkil bir kırk hadis yazmıştır. Hadisleri sadece tercümesiyle vermekle yetinmeyip bunları şerh eden müellifler de olmuştur. Okçuzâde Mehmed Şâhî, Ahsenü'l-hadîs isimli eserde hadisi, Arapçasını muhtasar bir biçimde yerleştirdiği bir kit'a ile tercüme etmiş, hadisin tam ibaresini zikredip ayrıntılı bir surette şerh etmiştir (Donuk, 2018: 48).

Yukarda değinildiği üzere kırk hadîs şerh ve tercümeleri, şekil bakımından manzum, mensur ve hem manzum mensur olmak üzere üç farklı şekilde oluşturulmuştur (Gökdemir, 2016: 85).

Arap edebiyatında daha çok mensur olarak kullanılan bu tür, İnan ve Türk edebiyatında önce manzum-mensur karışık bir tür olarak kullanılmıştır. Arap edebiyatçıları neredeyse hiç manzum kırk hadisler yazmadıkları halde Fars ve Türk şairler ilerleyen yıllarda bütünüyle hadislerin nazmından müteşekkil eserler meydana getirmişlerdir (Bahadır, 2018: 3).

Manzum kırk hadis tercümeleri estetik zevk ve şuurun yansıması olmakla birlikte, temelde irfanî bilgiyi yaymaya dönük didaktik çalışmalar olarak dikkati çekmektedir. Hz. Peygamber'in ümmetine ışık tutacak manevî mirasına sahip çıkan müellifler, bu ümdelerin kolay öğrenilmesi ve hâfızalarda yer etmesi için daha çok manzum olarak bu sahada kalem oynatmışlardır. Bu edebî tür, yüzyıllarca Müslüman Türk müelliflerin en fazla rağbet gösterdikleri edebî türlerden biri olmuş ve birçok meşhur şâir, divânlarının yanında birer de manzum kırk hadis tercümesi kaleme almaya özen göstermiştir. Usûlî, Fuzûlî, Nâbî, Hâkânî, Âşık Paşa gibi şâirlerin manzum kırk hadis tercümeleri, geleneğin en önemli örneklerini teşkil etmiştir (Gökdemir, 2016: 84).

Arap Edebiyatında Kırk Hadîs Geleneği

İslâm ilimlerinde ve edebiyatlarında kendine özel bir yer edinin hadîs literatüründe Erbaûniyyât türü eserler olarak bilinen ve ilk örnekleri, h. 2. asrın son yarısında basit derlemeler şeklinde ortaya çıkan kırk hadîs türü eserlerin kaynağı Arap edebiyatıdır. İlk eserlerini bu dilde veren kırk hadîs türü Arap edebiyatında “arba’ûn hadîs” olarak geçmektedir. Arapça eserlerle başlamış olan gelenek içerisinde bilinen kırk hadîsler iki yüz elliden fazladır. Yazıldığı bilinen ama mâhiyeti hakkında bilgi bulunmayan ilk kırk hadîs Abdullah bin Mübarek el-Hanzalî tarafından kaleme alındığı belirtilmekteyse de, onun ve ondan sonraki birçoklarının eserleri ortada yoktur. Abdullah b. el-Mübârek'in kaleme aldığı eser, mensur olarak kaleme alınmıştır. Nitekim Arap edebiyatında manzum örnekler çok fazla rastlanmamaktadır. Esas oluşum nedeni Peygamber'in sözlerini koruyup kayda geçirmek ve geleceğe aktarmak amacı taşıdığından dolayı bu edebiyatta vücuda gelen eserlerin çok büyük kısmı mensur şekilde, edebi değil didaktik kaygıların ön planda tutulduğu eserler olarak tertip edilmişlerdir. Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) ile başlayan gelenek, kısa zamanda geniş rağbet ve alaka

görmüş, nicelik ve nitelik bakımından gelişip serpilmiş ve özellikle Miladî 13. asırda kemâlini bulmuştur (Yılmaz, 1987: 85-88; Avcı, 2007: 8; Çakır, 2013: 5; Gökdemir, 2014: 7-8; Gökdemir, 2016: 84; Avcı, 2016: 3; Altuntaş, 2016: 8; Kanarya, 2017: 106).

Arapça hadîs edebiyatının en meşhur “arba’ûn hadîs’i 13. yüzyıl âlim ve müçtehitlerinden olan Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî (öl.676/1277)’nin *el-Erbeune’n-Nebeviyye* isimli eseridir. Arap edebiyatında en fazla şerhi yapılmış eser olmakla birlikte Fars ve Türk edebiyatlarında da çokça şerh ve tercümesi yapılmış ve müsteşriklerin en fazla önem gösterdiği eser hâline gelmiştir. Öyle ki, kendisinden sonra, bir de Nevevî’nin eserini şerh etme düşüncesi gelenek hâline gelerek birçok kişi ona şerh yazmıştır (Yılmaz, 1987: 85-88; Altuntaş, 2016: 8).

Nitekim kırk hadîs türü, 13. asırda “müctehidlerin hâtemi” olarak kabul edilen Nevevî’nin “El-Erbeûne’n-Nebeviyye” adlı eseriyle büyük bir gelişme göstermiştir. Nevevî’nin bu eseri, Arapçada olduğu gibi, diğer İslâm milletlerinin dillerinde de en çok rağbet gören, şerh edilen, değer verilen bir “kırk hadîs” niteliği kazanmış ve devrinden başlayarak günümüze kadar bu özelliğini korumuştur. Arap edebiyatındaki kırk hadîslerin hemen hepsi mensur olarak kaleme alınmış olmakla birlikte çok az manzum parçalara rastlanır. Arap edebiyatında manzum kırk hadîslerin az olmasının temelinde eserlerin, ediplerden ziyade ulemâ ve meşâyih tarafından kaleme alınmış olması ve müelliflerin, edebî bir üsluptan çok ilmî ve telkînî bir amaç gütmeleri yatar. İlk dönemlerinde sadece ilmi bir boyutu olan bu çalışmalar gelenek oturduktan sonra edebî bir boyut da kazanmaya başlamıştır (Avcı, 2007: 8; Çakır, 2013: 6; Gökdemir, 2014: 8; Aybey, 2018: 204).

Fars Edebiyatında Kırk Hadîs Geleneği

Arapça eserlerden en belirgin farkı; eserlerin edebî yanlarının daha ağır basması olarak hadîs edebiyatında yerini alan, Farsçada çihl-hadîs olarak gelişmiş ve yerleşmiş olan bu tür; Farsça hadîs kitaplarının ortaya çıkması ile birlikte sayıca pek çok esere sahip olan fakat; daha çok dinî-tedrîsî mâhiyet taşıyan Arapça kırk hadîslerin yanına şiir ve edebî yanı güçlü bir kol eklenerek Fars edebiyatında dinî-edebî bir mâhiyet kazanmıştır (Altuntaş, 2016: 9).

Arapça'nın arkasından Farsça'da başlayan kırk hadîs toplama ve Farsça'ya tercüme işi, bu dilde de Arapça kadar olmasa bile, epeyce eserin ortaya çıkmasına vesîle olmuştur. Bu dildeki “kırk hadîs” (çihil hadîs)lerin sayısı elli civârındadır. Bunların en belirgin özellikleri; Şiiiliği benimsemiş olan İran'da gelişen Şii âlim ve ediplerin kaleme aldıkları bu edebiyatta, çoğunlukla İmam Ali'nin fazîleti, imâmeti ve menâkıbı hakkındaki hadîslerin toplanıp tercüme veya şerh edilmiş olmasıdır. Nitekim Fars edebiyatı, Şiiilik propagandası ve Hz. Ali'nin fazîletlerini yansıtmaya çalışan ve çoğu da mevzu olduğu bilinen hadîsleri ihtivâ etmesiyle dikkat çekmektedir (Yılmaz, 1987: 85-88; Avcı, 2007: 9; Altuntaş, 2016: 9).

Türün Fars edebiyatındaki ilk örnekleri 12-13. asırlara ait olan Farâvî'nin 500 (1107) yılında tercüme ettiği eser “çihil hadis”lerin öncüsü olarak kabul edilir. Fars edebiyatında önemli örnekler arasında yer alan Molla Câmi'nin (ö. m. 1492) manzum olarak kıtalar hâlinde tercüme ettiği eser, zamanından başlayarak asırlarca hem Fars hem de Türk sanatkârlar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Farsça kırk hadîslerin içinde en meşhur olan Câmi'nin h.886/ m. 1481 yılında kaleme aldığı bu eserin birçok Türkçe şerhi ve çevirisi yapılmıştır. Söz konusu tercüme Ali Şîr Nevâî'den başlayarak Fuzûlî, Rıhletî, Nâbî ve Münif gibi isimlerin de bulunduğu birçok şâirimiz tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Hâl böyle olunca Türk Edebiyatındaki kırk hadîslerin kaynağını oluşturan Abdurrahman Câmi'nin Farsça olarak yazılmış olan çihil hadîsinin sayısız yazma nüshaları edebiyat sahnesinde ortaya çıkmıştır. Nesir-nazım karışık çihil hadîslerin en güzel ve zengin örneğini ise, X/XVI. asır başlarında Hüseyin Vâiz Kâşifi (öl. 910/1505) kaleme almıştır. Daha sonraları birçok çihil hadîs mütercim ve şârihi yetişmişse de şöhret, değer ve nüfûzca bunları aşabilen olmamıştır (Kılıç, 1993: 10-11; Avcı, 2007: 8-9; Gökdemir, 2016: 84; Altuntaş, 2016: 9-10; Avcı, 2016: 3-4).

Türk Edebiyatında Kırk Hadîs Geleneği

XIV. asırda Harezmi şâirlerinden Kerderli Mahmud b. Ali (ö. 761/1360)'nin 1353 yılında Harezmi Türkçesi ile kaleme aldığı Cennetlerin Açık Yolu olarak da bilinen Nehcü'l-Ferâdis adlı mensur eseri kırk hadîs türünün Türk edebiyatındaki ilk örneği olarak kabul edilmektedir. İlerleyen zamanlarda mensur tarzda örnekler görülmekle birlikte edebiyatımızda daha çok manzum eserlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Dört ana bab altında onar adet hadîsi ihtivâ eden eserin konu başlıkları: I. Bab: Hz. Peygamber'in fazîleti, II. Bab: Hulefâ-yı Raşidin, Ehl-i Beyt, Dört İmam fazîleti, III. Bab: Cenab-ı Hakk'a hoş gelen ameller, IV. Bab: Cenab-ı Hakk'a hoş gelmeyen ameller olarak sıralanmaktadır. Filoloji bakımından büyük önem taşıyan eserin beş yazma nüshası tesbit edilmiş bunlardan Süleymaniye kütüphanesinde bulunan nüshanın bir önsözle birlikte tıpkıbasımı yapılmıştır. Klâsik Türk edebiyatımızda kırk hadîs geleneği bu ilk eserden itibaren sonraki yüzyıllarda sürekli gelişerek günümüze kadar devam etmiştir. Şöyle ki, XV, XVI ve XVII. asırlarda rağbet gören dinî bir edebiyat türü olarak gelişip genişleyen kırk hadîs geleneği bu durumu XVIII. asrın ilk yarısına kadar devam etmiştir. XVIII. asrın ikinci yarısından itibaren ise ara sıra dikkate değer manzum örnekler olsa da bu türdeki eserlerin sanat yönleri zayıflamaya başlamıştır. Ancak zamanımıza kadar çeşitli konularda ve daha çok didaktik mahiyette olmak üzere eserler yazılmaya devam etmiştir (Karahana, 1996: 471; Kılıç, 2001: 94; Avcı, 2007: 9-10; Çakır, 2013: 7; Yıldırım, 2015: 124; Altuntaş, 2016: 11; Donuk, 2018: 48).

İslâm medeniyeti içerisinde yer alan Arap, Fars ve Türk milletleri edebî tür olarak kırk hadîse rağbet etmişse de kırk hadîs toplama, tercüme ve şerh geleneğine edebî bakımdan en fazla ilgi gösterip, birinci sınıf sanatkarların kalemîyle bu sahada en çok manzum örnek verenler Türkler olmuştur ve tür, edebiyatımızda tamamen manzum hale gelecek kadar yerleşmiştir (Yılmaz, 1987: 85-88; Avcı, 2007: 9; Çakır, 2013: 7; Bahadır, 2018: 3). Bu doğrultuda yapılan birçok tespitle Türk edebiyatındaki manzum örneklerin çokluğuna ve edebî değerlerinin yüksekliğine dikkat çekilmiştir. Bu bilgiye ek olarak Karahana (1996: 471) "Az sayıdaki mensur kırk hadîslerin bir kısmı hem tercüme hem şerhten oluşur" şeklinde açıklama getirmiştir.

Türk edebiyatında kırk hadis türü Arapça ve Farsça'dan yapılan tercümelemlerle başlamıştır. Türk şairler tarafından tercüme edilen bu eserlerden özellikle ikisi önemlidir. İmam Nevevî'nin (ö. 676/1277) Arapça kaleme aldığı mensur Erba'ün Hadîs'i Arapça, Farsça ve Türkçe'de pekçok tercüme ve şerhi yapılan bir eserdir. Molla Câmî'nin (ö.898/1492) derlediği Tercüme-i Hadîs-i Erba'in'i ise İran edebiyatında bu türün en güzel manzum örneği olarak kabul edilmiş; Ali Şîr Nevâî, Fuzûlî, Nâbî gibi birçok kudretli şair tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (Yıldırım, 2015: 124).

Hemen her büyük Türk şâirinin, her asırda, mümkün olduğunca bir kırk hadîs tertip etmeye çalışması; manzum veya mensur, ya da ikisi karışık, birçok hadîs mecmuasının oluşmasına ve Türk edebiyatında başlı başına bir dini edebiyat türünün yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Edebiyatımızda kırk hadîs tercüme ve şerhlerinin sayısının son tespitlerle 120'ye yaklaşması ve Kemal Ümmî, Ali Şîr Nevâî, Fuzûlî, Âşık Çelebi, Latîfi, Nev'î, Hâkânî, Nâbî, Osman-zade Taib gibi meşhur şâir ve yazarların kırk hadîs mecmualarına sâhip olmaları, bu türün edebî önemini ve zenginliğini göstermesi bakımından önemlidir (Yılmaz, 1987: 85-88; Avcı, 2007: 10).

Bu konuda Karahan (1996: 470)'ın

Arapça'da 250'nin üstünde, Farsça'da 50'ye yakın kırk hadis olduğu tesbit edilmiştir. Osmanlı toplumunda her seviyedeki insana hitap eden kırk hadislerin sayıca diğer milletlerinkinden fazla oluşu ve nazım dilinin üstün estetik özelliklerle zenginleşmesi bu eserlerin yüzyıllarca büyük ilgi görmesinin sonucudur.

görüşleri paralellik göstermektedir.

Karahan'nın ifadesiyle "birinci sınıf sanatkarların kalemi ile bu vadiye en çok manzum risaleler meydana getiren Türkler olmuştur". Türk edebiyatında dini-tasavvufî edebiyat çerçevesinde değerlendirilebilecek olan kırk hadisler, ilk olarak 14. yüzyılda yazılmaya başlanmış ve sonraki yüzyıllarda gelişerek ve çoğalarak devam eden bir tür olmuştur. Türk edebiyatında, 15. yüzyılda yazılan Câmî'nin eseri en etkili eser olurken, Arap edebiyatının en bilinen hadis kitabı olan Nevevî'nin eseri daha çok 18. yüzyılda tercüme edilmiştir. Türk müellifler bir yandan daha evvel yazılmış meşhur eserleri tercüme ederken diğer yandan kendileri de doğrudan hadis kaynaklarından seçerek oluşturdukları eserler meydana getirmişlerdir. Kemal Ümmî, Mahmud b. Ali, Fuzûlî, Nev'î, Âşık Çelebi, Latîfî, Hâkânî, Okçu-zâde, Nâbî gibi önemli ve meşhur şairlerin kaleminden çıkan eserler Türkçe eserlerin de Farsçadaki örnekleri gibi daha edebî bir üslup ve kaygıyla yazılmış olmalarına sebep olmuştur (Altuntaş, 2016: 10).

Türk edebiyatında şekil olarak daha çok nazım tercih edilmiş ve manzum olarak kaleme alınan kırk hadîslerde ekseriyetle kıta ve mesnevî nazım şekli kabul görmeye birlikte nâdire de kaside nazım şekli kullanılmıştır. Kıt'alar hâlinde tercümesi yapılan en meşhur eser Abdurrahman Câmî'nin (öl. 898/1492) eseridir.

Mesnevî nazım şekliyle yazılanların başında ise Hakanî Mehmed Bey (öl. 1015/1606-7) ile Hazînî'nin (16. asır) eseri önde gelir. Büyük bir çoğunluğunu manzum örneklerin teşkil ettiği Farça ve özellikle Türkçe kırk hadîslerin bazıları yüksek sanat değeriyle diğerlerine nazaran daha ön plana çıkmaktadır. (Yılmaz, 1987: 85-88; Avcı, 2007: 6; Avcı, 2016: 3; Altuntaş, 2016: 10). Manzum kırk hadîs tercümelerinde daha çok hangi kalıpların kullanıldığını, Altuntaş (2016: 10) “Aruzun “Fe’îlâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün (Fâ’ilâtün/ Mefâ’ilün/ Fa’ilün), Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilat ve Müfte’ilün/ Müfte’ilün/ Fe’ilün kalıpları kullanılmıştır” diye eserinde belirtmiştir. Bu bilgiye ek olarak Yılmaz (1987: 85-88) “Nazım ve nesirin karışık olduğu kırk hadîsler de, daha çok Farsça ve Türkçedir. Bunların bir kısmı şerhlerdir ve bu şerhlerin arasında şiiirler de yer almıştır. Ya da, hadis, önce nesir hâlinde îzâh edilmiş, sonu bir dörtlükle bağlanmıştır” diyerek görüşlerini beyan etmiştir.

Kırk hadîs türündeki eserlere, nâdiren de olsa Hakanî'nin Miftâhü'l-Fütûhât'ı ve Okçuzâde Mehmed Şâhî'nin (öl. 1039/1630) Ahsenü'l-Hadîs'i gibi bazen belli bir isim verildiği olur ancak çoğunlukla eserlerin mütercim ve tür adıyla birlikte anıldıkları görülür (Avcı, 2007: 7; Avcı, 2016: 3).

Kırk hadîs türündeki eserler, çoğunlukla müstakil olarak kaleme alınmakla birlikte, Usûlî (öl. 945/1538), Münîf (öl. 1155/1742) ve Sâdıkî'nin kırk hadîslerinde olduğu gibi, dîvânların ya da başka eserlerin başında veya herhangi bir kısmında da bulunabilmektedir (Avcı, 2007: 7).

Literatürde bazen kırk hadîs olarak geçen eserlerde kırktan fazla hadîsin olduğu da görülmektedir. Örneğin Nevevî'nin ve Hâkânî'nin eserlerinde 42 hadîs yer alır. Bununla birlikte içinde 40 hadîsten çok daha fazla hadîs bulunan, ancak kaynaklarda kırk hadîs olarak geçen eserler de vardır. Nitekim 40 rakamı bu tür eserler için bir alem olmuştur (Avcı, 2007: 7; Avcı, 2016: 3).

Kırk hadîs türündeki eserler, ilk zamanlarda, doğrudan öğretime yönelik olarak hazırlanmış, didaktik bir amaçla tertip edilmiş, birer hadîs mecmuası şeklinde ortaya çıkmışlardır. Öncelikle okuyucuya bilgi vermeyi ve onu eğitmeyi amaçlayan bu tür eserler zaman içinde âlim ve şairlerin elinde kuvvetli bir edebî neşveye bürünmüştür (Avcı, 2007: 8; Avcı, 2016: 3).

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLMECİD B. ŞEYH NASÛH TOSYEVÎ'NİN HAYATI EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Hayatı hakkındaki bilgiler kendi eserlerinden öğrenilenler ve rivâyetlerden ibaret olan ve kısaca Abdülmecîd Efendi olarak anılan müellifimiz hakkındaki en geniş isim, şecere, nisbe ve künye kaydı: “Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâil et-Tosyavî el-Amasyavî er-Rumî el-Hanefî es-Sûffî” şeklinde verilmektedir. Bununla birlikte müellif eserlerinin genelinde ismini Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâil olarak zikretmiş ve bazı tarikat büyüklerinin ve babasının menkıbelerini anlattığı *Menâkıbü'l-Evliyâ* adlı eserinde ise dedesinin Kâdirî tarikatından icâzetli İsrâil Dede olduğunu söylemiştir (Erbaş, 2006: 162; Birişik ve Hayta, 2007: 347; Hayta, 2008: 15-16; Uluğ, 2009: 4; Aktürk, 2013: 4; Pattabanoğlu, 2016: 271; Kuşdemir, 2017: 306; Okuyucu, 2010: 15).

Abdülmecîd Efendi'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi yer almazken doğum yeri ile ilgili olarak ise Bursalı Mehmet Tahir iki farklı yerde iki ayrı şahıs gibi zikrettiği Abdülmecîd Efendi'nin doğum yeriyle ilgili bir yerde bilgi vermezken diğer bir yerde onun Amasya yakınlarındaki Lâdik (Lazkiye) kasabasından olduğunu söyler. Müellifin doğum yeri ve tarihini kesin olarak bilmememize rağmen babasının vefat tarihi olan 923-4/1517-8 tarihinden önce doğduğu tahmin edilmektedir. Çünkü Abdülmecîd Efendi'nin *Menâkıbü'l-Evliyâ* adlı eserinde babasının hayatıyla ilgili bilgi verip onunla ilgili bazı olaylara şahit olduğunu dile getirdiği için babası hayatta iken onunla birlikte bulunmuştur yargısına varabiliriz. Bu tarihlerde henüz küçük bir çocuk olduğunu

düşündüğümüzde onun 1500'ü yılların başında doğduğunu söylemenin yanlış olmayacağı kanaatine varılmıştır (Aktürk, 2013: 4; Hayta, 2008: 16).

Müellifimiz Abdülmecîd Efendi, *Risâletü'l-Edviye fi't-Tarikâti'l-Muhammediyye* ve *Risâle-i Âdâbiyye* sahibi Zeyniyye tarikâtının şeyhlerinden Tosyalı Şeyh Nasûh Efendi (923/1517)'nin oğludur. Tosya, geçmişte Amasya'ya, bugün ise Kastamonu iline bağlı bir ilçe olduğundan Abdülmecîd Efendi kaynaklarda bazen Tosya'ya, bazen Amasya'ya bazen de er-Rûmî şeklinde Anadolu'ya nisbetle anılmaktadır. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Abdülmecîd Efendi'nin vefat yeri olarak, Tosya ve Amasya olmak üzere farklı kayıt bulunurken, vefat tarihine dâir kaynaklarda 887/1482, 960/1552, 973/1565, 996/1588 gibi farklı tarihler yer almaktadır (Uluğ, 2009: 5; Erbaş, 2006: 166; Pattabanoğlu, 2016: 271).

Vefatı hakkında kaynaklarda farklı tarihlere rastlanan Şeyh Nasûh Efendi'nin, ölüm tarihi konusundaki muhtelif rivâyetlere Birişik ve Hayta'nın görüşleri yönlendirici olmuştur.

.... Ancak müellifin yazdığı bir eserinin zahriyesinde oğlunun doğum tarihini h. 973 olarak belirtmiş olması Riyâzu'n-Nâsihîn ve Tefsîru Sûrati'l-Mülk'ü h. 986'da Kıssa-i Çoban ve Münâcât'ı h. 988'de, Tercemetü'l-Levâiyih'i h. 989'da, te'lif etmiş olması gibi bazı hususlar göz önünde bulundurulduğunda onun vefatı ile ilgili verilen tarihlerden en geç olan h. 996/1588'de vefat etmiş olma ihtimali daha kuvvetli görünmektedir (Birişik ve Hayta, 2007: 348-349).

Bununla birlikte Tahir Efendi ve Taşköprizâde'ye göre vefat tarihi 973/1565'dir (Hayta, 2008: 18; Pattabanoğlu, 2016: 271; Kuşdemir, 2017: 306).

XVI. yüzyıl Osmanlı ulemâsından olan Abdülmecîd Efendi, başta tefsir olmak üzere farklı İslâmî ilim dallarında çok sayıda eser kaleme almış çok yönlü ve özellikle âlim bir şahsiyettir. Âlim, müfessir, sûfî olarak anılan ve tahsil hayatı hakkında bilgi bulunmadığı hâlde eserlerinin içeriğinden; tefsîr, vaaz, fıkıh, tarih ilimlerinde eğitim aldığı anlaşılan Abdülmecîd Efendi, Kur'ân'ın tefsîrine özel önem vermiştir (Hayta, 2008: 18; Kuşdemir, 2017: 306).

Abdülmecîd Efendi'nin ortaya koyduğu eserlerin çoğunluğu tefsîrle ilgili olmak üzere hadîs, fıkıh, kelam, tasavvuf, İslâm tarihi, biyografi, eğitim, psikoloji gibi değişik alanlarda ve üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) yazılmış ellinin üzerinde

eseri mevcuttur. Eserleri Türkiye'nin çeşitli kütüphanelerinde yazmalar hâlinde bulunan müellifin Arapça ve Farsça'dan yaptığı bazı tercümeleri de vardır (Hayta, 2008: 18; Kuşdemir, 2017: 306).

Tosyevî'nin dinî ve fikrî alandaki yönelişinin en büyük belirleyicisi olan Zeyniyye tarikâtının şeyhlerini eserlerinde, “şeyhunâ/şeyhimiz” sözleriyle anması onun bu tarikâta mensûbiyetini ve hayatını bu tarikâtın düstûrlarıyla şekillendiren bir sûfi olduğunun göstergesidir. Aile çevresinden aldığı eğitimin tasavvufî kimliğinin oluşmasında etkili olan Şeyh Nasûh Efendi daha çok halkın istifâde edeceği eserler kaleme almış ve böylelikle toplumun dünya ve âhîret saadetine ulaşmasını hedeflemiştir (Birişik ve Hayta, 2007: 348; Pattabanoğlu, 2016: 271; Kuşdemir, 2017: 306).

Tosyevî kimi zaman eserlerinde açıkladığı bir konunun daha iyi anlaşılması için şiirlere yer vermektedir. Ancak bunlar klâsik anlamda Arap şiiriyle istişhâd kâbilinden olmayıp, çalışmamıza konu olan *Arafâtü'l-Ârifîn* adlı eserinde olduğu gibi genelde konunun hâfızada tutulmasına yardımcı olmak gayesiyle nazmedilen şiirlerdir. Bu şiirlerin geneli Türkçe olmakla birlikte bazısı bizzat Abdülmecîd Efendi tarafından yazılmış, bazıları da yine müellif tarafından Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilerek oluşturulmuştur (Hayta, 2008: 19).

“Ayrıca müellifin eserlerinde kimi zaman kendi şiirlerine yer vermesinden müellifin şâirlik yönü olduğunu da anlıyoruz” diyen Birişik ve Hayta'nın (2007: 348)'nin görüşüne paralel olarak “Müellifimizin şairlik yönünün de olduğu bilinmektedir” diyen Aktürk (2013: 5) ve Hayta (2008: 19)'nin “Abdülmecîd Efendi aynı zamanda şairlik yönü olan bir şahsiyettir” görüşlerini destekler mahiyette olan Abdülmecîd Efendi'nin “kendisine nispet edilen arifane bir gazeli” (Erbaş, 2006: 165) şu şekildedir:

*Gel ey tâlib ko esmâyı müsemmâdan haberdâr ol
Sakın olmayasın âmâ muammâdan haberdâr ol*

*Hicâb-ı isimle olma müsemmâdan sakın mahcûb
Gider benlik hicâbını bu manadan haberdâr ol*

*Ne kim var iki âlemde vücûd haktır cümle
Bu remzi anla ey ârif bu îmâdan haberdâr ol*

*Fenâ câmiyle nûş eden hemîşe nişnê aşkın
Bekâ bezminde şâd olur bu sahbâdan haberdâr ol*

*Girüp pazar-ı aşk içre bugün derd-i ilâhî ol
Virüp nâzı niyâz iste bu sevdâdan haberdâr ol*

*Eğer mecnûn-i aşk isen mecîdî hüsn-i Leylâ'ya
Göz ayırma cemâlerinden temâşâdan haberdâr ol (Erbaş, 2006: 165).*

Türkiye'nin çeşitli kütüphanelerinde yazmalar halinde bulunan Tosyevî'nin eserlerinin hangi kütüphanelerde yer aldığını Hayta (2008:20):

Müellifin eserlerinin büyük çoğunluğu Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmakla birlikte Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi, Amasya Gümüşhacıköy İlçe Halk Kütüphanesi gibi kütüphanelerde de yazma eserleri bulunmaktadır (Hayta, 2008:20).

şeklinde açıklamıştır.

1.2.ESERLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde müellifin eserlerinin isimleri, buldukları kütüphanelere işaret edilerek verilmiştir. Çalışmamıza konu olan *Arafatü'l-Ârifin* adlı kırk hadîse dâir eseri de ikinci bölümde ayrıca geniş bir şekilde tanıtılacağından dolayı söz konusu eser için de burada aynı yol izlenmiştir.

Aşağıda sunacağımız müfessirimize ait eserlerin listesinde sıralama ve şekil yönünden daha çok Orhan Fatih Kuşdemir (2017)'in usûlü takip edilmekle birlikte içeriği; İsmet Aktürk (2013), Harun Uluğ (2009) ve ortak çalışma olan Abdülhamit Birışık ve Ufuk Hayta (2007)'nin çalışmalarından katkı sağlanarak hazırlanmıştır.

Tefsîr, ahlâk, kelâm, tasavvuf, fıkıh ve belagâte dâir Arapça ve Türkçe manzum ve mensur olmak üzere pek çok eseri olan Abdülmecîd Efendi'nin Türkiye'nin çeşitli kütüphanelerinde yazmalar hâlinde bulunan eserlerini şöyle sıralamak mümkündür (Erbaş, 2006: 166; Pattabanoğlu, 2016: 271).

1. Tefsîru Sûreti'l-Fâtîha: Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi nr. 793, vr. 1-99, Arapça, h.955, Müellif hattı.

2. Tezkîru'n-Nâsîn fî Tefsîri Sûreti'l-Yâsin: İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 558, vr. 33a-78b, Türkçe.

3. Tefsîru Sûreti'l-Mülk: İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 558, vr. 78a-97a, h. 986, Türkçe.

4. Tefsîru Sûreti'l-İnsân: Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019, vr. 95b-107a, Arapça, Müellif hattı.

5. Cevâhirü'l-Kur'ân ve Zevâhirü'l-Furkân: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 230.

6. el-Hüdâ ve'l-Felâh: Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019, 1b-26a, Arapça, h. 956, Müellif hattı.

7. el-Havf ve'l-Hüzn: Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019, 31b-40a, Arapça, Müellif hattı.

8. el-Fevzü'l-Azîm: Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019 61b-73a, Arapça, h. 957, Müellif hattı.

9. Tezkîretü Üli'l-Elbâb: Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019, 41b-59b, Arapça, h. 957, Müellif hattı.

10. Risâle fî Tefsîri'l-Âyâti'l-Müteallika bi't-Temsil: Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 272, Arapça, h. 972.

11. Makamâtü'l-Mücevvidîn ve Derecâtü'l-Muallimîn: Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr.18, Arapça, h. 979.

12. Risâle fî Beyâni'l-Hurûf'l-Mukattaat: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 1046/1, 7b-10a.

- 13. Feridetu'l-Furkân fî Tecvîdi'l-Kur'ân:** Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 1046/2 12b-26a.
- 14. Risâle fî Esâmî Sûveri'l-Kur'ân:** Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 1046/4, 31a-34a.
- 15. Risâle fî Vukûfi'l-Kur'ân:** Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 1046/5, 34a-36a.
- 16. Riyazu'n-Nâsihin:** Zile İlçe Halk Ktp., nr. 195. (Halen Milli Kütüphane'de bulunmaktadır.)
- 17. Menâkıb-ı Evliyâ:** Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar nr. 4027 vr. 33-67, Türkçe.
- 18. Menâkıbu'l-Ârifîn ve Kerâmâtü'l-Kâmilîn:** İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. 558, Türkçe.
- 19. Kıssa-i Çoban ve Münâcât:** Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4027/1, vr. 1-12, Türkçe, h.988.
- 20. Mutâibetü'l-Kulûb bi Muhâtabeti'l-Mahbûb:** Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4027/2, vr. 12-20.
- 21. Ucâletü Muhtasaratü'n-mine't-Tasavvuf:** Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/3, vr. 258b-263b, Arapça.
- 22. Levâihu'l-Kulûb ve Revâyihu'l-Mahbûb:** Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/8, vr. 280b-290a.
- 23. Nahvü'l-Ârifîn:** Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 710, vr. 68-70, Arapça.
- 24. Nasihatnâme:** Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/5, vr. 269b-271a, Farsça.
- 25. Esrâru'n-Necât ve'n-Necâh:** Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/6 vr. 273b-277b, Arapça.
- 26. Lâyiha-i Rûhâniye ve Lâmia-i Nûrâniye:** Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/6, vr. 278b-279b, Müellif hattı, Farsça.

27. Kenzü'l-Fevâid: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2243, Arapça, Müellif hattı. Diğer bir nüshası, Kayseri Raşid Ef. Ktp., Raşid Ef., nr. 693.³

28. Safâu's-Sâlihîn: Manisa İl Halk Ktp., nr. 8066/3, vr. 87b-133a, Müellif hattı, Arapça, h. 967.

29. Sürûrü'n-Nâzirîn: Manisa İl Halk Ktp., nr. 8066/4 vr. 134b-175a, Arapça, h. 968. Eserin diğer nüshaları Kastamonu İl Halk Ktp. (nr. 3761/4) ve Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Ktp.'nde (nr. 427/3) Erbaûne Hadîsen adıyla kayıtlıdır.

30. Risâle mine'l-Ehâdîsi'l-Kudsiyye: Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., nr. 161, vr. 1b-19b varakları arasında yer aldığına işaret edilen eser mevcut değildir.

31. Tekmiletü'l-Beyân: Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., nr. 793, Arapça, Müellif hattı. Diğer nüshası: Atıf Ef. Ktp., nr. 379.

32. Arafâtü'l-Ârifîn: H. 978 tarihinde te'lif edilen eserin müellif hattı İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümü 558 numaralı mecmuanın 122a-161b varakları arasında, Hüseyin b. Hafız tarafından h. 1059 tarihinde istinsah edilen diğer bir nüshası ise Süleymâniye Kütüphanesi Reşid Efendi 136 numarada kayıtlı olan eserin künyesi:

Arafâtü'l-Ârifîn: İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 558, vr. 122a-161b, Müellif hattı, h.978. Burada *Arafâtü'l-Ârifîn fi Tercemeti Ehâdîsi'l-Erbâîn* adıyla kayıtlı olan eserin diğer nüshası Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 136, 31vr. h. 1059. (*Arafâtü'l-Ârifîn Li'l-Vukûf fi Mevkîfi İbâdeti Rabbi'l-Âlemîn* adıyla kayıtlı) şeklindedir.

33. Tevakkühü'l-Fukahâ ve Telezzüzü'l-Üdebâ: Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 4019, 27 vr. Müellif hattı.

34. Risâle Alâ Kavli Sâhibi't-Tenkîh Fasl fi't-Ta'n: Süleymaniye Ktp., Servili, nr. 250, vr. 24-25, Arapça. Diğer nüshası: Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2838.

---

³ Bağdatlı ve Bursalı bu eserin bir nüshasının Süleymaniye Ktp. Yahya Efendi bölümünde olduğunu söylüyorsa da yapılan araştırmada böyle bir kayda rastlanılmamıştır (Hayta, 2008: 34).

35. Tuhfetü'l-Ahbâb: Bu eseri bazı kaynaklar zikretmesine rağmen Kütüphane kayıtlarında bulunmamaktadır.

36. İsrafilzâde Risâlesi: Atıf Ef., Ktp., nr. 2838 vr. 146-150 arasında yer aldığı söylenen eser mevcut değildir.

37. Matlabü'l-A'lâ fî Şerhi Esmâi'llâhi'l-Hüsnâ: Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 592, Müellif hattı, Türkçe, h.972. Diğer iki nüshası: Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi (nr. 960); Yazma Bağışlar (nr. 749).

38. Ravzatü'l-Ezhâr ve Cennetü'l-Esmâr: Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 1416, Müellif hattı, Arapça, h. 952. Eserin diğer iki nüshası Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa (nr.1481) ve Manisa İl Halk Ktp. Akhisar Zeynelzâde (nr.5718)'de kayıtlıdır.

39. Manzûm Kıyâfetnâme: Süleymaniye Ktp., Hafid Ef., nr. 479, Müellif hattı, Türkçe.

40. Me'debül-Füdalâi'l-Ârifin fî Menâkıbi'l Hülefâi'r-Râşidîn: Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4027/3, vr. 20-32, h. 988, Müellif hattı, Türkçe.

41. Menâkıbü'l-Kurrâi's-Seb'a ve's-Şâtıbî: İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. 558, Türkçe.

42. Mecmâü'l-Fezâil ve Menbâü'l-Hasâil: Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 693, vr. 31b-80a, Arapça.

43. Nebzetü'n-Mine'l-Hakâyık ve Zübdetü'n-mine'd-Dekâyık: Kayseri Raşid Ef., Ktp., nr. 693, vr. 1a-12a.

44. Risâletü'l-Mevâiz ve'd-Duâ: Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 693, vr. 92b-108a.

45. El-İstifâ fî Menâkıbi'l-Mustafâ: Bu eseri bazı kaynaklar zikretmesine rağmen Kütüphane kataloglarında yapılan araştırmalarda böyle bir kayda rastlanmamıştır.

46. Muhtasarü'l-Muhtasar: Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp., nr. 3080. (Halen Milli Kütüphane'de bulunmaktadır.)

47. Risâle fî Beyâni Ekâvilis-Sekât fî Tahkîkil-Avâlim mine'l-Arz ve's-Semakât: Ankara Adnan Ötügen İl Halk Ktp., nr. 4529/6, vr. 68b-69b. (Halen Milli Kütüphane'de bulunmaktadır.)

48. Fezâilü'l-İlm ve'l-Âlim: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/4, vr. 264b-269a, Türkçe.

49. Münâcâtu Levâhibin-Necât: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/9.

50. Risâletül-Eizzâi ve Erbâbil-İşarât fî'n-Nahv: Samsun İl Halk Ktp., nr. 1049/7. (Halen Milli Kütüphane'dir.)

51. Ta'rifâtun Mâ'rifetuhâ: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 1046/3, vr. 26b-27a, Arapça.

Tercüme Eserleri

1. İrşâdü't-Tâlibîn fî Ta'lîmi'l-Müteallimîn (Tercüme-i Ta'lîmi'l-Müteallim) Murat Molla Ktp., nr. 1241, Müellif hattı. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunmaktadır.

Diğer nüshaları için bk. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi , nr. 1911; Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, nr. 775; Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, nr. 65; İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 1699; İBB Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları, nr. 165; Ankara Milli Kütüphane Yazmaları nr. 1963; Amasya Gümüşhacıköy İlçe Halk Ktp, nr. 65.

2. Risâletü'l-Muhtasar bi'l-Lemehât fî tercemeti'l-Lemeât: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 36 vr. 231b-246b.

3. Tercemetü'l-Levâyah: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 36, vr. 221b-230b, h. 989.

4. Tercüme-i Risâle-i Muhtasara (Risâletün Muhtasaratün Tezkiratü't-tâlibîn ve nasîhaten li'r-râgibîn): İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. 558, vr. 97b-102a, h. 821.

5. Pend-i Attar Tercümesi (Şerh-i Pendnâme li'l-Attâr): İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. 4009, vr. 3b-49b.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAFÂTÜ'L-ÂRİFÎN

İNCELEME

2.1 ARAFÂTÜ'L-ÂRİFÎN'İN TEKNİK VE MUHTEVA ANALİZİ⁴

Eserin müellif nüshası İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümü 558 numaradaki mecmuanın 122a-161b varakları arasında yer alıp *Arafâtü'l-Ârifîn fî Tercemeti Ehâdisi'l-Erbâîn* adıyla kayıtlıdır. Toplam 41 varaktan oluşan bu nüshanın te'lif yılı H. 978'dir. İki nüshanın da yazısı okunaklı olsa da İÜ. nüshası diğer nüshaya göre göze daha temiz ve okunaklı gelmektedir. Hadîsler kırmızı mürekkeple, şerh ve tercümelemler ise siyah mürekkeple yazılmış olup hadîslerden kırmızı mürekkeple yazılmayanların üstüne kırmızı renkte çizgi çekilerek hadîsler belirgin hâle getirilmek istenmiştir. Burada dikkat edilecek husûs, tercümesi yapılacak her bir hadîsin istisnasız kırmızı mürekkeple yazılması ve Arapça tercümede bu hadîsi destekleyici olarak verilen hadîslerin yer yer ise âyetlerin üstüne ise kırmızı mürekkep çizilerek gösterilmiş olmasıdır. Sadece birkaç sayfada haşiyeye bulunan eserde haşiyeler genel itibâriyle seyrek şekilde yer alsada 140b ve 141a varağının tüm kenarları haşiyelerle doldurulmuştur. Eserin son bulunduğu 161b sayfasının sol tarafında yer alan 162a sayfasında müellifimizin *Hazâ Kitâbu Menâkibu'l-Ârifîn ve Kerâmâtü'l Kâmilîn mine'l-Evliyâ'i ve's-Sâlihîn ve'l-Asfiyâ'i ve'l-Muttakîn* adıyla diğer eserin ilk sayfası yer almaktadır⁵.

---

⁴ Bu bölümde eser tanıtılırken müellif nüshası olan İÜ. nüshası üzerinden değerlendirme yapıp S.'de yer alan farklılıklar dipnotta gösterilerek verilmiştir.

⁵ *Arafâtü'l-Ârifîn*'in diğer bir nüshası müstakil bir eser niteliği arz edip Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi koleksiyonu 136 numarada *Arafâtü'l-Ârifîn Li'l-Vukûf fî Mevkîfî İbâdeti Rabbi'l-Âlemîn* adıyla kayıtlıdır. Tetimmesinde bu nüshanın Hüseyin b. Hâfız Ahmed tarafından h. 1059 tarihinde istinsah edildiği kaydedilmiştir. Toplamda otuz iki varaktan oluşan yazma eserin kapağının iç taraflarında ebru çalışması vardır. Yazı okunaklı olup hadîs kısımları, İÜ. nüshasında olduğu gibi kırmızı mürekkeple, şerh ve tercümelemler ise siyah mürekkeple yazılmış olup hadîslerden kırmızı mürekkeple yazılmayanların üstüne kırmızı renkte çizgi çekildiği görülür. Eserde yer alan haşiyeler

Eserin tam adı 122a sayfasında *Arafâtü'l-Ârifîn li'l-Vukûf fi Mevkîfi İbâdeti Rabbi'l-Âlemîn fi Ehâdîsi Seyyidi'l-Murselîn* olarak kaydedilmiş olup konusunun kırk hadîs olduğu belirtilerek řu şiire yer verilmiştir:

Mesnevî der-beyân-ı fazilet-i in erbaîn-i nebevî

Her ki ide bu erbaîne nigâh
Lutf idüp ana ol ganî Allâh

Bâb-ı in'âminı idüp meftûh
Kıla sadrını nûr ile meşrûh

İlm ü irfâna anı mahzen ide
Cennet-i Adni ana mesken ide

Kıla nûr-ı cemâliyile cemîl
Ola lutfi hemîşe ana cezîl⁶

Eser 122b sayfasında bir buçuk sayfa süren Türkçe bir hamd, salavât ve sahabeye övgü bölümüyle başlar. Bu bölümler için eserde herhangi bir belirleyici başlık açılmazken; bu kısımlar klâsik edebiyatımızda ediplerin hemen her esere besmele ile başlamaları geleneğine paralel olarak *Bismillâhirrahmanirrahîm* lafzıyla başlayıp “Hamd-i bî-pâyân ol dâim-i Deyyâna” şeklinde Allâh’a hamd, “Ve salavât-ı bî-girân ol habîb-i Rahmâna” diye devam edip Hz. Muhammed’e salavât ve “Ve dahi anun âl u ashâbına ve zürriyât u ensâbına” diyerek sahabeye övgüde bulunulmuştur. Müellifimiz bunu yaparken de her bir bölüm sonuna değindiği konu ile alâkalı şiirler vermiştir. Örnek olak “salavât” bölümünde:

Ebîtu dârına mihmân olan mahbûb-ı bî-hem-tâ
Risâlet tahtına sultân olan mevsûf-i ev ednâ

Senündür kâbe kavseyne urûc u hem makâm-ı kurb
Sen olmasan yaradılmazdı âlem arş u ferş aslâ

---

sayfalara oranla nispeten daha az olsa da İÜ. nüshasına göre fazlalık arz etmekte olup yer yer dağınıklık teşkil etmektedir.

⁶ Bk. İÜ. 122a

Vücûd-ı pâkûnün bil mazharıdur âlem u âdem
Senündür hem makâm-ı hamd u kurb-ı hazret-i Mevlâ⁷

şeklinde verilen dizelerle, konu bir de şiirsel olarak ele alınmıştır.

Burada ayrıca ikinci beytin dördüncü mısrasında müellifimizin yer verdiği “Sen olmasan yaratılmazdı âlem arş u ferş aslâ” mısrasıyla meşhur “Levlâke” yani “Sen olmasaydın ben kâinâtı yaratmazdım” kudsî hadîsine iktibas⁸ yapılarak tasavvuf düşüncesinin temelini oluşturan cümleler sarfedilip “hakikat-ı Muhammediyye⁹” fikrine atıfta bulunulmuştur. Bu konu dîvân şiirinde birçok şâir tarafından *levlâk*/Sen olmasaydın kelimesiyle dile getirilmekle birlikte “hakikat-ı Muhammediyye” veya “nûr-ı Muhammedî düşüncesi birçok mesnevî ve dîvânda ayrı başlıklar açılarak da ele alınmıştır. Fakat bu konuya değinen bazı mesnevîlerin dînî bir muhtevâyâ sahip olmayanları da vardır. Örneğin Şeyhî Hüsrev ü Şîrîn mesnevîsinin baş kısmında Hz. Peygamber’i övdüğü bölümde konuyu nûr-ı Muhammedî düşüncesine getirdiği beyitler zikretmektedir (Açık ve Kaçar, 2013: 25-26). Fakat; babasının postnişîn olması hasebiyle tasavvufi kültürün hâkim olduğu bir ortamda büyümüş, böyle bir yaklaşım içinde yetişmiş ve bu nedenle kendi düşünce yapısında da tasavvufi yön belirleyici olan ve hayatı hakkında bilgi veren kaynakların onu âlim, müfessir, sûfî olarak tanıttığı, tefsîr ilmine, hidâyet rehberi olan Kur’ân’ın en doğru şekilde anlaşılıp yaşanmasına vesile olması yönüyle ayrı bir önem verip birçok ilim dalında eser kaleme alacak düzeyde ilmî birikime sahip (Bırışık ve Hayta, 2007: 348; Erbaş, 2006: 165) bir zât olarak karşımıza çıkan müellifimiz Abdülmecîd Efendi’nin ele aldığı; üzerinde çalıştığımız *Arafâtü’l-Ârifîn* ve diğer eserleri için ise bu husûs, tersi bir durum teşkil etmektedir.

---

⁷ Bk. İÜ. 123a

⁸ Lügat anlamı ateş yakmak için kor almayı ifade eden iktibas, terim olarak şiir yahut düz yazı metinde bir ayet-i kerimenin veya hadîs-i şerîfin tamamının veya bazı kelimelerinin alıntılanmasıdır. Hadîs-i şeriflerden yapılan iktibaslara *tenvir* adı da verilir. Genellikle yapılan iktibasın âyet ve hadîs olduğu belirtilmez. Bu konunun daha ayrıntılı ve örnekli olarak ele alındığı bir çalışma için Yekta Saraç’ın şu eseri incelenebilir:

Saraç, M. A. Yekta (2011), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 9. Baskı, Gökkuşbu Yayınları: İstanbul.

⁹ Tafsilat için bk. Açık, Turan ve Kaçar, Mücahit (2013), *Cafer İyânî Bey Nûr-nâme*, 1.Baskı, Büyüyenay Yayınları: İstanbul.

123a'nın sonunda **ammâ ba'd** ifadesiyle bu eserin yazılış sebebi anlatılmaya başlanır. Buna göre Hazret-i Peygamberin “Ümmetimden kim kırk hadîs ezberler ve başkasına da öğretirse cehenneme girmez”, “Kıyâmet gününde ben ona şefâatçı ve şâhit olurum.” hadîsinin müjdesine mazhar olmak isteyen yazar, bu eseri kaleme almıştır. Eseri ithâf ettiği herhangi birinden bahsetmeyen yazar, söz konusu hadîste verilen nimete ulaşmak için birçok kimsenin kırk hadîs toplamaya azmettiğini ve kendisinin de müminlerin hayır duâlarına ve peygamber efendimizin şefâatine mazhar olmak için bu eseri yazdığını söyler.

Yazar ismini İÜ.123b'de kırmızı renkli mürekkeple Abdulmecîd bin Şeyh Nasûh bin İsrâil olarak zikredip isme dikkat çekici bir özellik kazandırmıştır¹⁰.

Eser, 124a da başlamakta olup eserin esas kısmını oluşturan hadîslere gelindiğinde yazar, her bir hadîsin başladığı bölümü büyük ve dikkat çekici harflerle belirtir. İlk hadîsin “el-hadîsu'l-evvel” başlığıyla 124a'da yer aldığı görülür. Diğer hadîsler için de benzer şekilde “el-hadîsu's-sânî, el-hadîsu's-sâlis, el-hadîsur-râbî” vb. başlıklar atılan eserde çok sistematik olarak tüm hadîslerin Arapça orijinal halleri kırmızı mürekkeple verilir. Hadîs başlıklarını numaralandırma sistemine ilâveten, verilen hadîsle alâkalı olarak hadîsin konusunun ne olduğuna dâir “fi Fadli” şeklinde başlayıp her bir hadîsin içeriğine uygun şekilde devam eden konu başlıkları verilmiştir. Örneğin birinci hadîs için “*El-Hadîsu'l-Evvel*” başlığıyla numaralandırılan hadîse; sonrasında “*fi Fadli Men İsmuhu Muhammed ve Ahmed İnde'llâhi'l-Ferdu's-Samed*” yani “Allâh'ın nezdinde Samed kişi olan Muhammed ve Ahmed isminin fazîleti” anlamındaki başlıkla hadîsin teması kısaca verilerek söz konusu hadîs ve diğer Arapça orijinal hâlleri verilen hadîsler, kendileriyle alâkalı konu başlıklarıyla eserde yer almıştır. Bu durum yirmi dördüncü hadîse kadar; o da dâhil olmakla birlikte hiç aksamadan devam etmekte olup yirmi beşinci hadîs başlığı ve sonraki hadîslerde sadece numara belirtmekle yetinilip herhangi bir konu başlığına yer verilmemiştir¹¹. Verilen bu konu başlıkları eserde işlenen konuların neler olduğu hususunda okuyucuya kolaylık

¹⁰ Bununla birlikte Hüseyin b. Hâfiz tarafından h. 1059 senesinde istinsah edilen S.2b'de ise böyle bir durum söz konusu olmayıp müellif ismi sâir yazılar arasında aynı yazı ve fonda verilmiştir.

¹¹ Bu yaklaşım Süleymaniye nüshasında da devam etmekle birlikte İÜ.'de yirmi dördüncü hadîse kadar olan numaralandırma sistemi burada yirmi üçüncü hadîse kadar; o da dâhil olmak üzere izlenmiştir.

sağlamaktadır. Numaralandırılan hadîslere konu başlığı sonradan eklenmiş olacak ki başlığın sağına ters ve çapraz bir yazıyla yazılmıştır.

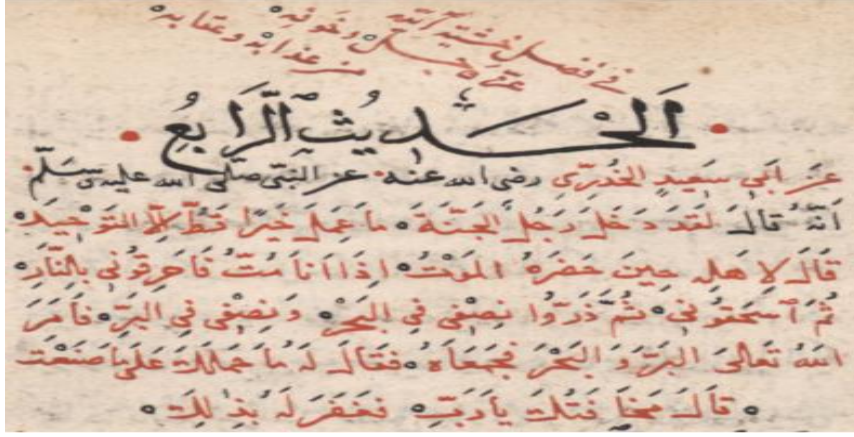
Yazar her bölümde önce hadîsi rivâyet eden sahâbenin ismini zikreder. Ardından da hadîsin Arapça metnini sunar. Söz konusu hadîsin Arapça metninden sonra dikkat çeken bir tarzda siyah mürekkeple yazılan “ma’ne’l-hadîs” başlığıyla hadîs, Türkçeye nesir cümleleriyle tercüme edilir ve hadîsin ayrıntılı şerhine girilir. Bu bölümde yer yer hikâyeler de aktarılır. Her bir bölümün sonunda hadîs metni ve bazen de şerhi yazar tarafından manzum olarak da Türkçeye çevrilir. Bu durum özenli ve sistematik bir şekilde eserin başından sonuna kadar ilerler. Buna istisnâ olarak “El-Hadîsu’s-Sâminu Aşere: fî Fadli el-Müslimi ve Tahâratihî” başlığını taşıyan on sekizinci hadîste, Arapça hadîs metninden sonra söz konusu hadîs; önce şiirsel olarak îzâh edilmiş olup sonrasında ise “ma’ne’l-hadîs” veya herhangi bir tâbire yer verilmeden direkt olarak Türkçeye nesir cümleleriyle tercüme edilmiştir. “El-Hadîsu’r-Rabiu ve’l-İşrûne: fî Fadli ed-Duâ’i ve’l-İstiâzeti Kable el-Cimâ’i” başlığını taşıyan yirmi dördüncü hadîste ise Türkçe nesir olarak hiçbir açıklama yer almayıp ilgili hadîsin manzum şerhi verilmiştir.

Müellifimizin hadîsi tercümeyle başladığı “ma’ne’l-hadîs” başlığına değinecek olursak: Bu tâbir dördüncü hadîse kadar sâir yazılar arasında belirgin bir şekilde siyah mürekkeple yazılmış olup; söz konusu kısım beşinci hadîsten sonra beşte dâhil olmak üzere “ma’nâ-yı hadîs budur ki” şeklinde sâir yazılar arasında aynı fon ve yazı tarzıyla verilmiş olsa da buradaki dikkat çekme özelliğini kırmızı mürekkeple yazılmasıyla almıştır¹².

Örnek teşkil etmesi bakımından Resul Altuntaş (2016)’ın çalışmasından esinlenerek bir hadîs metni alıntılanıp temel kısımlar gösterilmeye çalışılacaktır:

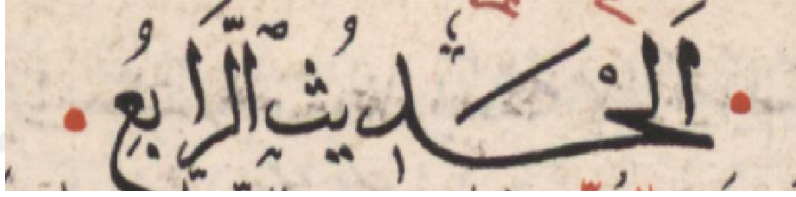
---

¹² Bu durum S.’de “ma’ne’l-hadîs” ve “ma’nâ-yı hadîs-i budur ki” tâbirine ek olarak “ma’nâ-yı hadîs-i şerîf budur ki” şeklinde kendini göstermiş olup; ayrıca söz konusu tâbir, dönemin dil özellikleri hasebiyle “ma’nâ-yı hadîs-i ‘oldur’ ki” şeklinde de yer yer metinde yer almıştır. Siyah mürekkeple yazılan bu tâbirlerin eleştiri noktası; sâir yazılar arasında fazla göze çarpmaması hatta kimi yerlerde bulunmakta dahi zorluk çekilmesidir.

(v.IÜ.129a)

Bir hadîsin Arapça metni dört ana bölümden oluşur. Hadîsin sayısı, ravîsinin kim olduğu yani isnad kısmı, Peygamber'e salâtu selâm ve metin kısmı:

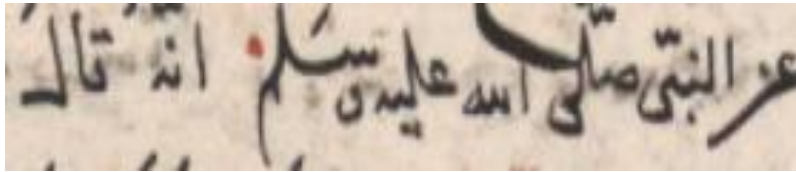
1.

El-ḥadîsü'r-Râbi'u: Hadisin numarası

2.

‘An ebî Sa‘îdin el-Ḥudriyyu raḍiyâllāhu ‘anha: Hadisin râvîsi, isnad kısmı.

3.

‘ani'n-nebiyyi şallâllāhu ‘aleyhi ve sellem ennehu ḳāle: Peygamber'e salavât ve hadîsin Peygambere dayandırıldığı bölüm.

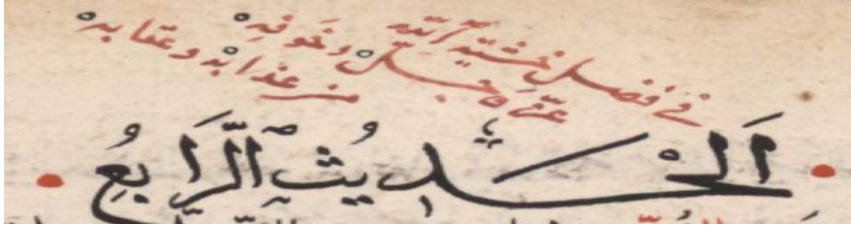

4.

Lekad deḥale raculun el-cennete mā ‘amile ḥayran ḳaṭṭu ilā’t-tevhīdi ḳāle li-ehlihi ḥīne ḥaḍerahu el-mevtu izā enā muttu faḥriḳūnī bi’n-nāri šümmeḥaḳūnī šümme zerrū niṣfi fi’l-baḥri ve niṣfi fi’l-berri feemera Allāhu te‘ālā elberre ve’l-baḥra feceme‘āhu fe-ḳāle lehu mā ḥameleke ‘alā mā ṣan‘ate ḳāle maḥāfetuke yā Rabbi feḡafara lehu biḡālike: Metin Kısmı

Arapça kısımlarda hadîsin ne anlattığına bağlı olarak metin kısmı uzayıp kısalsa da bu ana yapı her hadîste korunmuştur.

Bu yapıya ek olarak numaralandırılan hadîs başlıklarına *Arafâtü’l-Ârifîn*’de hadîs numarasının yanı sıra eserde işlenen konulara okuyucunun vâkıf olması açısından çok büyük kolaylık arz eden konu başlıklarının da eklendiği bir örnek aşağıdaki gibidir.

(El-Ḥadīṣu’r-Rābi‘u) fī Faḍli Ḥaṣyetillāhi ‘Azze ve Celle ve Ḥavfihi Min ‘Azābihi ve ‘İḳābihi

Müellifin seçtiği kırk hadîsinde izlediği usûle örneklerle göz atacak olursak¹³; otuz üçüncü sırada yer alan hadîste müellifin Türkçeye önce nesir sonra nazım tercümesi şu şekildedir:

اتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ النَّبَخَارِيُّ عَلَى الرَّوَايَةِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ يَعْني مَنْ أَرَادَ أَنْ يَجِيءَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ قَبْلَهُ ذَهَبَ مَالِكٌ إِلَى وُجُوبِ الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ لِأَنَّ الْأَمْرَ لِلْوُجُوبِ وَ ذَهَبَ الْجُمْهُورُ إِلَى اسْتِحْبَابِهِ وَ حَمَلُوا الْأَمْرَ عَلَى النَّدْبِ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَ نَعِمَتْ وَ مَنْ اغْتَسَلَ فَهُوَ أَفْضَلُ وَ كَذَا الْكَلَامُ فِي قَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا آتَى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ¹⁴

“Manâ-yı hadîs budur ki kaçan sizden biriniz cumaya gelmek dilese evvel gusl eylesün andan cumaya gelsün. Ve bu hadîsle İmâm Mâlik amel idüp gusl-ı cuma vâcibdür didi. Ve sâir-i fukahâ emri nedbe haml idüp gusl-ı cuma müstehabdur didiler. Zîrâ Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki: Bir kimse ki yevm-i cumada salât-ı cumayı vuzû ile kılsa kifâyet idüp ahsen ü ecmel olur. Ammâ gusl ile kılmak andan efdal ü ekmel olur¹⁵.”

Mustafâ didi ki sizden biriniz

Cumaya gelmek dilese evvelâ

Gusl idüp kılsun namâz-ı cumayı

Tâ bihâr-ı rahmete dâhil ola

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَ تِسْعِينَ جُزْءًا وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا فِيهِ يَتَرَاخَمُ الْخَلْقُ حَتَّىٰ إِنَّ الْفَرَسَ لَتَرْفَعُ حَافِرَهَا عَنْ وِلْدِهَا خَشْيَةً أَنْ تُصِيبَهُ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ صَمَّ تِلْكَ الْوَاحِدَةَ إِلَى التِّسْعِ وَالتِّسْعِينَ¹⁶

Müellifimiz üçüncü sırada aktardığı bu hadîsi ise şu şekilde çevirmiştir:

“Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki: Allâh Teâlâ celle ve alâ rahmeti yüz eczâ eyledi. Toksan tokuz bölüğünü cenâb-ı izzet-meâbında imsâk eyledi ve bir bölüğünü arza inzâl eyledi. Ve ol bir rahmetün

¹³ Çalışmamızda yer verdiğimiz bu kısım İsmet Aktürk'ün “Abdülmeccid b. Nasuh'un Hadisçiliği ve Sürûru'n-Nâzirîn Adlı Risalesindeki Hadislerin Tahriri” adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

¹⁴ Bk. İÜ. 154b, 155a

¹⁵ Bk. İÜ. 155a

¹⁶ Bk. İÜ. 127b, 128a

âsârındandır ki halâyık biri birine rahmet ü şefkat idüp isâbet-i mazarratdan ictinâb u nefret eylerler. Hattâ feresi görmez misin? Kaçan toğursa ayağını veledinün üzerinden ref ider. Yani ana zarar yetiçe diyü havf ider. Ve kaçan yevm-i kıyâmet olsa ol bir rahmet ki dünyâyâ inzâl eylemiş idi. Melik-i Müteâl ol rahmet-i vâhideyi ol katındaki olan toksan tokuz rahmete idhâl eyleyüp yüz rahmet eyleye. Ve ol yüz rahmet ile ehl-i cenneti erbâb-ı fazl u vüsat eyleyüp cümleden sonra cennete girene on bin bu dünyâ denlü makâm inâm ide. Yahyâ bin Muâzi Râzî hazretlerinden mervîdür ki buyururlar: İlâhî tahkîkan bize dünyâda bir rahmet inzal eyleyüp anun ile ifdâl u ikrâm eyledün ki îmân u İslâmdur. Ve kaçan dâr-ı ukbâdaki yüz rahmeti inzâl eylesin. Niçün mağfîret u cennetüni recâ itmeyevüz. Vallâhi yâ Rabbi mağfîret ü cennâtün recâ iderüz. Bu lutf u ihsânı hazretinden ibtigâ iderüz. Ve dahi yine anlardan mervîdür ki buyururlar imiş. İlâhî cenneti halk eyleyüp velîme eyledün mutî'îne, konaklık eyledün mü'minîne ve harâm eyledün kâfirine ve melâ'ikeyi dahi ana muhtâc itmedün. Ve sen dahi andan istiğnâ eyledün. Ve eger bize dâr-ı selâmu in'âm itmeyesin ya kime anı makâm idersin¹⁷.”

Müellifimiz bununla da yetinmeyip bir de hadisi manzum olarak tercüme etmiştir.

Ne dir imiş işit Yahyâ-yı Râzî
İdüb Hak hazretine hoş niyâzı
İlâhî cenneti halk eyleyüb sen
Mutî'îne hem itdün anı mesken
Harâm itdün anı kâfirlere hem
Revâ görmedün anlar ola mahrem
Melâ'ik hem ana olmadı muhtâc
Yimek içmek yoğ anlarda k'ola aç
Sen isen itdün istiğnâ cinândan
Ne cennet belki mecmû'-i cihândan

¹⁷ Bk. İÜ.128a, 128b

Pes imdi bize virmezsen cinânı
Ya ayruk kime virürsin sen anı
Bize vir bendenüz dârü's-selâmı
Kerîm olan ider mi red gulâmı¹⁸

Yazar, hadîsinde açıkladığı konunun daha iyi anlaşılması için verdiğimiz örneklerde de olduğu gibi sık sık şiiirlere başvurmuştur. Ancak bunlar sanatsal gâye taşımak için değil de daha çok konunun hâfızada tutulmasına yardımcı olmak gâyesiyle nazmedilen şiiirlerdir.

Burada verdiğimiz örneklere ve eserin bütününe dâir bir değerlendirmede bulunursak: Eserde hadîslerin tercüme ve şerhi esnasında belli bir metot takip edilmemekle beraber genelde tefsîr edilecek hadîs, bazen bâb başında bir bütün olarak; bazen de araya aynı doğrultuda açıklayıcı bir cümle ya da konuyla ilgili başka hadîslere ya da burada da görüldüğü üzere “Yahyâ bin Muâzi Râzî hazretlerinden mervîdür ki buyururlar ...” ve “Ve dahi yine anlardan mervîdür ki buyururlar ...” şeklinde yer verdiği sahâbe ve tâbiûn sözlerine kimi zaman da âyetlere yer verilmiş olup verdiğimiz hadîs bu durumun güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Bununla birlikte yukarıda verdiğimiz Cuma namâzına gelenin gusül alması gerektiğini söyleyen otuz üçüncü hadiste; müellifimiz Abdülmecîd Efendi'nin İmâm Mâlik ve diğer fâkihlerin konuya dâir görüşlerini hadîs metnine dâhil etmesiyle fikhî ve kelâmî tartışmaların gerektiği ölçüde konu edinilip eserde yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda verilen tartışmada; ulemâdan bazıları bu bir emir olduğu için farzdır ve her Cuma öncesi gusül almak gerekir demekte olup bazılarının ise müstehâptır diyerek beyân ettikleri görüşler veriliyor.

Eserde üçüncü sırada yer verilen bizim de örnek olarak aldığımız hadîste yer alan “Kaçan togursa ayağını veledinün üzerinden ref ider. Yani ana zarar yetiše diyü havf ider¹⁹.” şeklindeki şerhinde görüldüğü üzere: Tefsiri yapılan âyetin daha iyi anlaşılması için bazen kelime, bazen de burada olduğu gibi cümlenin anlaşılmasını ihtimaline karşı cümlede verilmek istenen mesaj; yani şeklinde devam ederek başka bir cümle aracılığı ile daha anlaşılır hâle getirilip verilmiştir.

---

¹⁸ Bk. İÜ.128b

¹⁹ Bk. İÜ.128a

Müellifimizin yaptığı bu gibi hamleler; eserin oluşumunda sanatsal gâyeden çok topluma bilgi vermek amacının güdüldüğünü okuyucuya sıkça hissettirmektedir.

رَوَى الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الرَّجْمَ أَيْ الْقَرَابَةَ
شِجْنَةٌ / شُجْنَةٌ / شُجْنَةٌ وَ هِيَ بِالْحَرَكَاتِ الثَّلَاثِ فِي الشَّيْبِ عُرُوقُ شَجَرٍ مُتَدَاخِلَةٍ وَ يُقَالُ الْحَدِيثُ ذُو شُجُونٍ أَيْ
يَدْخُلُ بَعْضُهُ فِي بَعْضٍ وَ الشَّجْنَةُ / الشُّجْنَةُ بِكَسْرِ الشَّيْبِ وَ ضَمِّهَا عُرُوقُ الشَّجَرِ الْمُشْتَبِكَةِ وَ يُقَالُ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ
شِجْنَةٌ رَجِمَ أَيْ قَرَابَةٌ مُشْتَبِكَةٌ وَ فِي الْحَدِيثِ الرَّجْمُ شِجْنَةٌ مِنَ اللَّهِ أَيْ الرَّجْمُ مُشْتَبِكَةٌ مِنَ الرَّحْمَانِ وَ الْمَعْنَى أَنَّهَا
قَرَابَةٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى مُشْتَبِكَةٌ كَالشَّيْبِ لِلْعُرُوقِ مِنَ الرَّحْمَانِ يَعْنِي حُرُوفَ الرَّجْمِ مَوْجُودَةٌ فِي اسْمِ الرَّحْمَانِ وَ
مُتَدَاخِلَةٌ فِيهِ كَتَدَاخُلِ الْعُرُوقِ لِكُونِهِمَا مِنْ أَصْلِ وَاحِدٍ وَ هُوَ الرَّحْمَةُ فَقَالَ اللَّهُ مَنْ وَصَلَكَ بِكَسْرِ الْكَافِ خُطَابٌ
لِلرَّجْمِ وَ صَلُّهُ أَيْ بِالرَّحْمَةِ وَ مَنْ قَطَعَكَ قَطَعْتُهُ يَعْنِي أَعْرَضْتُ عَنْهُ

Çalışmamızın kırkıncı hadîsini oluşturan “akrabalık bağının önemi” vurgulanan diğer bir örneğimizde ise; bu bağın ne derece güçlü ve girift olduğu “köklü yani kökten etrafa doğru yayılmış” anlamındaki “secnetun” kelimesiyle ifade edilmiştir. Müellifimiz bununla da yetinmeyip tefsirinde; “secnetun” kelimesinin “şicnetun ya da sucnetun” olarak da harekelenebileceğine, üç hareketin de doğru olduğuna dair açıklamalarda bulunup “secnetun” kelimesinin geniş açıklamasına haşiye olarak yer vermiştir. Müellifin, eserde bu şekilde dil tahlillerine yer vermesi tercümesine yer verdiği hadîsin kârî tarafından daha iyi anlaşılması içindir. Bu örnekte de görülüyor ki: Müellif okuyucuya bilgi verme amacıyla kaleme aldığı eserinde, gramer tahlillerine ve kıraat farklılıklarına da değinerek bu maksadı, bulunduğu her fırsatta eserine yansıtmıştır.

Müellifimiz Abdülmecîd Efendi’nin kırk hadîs türündeki *Arafâtü’l-Ârifîn* adlı eserinin içeriğine gelince, müellif esere adı Ahmed veya Muhammed olan kulun azab-ı nar ile ta’zîb edilmeyeceğine dâir rivâyetle başlamış olup ikinci hadîste, yine aynı şekilde Muhammed isminin fazîleti ve adı Muhammed olan asi kula azap edilmeyeceğini bildiren bir rivâyet aktarmıştır. Sonraki hadîslerin içeriğine atıf yaparak zikrettiğimizde: Allah’ın yüz rahmeti, Allah’tan korktuğu için cesedini yaktıran günahkâr adamın hikâyesi, İslâm’da tek bir saç bile ağartmanın fazîleti, Allah’a şirk koşmayanın mükâfatı, akrabalık bağını korumanın, misafire ikramın gerekliliği, Allah’a şirk koşmadan huzûruna varmanın mükâfatı, oruç

tutmanın, cenâzeyle katılmanın, miskîni doyumunun fazîleti, farz namâzı, revâtib sünneti, sabah ile yatsı namâzını kılmanın fazîleti, cemâatle sabah ve yatsıyı kılmanın fazîleti, sabah ve öğle vaktinde mescidi ziyâret etmenin fazîleti, düşmanı geri çevirenin mükâfatı, müminin necis olmayacağı, reklamını yapmayan, zengin muttakî kulun üstünlüğü, göz değmesi, baba dostunu ziyaret etme, zekat âmiline verilen hediye, Cuma namâzından sonra kılınacak sünnet, imâm olanın cemaât içinde ihtiyaç sâhibi kimseler olabileceği hasebiyle kırâati hafif tutması, imâm âmîn deyince âmîn demek, cumadan önceki sünnet, makbûl haccın karşılığı, tâûn hastalığı olan yere girmemek, oradan çıkmamak, yemek üzerindeyken namâz için acele etmemek, Allah'tan başka ilâh olmadığına îmân etmenin fazîleti, cimâdan önce duâ atmenin fazîleti, güzel şiiirin ve Hasan bin Sabit'in fazîleti, Hz. Davûd'un örnek yaşantısı, hasta ziyâreti yapmanın ehemmiyeti, üç çocuğu buluşa ermeden ölürse Allâh'ın o kişiyi çocuklarının acısına, sıkıntısına katlandığı için Cennete koyacağını müjdeleyen ve akrabalık bağını korumanın gerekliliği gibi hadîsler eserde yer almaktadır.

Yukarıda görüldüğü üzere müellifin seçtiği hadîslerin muhtevaları değişiklik arz etmektedir. Bu durumdan maksatta okuyanı çeşitli yönlerden aydınlatma ve yol gösterme düşüncesi hâkimdir. Ayrıca esere bir bütün olarak bakıldığında ise müellif, yaptığı îzâhlarda hadîslerin tasavvufî yönünü ön plana çıkarıp olması gerekenin telkînlerinde bulunup nasîhat vâri özellikler göstererek büyük bir ihtimale toplumu irşâd etmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra müellifin, birbirine yakın konulardaki hadîsleri arka arkaya getirme, eserin tamamında bir düzen tutturmadaki başarısı noksan kalmıştır.

Aktürk, (2013: 27-29) 'e göre eserde üç tane problemlili hadîs yer almaktadır. Bunlar Muhammed isminin fazîletine dâir olan ilk iki sıradaki hadîsler olup üçüncü rivâyeti ise; bir insan İslâmiyetin ahlâkıyla yaşayıp İslâm üzere yaşlanırsa Allâh u Teâlâ'nın onu azaplandırmada utanacağından bahseden, eserde beşinci hadîs numarasında yer alan hadîs ihtivâ etse de bu üç rivâyetin hâricindeki rivâyetlerin tamamı Sahihu'l-Buhârî ve Sahihu Müslim'den alınmıştır.

Bu konuda Aktürk, (2013: 30)'ün çalışmasında yer verdiği tespitler şu şekildedir:

Selahattin Yıldırım, Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları adlı eserinde bu risaleyi de ele almıştır. Yıldırım, hadislerin ilk beş hadis hariç Sahîhu'l-Buhârî ve Sahîhu Müslim'den alındığını, rivayetlerden sonra hadisın tercümesinin aktarıldığını ve kısa izahları yapıldığını belirtmiştir. Yıldırım, ayrıca Abdülkadir Karahan'ın burada geçen hadislerin mevzu olduğunu öne sürmesini eleştirmiş ve onun risalenin tamamını incelemeyeği için bu hataya düştüğünü söylemiştir.

Tosyevî çalışmamıza konu olan *Arafâtü'l-Ârifîn* eserinde tercüme ve şiirlere yer vererek ayrıntılı bir eser ortaya koymuştur. Birçok kırk hadîs kitabında sadece hadîslerin tercümesi veya kısa bir şerhine yer verilirken bu eserde hadîslerin Türkçeye tercümesi yanında ayrıntılı şerhi verilmiş peşinden de şâirin konu ile ilgili şiirlerine yer verilmiştir. Bu yönleriyle *Arafâtü'l-Ârifîn* orjinallik arz etmektedir.

Eser 161b'de sona ermektedir. Bu bölümde Arapça dua kısmından sonra yazar bu eseri H. 1 Cemaziyelevvel 978 günü duhâ vaktinde bitirdiğini ifade etmektedir. Bu da Miladî olarak 1 Ekim 1570'e denk gelmektedir.

2.2 ARAFÂTÜ'L-ÂRİFÎN'İN HADİS BAŞLIKLARI VE İZÂHLARI²⁰

Birinci Hadîs: “El-Hadîsu'l-Evvel Fî Fadli Men İsmuhu Muhammed ve Ahmed İnde'llâhi'l-Ferdu's-Samed” Allâh'ın nezdinde Samed kişi olan Muhammed ve Ahmed isminin fazîleti anlamındaki başlıkla hadîsin temasını öz biçimde veren bu birinci hadîs-i şerîfte üzerinde durulan husûslar şunlardır: Allâh'ın huzurunda iki kul duruyor Azze ve Celle Allâhu Teâlâ onlara cenneti emrediyor. Onlar “Biz ne ile cennete müstahak olduk da bizi cennete teşrif ediyorsun”. “Biz ne ile cennetin ehli olduk ki bize cennetliksiniz diyorsun? Öyle bir amel de yapmamışız. Sevap olarak bize cenneti veriyorsunuz”. deyince Allâhu Teâlâ diyor ki: “Her iki kulum siz cennete girin ismi Ahmed ve Muhammed olan kişileri asla cehenneme atmayacağım, ateşe girmeyecek. Ben sizi cennete teşrîf ediyorum, cennete girin diyorum”. Anlaşıyor ki Allâh'ın nezdinde Samed kişi olan Muhammed ve Ahmed isminde fazîlet vardır ve bu mertebeye en yüksek cennet tabakası olan Firdevsi'l-Alâ'da zikredilmiştir.

İkinci Hadîs: “El-Hadîsu's-Sânî ve Eyzan fî Fadli İsmi Muhammed Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem” İsmi Muhammed olan kişiye - birinci hadîse nisbet edilerek - “yine böyle bir mükâfât” vardır şeklinde konunun ana temasının ne olduğuna dair bilgiyi taşıdığı başlıkta açık bir şekilde veren ikinci hadîs-i şerîf şu şekildedir: Yine bu hadîste Peygamber aleyhi's-salâtu ve's-selâm: Kıyâmet gününde ismi Muhammed olan bir kişi getiriliyor. Allâhu Teâlâ: “Sen hiç utanmadın mı bana isyân ettin, benim emrimi yerine getirmedin?” “Sen benim habîbimin ismini aldın ve sen de Muhammed'sin o da Muhammed” “Resulümün ismini almışsın o sebepten dolayı ben seni azaplandırmaktan utanıyorum sen de utan ve bana isyân etme” diye buyuruyor.

Üçüncü Hadîs: “El-Hadîsu's-Sâlisu fî Kesreti Rahmeti'llâhi Teâlâ fî Dâri'l-Ukbâ Alâ İbâdihi el-Müminîn ve Dûne'l-Kâfirîn” Allâh'ın rahmeti öbür âlemde mümin kullarına çok; kâfirlere yoktur başlığı altında verilen bu hadîs-i şerîfte şu husûslar üzerinde durulur: Allâh'ın rahmeti çoktur. Allâhu Teâlâ rahmeti yüz

---

²⁰ Arafâti'l-Ârifin adlı eserde numaralı hadis başlıkları altında verilen Arapça hadis ve tefsirlerin yer aldığı bölümün üzerinden müelifin ‘mane'l-hadis’ şeklinde konuya girerek yaptığı açıklamalara ek olarak bizde, eserde geçen hadislerin konularına dair bilgiyi toplu hâlde vermek maksadıyla; kimi hadis başlıklarının kısa; kimi hadis başlıklarının ise nisbeten daha uzun açıklamalarını ana temayı verecek şekilde özet mâhiyetinde vermeye çalıştık.

parçaya bölmüştür ve doksan dokuz kısmını kendi nezdinde tutmuş; bir kısmını da yeryüzüne mahlukât (cin, insan, hayvan) için indirmiştir. İnsanlar o yüzde biri rahmetiyle birbirine merhamet eder. Hatta Allâh o yüzde bir ile öyle büyük bir merhamet vermiştir ki at bile doğan yavrusu üzerine eğer ayaklarımın altında kalırsa korkusuyla basmayayım diye ayaklarını kaldırarak merhametli davranıyor. Dünyada insanlara rahmetin yüzde biri, şevkatin yüzde biri indiriliyor ve insanlar o merhametle birbirine şevkat ediyorsa da kıyâmet günü geldiği zaman o yüzde bir de doksan dokuz olacaktır.

Dördüncü Hadîs: “El-Hadîsu’r-Râbiu fî Fadli Haşyetillâhi Azze ve Celle ve Havfihi min Azâbihi ve İkâbihi” adlı Allâh azze ve celle’nin azâbından ve ezâsından korkmanın ne kadar fazîletli olduğundan bahseden başlıkla hadîse dair hazırlık bilgisi verilen dördüncü hadîste: “Lâ ilâhe illallâh” demekten başka hiçbir şey yapmamış, hayırlı hiçbir şey işlememiş bir insanın cennete nasıl girdiğinden bahsediliyor. Bu kişi ailesine demiş ki: Ben öldükten sonra ateşle beni yakın; un gibi yapın ve rüzgar geldiği gün külümün yarısını denize, yarısını da toprağa atın. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ hem yere hem denize emrediyor ve yine onun vücudu ölmeden önceki hâliyle vücûd buluyor. Allâh (c.c.) “Sen niye beni yakın külümü denize ve toprağa atın diye söyledin.” diye buyurunca kişi: Yâ Rabbî senden korktuğum için böyle emrettim onlar da dediğimi yaptılar. Bu sebepten dolayı Allâh (c.c.) onu affetti, yakmadı. Velhâsıl burada Allâh’tan korktuğu için Allâhu Teâlâ’nın onu affettiği bir kimsenin rivâyetinden bahsedilmektedir.

Beşinci Hadîs: “El-Hadîsü’l-Hamisu fî Fadli Men Yeşibu Şeybeten fî’l-İslâmi Fallâhu Te’âlâ Yestehi Minhu En-Yu’azzibehu Bi’n-Nâri Bel Yudhilehu İlâ-Dâri’s-Selâmi” Bir insan İslâmiyetin ahlâkıyla yaşayıp İslâm üzere yaşlanırsa Allâhu Teâlâ’nın onu azaplandırmada utanacağından bahseden bu hadîs-i şerîf, Sehl’in oğlu Ahmed’den rivâyet edilmiştir. Buna göre söz konusu hadîs: Eksem’in oğlu Yahyâ’yı uykuda gördüm. Dedim ki “Yâ Yahyâ Allâhu Teâlâ sana nasıl muamele etti?” Allâhu Teâlâ iyi muamele etti, beni çağırdı bana dedi ki “Ey kötü yaşlı insan sen çok kötü şeyler yaptın.” Bunun üzerine ben “Yâ âlemlerin Rabbî senin hakkında bir şey işittim. Abdu’r-Rezzâk bana söyledi ki o da Muammer’den rivâyet etmiş o da Zuhri’den o da Urvet’ten o da Aişe’den o da Nebî’den (s.a.v.) o da Cibrîl’den (a.s.) o da şanı çok yüce olan Rabbimizden rivâyet etmiş.” ve Yâ

Rabbî sen demişsin ki: Bir insan İslâm üzere yaşamış ve yaşlı olarak ölürse ben utanıyorum onu azâplandırırım. Sen yaşlı insanları azâplandırmayacağını söylemişsin. Subhânehu ve Teâlâ “Bu rivâyet edilenlerin hepsi doğru söyledi bende doğru söyledim. Bir insan İslâm olarak yaşlandıktan sonra ben onu cennete koyacağım. Seni azaplandırmıyorum seni affettim. Cennete gir.” şeklinde anlatılmaktadır.

Altıncı Hadîs: “El-Hadîsü’s-Sâdisu fî Fadli Ademi’l-İşrâki li-Hâliki’l-Eflâki” Dünyâ ve âhireti yaratan Allâh’a şirk koşmamanın fazîletine dair olan bu hadîs başlığında: Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki: Benim ümmetinden bir kişi vefât ederse Allâh’a şirk koşmayınca cennete girecek. “Hırsızlık yapsalar, zinâ yapsalar dahi yine cennete girecek mi?” dediklerinde de yine Hz. Muhammed “cennete girer” cevabını verir. Bu konu (zinâ ve hırsızlık) hakkında bazı rivâyetler vardır. Buna göre bu iki şey söz konusu ise tevbe etmeden olmamakta; kişinin tevbe etmesi gerekmektedir. Eğer küçük günâh olursa olabilir ama; eğer büyük günâh işlerse tevbe etmesi gerekir. Tevbesiz Allâh kabul etmez. Yani Allâh’a şirk koşmayan cennete tevbe etmek şartı ile girecek diye söylenmektedir. Ehl-i sünnet mezhebi ise “Büyük günâh sâhibi de mümindir ve cennete dâhil olur.” demektedir. Hulâsa bu hadîs-i şerifte Allâh’a şirk koşmayan bir kimsenin cennete giriceğinden bahsedilmektedir.

Yedinci Hadîs: “El-Hadîsü’s-Sâbiu fî Fadîleti Sılati’l-Erhâmi” Başlıktaki îzâhı Akraba ziyâretinin fazîleti hakkında olan bu hadîs-i şerîf şu şekildedir: Buhârî’nin Hureyre’den rivâyet ettiği bu hadîste, Hureyre demiş ki: Peygamber (s.a.v.) “Kim Allâh’a ve kıyâmet gününe îmân etmişse akrabaları ziyâret etsin.” diye buyurmuştur. Bundan işâret ediliyor ki kim imkânı olduğu halde akrabaları ziyâret etmezse sanki Allâh’a ve kıyâmet gününe îmân getirmemiş ve azâptan da korkmamış gibi oluyor. Sıla-i rahim yapmayan bir kişi cezâ çekecek. Buna da hiç aldırmasa sanki Allâh’a iman getirmemiş kıyâmet gününe iman getirmemiş gibi olacaktır.

Sekizinci Hadîs: “El-Hadîsü’s-Sâminu fî Fadli İkrâmi’d-Dayfi ve İkrâmi’l-Câri” Misâfire ve komşuya ikrâm etmenin fazîletine dâir olan bu hadîs başlığından sonra Buhârî ve Müslim’in Hureyre’nin rivâyetini tasdik ettikleri söyleniyor. Şöyle

ki Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurmuş: “Kim Allâh’a ve kıyâmet gününe îmân getirmiş ise misâfirine ikrâm etsin.” Sonrasında ise acele etmenin şeytândan olduğu fakat; beş durumda acele edilmesi gerektiği söylenip bu durumlar sıralanıyor. Bunlar; Misâfire yemek vermek, insan vefât ettiği zaman onu defin etmek için acele etmek, erginlik çağına geldikten sonra evlenmek, borçlu olduğunda borcunu ödemek, günâhlardan tevbe etmek şeklinde sıralanmış olup hülâsa bu hadis-i şerifte misâfire ve komşuya elinden geldiği kadar ikrâm edilmesinin ne denli ehemmiyet taşıdığı buyuruluyor.

Dokuzuncu Hadîs: “El-Hadîsu’t-Tâsiu fî Fadli Men Yelemu Ennehu Lâ ilâhe İllallâhu ‘Azze ve Celle İmâm Müslim Hz.Osmân’dan rivâyet etmiş. Peygamber (s.a.v.) buyurmuş ki: “Kim ki Lâ ilâhe illallâh diyerek ölse Cennete girer. Bunu itikâd ederek kasten söylerse cennete girer. Yani bu hadîs-i şerifte ‘Lâ ilâhe illallâh’ diyen bir kimsenin, itikâd ederek bunu kasten söylerse cennete gireceği ifâde buyurulmaktadır.

Onuncu Hadîs: “El-Hadîsü’l-Aşîru fî Fadli Men Lakiyallâhu Teâlâ bi-Gayri Şirkin ve Kubhi Men Lakiyehu bi-Şirkin Fe-makâmu’l-Evveli el-Cennetu ve Makâmu’s-Sânî en-Nâru” başlığını taşıyan bu hadîs-i şerîf “Kim Cenâb-ı Hakk’a şirk koşmadan ulaşırsa cennete girer. Kim ki şirk koşarak ulaşırsa o zaman da cehenneme girer.” hakkındadır.

On Birinci Hadîs: “El-Hadîsü’l-Hâdî Aşere fî Fadli Men Dehale’s-Sabâha Sâimen Sümme Sallâ Salâte’l-Cenâzete Sümme Etame Miskînen Sümme Âde Merîdan Mine’l-Merdâ ve Fadlu Ebi Bekrin es-Siddîki Radiyallâhu Anhu” Oruc tutanın fazîleti, cenâze namâzı kılanın fazîleti, miskîn bir kimseyi doyuran, hastalığa uğrayan kimseyi ziyâret etmenin fazîleti ve Hz. Ebûbekir’in fazîletine dair olan bu hadîste: Hz. Ebûbekir’in Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile arasında geçen bir mülâkat var. Peygamber Efendimiz Hz. Ebûbekir’e “Aranızdan kim bugün oruç tuttu” diyor. Hz. Ebûbekir “ben” diyor. Sonra Peygamber Efendimiz “Kim cenâze işleriyle meşgul oldu” deyince Hz. Ebûbekir yine “ben” diyor. Bu şekilde “kim bugün miskîn doyurdu?” ve “kim bugün hastayı ziyâret etti?” sorularına karşı hep Hz. Ebûbekir hepsine “ben” yanıtını verince Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) kimde bu dört husûs bir araya gelirse cennete girer diye buyurduğu anlatılmıştır.

On İkinci Hadîs: “El-Hadîsu’s-Sânî Aşere fî Fadli Salâti’l-Fecri ve’l-‘Asri ve Fadli Men Sallâhume” Bu hadîs-i şerîf sabah ile yatsı namâzını kılmanın fazîleti hakkındadır. Çünkü bu namâzlar genelde meşguliyetlerin olduğu, insanların gâfil olduğu vakitler olduğundan bu namâzların fazîletlerinden ve bu namâzları kılanların fazîletlerinden bahsediyor.

On Üçüncü Hadîs: “El-Hadîsu’s-Sâlisü Aşere fî Fadli Men Salle’l-İşâe ve’s-Subha fî Cemâatin Mine’l-Müslimîn Yanî fî Mesâcidihim” Bu hadîs-i şerîfte ise sabah ve yatsı namâzını cemaâtle kılmanın fazîletinden bahsediliyor. “Yatsı namâzını kim cemaâtle kılsa gecenin yarısını ihyâ etmiş olur” “Sabah namâzını cemaâtle kılsa da gecenin tamamını ibâdetle geçirmiş gibi olur.” diyen Resulu’llâh Efendimiz (s.a.v.) sabah ve yatsı namâzının cemaâtle kılınmasının fazîletini buyuruyor.

On Dördüncü Hadîs: “El-Hadîsu’r-Rabiu Aşere fî Fadli Men Sallâ’s-Sünene er-Ravâtibe Ey el-Müekkede” Bu hadîs-i şerîf ise sünen-i revâtib ve sünen-i revâhib diyedir. Sünen-i revâtib yani müekked sünnet kılınmasının fazîletlerinden bahsediyor. Kılındığı zaman cennete ev binâ edilmesinden bahsediyor.

On Beşinci Hadîs: “El-Hadîsu’l-Hâmisu Aşere fî Fadli ‘ÿyâdeti’l-Merîdi ve Kad Kîle el-ÿyâdetu Efdalu Mine’l-İbâdeti Li-enne Fi-hâ Noktaten” Hasta ziyâretinin ehemmiyetinden bahseden bu hadîs-i şerîfte hasta ziyâreti yapmanın ibâdetten de önce geldiğini söylüyor.

On Altıncı Hadîs: “El-Hadîsu’s-Sâdisu Aşere fî Fadli Men Zehebe İle’l-Mescidi fî Vaktis-Sabâhi ve’r-Ravâhi Ey Dâveme İlä İkâmetihimâ ve Men Dâveme İleyhimâ Dâveme İlä Gayrihimâ Mine’s- Salavâti’l-Hams” Sabah ve öğle vaktinde mescidi ziyâret etmenin fazîletleri: Burada da sabah vaktinde ve güneşin batığa kaydığı zevâl yani öğle vaktinde mescidi ziyâret etmenin fazîletinden bahsediliyor. Ayrıca bu bölümde Cenâb-ı Allâh’ın “Benim mescidim yeryüzündedir orayı ancak inananlar imâr ederler ve kim ziyâret ederse ...” diyerek birbiri ardına sıralanan müjdelerin yer aldığı kudsî hadise yer verilmiştir.

On Yedinci Hadîs: “El-Hadîsu’s-Sâbiu Aşere fî Fadli er-Ramyi ve Fadli el-Muhâcirîne ve’l-Ensâri Husûsan fî Fadli Talhate Radiyallâhu Anhu” Bu hadîs-i şerîfte de düşmanına taş atmanın ve Peygamber Efendimizle katılan bir savaşta

sahâbe-i ikrâmı husûsi ile Hz. Talha'nın fazîletinden bahsediliyor. Hz. Talha'nın Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) o, yedi sahâbî şehit olunca kendi vücudunu, ellerini siper ettiğini, elinin aldığı darbeye çolak olduğunu ve vücuduna yirmi dört yerinden yara aldığından bahsediyor. Kısaca Peygamber Efendimiz'in yanında ki sahâbe-i kirâm fazîleti ve özellikle Hz. Talha'nın fazîleti anlatılmıştır.

On Sekizinci Hadîs: “El-Hadîsu’s-Sâminu Aşere fî Fadli el-Müslimi ve Tahâratihî” Müslümân olmanın fazîleti ve tahâreti yani Müslümân bir kimsenin pis olmayacağı hakkında olan bu hadîs-i şerîfte cenâbet olan Ebû Hureyre'nin cünüp hâliyle Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yanına gelmediği, oturmadığı, oradan gittiği ve cünüplüğünü giderdikten sonra Peygamber Efendimizin yanına geldiğine dâir ve bununla ilgili Efendimiz (s.a.v.) ile kendi arasında geçen konuşmadan bahsediliyor. Bu konuşmada Peygamber Efendimiz bir Müslümânın pis olmayacağını söylüyor. Bunu söylerken de Müslümân olmanın fazîletini de ifade buyuruyor.

On Dokuzuncu Hadîs: “El-Hadîsu't-Tâsiu Aşere fî Fadli el-Muttakî ve'l-Ganiyyu ve'l-Hafîyyu” Müslim'in Sa'd bin ebî Vakkâs'tan rivâyet ettiği Resulu'llâh (s.a.v.)'in: “Allâhu Teâlâ, et-takîyye ‘müttaki olan’, el-ganîyye ‘zengin olan’, el-hafîyye ‘ibâdetleri gizliden yapan’ kulunu sever” diye buyurduğu bu hadîs-i şerîfte müttakî, ganî ve hafînin fazîletinden bahsedilip bunlar izâh ediliyor. Öncelikle insana, muttakîlerin derecesine ulaşılması için günâhlardan uzak kalınması tebliğ ediliyor. Şöyle ki müttakî; bir şey günâh ise ondan uzaklaşır; hatta günâh olmayan şeyden de belki bunda da günâh vardır diye uzaklaşır. Sonrasında ganî kelimesi ele alınıp zengin demek olan “ganî” kelimesinin; mal olarak mı zengin; yoksa nefis olarak mı zengin? şeklinde tefsiri veriliyor. Buna göre insanın nefsi zengin olmayınca dünya mâlının insanda olması ona hiçbir fayda vermeyeceği; yani kalben zengin olunması gerektiği söyleniyor. Bazıları ganîden maksadın mâlının çok olmasıdır; yani kimin mâlî çoğalmışsa o zengin sayılır demişlerdir. Şeyhu's-Şârih Ekmelüddîn de bu anlamı savunup Peygamber Efendimizin bahsettiği zenginlik; ‘mâl zenginliği’dir demektedir. Buna göre kişinin mâlının olmasıyla zengin olması veya zengin olmasıyla mâlının olması kastedilir. Yani burada zenginlik; mâla isnâd edilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bir diğer hadîsi “Güzel mâl, güzel insanlara olur; güzel insana yakışır” hadîsi, bu anlamı

takviye etmesi açısından verilmiştir. “Hafî”den gâyenin ise kimse görmeden tenhâ bir yerde Allâh’a ibâdet etmek anlamında olduğu belirtilmiş olup “hafî” kelimesindeki hı “خ”, ha “ح” olarak okunduğunda da zayıflara merhamet etmek anlamına geldiği ifâde ediliyor.

Yirminci Hadîs: “El-Hadîsu’l-İşrûne fî Şemeti’l-Ayni ve Dararihi” başlıklı gözden bahsedilen bu hadîs-i şerîfte gözün görmesi ve bu görmenin günâh anlamına dair zararlarından bahsedilmiştir. Hadîse göre nazar yani gözün değmesi hak ve sabittir. Bir şeye bakmak, onu güzel görmek “maaşallâh” - Allâh ne güzel vermiş - demeyince nazar değer ve nazar edilen kişide bir hastalık peydâ olur ki nazar da hakdır. Bu şekilde Bareka’llâhu teâlâ demeden bakmak cinâyet gibi olsa da “maaşallâh” deyince de peydâ olacak olan kötülük ortadan kalkmaktadır. Nazar eden kişi gâfildir ki Allâhu Teâlâ bu nimeti ihsân etmiş diye dememektedir. Allâh kullarını imtihân eder. Muhik olan yani hak konuşan, Allâh’tan korkan kişi, bu güzellik, bu mâl, hepsi Allâh’tandır diyorsa da muhikten başkaları Allâh’tan değil demektedir. Allâh nazar eden kişiyi cezâlandırır. Bazıları da insan, insana ya da bir mâla kötü bir niyetle bakınca kendi gözünden güçlü bir kuvvet gönderdiğini ve o şekilde gözün değdiğini söylemişlerdir. Kötü bakmak nazar edilen kişiyi ya helâk eder ya perişân eder veya kişide bir hastalık meydâna getirir. Bu hadîsin rivâyet sebebinin ne olduğunu Hz. Ali söylemiştir. Cibrîl (a.s.), Hz. Muhammed (s.a.v.)’in yanına geliyor ve O’na “Senin yüzünde gördüğüm bu üzüntü nedir?” deyince Hz. Muhammed (s.a.v.): “Hz. Hasan ve Hüseyin’e nazar değmiş ikisi de hasta” diye buyuruyor. Cibrîl-i Emîn “Yâ Muhammed (s.a.v.) nazar vardır ve hakdır. Hz. Hasan ve Hüseyin’in bu durumu seni endişelendirmesin. Bu bir kaderdir ve senin de kaderi tasdîk etmen lâzımdır. Kadere îmân getirmek hem kaderi hem üzüntüyü giderir. Allâhu Teâlâ onlara âfiyet ve sıhhat verecek.” diye buyuruyor. Son olarak ise; gözün bir hastalık olduğu ve Arapların buna karşı kullandığı tâbir olan: “Nazar deveyi kazana; insanı da kabre girdirir.” hadîs-i şerîfi verilerek Arapça orijinal hadîs metni son bulmaktadır.

Yirmi Birinci Hadîs: “El-Hadîsü’l-Hâdî ve’l-İşrûne fî Fadli ve Ecmelihi el-Birru” Müslim’in ibn-i Ömer’den rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîfte Resulullâh (s.a.v.) buyurdu ki: “En hayırlı şey insanın babasının arkadaşını sevmesidir.” En büyük iyilik babanın sevdiğini sevmektir. Biri senin babana saygılı olmuş ve sevmişse

sende onu sevmelisin, saygılı olmalısın ve biri babana iyilik yaparsa sen de ona, onun çocuklarına iyilik yapmalısın şeklinde telkînlerde bulunulup Resulu'llâh'ın: "İyiliklerin en iyisi; kişinin babası yokken onun sevdiği dostlarına sıla-i rahim yapmasıdır." hadîs-i şerîfinden sonra "Cennet, annelerin ayakları altındadır." diye buyurduğu hadîs-i şerîfiyle onlara iyi davranmayı kastedip babanı seveni sende seveceksin; babanın sevdiğini sende seveceksin mesajlarının verildiği bu hadîs-i şerifte hulâsa en önemli iyiliğin anne ve babaya iyilik yapmak olduğu ve insanın, babasını seven kişileri sevmesinin ne kadar önemli olduğu vurgulanmak istenmiştir. Burada "Cennet, annelerin ayağı altındadır." hadîsi Süleymaniye nüshasında yer alıp İstanbul Üniversitesi nüshasında bulunmamasına rağmen tarafımızca ebeveyne hürmet, sevgi, saygı, bağlılık anlamında bir bütün teşkil etmesi bakımından metnin bütününe dâhil edilmiştir.

Yirmi İkinci Hadîs: "El-Hadîsu's-Sânî ve'l-İşrûne fî Fadli'l-Ekli min Ameli Yedihi Kemâ Kâne Dâvûdu Aleyhisselâmu Yekulu Min Ameli Yedihi Ey bi-Sanati'l-Hadîdi" Buhâri ebû Hereyre'den sahîhinde rivâyet edilmiş olan bu hadîs-i şerifte Hz. Muhammed buyurmuş ki: "Davûd (a.s.) elinin emeğinden başka yemezdi." Sonra bir adamın Hz. Davûd hakkındaki sorusuna Efendimiz Muhammed Mustafâ (s.a.v.) "Ne güzel adamdı, beytü'l-mâldan yemezdi ..." gibi övgülü sözlerle Hz.Davûd (a.s.)'ın özelliklerini anlatıyor.

Yirmi Üçüncü Hadîs: "El-Hadîsu's-Sâlisü ve'l-İşrûne fî Fadli'l-Şiri'l-Hassân ve Fadli Hassân ibni Sâbit Radiyallâhu Anhu ve Hüve Min Ahseni Şuarâi'n-Nebiyy Sallallâhu Aleyhi ve Sellem" Şiirin fazîleti ve Hasan bin Sâbit'in fazîletine dâir olan bu hadîs-i şerifte yine ittifâk söz konusu olup Müslim ve Buhâri Hz. Aişe'nin rivâyetini tasdiklemişlerdir. Bu hadîs-i şerifte Kureyşlilerin hicvedilmesini isteyen Allâh'ın Resulü Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Kureyşe elçi göndermeyi emretmesi üzerine ilk önce ibn-i Revâhâ'yı elçi olarak gönderiyor ama: kabul etmiyorlar. Sonra Kab bin Melik gönderiliyor ama; ona da râzı olunmuyor. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) Hasan bin Sâbit'e "Ey Hasan hakkın diliyle savun" diyerek Hassan bin Sâbit'i gönderiyor. Ondan kâfirlerin yüz karalarını ortaya koymasını emreden Resulüllâh (s.a.v.), bunu yaparken Cebrâil (a.s.)'ın onunla birlikte olduğunu buyurup hicvederken de Hz.Ebû Bekir'e danışmasını

istiyor. Hasan bin Sâbit'in kabul edilmesi üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ona dua ettiği nakl edilmiştir.

Yirmi Dördüncü Hadîs: “El-Hadîsu’r-Rabiu ve’l-İşrûne: fi Fadli ed-Duâi ve’l-İstiâzeti Kable el-Cimâi” Müslim ve Buhârî'nin tarafından üzerinde ittifak edilmiş, anlaşılması olan - muttefakun-aleyh - İbn-i Abbâs'ın naklettiği bu hadîs-i şerîfte cimâdan önce dua etmenin fazîletinden bahsediliyor. Şöyle ki; duâ edilirse şeytanın zarar veremeyeceğinden eğer; duâ edilmezse de bu birliktelikten doğacak çocuğa şeytanın zarârı sirâyet edeceği ve çocuğun isyânkar olacağına dair bilgiler bu hadîsin konusunu oluşturuyor.

Yirmi Beşinci Hadîs: Eserde konu başlığı verilmeden sadece hadîs numarası belirtilerek “El-Hadîsu’l-Hâmisu ve’l-İşrûne” şeklinde yazılanlar arasında ilk hadîs²¹ olan bu hadîs-i şerîfte; Müslim'in Ebu Said'den rivâyetine göre Hz. Muhammed (s.a.v.) “Sizden biriniz cimâ için ailesine (eşine ve câriyesine) geldiği zaman, sonra tekrar beraber olmak isterse tenâsül uzuvlarını yıkasın.” diye buyurmaktadır. Bu hadîs-i şerîfte, aile yaşantısının bir parçası olan cimâda erkeğin içinde bulunduğu bu gibi durumlarda ne yapması gerektiği ve bunun ona vereceği yarardan bahsedilmektedir.

Yirmi Altıncı Hadîs: “El-Hadîsu’s-Sâdisu ve’l-İşrûne” başlığı altında verilen bu hadîs-i şerîf: Bir kimseye verilen bir şey o kimse tarafından talep edilmediyse, eğer ona ihtiyacı var ise alsın; şâyet yok ise muhtâç birine versin ikâzında bulunuyor.

Yirmi Yedinci Hadîs²²: “fi Fadli’s-Samti ve’s-Sukût” Sessizlik ve sükûtun fazîletine dair adlı başlık altında yer alan olan bu hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Allâh’a ve kıyâmet gününe îmân getiren kimse ya hayrı

---

²¹ Bu konuda 27. numaralı hadîs, içinde bulunduğu özel durumdan dolayı istinâî durumdadır. İlgili hadîsin dipnot kısmında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

²² Her iki nüshada da diğer bütün hadîslerde olduğu gibi el-hadisü’l-evvel, -sânî, -sâlisu ... şeklinde giden numaralandırma sistemi “Yirmi Yedinci Hadîs”te her iki nüshâ için de geçerli istinâî bir durum teşkil edilmiş olup söz konusu hadîs, herhangi bir yerde ve hiçbir şekilde numaralı olarak belirtilmemiştir. Her iki nüshada da 26. hadîs (el-hadisü’s-sâdisu ve’l-ışrûne)’ten sonra 28. hadîs (el-hadisü’s-sâminu ve’l-ışrûne) başlığı atılarak 27. hadîs atlanılmıştır. Böyle bir durumda biz de çalışmamızın bu bölümünde yine her iki eserde de “fi Fadli’s-Samti ve’s-Sukût” adıyla İÜ.134a’da 8. hadîsten sonra 9. hadîsten önce yer almış olup; S.9a’da da yine aynı hadîs aralığında bulunmakta olan söz konusu hadîse tarafımızdan, eksik olan hadîs yerine “Yirmi Yedinci Hadîs” başlığıyla sıralamada yer verilmiştir.

söylesin; ya da sussun, konuşmasın.” diye buyurmuştur. Şu ânın sükût yani konuşmama zamanı olduğunu söylemiş olan bazı âlimler; eve girinceye kadar susulmasını ve rızkına da ölünceye kadar râzı olunmasını söylemişler. Devamında yer verilen bölümde ise Allâh insana iki kulak vermişse de buna karşılık bir lisân vermiş; Allâhu Teâlâ öyle bir işitme nâsip etmiş ki hafifçe konuşulsa bile insan işitir denilip hâl böyle iken sükûtu uzat nâsihâtında bulunuluyor. Bunun yanı sıra da bir hukûk meydâna geldiğinde ve insân müdâhale etmeyince o hak ortadan kalkar ki buna izin verilememesini, insanın eliyse diliyle kalbiyle müdâhale etmesi ikâzında bulunulan bu hadis başlığında “Kim haktan sükût ederse yani hakkı konuşmazsa dilini tutan şeytân gibidir”, “Bir şey senin hoşuna gitmediği, sana acâyip geldiğinde sükût et yani konuşman gerektiği zaman konuş; konuşmaman gerektiği zaman da konuşma manâsında sükûtun önemine değiniliyor.

Yirmi Sekizinci Hadîs: “El-Hadîsu’s-Sâminu ve’l-İşrûne” adlı konuya dair bir açıklamaya yer verilmeden numaralandırılan bu hadîs-i şerîfte ulemâ arasındaki birkaç ihtilâfa değiniliyor. Acaba müezzin ezân okuduktan sonra hemen farz namâz mı kılmak lâzım? Çünkü ezân farz namâz için okunuyor. Burada ilmî mantıkla alâkalı konuya dâir bazı izâhâtlar verilmiş olup kısacası ezân okuduktan sonra farz namâz mı kılmak lâzım yoksa namâzlardan önce kılınan sünneti mi kılmak lâzım diye ulemâ arasında ihtilâflar var. Meselâ bazı istisnâ ettiği namâzlar olsa da Şâfi’ye göre önce hemen farzı kılmak lâzım. Bu konu hakkında diğer ulemânın da görüşlerini beyân eder.

Yirmi Dokuzuncu Hadîs: “El-Hadîsu’t-Tâsiu ve’l-İşrûne” Bu hadîs-i şerîf Cuma namâzının farzından sonra kılınacak olan sünneti ve ulemânın görüşlerini ifâde buyuruyor. Cumadan sonra dört rekat sünnet kılınması söyleniyor. İmâm ebî Yusûf’a göre altı rekat olduğu söyleniyor. Hulâsa Cumanın farzından sonra kılınacak olan dört rekatlık sünnetten bahseden bu hadîs, konuya dair açıklamalı başlık atılmadan metinde yer almıştır.

Otuzuncu Hadîs: “El-Hadîsu’s-Selâsûne” Cemaât ile namâz kılarken imâmın uyması gereken şartlardan bahsedilen bu hadîs-i şerîfte, İmâmın cemaât içinde ihtiyâç sâhibi kişiler olduğu için namazı hafif - kısa - tutmasının önemiyetinden bahsediliyor.

Otuz Birinci Hadîs: “El-Hâdî ve’s-Selâsûne” Bu hadîs-i şerîfte ise imâma uyan cemaât hakkında olup imâm âmin dediği zaman onların da âmin demesine dâir bilgiler verilmektedir.

Otuz İkinci Hadîs: “Es –Sânî ve’s-Selâsûne” İmâm hutbeye çıktığı zaman, imâm hutbedeyken Şâfilere göre iki rekât tahiyatü'l-mescid namâzı kılma hakkında olan bu hadîs-i şerîf; İmâm ebû Hanîfe ve İmâm Mâlik’e göre ise kerîh görülmüştür. Çünkü Hanefî mezhebinde bu mekruhtur. İmâm hutbeye çıktığı zaman namâz kılınmaz yanındaki ile konuşulmaz. Hutbede aynı namâzın içindeki gibi durmak lâzımdır. İmâm hutbe okurken susmak lâzımdır. Kısacası bu hadîs-i şerîfte imâm hutbeye çıktığı zaman birisi iki rekât tahiyatü'l-mescid namâzı kılmalı mı kılmamalı mı hakkındaki görüşleri ihtivâ etmektedir.

Otuz Üçüncü Hadîs: “Es-Sâlisü ve’s-Selâsûne” Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu hadîs-i şerîfte Cuma namâzına gelenin gusül alması gerektiğini söylüyor. Ulemâdan bazıları bu bir emir olduğu için farzdır ve her Cuma öncesi almak gerekir demekte olup bazıları ise müstehâptır diye görüşlerini beyân ediyor. Hulasâ hadîs-i şerîf Cumaya gelirken gusül alma hakkındadır.

Otuz Dördüncü Hadîs: “Er-Râbiu ve’s-Selâsûne” Bu hadîs-i şerîf hac ile ilgili olup Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in “Hacca gelen kimse refes yani kötü söz söylemesin” şeklinde buyurduğunu aktarmaktadır. Hadîs tefsîrinde bu kötü söz izâh edilmiş olup; burdaki kötü sözden maksat fahşâ -kırıcı, günâh- sözler söylememek ikincisi de kadınların yanında cinsî münâsebet ifâde eden kelimeler kullanmamak olarak değerlendirilmiştir. Kısacası bu hadîs-i şerîf, hac ibâdetine gelenlerin sözlerine dikkat etmesi hakkındadır.

Otuz Beşinci Hadîs: “El-Hâmisu ve’s-Selâsûne” Bu hadîs-i şerîf günümüz karantina uygulamasını bizlere telkinde bulunuyor. Buna göre bir yerde vebâ hastalığı herhangi bir tâûn hastalığı duyulduğunda oraya girilmemesi gerektiği; eğer oradaysa da oradan uzaklaşılması gerektiği ifâde ediliyor.

Otuz Altıncı Hadîs: “Es-Sâdisu ve’s-Selâsûne” bu hadîs metninde de akşam yemeği akşam namâzı meselesinde önce yemek sonra namâz kılınması sebebinin ne olduğu buyuruluyor.

Otuz Yedinci Hadîs: “Es-Sâbiu ve’s-Selâsûne” Bu hadîs-i şerîfte ise Allâh’ın bir oluşuna şehâdet edip; Peygamber Hz. Muhammed’e (s.a.v) bağlanan ve buna da gönülden tasdik ederek inanan bir kimsenin şanı yüce Allâh tarafından Cehennem azâbından azâd edilip; Cennetinde mutlu kılınacağı buyuruluyor.

Otuz Sekizinci Hadîs: “Es-Sâminu ve’s-Selâsûne” Bu hadîs-i şerîfte Hz. Muhammed (s.a.v.): Üç tane çocuğu buluğa ermeden ölürse Allâhu Teâlâ’nın o kişiyi çocuklarının acısına, sıkıntısına katlandığından dolayı Cennete koyacağını müjdesini ifâde buyuruyor.

Otuz Dokuzuncu Hadîs: “Et-Tâsiu ve’s-Selâsûne” Bu hadîs-i şerîfte de insanın rızık peşinde koşturmasından bahsedilmiş olup bu konuda kim rızıkının çok bol olmasını ve çok süren uzun bir ömrünün olmasını istiyorsa hısım akraba ziyâretine önem vermesi gerektiği konu ediliyor.

Kırkinci Hadîs: Arafâti’l-Ârifin adlı “kırk hadîs” çalışmamızın kırkinci hadîsini ihtivâ eden “El-Hadîsu’l-Erbaûne” başlığını taşıyan bu son hadîs-i şerîfte akrabalığın birbirine girmiş dallar gibi olduğundan bahsedilip akrabalık; çok geniş köklü yani kökten etrafa doğru yayılmış anlamında “secnetun” kelimesiyle ifade ediliyor. Peygamber Efendimiz de akrabalık bağları, akrabalık, birbirine girmiş dallardır manasını taşıyan bu hadîs-i şerifinde akrabalığın önemini bizlere buyurmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAFÂTÜ'L ÂRİFÎN TERCÜMESİ

TENKİTLİ METİN

3.1. Tenkitli Metnin Oluşturulmasında izlenen Yol

Kütüphane kayıtlarında gerekli tarama yapıldıktan sonra H. 978 tarihinde te'lif edilen eserin müellif hattının İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümü 558 numaralı mecmuanın 122a-161b varakları arasında ve Hüseyin b. Hafız tarafından h. 1059 tarihinde istinsah edilen diğer bir nüshası ise Süleymâniye Kütüphanesi Reşid Efendi 136 numarada kayıtlı olduğu tarafımızca tasdik edilmiş olup her iki nüshaya da ulaşıldıktan sonra mevcut iki nüshasının transkripsiyonlu metnini hazırladık. Metin, her iki nüshası da göz önünde bulundurularak oluşturulduysa da ihtilafa düşülen durumlarda nüshanın genelinde sergilenilen tutum, anlamın daha çok uyması, daha disipline olunmasının yanında müellif nüshası ve daha eski tarihli olmasından dolayı metin nispeten İstanbul Üniversitesi nüshasına göre oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra istisnai durumlar da var olup tercihin Süleymaniye nüshasından yana kullanıldığı olduysa da bu durum daha azdır.

Metnin oluşturulmasında şu yollara başvurulmuştur:

- 1- Kullandığımız transkripsiyon alfabesini çalışmamızın başında verdik.
- 2- Başvuruda yazma eser nüshaları, karşılaştırılmak istendiğinde kolaylık olması için her iki nüshanın da sayfa numaralarını okuduğumuz metnin ilgili bölümlerine yerleştirdik.
- 3- Metnin aslında bulunan müellifin kenarlara yazdığı haşiyeleri transkripsiyonlu metne dâhil edip dipnotta “hâşiye” yazarak verdik.

- 4- Arapça orijinal hadîs metninde yer alan hadîs, tefsîr veya Arapça verilen kelime tahlillerine kadar her şey yazma eserde olduğu gibi çalışmamızda da numaralı hadîs başlıklarının altında Arap harfli olarak verilmiş olup okunuşları dipnotta gösterilmiştir.
- 5- Yazma eserin Arapça orijinal metninde kırmızı mürekkeple yazılan hadîsleri biz de ayırt edilmesi açısından koyu yazı karakteriyle belirttik.
- 6- Yazma eserde, “mane’l-hadîs” başlığıyla müellifin hadîsi tercümeyle başladığı Türkçe metin kısmında yer alan âyet ve hadisler, Arap harfli orijinal hâliyle yazılmıştır.
- 7- Türkçe metin kısmında yer alan âyet ve hadîslerin, dipnotta günümüz Türkçesiyle anlamları verilmiş ve transkripti ise italik yazı karakteri ile gösterilmiştir.
- 8- Türkçe metin kısmında yer alan Arapça duâ, tefsîr ve diğer Arapça ibâreler ise transkripsiyonlu italik yazı karakteriyle metne dâhil edilmiştir.
- 9- Türkçe metin kısmında yer alan Arapça duâ, tefsîr vs.olan Arapça ibârelerin önemli bir bölümünün dipnotta anlamları verilmeye çalışılıp Arap harfli yazımları da yanına dâhil edilmiştir.
- 10- Bununla birlikte müellifimizin “ma’ne’l-hadîs” başlığıyla hadîs tercümesine başladığı Türkçe metin kısmından sonra bir bütün olarak yer alan Arapça yazılar, eğer Arapça hadîs metninin orijinal tefsîr metnini ihtivâ ediyorsa genele istisnâî bir durum teşkil etmiş olup Arap harfli olarak metne dâhil edilmiş ve dipnotta okunuşları yer almıştır.
- 11- Eserdeki atıf vavları kelimelerden ayrı yazılmıştır.
- 12- Özel adların ilk harfleri büyük yazılmıştır ve ekler kesme işaretiyle ayrılmıştır.
- 13- Allah lafzı muzafun ileyh olduğu durumlarda apostrof (') ile ayrılmıştır: ‘ibâdu’llâh, Resulu’llâh kelimelerinde olduğu gibi...
- 14- Eserde yer alan şiirlerin aruz kalıpları gösterilmiştir.
- 15- Metinde vezin gereği yapılan ses düşmeleleri, iki kelime kesme işareti (') ile birleştirilerek gösterilmiştir. (k’ola, k’ire vb.)
- 16- Türkçe olup da “b” harfi ile biten kelimeler günümüzdeki şekli olan “p” harfine çevrilmiştir. Örneğin; İdüp, eyleyüp vb.

17- Müstensih veya müellif tarafından yanlış veya daha doğru kullanım olarak görülen kelimeler, transkripsiyonlu metinde doğru olarak yazılmış, metinde ne şekilde geçtiği dipnot verilmek suretiyle gösterilmiştir.

18- Her iki nüshada da kelimelerin yazımında belirtilmesi gereken hemzeler çoğunlukla koyulmamış olup biz transkribe ederken bu gibi kelimelerde hemzeyi göstermeyi tercih ettik.

19- Metindeki “ile” edatının yazımında ister müstakil bir şekilde okunsun isterse de kendinden önceki kelimeyle birleşik olarak okunduğu görülsün; her iki durumda da “ile” edatı ayrı yazılmıştır.

3.2. Tenkitli Metin

[iÜ122a/S1a] Hazā Kitābu ‘Arafātü’l-‘Ārifin li’l-vuķūfi fī mevķifi ‘ibādeti Rabbi’l-‘ālemīn fī eķādīsī seyyidi’l-murselīn ŗallallahu ‘aleyhi ve ālihi ecma‘in

Meŗnevī der-beyān-ı fazīlet-i in erba‘in-i nebevī

(fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün)

Her ki ide bu erba‘ine nigāh

Luķf idüb ana ol ğanī Allāh

Bāb-ı in‘āmını idüp meftūh

Ķıla ŗadrını nūr ile meŗrūh

‘İlm ü ‘irfāna anı maķzen ide

Cennet-i ‘adnī aña mesken ide

Ķıla nūr-ı cemāli ile cemīl

Ola luķfi hemīŗe aña cezīl²³

---

²³ cezil: cezil Rabbi temim bil-ħayr S.

²⁴ وَمَنْ يَعْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Hamd-i bī-pāyān ol²⁵ dā'im-i Deyyāna ki nev^c-i insānı şeref-i 'irfānla şerīfi'ş-şān idüp zümre-i ehl-i²⁶ imānı in'ām u iḥsānla refi'u'l-ḳadr ve'l-mekān eyledi. Ve maḳām-ı bālālarını²⁷ yevm-i 'uḳbāda bāğ-ı cinān²⁸ eyleyüp naşīb u rüzilerini²⁹ müşāhede-i cemāl-i bā-kemāl-i Melik-i müste'ān eyledi. Ve tesellā-yı tecellāyla mesrūrī'l-bāl ve'l-cinān eyleyüp luṭfile³⁰ şād-mān u ḥāndān eyledi. Nitekim naşş-ı Ḳur'ān'da Ḥāzret-i Raḥmān bu müjdeyi 'ayān eyleyüp³¹ böyle beyān eyledi ki ³² لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ Ya'nī şunlar ki erbāb-ı imān ve aḫşāb-ı iḥsāndur. Ḥüsnā ki bāğ-ı cināndur ve ziyāde ki müşāhede-i cemāl-i Mennān'dur. Anlar için lāyık u erzāndur ya'nī şunlar ki dünyāda ehl-i ṭā'at u 'ibādetdür yevm-i 'uḳbāda cennet ü ni'met ve rü'yet ü vuşlat anlar için muḳarrer ü müsebbetdür.

Naẓm:³³

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

İlāhī eyleyüp sen bize iḥsān

Bizi dünyāda etdiñ ehl-i imān

²⁴ “Kim Allah’a sımsıkı bağlanırsa, kesinlikle o, doğru yola iletilmiştir.(Ali İmrân/101)”
(*Ve men ya'taşim billāhi fe ḳad hudiye ilā şırāṭin mustaḳīm.*)

²⁵ ol: ol ol S.

²⁶ ehl: - S.

²⁷ bālālarını: bālaların S.

²⁸ bāğ-ı cinān: bāğ-ı cihān u bāğ-ı cinān S.

²⁹ rüzilerini: rüzilerin S.

³⁰ luṭfile: - İ.Ü

³¹ eyleyüp: - S.

³² “Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır. (Yûnus, 26)”
(*Lillezîne aḫsenu'l-ḫusnā ve ziyādetun.*)

³³ Naẓm: Naẓm-ı li-müellifihi S.

Umarız yine ʿuḳbāda idesin

Cinān bāğın Ḥudā'yā bize erzān

[İÜ 123a]

Tecellā-yı cemāliñle hem anda

İdesin ey ğanī Ḥaḳḳ bizi ferḥān

[S 2a] Ve şalavāt-ı bī-girān ol ḥabīb-i Raḥmāna ki zübde-i kevn u mekān ve ḥulāşa-
i ins u cāndur. Ve ebītu dārına miḥmān ve risālet taḥtına sulṭāndur. *Kemā ḳāle*
*ḥabību Rabbi'l-ʿālemīn*³⁴. *أَبِيْتُ عِنْدَ رَبِّي يُطْعِمُنِي وَ يَسْقِينِي*³⁵

Naẓm

(mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün)

Ebītu dārına miḥmān olan maḥbūb-i bī-hem-tā

Risālet taḥtına sulṭān olan mevşūf-i ev ednā

Senüñdür ḳābe ḳavseyne ʿurūc u hem maḳām-ı ḳurb

Sen olmasañ yaradılmazdı ʿālem ʿarş u ferş aşlā

Vücūd-ı pāküñüñ bil maẓharıdur ʿālem u ādem

Senüñdür hem maḳām-ı ḥamd u ḳurb-ı ḥazret-i Mevlā

³⁴ كَمَا قَالَ حَبِيبُ رَبِّ الْعَالَمِينَ: “Alemlerin Rabbi olan Allah’ın sevgili kulunun tıpkı söylediği gibi”

³⁵ “Rabbimin yanında otururum. Beni yedirir ve içirir.” (Ebītu ʿinde Rabbi yuṭʿimuni ve yesḳīn.)

Ve daħi anuñ āl u aşhābına ve zürriyāt u³⁶ ensābına olsun ki anlara iktidā bā'is-i ihtidā ve sebep-i ictibādur. Nitekim ħāzret-i Muħammed Muşţafā şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur: *أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيُّهُمْ أَقْتَدَيْتُمْ أَهْتَدَيْتُمْ*³⁷

Nazm

(fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün)

Bizden aşhāb u āline anuñ

Bī-nihāye senā dūrūd u selām

Mübteğā ey Ĥudā budur senden

Ĥubb-ı aşhābı idesin in'ām

Çoyasın anlaruñ ile cennāta

Bulavuz bāğ-ı ĥuld u dār-ı selām

Ammā ba'd³⁸ bu³⁹ ħadīs şaħīħ-i nebevīde mezkūr ve ĥaber-i şarīħ-i Muşţafāvīde meşţūrdur ki Ĥāzret-i Muħammed Muşţafā ve evvel-i menba'ı şıdk u şafā böyle iħbār u inbā eylemişdür ki⁴⁰ [iÜ123b] *مَنْ حَفِظَ عَلَىٰ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ* Ya'ni şol kimse ki ümmetim üzerine kırk ħadīs cem'⁴¹

³⁶ u: - S.

³⁷ "Benim ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidayeti bulursunuz."
(*Aşhābī ke'n-nücum bi-eyyihimuktedeytum ihtedeytum*)

³⁸ ba'd: ba'du iÜ.

³⁹ bu: - iÜ.

⁴⁰ ki: ki ve hüve hazā S.

⁴¹ "Ümmetim üzerine kim din konusunda kırk hadis ezberlerse ona kıyamet gününde şefaatçi olurum."

(*Men ĥafıza 'alā ümmeti erba'ine ĥadīşen min emri dīnihā küntü lehu şefi'an yevme'l-ķiyāmeti.*)

eyleye ki ol ḥadīşler⁴² anlarıñ dīnlerine tābī^c olup ‘uqbālarına nāfi^c ola ben ol kimseye yevm-i kıyāmetde şefā^cat idüp müstaḥaqq-ı duḥūl-ı cennet eyleyem.⁴³ Vaqtā ki zümre-i ‘ulemā bu ni‘met-i ‘uzmā ki rüz-ı kıyāmetde şefā^cat⁴⁴-i [S 2b] Muştafā’dur⁴⁵. Anı istimā^c u işgā eyledilerse lā-cerem cenānlarında bu ḥāṭıra ḥalecān eyledi ki bu kerāmet ü ni‘mete mazhār⁴⁶ olmāğiçün her biri bir ṭavr-ı mu‘teber ihtiyār idüp cem^c-i erba‘īn itmege ‘azm-i mübīn eylediler⁴⁷. ⁴⁸Şekera’llāhu te‘ālā sa‘yehüm ve maḳşadehüm. Ve ca‘le’l-cennete meşvāhüm ve maḳ‘adehüm. Ve bu ‘abd-i ‘alīl u zelīl ki ‘Abdü’l-mecīd bīn Şeyḥ Naşūḥ bīn İsrā’ıldür. ‘Ulemā-i ‘izāmndan bu emre iḳdām u ihtimāmlarını göricek ḥāṭır u⁴⁹ fāṭırına⁵⁰ bu ḥāṭıra ḥalecān eyledi ki bu daḥi isti‘ānet-i Melik-i Ğāfūr ile anlarıñ nehcine mürūr u ‘ubūr idüp emr-i dīnde bir erba‘īn cem^c ide ki aña sāmi^c u nāzır olanlar ümīddür ki anı du‘ā-i ḥayrla zākir olup yevm-i ‘uqbāda perverdigār Ḳādir anlarıñ du‘āsı berekāti ile [İÜ 124a] anuñ seyyi’at u ḥaṭi’ātını sātir u ğāfir olup müstaḥaqq-ı duḥūl-ı bağ-ı cinān ve lāyık-ı vuşul-i revḥ u reyḥān u ḥuld u Rıḍvān ola. ⁵¹Āmīn yā mücībe’l-muteḍarri‘īn. Vallāhu hüve’l-mu‘īnu’l-müste‘ān ve ‘aleyhi’l-i‘timadu ve’t-tuklān. Ve mā tevfiḳī illā billāh. Ve lā i‘tişāmī illā iyyāh. ‘Aleyhi tevekkeltü ve ileyhi unību ve hüve ḥasbunā ve ni‘me’l-mucīb. Rabbi temmim bi’l-ḥayr.⁵²

⁴² ḥadīşler: ḥadīş S.

⁴³ eyleyem: eylerim İÜ.

⁴⁴ şefā^cat: şefā^cate

⁴⁵ Muştafā’dur: şefā^cat-i Muştafā’dur S.

⁴⁶ mazhār: vāşıl S.

⁴⁷ ihtiyār idüp cem^c-i erba‘īn itmege ‘azm-i mübīn eylediler: eyleyüp cem^c-i erba‘īn itmege bir ṭavr-ı mu‘teber ihtiyār üzre ‘azm-i mübīn eylediler S.

⁴⁸ “Şānı yüce olan Cenāb-ı Allāh çabaları ve ğāyelerinden dolayı cenneti size dinlenme yeri ve mekân kılsın.” (شَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى سَعْيَهُمْ وَ مَقْصَدَهُمْ وَ جَعَلَ الْجَنَّةَ مَثْوَاهُمْ وَ مَقْعَدَهُمْ)

⁴⁹ u: - İ.Ü

⁵⁰ fāṭırına: fāṭırına İÜ.

⁵¹ آمِينَ يَا مُجِيبَ الْمُتَضَرِّعِينَ وَاللَّهُ هُوَ الْمُعِينُ الْمُسْتَعَانُ وَ عَلَيْهِ الْإِعْتِمَادُ وَ التُّكْلَانُ وَ مَا تَوَفَّقَنِي إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا اِعْتَصَمْتُ إِلَّا بِإِيَادِهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ إِلَيْهِ أُنِيبُ وَ هُوَ حَسْبُنَا وَ نِعْمَ الْمُجِيبُ رَبِّ تَمِّمَ بِالْخَيْرِ

⁵² Rabbi temmim bi’l ḥayr: - İÜ.

El-Ḥadīsu'l-Evvel fi Faḍli men ismuḥu Muḥammed ve Aḥmed 'İnde'llāhi'l-

Ferdu's-Şamed⁵³

⁵⁴عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوقَفُ عَبْدَانِ بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيُؤْمَرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ فَيَقُولَانِ رَبَّنَا بِمِ اسْتَأْهَلْنَا مِنْكَ الْجَنَّةَ يَعْنِي بَأَيِّ شَيْءٍ كُنَّا أَهْلًا لِلْجَنَّةِ وَلَمْ نَعْمَلْ عَمَلًا⁵⁵ [S 3a] تُجَازِينَا الْجَنَّةَ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى لَهُمَا عَبْدَانِ أُدْخِلَا فَايَ الْآيَةِ عَلَى نَفْسِي أَنْ لَا يَدْخُلَ النَّارَ مَنْ اسْمُهُ أَحْمَدُ وَ مُحَمَّدٌ كَذَا ذَكَرَ فِي فِرْدَوْسِ الْأَعْلَى⁵⁶

Ma'ne'l-ḥadīṣ ya'ni rivāyet eyler⁵⁷ Ḥazret-i Enes bin Mālik⁵⁸ raḍiyallāhu anhu ki Resūlu'llāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem⁵⁹ böyle buyurdu ki rüz-ı kıyāmet kopicak ve faşl-ı huşūmet için [İÜ 124b] Ḥazret-i 'İzzet kâdî olıcağ 'ibādu'llāhdan iki 'abdi nezd-i Raḥmānda iḥzār idüp turgurula vaqtā ki ḥazreti'llāh anlara nigāh idicek. Ḥurşīd-i iḥsānı tābān olup anlara duḥūl-ı cinānla emr u fermān eyleye. Ve anlar daḥi böyle diyeler ki: Ey bizim Rabb-i a'lāmız ve pādişāh-ı bī-hemtāmuz. Biz ne sebeb ile senden bāğ-ı cennete ve duḥūl-ı nāz u ni'mete müsteḥak u lāyık olduk. Ḥālbuki bizde bir 'amel-i şāliḥ yoğıdı ki. Anuñla bize cennet cezā idüp nāz u⁶⁰ ni'metiñe bizi lāyık ve⁶¹ sezā ideydin. Ḥağ Şubḥānehu ve Te'alā bunlara böyle

⁵³ Ferdu's-Şamed: Melikü's-Şamed S.

⁵⁴ Her bir Arapça orijinal numaralı hadis metni, transkripsiyonlu olarak dipnotta gösterilip bölünen kısımların başına ve sonuna üç nokta konularak italik şekilde verilmiştir.

⁵⁵ 'An Enes bini Mālik raḍiyāllāhu 'anhu kāl kālē resūlullāhi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem: Yūkaḥfu 'abdāni beyne yedeyillāhi 'azze ve celle fe-yu'meru bihimā ilā'l-cenneti fe-yeḥūlāni Rabbenā bime iste'helnā minke'l-cennete. Ya'ni biyyi şey'in künnā ehlen lil-cenneti velem na'mel 'amelen...

⁵⁶ ...tucāzinne'l-cennete feyeḥūlullāhu te'alā lehumā 'abdāye udḥulā fe-inni āleytu 'alā nefsi ellā yedḥule'n-nāre men ismuḥu Aḥmedu ve Muḥammedun. Kezā zükira fi'l-firdevs el-'alā.

⁵⁷ eyler: ider S.

⁵⁸ bin Mālik: - S.

⁵⁹ ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem: 'aleyhi's-selām S.

⁶⁰ u: - S.

nidā idüp diye ki: Ey iki kullarum varıñ cennetime dāhil olup revḥ u reyḥānıma vāşıl⁶² oluñ ki taḥkīkan ben ezel-i āzālda nefśüme ḳasem u yemīn idüp bu ḥuşuşı ta'yīn u tebyīn itmiş idüm ki her ḳulumuñ ki adı Aḥmed olup ve yāḥūd nāmı Muḥammed ola. Ben anı 'azāb-ı nārüm ile mu'azzeb itmeyüp belki nevāl-ı luṭfüm ile bāğ-ı cennetde anı⁶³ muḥalled ü mühezzeb eyleyem.⁶⁴ *Allāhummerzuḳne'l-ḥulūde fi dāri'l-ḳarāri bi-ḥürmeti Muḥammedin ve alihi'l-aḥyāri.*

Ma'ne'l-ḥadīs bi'n-nazmi't-Türkī

Nazm⁶⁵

[iÜ 125a]

(fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün)

Dir Enes ol resüle yār u enīs

Didi Aḥmed o Muştafā-yı nefis

Yevm-i 'uḳbāda iki 'abdi hemān

Ṭurguralar Ḥudā öñinde 'ayān

Bunlara cennet ile emr ide Ḥaḳḳ

Diyeler ey Ḥudā ğanī muṭlaḳ

⁶¹ lāyık ve: (-) S.

⁶² vāşıl: - S.

⁶³ anı: - S.

⁶⁴ “Allah’ım Muhammed’in (a.s.v) ve seçkin ehl-i beytinin hürmetine bizi “dāri'l-ḳarār” olan cennette ebedi kalmakla rızıklandır.” (اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الْخُلُودَ فِي دَارِ الْقَرَارِ بِحُرْمَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الْأَخْيَارِ)

⁶⁵ İ.Ü nüshasında yer alan bu kısım 'hikāyet' bölümüne kadar S. nüshasında bulunmamaktadır.

Ne ile vāşıl-ı cinān olduk

Lāyık-ı luţf-ı müste‘ān olduk

Ĥāl bu kim bizde yoğidi a‘māl

Tā vireydüñ bize anuñla nevāl

Diye Ĥaqq anlara ki dāĥil oluñ

Varuben cennetime vāşıl oluñ

Eyleyüb nefşüme ezelde yemîn

Ben bunu eylemiş idüm ta‘yîn

Her ki adı anuñ Muĥammed ola

Yāĥud Aĥmed olub Muĥammed ola

Ben anı nāra itmeyem idĥāl

Ĥoyıben cennete idem ifďāl

Ĥikāyet: Mervīdür ki⁶⁶ ebū ‘Abdu’llāh Mālīk’den ki buyurur: Bilād-ı Hind’e dāĥil oldum ve anda bir medīneye vāşıl oldum ki aña Numeyle dirler. Ve anda bir

---

⁶⁶ ki: - S.

şecere-i kebîre gördüm ki anuñ bādām gibi şemeresi var. Ve kaçan anuñ⁶⁷ mağzını kısrından kesr idüp [S. 3b] iħrāc itseler andan bir varakā-i ḥaḍrā çıkar ki anda ḥaṭṭ-ı ḥamrayla yazılmış ki: لا اله الا الله محمد رسول الله⁶⁸ Ve ol medîne ehlerinden ḥazret-i Raḥmān kaçan ki inzāl-ı bārānı men^c idüp iħsān itmese. Pes ol ḥaṭṭ-ı şerif ki şehādeteyn kelimesidir. [İÜ125b] Anuñla teberrük u teyemmün idüp taleb-i bārān eylerler. Ve ḥazret-i Melik-i Mennān daḥi anuñ berekātı ile anlara bārān iħsān idüp ol kavmi maḥzūn u ğam-nāk iken şādmān u ferah-nāk eyler. Ve daḥi Ebū Vāyil'den mervīdür ki dir ki: Bilād-ı Hind'de ğazāya varduğ ve⁶⁹ anda bir şecere gördük ki anuñ üzerinde kızıl güller bitmiş ve ol güllerüñ üzerinde aq ṭamardan yazılmış ki⁷⁰: لا اله الا الله محمد رسول الله⁷¹ Ve daḥi erbāb-ı aḥbārdan mervīdür ki dir ki bilād-ı Hind'de bir verd-i ḥamrā vardur ki anuñ üzerinde ḥaṭṭ-ı beyzāyla yazılmışdur ki لا اله الا الله محمد رسول الله⁷² Pes bu rivāyet⁷² buña delālet ider ki ism-i Muḥammeduñ nezd-i Melik-i Aḥad'da şān-ı ‘aẓimi olup i‘tibār faḥīmi vardur. Ve ol sebebendür ki zāt-ı pāki isminden anı ayırmayup Allāh ismi ile anı qarīn u hem-nişin⁷³ eylemişdür. Ve daḥi diyār-ı Hind'üñ sâ'ir-i memālik üzerine fazlına işāret vardur⁷⁴. Ve⁷⁵ Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ daḥi⁷⁶ bağ-ı cennetden rüy-ı zemîne riḥlet idicek diyār-ı Hind'de nāzil olmaları bu ma‘nāyı müş‘irdür. Vallāhu a‘lemu bi’s-şavāb.

⁶⁷ anuñ: ki S.

⁶⁸ “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resulullâh” cümlesine Kelime-i tevhid denir ve “**Allâh**’tan başka **ilâh** yoktur ve **Muhammed** aleyhissalâtü vesselâm da O’nun Resulüdür” anlamına gelmektedir.

⁶⁹ ve: - S.

⁷⁰ ki: -İÜ.

⁷¹ aq ṭamardan yazılmış ki لا اله الا الله محمد رسول الله: aq ṭamarlardan لا اله الا الله محمد رسول الله yazılmış İÜ.

⁷² rivāyet: rivāyāt İÜ

⁷³ u hem-nişin: - S.

⁷⁴ Bu cümle S. nüshasında yer almamaktadır.

⁷⁵ ve: ve daḥi S.

⁷⁶ daḥi: - S.

El-Ḥadīsu's-Sānī ve Eyzan fī Faḍli İsmi Muḥammed Şallāllāhu 'Aleyhi ve Sellem

[İÜ126a/S4a] وَ فِي الْخَبَرِ عَنْ سَيِّدِ الْبَشَرِ أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُوتَى بِرَجُلٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِسْمُهُ مُحَمَّدٌ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَمَسْتَحْيَيْتَ إِذْ عَصَيْتَنِي وَ أَنْتَ سَمِيَّ حَبِيبِي فَأَنَا أَسْتَحْيِي أَنْ أُعَذِّبَكَ وَ أَنْتَ سَمِيَّ حَبِيبِي⁷⁷

Ma'ne'l-ḥadīs ya'ni yevm-i kıyāmetde bir racüli ḥuzūr-ı Rabbi'l-‘izzete getüreler ki adı Muḥammed ola ve⁷⁸ Ḥaḳ Şubḥānehu ve Te‘ālā aña diye ki: Ey kulum niçün istiḥyā itmedüñ şol zamānda ki baña ‘işıyāñ eyledüñ? Ḥālbuki sen benüm ḥabībüm ile adaş idüñ. Niçün bu ma'nāyı iz‘ān itmedün? Ammā ben saña ‘azāb itmeden istiḥyā idüp⁷⁹ ‘afv iderim⁸⁰ ki ḥabībüm ismi⁸¹ ile müsemmasın. **Nükte:** Pes bu ḥadīs-i şerīfde nükte-i laṭīfe budur ki kaçan Ḥaḳ Şubḥānehu ve Te‘ālā ḥabībi ismi⁸² ile müsemma olana ‘azāb itmeği revā görmeyecek. Pes luṭf-ı bī-dirīğından⁸³ recā olunan oldur ki kendü ism-i şerīfi ile müsemma oluna daḥi ‘azāb itmeği sezā görmeye ki ism-i mü'mindür.

Nazm⁸⁴

(mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün)

Ḥaberde vārid oldı kim buyurdı Aḥmed-i muḥtār

Ki bir şahşı kıyāmetde ideler ḥazrete iḥzār

⁷⁷ Ve fi'l-ḥaberi 'an seyyidi'l-beşeri ennehu şallāllāhu 'aleyhi ve sellem kāle: Yu'te biraculin yevme'l-kıyāmeti ismuhu Muḥammedun feyeḳülullāhu te'ālā emāstahyeyte iz 'aşeytenī ve ente semiyye ḥabībī feenā estehī en u'azzibeke ve ente semiyyu ḥabībī.

⁷⁸ ve: - S.

⁷⁹ idüp: iderin İ.Ü

⁸⁰ 'afv iderim: - İ.Ü

⁸¹ ismi: - S.

⁸² ismi: - S.

⁸³ bī-dirīğından: bī-dirīğından dirīğından S.

⁸⁴ Nazım bölümünde yer alan beş beyit S. nüshasında yoktur.

[iÜ126b]

Ki adı ola Muḥammed nidā idüb diye Raḥmān

Niçün utanmadıñ şol dem ki itdün sen baña ‘iṣyāñ

Ḥabībüm adıla senün aduñ ḥod olmuş idi bir

Ya niçün anı iz‘ān itmeyüb hiç itmedün tedbır

Pes imdi ben revā görmen ‘azāb itmekliği bu dem

Ki sen olduñ ḥabībümle müsemmə çekme bu dem ğam

Ḥabībi ḥürmetini Ḥaqq ri‘āyet idicek neyler

Niçün ol kendü adı ḥürmetin ḥıfz itmeye eyler

⁸⁵*Fī kemāli keramillāhi ‘azze ve celle li-‘ibādihi’l-mu’minin*: Ba‘zı rivāyātda⁸⁶ geldi ki yevm-i kıyāmetde bir münādī nidā idüp diye ki: Her kimün ki ismi enbiyā isminden birisi ile⁸⁷ muvāfık ola ol kimse cennete dāḥil olsun. Pes bunlar cennete dāḥil olıcaq ba‘zı aqvām maḥşerde bākī qalalar ve bunlara diyeler ki: Siz⁸⁸ kimlersiz? Bunlar diyeler ki: Biz şol kimseleriz ki ismimiz enbiyā ismine muvāfık olmadı. Pes duḥūl-ı cennete lāyık olmadıq Ḥaqq şubḥānehu ve te‘ālā bunlara böyle diye ki: Ben mü’min ismi ile müsemməyın ve daḥi size mü’minin ismi ile

⁸⁵ “Cenāb-ı Allāh’ın mü’min kullarına olan kereminin kemāli hakkında”

فِي كَمَالِ كَرَمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِعِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

⁸⁶ rivāyātda: rivāyetde S.

⁸⁷ isminden birisi ile: ismiyle birisinden S.

⁸⁸ siz: sizler S.

tesmiye eyledim. Pes bunları [iÜ127a] Perverd-gār-ı zī'l-efḍāl fazlı ile cennetine⁸⁹ idḥāl eyleye. Ammā bu ma'nā ma'lūm olmaḡ gerek ki 'abd-i zelilīñ Rabb-i celīl ile mücerred iştirāk ismisi ile müşterik olmaḡ ile duhūl-ı cennete müstahıḡ olmaḡ. [S4b] Mā-dām ki ḥazret-i Ḥaḡḡuñ şıfāt-ı ḥamīdesi ile daḡi müşterik olup aḡlāḡ-ı ḥasenesi ile daḡi müteḡallıḡ ve müteḡaḡḡıḡ olmaḡınca imān-ı mücerred müncī mine'n-nār olmaḡ ve şıfāt-ı Ḥudā'yla muttasıf olmaḡan lāyıḡ-ı duḡūl-ı dārū'l-ḡarār⁹⁰ olmaḡ. Nitekim bu ma'nāya ḡazret-i Rābi'a işāret idüp buyurur ki⁹¹:

Beyt

(müstef'ilün fe'ilün müstef'ilün fe'ilün)

Tercü'n-necāte ve lem teslūk mesālikehā

İnne'l-sefīnete lā tecrī 'ale'l-yebeśi⁹²

Terceme li-mü'ellifihī el-ḡaḡīr⁹³

(mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün)

Necāt istersin ammā meslekine sālīk olmaḡsın

Ḳuru yirde gemi yürür mi ḡıç olmaḡıcaḡ deryā

⁸⁹ cennetine: cennete S.

⁹⁰ dāre'l-ḡarār: dār-ı ḡarār S.

⁹¹ ki: - S.

⁹² تَرْجُو النَّجَاةَ وَ لَمْ تَسْأَلْهَا مَسَالِكَهَا

أَنَّ السَّفِينَةَ لَا تَجْرِي عَلَى الْيَبَسِ

⁹³ el-ḡaḡīr: - S.

⁹⁴Fî faḍli't-taḥalluḳi ve't-taḥakkuḳi bi-aḥlāḳi'llāhi el-meliki'l-ḥallāḳi ve'l-māliki er-

Rezzāḳi⁹⁵:

Ve ḥadīs-i şerīfde vārid olmuşdur ki: ⁹⁶ إِنَّ لِلَّهِ أَخْلَاقًا حَسَنَةً مَنْ تَخَلَّقَ بِوَاحِدٍ مِنْهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ diyü buyurmuşdur. Ve duḥūl-ı cennete taḥalluḳı şart eylemişdür. **Laṭife:** Yaḥyā bin Mu'āz ḥazretlerinden ḳuddise sırrahu mervīdür ki münācātında buyururlar imiş ki: İlähî baña Müslim ismi⁹⁷ ile tesmiye eylediñ. Pes anuñ ile tefe⁹⁸ül [Ü127b] eyleyüp didüm ki: Sālim oldum 'azābuñdan ve mü'min ismi ile daḥi tesmiye eylediñ. Pes anuñ ile daḥi tefe⁹⁹ül eyleyüp didüm ki: Emīn oldum 'iḳābıñdan ve daḥi 'ömr-i azīzümi maḳām-ı şeybete irgürdüñ ve anuñ ḥaḳḳında didüñ ki: ⁹⁸الشَّيْبُ نُورِي. Ve bunuñ ile daḥi tefe⁹⁹ül idüp didüm⁹⁹ ki: Perverd-gār-ı Ḥallāḳ nārı ile nūrını iḥrāk itmez. İtibār-ı ma'lūmdur ki mülük-ı dünyā tefāḥür iderler ki re'āyāsından bir aḥad anuñ ismi ile tesmiye olmağa¹⁰⁰ iḳdām ve tecāsür idemez ve Perverd-gār-ı Kerīmüñ luṭf-ı 'amīmini ve kerem-i 'azīmini gör ki kendü nefsine mü'min ismi ile tesmiye eyleyüp ve mü'min ḳulunuñ daḥi ismini mü'min itmek ile¹⁰¹ ḥāṭırını tesliye eyledi. Ve bu ḥālet Perverdgār-ı 'Allāmdan 'ibād-ı mü'minine luṭf-ı tāmm u kerem-i tamāmdur. ¹⁰²Elḥamdulillāhi 'alā ālā'ihi ve na'mā'ihi

⁹⁴ “Her şeyin sahibi her şeyi yaratan her şeyin sahibi her şeyi rızıklandıran (er-Rezzâk, el-Hallâk, el-Mâlik, el-Melik) olan Cenâb-ı Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklanma ve o ahlâkı yerine getirme fazlında.”

⁹⁵ S. - فى فضل التخلُّق و التَّحَقُّق بِأَخْلَاقِ اللَّهِ الْمَلِكِ الْخَلَّاقِ وَالْمَلِكِ الرَّزَّاقِ

⁹⁶ “Kuşkusuz Cenâb-ı Allâh'ın güzel ahlâkları vardır. Bunlardan herhangi birini kendisine edinen - o ahlâka bürünen - kimse cennete girer.” (İnne lillāhi aḥlāḳan ḥaseneten men teḥallāḳa bi-vāḥidin minha deḥale'l-cennete)

⁹⁷ ismi: - S.

⁹⁸ “İhiyarlık nurumdur.” (eş-şeybu nūrī)

⁹⁹ didüm: didün S.

¹⁰⁰ olmağa: olumağa S.

¹⁰¹ itmek ile: itmeklige ile S.

¹⁰² “Bu bâtinî nimetler üzerine zâhirî nimetler üzerine Allâh'a hamd olsun.” (الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى آلَائِهِ وَ نِعْمَائِهِ)

[S5a] El-Ḥadīṣu's-Sāliṣu fi Kesreti Raḥmeti'llāhi Te'ālā fi Dāri'l-ʿUḳbā ʿAlā ʿİbādihi

el-Mü'minîn ve Düne'l-Kāfirîn

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةً جُزْءٍ فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا فَبِهِ يَتَرَاخَمُ الْخَلْقُ حَتَّى إِنَّ الْفَرَسَ لَتَتَرَفَعُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَمَّ تِلْكَ الْوَاحِدَةَ¹⁰³ [iÜ128a] إِلَى التَّسْعِ وَالتَّسْعِينَ¹⁰⁴

Ma'nā-yı ḥadīs-i şerīf¹⁰⁵ budur ki Resūlu'llāh şallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdı ki: Allāh Te'ālā celle ve ʿalā raḥmeti yüz eczā eyledi. 70 70 bölüğini cenāb-ı ʿizzet-me'ābında imsāk eyledi ve bir bölüğini arza inzāl eyledi. Ve ol bir raḥmetüñ āṣārındandır¹⁰⁶ ki ḥalāyık biri birine raḥmet ü şefkat idüp işābet-i¹⁰⁷ mazarratdan ictināb u nefret eylerler. Ḥattā feresi görmez misin? Kaçan 70 gursa ayağını veledinüñ üzerinden ref^c ider. Ya'ni aña¹⁰⁸ zarar yetiše diyü ḥavf ider. Ve kaçan yevm-i kıyāmet olsa ol bir raḥmet ki dünyāya inzāl¹⁰⁹ eylemiş idi. Melik-i Müte'āl ol raḥmet-i vāhideyi ol 70'deki olan¹¹⁰ 70 70 raḥmete¹¹¹ idḥāl eyleyüp yüz raḥmet eyleye. Ve ol yüz raḥmetile ehl-i cenneti erbāb-ı faẓl u¹¹²

¹⁰³ ʿAn ebī Hureyrete raḍiyallāhu ʿanhu ennehu ḳāle: semi'tu rasūlallāhi şallallāhu ʿaleyhi ve sellem yeḳül: Ce'alellāhu'r-raḥmete mi'ete cüz'in fe'emseke 'indehu tis'aten ve tis'ine cüz'en ve enzele fi'l-erḍi cüz'en vāḥiden fe-bihi yeterāḥamu el-ḥalku ḥatta inne'l-farese leterfe'u ḥāfirahā ʿan veledihā ḥaşyete en tuşibehu feizā kāne yevmu'l-ḳiyāmeti ḍamme tilke'l-vāḥidete...

¹⁰⁴ ...ilā't-tis'i ve't-tis'in.

¹⁰⁵ ma'nā-yı ḥadīs-i şerīf: ma'ne'l-ḥadīsi ma'nā-yı ḥadīs-i şerīf İÜ.

¹⁰⁶ āṣārındandır: āṣārındur S.

¹⁰⁷ işābet-i: işābete S.

¹⁰⁸ aña: - S.

¹⁰⁹ inzāl: irsāl S.

¹¹⁰ olan: - İ.Ü

¹¹¹ raḥmete: raḥmeti raḥmete S.

¹¹² u: - S.

vüs'at eyleyüp cümleden şöıra cennete girene on biñ¹¹³ bu dünyā deñlü¹¹⁴ maķām in'ām ide. Yahyā bin Mu'āzi Rāzi ḥazretlerinden mervīdür ki buyururlar¹¹⁵: İlahī taḥkīķan bize dünyāda bir raḥmet inzāl eyleyüp anuñ ile ifdāl u ikrām¹¹⁶ eyledüñ ki imān¹¹⁷ u İslāmdur. Ve kaçan dār¹¹⁸-ı [İÜ128b] 'uķbādaki yüz raḥmeti¹¹⁹ inzāl eylesin. Niçün mağfired [S5b] u cennetüñi recā itmeyevüz. Vallāhi yā Rabbi mağfired ü cennātüñ¹²⁰ recā iderüz. Bu luḥf u iḥsānı ḥazretiñden ibtiġā iderüz. Ve daḥi yine anlardan mervīdür ki buyururlar imiş. **İlahī** cenneti ḥalk eyleyüp velīme eyledüñ muḥtā'ine, konaklık eylediñ mü'minīne ve ḥarām eyledüñ kāfirine ve melā'ikeyi daḥi aña muḥtāc itmedüñ. Ve sen daḥi andan istignā eyledüñ. Ve eger bize dār-ı selāmi in'ām itmeyesin ya kime anı maķām idersin. ¹²¹Allāhummerzuķnā duḥūle'l-cināni¹²²

Nazm¹²³

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Ne dir imiş işit Yahyā-yı Rāzi

İdüb Ḥaķ ḥazretine ḥoş niyāzı

¹¹³ biñ: bir İ.Ü

¹¹⁴ deñlü: kaçadar S.

¹¹⁵ buyururlar: buyurur S.

¹¹⁶ ikrām: in'ām S.

¹¹⁷ imān: imāndur S.

¹¹⁸ dār: - S.

¹¹⁹ raḥmet: raḥmeti S.

¹²⁰ mağfired ü cennātüñ: - S.

¹²¹ Allāh'ım bizi Cennetlere girmekle rızıklandır. (اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا دُخُولَ الْجَنَّةِ)

¹²² Bu dua İÜ. nüshasında yer almamaktadır.

¹²³ Nazım bölümünde yer alan yedi beyit S. nüshasında yoktur.

İlāhī cenneti hālk eyleyüb sen
Mutī'ine hem itdüñ anı mesken

Harām itdüñ anı kāfirlere hem
Revā görmedüñ anlar ola maḥrem

Melā'ik hem aña olmadı muḥtāc
Yimek içmek yoğ anlarda k'ola aç

Sen iseñ itdüñ istignā cināndan
Ne cennet belki mecmū'-i cihāndan

Pes imdi bize virmezseñ cinānı
Ya ayruḫ kime virürsin sen anı

Bize vir bendeñüz dārü's-selāmı
Kerīm olan ider mi red ḡulāmı

'Azābihi ve 'İkābihi

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَقَدْ دَخَلَ رَجُلٌ الْجَنَّةَ مَا عَمِلَ خَيْرًا قَطُّ إِلَّا التَّوْحِيدَ قَالَ لَا هُلْهَ حِينَ حَضَرَهُ الْمَوْتُ إِذَا أَنَا مُتُّ فَأَحْرَقُونِي بِالنَّارِ ثُمَّ اسْحَقُونِي ثُمَّ ذَرُّوا نِصْفِي فِي الْبَحْرِ وَنِصْفِي فِي الْبَرِّ فَأَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى الْبَرَّ وَالْبَحْرَ فَجَمَعَاهُ فَقَالَ لَهُ مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ قَالَ مَخَافَتَكَ يَا رَبِّ فَعَفَرَ لَهُ بِذَلِكَ¹²⁴

Ma'ne'l-ḥadīs Ebū Sa'īd Ḥudrī raḍiyallāhu anhu rivāyet ider ki: ḥazret-i risālet ṣallallāhu 'aleyhi ve selem buyurur ki: Taḥkīkan bir racul¹²⁵ cennete dāhil oldı ki hergiz 'amel-i ṣāliḥ işlememiş idi. İllā hemān tevḥīdi var idi. Ya'ni Allāh'ı birleyenlerden idi şirki¹²⁶ yoğidi. Kaçan zemān-ı mevti qarīb olıcağ [S6a] ehline vaşiyet eyledi ki: Rūḥum āhirete gidicek. Cismümi nār ile iḥrāk eyleñ ve andan soñra külümi saḥk idüp nişfinı berre ve nişfinı baḥra perākende eyleñ. Pes bu vaşiyeti yerine getüricek Bārī te'ālā ve teḳaddes berr u baḥra emr eyledi ki ol perākende olan zerrāti her cihetden bir yire cem' ideler. Pes cem' idicek Rabb [iÜ129b] u'l-izzet cismine cānını idḥāl idüp aña su'āl eyledi ki: Ey ḳulum bu fi'li böyle itmege saña ne bā'is oldı. Ol daḥi böyle cevāb virdi ki: Yā Rab meḥāfetüñ bā'is oldı. Pes Ḥaḳ Te'ālā ol ḳulını kendüden ḥavf u ḥaṣyet itdüğü ecilden günāhını mağfiret idüp duḥül-ı cennet ile nāz u ni'mete ve 'izz u devlete irgürdi. Ve bu ḥadīs-i şerīfden bu ma'nā-yı laṭif fehm olundı ki meḥāfet-i Rabbu'l-'izzet efḍal-i

¹²⁴ 'An ebī Sa'īdin el-Ḥudriyyi raḍiyallāhu 'anhu 'ani'n-nebiyyi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem ennehu ḳāle: Leḳad deḫale raculun el-cennete mā 'amile ḫayran ḳaṭtu ilā't-tevḥīdi ḳāle li-ehlihi ḫine ḫaderahu el-mevtu izā enā muttu faḫrikūni bi'n-nāri šümmeshāḳūni šümme zerrū nişfi fi'l-baḥri ve nişfi fi'l-berri feemera Allāhu te'ālā el-berre ve'l-baḥra feceme'āhu fe-ḳāle lehu mā ḫameleke 'alā mā ṣan'ate ḳāle maḫāfetuke yā Rabbi feḡafara lehu bi-zālike.

¹²⁵ racul: raculi S.

¹²⁶ şirki: şirk S.

‘ibādet ü ecmel-i haşlet imiş. ¹²⁷Allāhummerzuḵnā meḥāfeteke ve edḥilnā bi-luṭṭfike cennetike ve yessir lenā Rıdḩvāneke ve ru’yeteke. Āmīn yā Rabbe’l-‘alemīn.

Naẓm

(fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün)

Ne buyurdu Ebū Sa‘īd işit

Didi ol Muşṭafā ḥabīb-i Ḥudā

Girdi bir kimse cennete taḥḩīḩ¹²⁸

Ki işlememişdi hiç ḩayr aşlā

Līk ancaḩ hemān muvaḩḩid idi

İtdi ehline ḩīn-i mevt īşā

ḩaçan ölsem beni idüñ iḩrāk¹²⁹

Tā ki nār ide cismümi ifnā

Nışfını berre şavuruñ külümüñ

Nışfını baḩra tā ki ola hebā

---

¹²⁷ “Yâ Rabbî senden korkmayı bize nasip et. Kendi lütfun ile bizi cennetine koy. Hem kendi rızanı hem de kıyâmet gününde seni görmeyi bize nasip et. Ey âlemlerin Rabbi sen bu kabul et.”
(اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا مَخَافَتَكَ وَ ادْخُلْنَا بِلُطْفِكَ جَنَّتِكَ وَ تَبَيِّرْ لَنَا رِضْوَانَكَ وَ رُوَيْتَكَ آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ)

¹²⁸ Bu beyit S. nüshasında yer almamaktadır.

¹²⁹ Bu beyit S. nüshasında yer almamaktadır.

Berr u baħra çü düşdi ol zerrāt

Cem^c idüñ¹³⁰ didi baħr u berre Ĥudā

Çünkü cem^c oldı şordı aña niçün

Böyle itdüñ eyā kulum di baña

[iÜ130a]

Didi yā Rabb meħāfetiñ oldı

Bu ki bā'is eyā şeh-i a'lā

Pes Ĥudā zenbini idüp mağfūr

İtdi bāğ-ı behiştı aña 'aṭā

[S 6b] El-Ĥadişü'l-Ĥamisu fi Faḍli Men Yeşibu Şeybeten fi'l-İslāmi Fallāhu Te'ālā

Yesteħi Minhu En-Yu'azzibehu bi'n-Nāri Bel Yudħilehu İlä-Dāri's-Selāmi

عَنْ أَحْمَدَ بْنِ سَهْلٍ أَنَّهُ قَالَ رَأَيْتُ يَحْيَى بْنَ الْأَكْتَمِ فِي الْمَنَامِ قُلْتُ يَا يَحْيَى مَا فَعَلَ بِكَ رَبُّكَ قَالَ دَعَانِي فَقَالَ يَا شَيْخَ السُّوءِ فَعَلْتُ وَفَعَلْتُ قُلْتُ يَا رَبِّ مَا بِهَذَا حَدَّثْتُ عَنْكَ قَالَ فِيمَ حَدَّثْتُ عَنِّي قُلْتُ حَدَّثْتَنِي عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مُعَمَّرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ جِبْرِئِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْكَ جَلَّ جَلَالُكَ أَنَّكَ قُلْتَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِبُّ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أُعَذِّبَهُ إِلَّا وَ أَنَا أَسْتَجِيبُ أَنْ أُعَذِّبَهُ وَ أَنَا شَيْخٌ كَبِيرٌ فَقَالَ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى صَدَقَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَ صَدَقَ مُعَمَّرٌ وَ صَدَقَ الزُّهْرِيُّ وَ صَدَقَ عُرْوَةُ وَ صَدَقَتْ عَائِشَةُ وَ صَدَقَ النَّبِيُّ وَ صَدَقَ جِبْرِئِيلُ وَ صَدَقْتُ أَنَا يَا يَحْيَى إِنِّي لَا أُعَذِّبُ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ ثُمَّ أَمَرَ بِي ذَاتَ الْيَمِينِ إِلَى الْجَنَّةِ¹³¹

¹³⁰ idüñ: idüp S.

¹³¹ 'An Aħmede bini Sehlin ennehu kåle: Ra'eytu Yahyā bini 'l-Ekşem fi 'l-menāmi fe-kultü yā Yahyā mā fe'ale bike Rabbuke kåle de'āni fe-kåle yā Şeyħa's-suv'i fe'alte ve fe'alte fe-kultü yā Rabbi mā biħazā

Ma'nā-yı ḥadīs budur ki Aḥmed bin Sehl dir ki: Yaḥyā bin Ektem'i menāmda gördüm ve aña didüm ki: Yā Yaḥyā Rabbuñ saña ne işledi? [İÜ130b] Didi ki Rabbum beni da'vet eyleyüp baña böyle ḥiṭāb eyledi ki: Yā Şeyḥ-i sev'i ya'ni ey pīr-i ḳabīḥu'l-tedbīr günāhlar işledüñ yine günāhlar işledüñ ve cenābuma bunca zünüb u¹³² 'uyüb ile geldüñ ben daḥi didüm ki yā Rabbi ben senden böyle taḥdīs olunmadum idi ya'ni senden baña ḥadīs-i şerīf böyle vārid olmadı idi. Buyurdı ki: Ya benden ne ile taḥdīs olunduñ idi? Didüm ki: Yā Rabbi 'Abdu'l-Rezzāk baña¹³³ ḥaber virdi Mu'ammer'den, Mu'ammer daḥi Zührī'den, Zührī daḥi 'Urve'den, 'Urve daḥi 'Ā'işe'den, 'Ā'işe daḥi ḥazret-i [S7a] Resūlu'llāh'dan, Resūlu'llāh¹³⁴ daḥi Cebrā'il'den,¹³⁵ Cebrā'il¹³⁶ daḥi ḥazretinüzden. Sizler buyurmışsınız ki hīç bir Müslim yokdur ki İslām'da maḳām-ı şeybete vāşıl olup pīr ola. Ḥalbuki ben aña 'azāb itmek isteyem illā ben istiḥyā iderem aña 'azāb itmeklikden. Ben ḥod yā Rabbi şeyḥ-i kebīrem ve sinn-i şeyḥūḥete İslām ile irmiş pīrem. Pes Ḥaḳḳ te'ālā celle ve 'alā böyle buyurdı ki: 'Abdu'r-Rezzāk girçekdür Mu'ammer daḥi girçekdür Zührī daḥi girçekdür 'Urve daḥi girçekdür 'Ā'işe daḥi girçekdür nebī daḥi girçekdür Cibrīl daḥi¹³⁷ girçekdür ben daḥi girçekem. Yā Yaḥyā taḥḳīkan ben 'azāb

---

ḥuddiştu 'anke ḳāle febime ḥuddište 'annī fe-ḳultü haddeşeni 'Abdurrezzāki 'an Mu'ammer'in 'ani'z-Zuhriyyi 'an 'Urvete 'an 'A'işete raḳiyallāhu 'anhā 'ani'n-nebiyyi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem 'an Cibrīle 'aleyhisselām 'anke celle celāluke enneke ḳulte mā min Müslimin yeşibu şeybeten fi'l-İslāmi ve enā urīdu en u'azzibehu illā ve enā esteḥi en u'azzibehu ve enā şeyḥun kebirun fe-ḳāle subḥānehu ve te'ālā şedaḳa 'Abdurrezzāki ve şedaḳa Mu'ammer'un ve şedaḳa ez-Zuhriyyu ve şedaḳa 'Urvetu ve şedaḳat 'A'işetu ve şedaḳa en-nebiyyu ve şedaḳa Cibrīlu ve şedaḳtu enā yā Yaḥyā innī lā u'azzibu men şābe fi'l-İslāmi şümme emera bī zāte'l-yemīni ilā'l-cenneti.

¹³² zünüb u: - S.

¹³³ baña: - S.

¹³⁴ Resūlu'llāh: Resül S.

¹³⁵ Cebrā'il'den: Cibrīl'den S.

¹³⁶ Cebrā'il: Cibrīl S.

¹³⁷ daḥi: de S.

eylemezem şol kimseye ki İslām'da¹³⁸ [İÜ131a] şeybete irişe ve ol yüce devlete yitişe.

Nazm¹³⁹

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Aḥmed ibni Sehl didi ol hümām

Gördüm ibn-i Ektem'i ben der-menām

Didüm aña saña Rabbuñ neyledi

Didi ki atına da'vet eyledi

Didi hem baña ki ey şeyḥ-i abīḥ

Niçün olduñ bunca zenb ile faẓīḥ

Ben didüm böyle virilmedi ḥaber

Baña senden ey İlähi mu'teber

Didi ya ne didiler benden saña

Ne didilerse ḥaber vir sen baña

---

¹³⁸ İslām'da: - S.

¹³⁹ Nazım bölümünde yer alan yirmi iki beyit S. nüshasında yoktur.

Ben didüm kim ‘Abd-i Rezzāk ol imām

Kim baña virdi Mu‘ammer’den peyām

Hem Mu‘ammer Zührī’den virdi haber

Zührī daħi ‘Urve’den ki mu‘teber

‘Urve didi ‘Ā’iše buyurdi kim

Ol Resūl-ı müctebā hoş didi kim

Baña didi bunu Cibrīl-i emīn

Sen buyurmışsın eyā şāh-ı mübīn

Hiç Müslim yoķ k’ire bu devlete

Ya‘ni İslām içre ire şeybete

Ben aña ta‘zībi itmedüm murād

Şeybetine hürmet itdüm k’ola şād

İtdüm istiħyā aña ta‘zībden

İtmedüm illā aña tehzībden

Çünkü sen böyle buyurduñ ey Һabîr

Ben daħi bir bendeñem şeyh-i kebîr

Umaram kim idesin baña nigāh

Ey cemî-i ‘āleme olan penāh

Didi Allāh ol Һudāvend-i cihāñ

‘Abd-i Rezzākuñ sözi Һağdur ‘ayān

[iÜ131b]

Hem Mu‘ammer Zührî ‘Urve bî-ħilāf

Oldılar Һavlinde şādık yok güzāf

Şādıka oldı sözinde ‘Ā’işe

Lā-cerem irişdi ol āsāyşe

Hem Resûlüm daħi girçekdür hemîn

Aña öyle didi Cibrîl-i emîn

Ben daħi Һavlimde bilgil şādıkam

Şıdık ile mevşûf şāh-ı fāyıkam

Andan emr itdi ki ol şāh-ı cihān

Baňa cennetde vireler hoş mekān

Cennetüñ şağında bā-emr-i Celīl

Baňa bir yir virdiler gāyet cemīl

Anda ben ‘iṣ üzreyem itme gümān

Şeybetüme itdi hürmet Müste‘ān

El-Ḥadīṣü’s-Sādisu fī Faḍli ‘Ademi’l-İşrāki li-Ḥālīki’l-Eflāki¹⁴⁰

رَوَى الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي ذَرِّ الْغِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِهِ أَى حَالٍ كَوْنِهِ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ إِنْ زَنَا وَ إِنْ سَرَقَ قَوْلُهُ وَ مَنْ مَنَعَ ذَلِكَ أَى الْعَفْوِ مَعَ الظُّلْمِ عَلَى نَفْسِهِ أَى بَغْيِ تَوْبَةٍ كَالزَّمْخَشَرِيِّ خَصَّ الظُّلْمَ بِالصَّغَائِرِ فَإِنَّ الْكِبَائِرَ لَمْ تُغْفَرَ بِلا تَوْبَةٍ عِنْدَهُمْ وَ هِيَ دِلَالَةٌ عَلَى أَنَّ صَاحِبَ الْكِبِيرَةِ مُؤْمِنٌ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَ هُوَ مَذْهَبُ أَهْلِ السُّنَّةِ فَيَكُونُ حُجَّةً عَلَى الْمُعْتَرِزَةِ فِي قَوْلِهِمْ إِنَّهُ بَيْنَ الْإِيمَانِ وَ الْكُفْرِ فَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِنْ لَمْ يَثْبُثْ مِنْهَا وَ عَلَى الْخَوَارِجِ فِي قَوْلِهِمْ أَنَّهُ كَافِرٌ مُخَلَّدٌ فِي النَّارِ¹⁴¹

Ma’nā-yı ḥadīs¹⁴² budur ki bir kimse benüm ümmetümden olsa Allāh

Te‘ālāya hiçbir şey’ile¹⁴³ şirk getürmedüğü hālde cennete girür. [İÜ132a] Eger zinā

¹⁴⁰ li-ḥālīki’l-Eflāki: - İÜ.

¹⁴¹ Reve’l-Buḥārīyyu ‘an ebī Zerrin el-Ğifāriyyi raḍiyallāhu ‘anhu ennehu kāle kāle resūlullāhi ṣallāllāhu ‘aleyhi ve sellem: Men māte min ümmeti lā yüşriku bihi. Ey ḥāle kevnihī lā yüşriku billāhi şey’en deḥale’l-cennete ve in zenā ve in seraq. Kavluhu ve men mene’a zālīke eyi’l-‘afva me’a’z-zulmi ‘alā nefsihi ey bi-ğayri tevbetin ke’z-Zemaḥşeriyyi ḥaṣṣa’z-zulme bi’ş-şaqā’iri fe-inne’l-kebā’ira lem tuğfer bilā tevbetin ‘indehum Ve hiye dilāletün ‘alā enne şāhibe el-kebireti mu’minun yedḥulu’l-cennete ve hüve mezhebu ehli’s-sünneti feyekānu hücceten ‘ale’l-mu’atezileti fī kavlihim innehu beyne’l-imāni ve’l-küfri felā yedḥulu’l-cennete in lem yetub minhā ve ‘ale’l-ḥavārici fī kavlihim ennehu kāfirun muḥalledun fi’n-nāri.

¹⁴² ḥadīs: ḥadīs-i şerif S.

seriḳa daḫi iderse de ve bu ḫadīs-i ŧerīfde delālet-i ŧarīḫa vardur ki taḫkīḳan [S7b] ŧāḫib-i kebīre mü'mindür cennete girür. Tevbesüz daḫi olursa da nitekim mezheb-i ehl-i sünnet ve cemā'at daḫi¹⁴⁴ budur. Pes ḫadīs-i ŧerīf ḫüccetdür Mu'tezile ḫā'ifesi üzerine bu ḳavillerinde ki mürtekib-i kebīre imān ile küfr arasındadır. Ya'ni ne mü'mindür ve ne kāfirdür. Belki fāsıḳdur cennete girmez. Eger tevbesüz olursa ve Ḥavāric ḫā'ifesi üzerine daḫi ḫüccetdür bu ḳavillerinde ki ŧāḫib-i kebīre kāfirdür. Ve nārda muḫalled olup 'azāb ile mü'ebbeddür. Ve bu ḳavl-i nā-sezānuñ rekāketi 'aḳl u naḳl ile müs̄bet u mü'eyyeddür.

Nazm¹⁴⁵

(mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün)

Rivāyet eyleyüb didi Buḫārī

Buyurdı didi bū-zerr-i Ğifārī

Buyurdı Aḫmed-i Muḫtār taḫkīḳ

Ki yokdur bunda ŧübhe eyle taḫdīḳ

ŧu kim fevt olsa benüm ümmetümde

Ḥudā'ya ŧirki olmaduḡı demde

Girür bil cennete bulub aña yol

Zinā hem seriḳa iderse de ol

---

¹⁴³ ŧey'ile: nesne ile S.

¹⁴⁴ daḫi: - S.

¹⁴⁵ Nazm: - S.

El-Ḥadīṣu's-Sābi'u fi Faḍīleti Şılatı'l-Erḥāmi

رَوَى الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹⁴⁶ [İÜ132b] مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَصِلْ رَجْمَهُ وَ فِيهِ إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّ الْقَاطِعَ عَنْهَا كَأَنَّهُ لَمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ لِعَدَمِ خَوْفِهِ مِنْ شِدَّةِ الْعُقُوبَةِ الْمُتَرْتِبَةِ عَلَى الْفَطِيْعَةِ¹⁴⁷

Ma'nā-yı ḥadīs-i şerīf¹⁴⁸ budur ki bir kimse ki Allāh'a imān getürse¹⁴⁹ ve daḥi yevm-i āḥirete ki yevm-i kıyāmetdür taşdıķ eylese ol kimse şılasını¹⁵⁰ kâṭı'ı olmayup raḥimine vāşıl olsun. Ve bu ḥadīs-i şerīfde işāret var ki [S8a] kâṭı'ı-i raḥim ke-ennahu Allāhu Te'ālāya ve yevm-i 'uķbāya imān getürmemişdür. Zīrā şiddet-i 'uķūbetden 'adem-i ḥavfı ve 'adem-i mübālātı vardır ki eyle şiddet-i 'uķūbet ki müterettibedür kâṭı'ı-i raḥim üzerine.

Nazm

(fe'ılātün mefā'ilün fe'ilün)

Her ki imān getürse Allāh'a

Yevm-i 'uķbāya itse hem taşdıķ

Didi Aḥmed ki vāşıl olsun ol

Şıla-i raḥmine bula tevfiķ

¹⁴⁶ Revā el-Buḥāriyyu 'an ebī Hureyrete raḍiyallāhu 'anhu kāle kāle'n-nebiyyu şallallāhu 'aleyhi ve sellem...

¹⁴⁷ Men kāne yu'minu billāhi ve'l-yevmi'l-aḥiri felyeşil raḥimehu ve fihi işāretün ilā enne'l-kāṭı'a 'anhā ke- 'ennehu lem yu'min billāhi ve'l-yevmi'l-aḥiri li'ademi ḥavfihi min şiddeti'l-'uķūbeti el-mutarattibeti 'alā'l-kāṭıy'ati...

¹⁴⁸ şerīf: - İ.Ü

¹⁴⁹ getürse: getürse ki S.

¹⁵⁰ şılasını: ne şılasını S.

Şıla-i rahmini olan kâti^c

Kâti^c-i rahmet olur ol tahkik

El-Ĥadīsu's-Şāminu fi Faḍli İkrāmi'd-Ḍayfi ve İkrāmi'l- Cāri

اتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ النَّخَّارِيُّ عَلَى الرَّوَايَةِ أَنَّ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ قِيلَ لِكِرَامِهِ تَلْقِيَهُ بِطَلَاقَةٍ¹⁵¹ [iÜ133a] الْوَجْهِ وَ تَعْجِيلِ قِرَاءَةِ الْقِيَامِ بِنَفْسِهِ فِي خِدْمَتِهِ¹⁵² فِي الْخَبَرِ عَنْ سَيِّدِ الْبَشَرِ أَنَّهُ قَالَ الْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ الْإِذَا فِي خُمْسَةِ أَطْعَامِ الضَّيْفِ تَجْهِيْزُ الْمَيْتِ وَ تَرْوِيْجُ الْبِكْرِ وَ قَضَاءُ الدُّيُونِ وَ التَّوْبَةُ مِنَ الذُّنُوبِ¹⁵³ وَ قَدْ جَاءَ فِي الرَّوَايَةِ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَكْرِمْ أَضْيَافَكَ فَأَعَدَّ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ شَاةً مَسْوِيَّةً فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَكْرِمْ فَجَعَلَهُ ثَوْرًا فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَكْرِمْ فَجَعَلَهُ جَمَلًا فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَكْرِمْ فَتَحَيَّرَ فَتَفَكَّرَ وَ عَلِمَ أَنَّ لِكِرَامِ الضَّيْفِ لَيْسَ فِي كَثْرَةِ الطَّعَامِ فَخَدَمَهُمْ بِنَفْسِهِ فِي الْإِطْعَامِ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ الْآنَ أَكْرَمْتَ الضَّيْفَ وَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ اسْتَدَلَّ بَعْضُ بَهْدَيْنِ الْأَمْرَيْنِ عَلَى وَجُوبِهِمَا وَ ذَهَبَ الْفُقَهَاءُ إِلَى أَنَّهُمَا لِلذُّبِّ وَ حَمَلُوا الْحَدِيثَ عَلَى ابْتِدَاءِ الْإِسْلَامِ وَفَتَّ كَوْنِ الْمُوَاسَاةِ وَاجِبَةً¹⁵⁴

Ma'nā-yı ḥadīs-i şerīf¹⁵⁵ budur ki bir kimse ki Allāh Te'ālāya [S8b]¹⁵⁶ ve yevm-i 'uḡbāya imān getirse ol kimse ḍayfına ikrām eylesün ve cārına ikrām u¹⁵⁷

¹⁵¹ İttefeka Muslimun ve'l-Buḥārīyyu 'ale'l-rivāyeti 'an ebī Hurayrate raḍiyallāhu 'anhu ennehu kāle, kāle resullāhi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem: Men kāne yu'minu billāhi ve'l-yevmi'l-aḥiri felyukrim ḍayfuhu. Kīle ikrāmuhu telaḡḡihi bi-ṡalāḡati...

¹⁵² ...el-vechi ve te'cili ḡirāhu ve'l-ḡiyāmi bi-nefsihi fi ḡidmetihi...

¹⁵³ ...fi'l-ḡaber 'an seyyidi'l-beşer ennehu kāle: El-'aceletu mine's-şeyṡāni illā fi ḡamsetin: İṡ'āmu'd-ḡayfi, techīzu'l-meyyiti ve tezvīcu'l-bikri ve ḡaḡā'u'd-ḡuyūni ve't-tevbetu mine'z-zunūbi... :- İÜ.

¹⁵⁴ ...Ve ḡad cā'e fi rivāyeti enne'llāhe te'ālā evḡā ilā İbraḡīme 'aleyhi's-selāmu "ekrim eḡyāfeke" Fe-a'adde liküllü vāḡīdin minhum şāten meşviyyeten. Feevḡāllāhu ileyhi "ekrim": fece'alehu şevren. Feevḡāllāhu ileyhi "ekrim": fece'alehu cemelen. Feevḡāllāhu ileyhi "ekrim": fetehayyar, fetefekkere ve 'alime enne ikrāme'd-ḡayfi leysa fi keşreti't-ṡā'āmi, feḡademehüm binefsihi fi'l-iṡ'āmi Feevḡāllāhu ileyhi: el-āne ekremte eḡ-ḡayfe ve men kāne yu'minu billāhi ve'l-yevmi'l-aḡiri felyukrim cārehu. İstedelle ba'ḡun biḡazeyni el-emreyni 'alā vüḡūbihimā ve zeḡebe'l-fuḡahā'u ilā ennehumā li'n-nedbi ve ḡamelū'l-ḡadīşe 'alā İbtidā'i'l-İslāmi vaḡta kevni el-muvāsāti vācibeten...

¹⁵⁵ şerīf: - İ.Ü

in‘ām eylesün. Ya‘ni ‘ulemā bu iki emrūñ ki biri ikrām-ı dayf ve biri ikrām-ı cārdur. Vücübına zāhib oldı ve¹⁵⁸ ba‘zısı¹⁵⁹ nedbine qā‘il oldı. Ve mendūbdur diyen ḥadīs-i şerīfūñ şudūrını ibtidā-yı İslām’a ḥaml eyledi ki ol zamānda¹⁶⁰ muvāsāt-ı ihvān vācibe idi. Şonra müsteḥabbe oldı. [İÜ133b] taḥkīkan ba‘zı rivāyetde¹⁶¹ geldi ki Melik-i ‘Allām İbrahīm ‘aleyhi’s-selāma emr idüp buyurdı ki: Eḍyāfuña ikrām eyle¹⁶². Ol daḥi her birine bir koyun biryān eyledi. Ve yine ikrām eyle didi. Ol daḥi her birine bir şıgır biryān eyledi. Ve yine ikrām eyle didi. Ol daḥi her birine bir deve biryān eyledi ve def‘a-i rābi‘ada emr-i [S9a] Melik-i ‘Allām yine ikrām¹⁶³ eyle olıcaḡ nūr-ı nübüvvet eyle. Fehm u firāset eyledi ki ṭākat-i beşeriyye bāb-ı in‘ām u iṭ‘āmda¹⁶⁴ ancaḡ bu kadar olur. Pes bildi ki ikrāmdan murād u merām keşret-i ṭa‘ām olmaya. Belki bir emr-i āḡar ola. Pes eḍyāfına ḥin-i ṭa‘āmda¹⁶⁵ bi-nefsihi kendü kıyām idüp ḡayrı istiḥdām itmedi. Pes melik-i Vehhāb’dan ḥiṭāb-ı müsteṭāb böyle geldi ki yā İbrahīm dayfuña daḥi henüz¹⁶⁶ şimdi ikrām eyledüñ ki bi-nefsihi

---

¹⁵⁶ Süleymaniye nüshasında 8b’de yer alan sayfa ilgili kelimeye yarıdan sonra gelmiştir. S.8b’yi başlattığımız bu kelimenin hemen üzerinden yazma eserde, bir çizgi çekilerek sayfa bölünmüştür. Çekilen çizginin üzerinde ise ilgili nüshanın 7b sayfasının başında yer aldığı gibi “şāhib-i kebīre mü‘mindür ...” diye sayfaya başlayıp; ḥadīsü’s-sābi‘u yazan kısım kadar aynen devam etmektedir. Muhtemelen müstensih tarafından 8b’nin başında yer alan kısım oraya yanlışlıkla yazılmış olup sonrasında altına çizgi çizilerek bir önceki sayfada en son kaldığı yerden hareketle sayfanın geri kalanını kullanmıştır.

¹⁵⁷ u: - S.

¹⁵⁸ ve: - S.

¹⁵⁹ ba‘zısı: ba‘zı S.

¹⁶⁰ zamānda: zemānında S.

¹⁶¹ rivāyetde: rivāyātde S.

¹⁶² eyle: - S.

¹⁶³ ikrām: iṭ‘ām S.

¹⁶⁴ in‘ām u iṭ‘āmda: iṭ‘ām u in‘āmda S.

¹⁶⁵ ṭa‘āmda: iṭ‘āmda İÜ.

¹⁶⁶ henüz: - İ.Ü

hıdmetine¹⁶⁷ sen kâ'im¹⁶⁸ olduñ¹⁶⁹. Pes bundan bu añlandı ki dayfa kemâl-i ikrâm
hıdmetine¹⁷⁰ bi-nefsihi kıyâm ile tamâm olur imiş.

Naẓm

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Büyük haslet durur bil dayfa ikrâm

Ne didiler işit erbâb-ı 'irfâñ

İdenler dayfına ta'zîm u terkîm

Olalar bağ-ı cennet içre ferhân

[iÜ134a]

Naẓm-1 'Arabî

(Fe'ülun mefâ'ilün fe'ülun mefâ'ilün)

Etet teştekî 'indî muzâvaletel-kirâ

Ve kad raati'd-dayfâne yenhüne menzili

Fe-kultu ke'enni mâ semi'tu kelâmehâ

Humu'd-dayfu ciddi fi kırâhum ve 'accilî¹⁷¹

¹⁶⁷ hıdmetine: hıdmete İ.Ü

¹⁶⁸ kâ'im: kıyâm İ.Ü

¹⁶⁹ olduñ: eyledüñ İ.Ü

¹⁷⁰ hıdmetine: - S.

¹⁷¹ أَنْتَ تَشْتَكِي عِنْدِي مَرَاوِلَةَ الْقَرَى
وَقَدْ رَأَتِ الصَّنِيفَانِ يَنْخُونُ مَنْزِلِي

فَقُلْتُ كَأَنِّي مَا سَمِعْتُ كَلَامَهَا
هُمُ الصَّنِيفُ جِدِّي قَرَاهُمْ وَ عَجَلِي

Ve ḥadīṣ-i şerīfde vārid oldı ki kaçan bir dayf kimsenüñ dārına nāzil olsa anuñla bile Cibrīl-i Emīn¹⁷² dāhil olur. Ve kaçan ol dayf ol evden çıksa ol ḥāne ehlinüñ günāhlarını bile alur gider. Ya'ni Allāh Te'ālā konuḡ ḥürmetine anlaruñ zünübını 'afv ider.

Naẓm

(mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün)

Zihī şeref ki konuḡ ḥürmetine Rabb-i Celīl

Muzif evine bile gir diye gire Cibrīl

Kaçan konuḡ çıka evden günāhın ol kavmüñ

Bile alup gide ne ḥoş sevāb-ı ecr-i cemīl¹⁷³

fi Faḍli'ş-Şamti ve's-Sukūt

وَمَنْ كَانَ يَوْمًا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ قَالَ بَعْضُ الْعَارِفِينَ هَذَا زَمَانُ السُّكُوتِ وَ مُلَازِمَةٌ
الْبُيُوتِ وَ الرَّضَى بِالْقُوتِ إِلَى أَنْ يَمُوتَ¹⁷⁴

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki bir kimse ki Allāh-ı 'Alā'ya ve rüz-ı cezāya imān getirüp inansa [S9b] ol kimse söyleyicek ḥayr söylesin. Yāḥud ḥayr söylemezse süküṡ eylesin. *Ḳīle li-ḥakīm*¹⁷⁵

¹⁷² anuñla bile Cibrīl-i Emīn: Cibrīl-i Emīn anuñla bile i.ü

¹⁷³ cemīl: cezil S.

¹⁷⁴ *Ve men kāne yu'minu billāhi ve'l-yevmi'l-āḥiri felyeḡul ḥayran ev liyeşmut. Ḳāle ba'ḍu'l-'arifin hazā zamānu's-sukūti ve müläzetü'l-buyüti ve'r-riḍā bi'l-ḡüti ilā en yemüt.*

¹⁷⁵ “İki hüküm söylendi.” (قِيلَ لِحَكِيمٍ)

[iÜ134b] 176 كَانَ يُطِيلُ الصَّمْتَ أَنْتَ تُطِيلُ الصَّمْتَ غَالِبًا فَقَالَ خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى أذْنَيْنِ وَ لِسَانًا وَاجِدًا لِيَكُونَ

سَمَاعُ الرَّجُلِ ضِعْفُ كَلَامِهِ¹⁷⁷

شعر

الِحْلُمُ زَيْنٌ وَ السُّكُوتُ سَلَامَةٌ

فَإِذَا نَطَقْتَ فَلَا تَكُنْ مَكْتَارًا

مَا إِنْ نَدِمْتُ عَلَى السُّكُوتِ بِمَرَّةٍ

وَأَقْدُ نَدِمْتُ عَلَى الْكَلَامِ مَرَارًا¹⁷⁸

وَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ غَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا النَّجَاءُ قَالَ إِحْفَظْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ وَ لِيَسْمَعَكَ بَيْنَكَ وَ ابْنِكَ عَلَى خَطِيبَتِكَ الصَّمْتُ سَلَامَةٌ وَ هُوَ الْأَصْلُ وَ عَلَيْهِ نَدَامَةٌ إِذَا وَرَدَ عَلَيْهِ الرَّجْرُ فَالْوَاجِبُ أَنْ يَعْتَبِرَ فِيهِ الشَّرْعُ وَ الْأَمْرُ فَالسُّكُوتُ فِي وَفْتِهِ صِفَةُ الرَّجَالِ كَمَا أَنَّ النُّطْقَ فِي مَوْضِعِهِ مِنْ أَشْرَفِ الْخِصَالِ قَالَ الْأَسْتَاذُ أَبُو عَلِيٍّ الدَّقَّاقِ رَجَمَهُ اللَّهُ مَنْ سَكَتَ عَنِ الْحَقِّ فَهُوَ شَيْطَانٌ أَخْرَسٌ وَ قَالَ بَشْرُ بْنُ الْحَارِثِ إِذَا أَعْجَبَكَ الْكَلَامُ فَاصْمُتْ وَ إِذَا أَعْجَبَكَ الصَّمْتُ فَتَكَلَّمْ وَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ بَكَّازٍ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ بَابَيْنِ وَ جَعَلَ لِللِّسَانِ أَرْبَعَةَ أَبْوَابٍ فَالشَّفَتَيْنِ مِصْرَاعَانِ وَ الْأَسْنَانِ مِصْرَاعَانِ وَ قَدْ قَالَ بَعْضُهُمْ بِالْفَارَسِيَّةِ¹⁷⁹

¹⁷⁶ Bu kısım müellifimizin hadîs tercümesinden sonra yer alsın da Arapça hadîs metninin orijinal tefsîr metnini ihtivâ ettiği için burada yer alan bir Farsça, bir Türkçe şiir ve bir Türkçe beyt dışında yer alan Arapça hadîs, tefsîr ve diğer tüm ibâreler Arap harfli olarak yazılmıştır.

¹⁷⁷ *Ķāne yuṭīlu'ş-şamte ente tuṭīlu'ş-şamte ġāliben fe-ķāle ḥalku'llāhu te'ālā uzneyni ve lisānen vāḥiden liyekūne semā'u'r-raculi zi'fe kelāmihi.*

¹⁷⁸ *Şi'r El-ḥilmu zeynun ve's-sükūtu selāmetun
Fe-izā naṭakte felā tekun miķsārā*

*Mā in nedimtu 'ale'-sukūti bi-merratin
Ve leķad nedimtu 'ale'l-keleami mirārā*

¹⁷⁹ *Ve 'An 'Uķbete Binī 'Āmirin raḍiyallāhu 'anhu ķāle: Ķultu yā Resūlallāhi me'n-necātu? Ķāle: İḥfaz 'aleyke lisāneke ve'l-yese'ke beytuke vebki 'alā ḥaṭi'etike. Eş-şamtu selāmetun ve hüve'l-aşlu ve 'aleyhi nedāmetun izā verade 'aleyhi'z-zecru, fe'l-vācibu en-ye'tebira fihī'ş-şer'u vel emru, fe's-sükūtu fi-vaḳtihi şifātür-ricālī. Kemā enne'n-nuṭka fi-mevdi'ihī min-eşrefi'l ḥiṣālī. Ķāle ustāzu ebū 'Aliyyin ed-Daḳķāķi raḥimeḥullāhu: Men-sekete 'ani'l-ḥaḳķi fehüve şeyṭānun aḥrasu. Ve ķāle Bişrubnu'l-Ĥārişi izā a'cebeke'l-keleamu faşmut ve izā a'cebeke'l-şamtu fetekellem. Ve ķāle 'Aliyyubni Bekķār ce'alallāhu liküllī şey'in bābeyn ve ce'ale li'l-lisāni erbe'ate ebvābin: Fe'ş-şefetāni mişrā'āni ve'l-esnāni mişrā'āni. Veķad ķāle ba'ḍuhum bi'l-fārisiyyeti.*

Naẓm¹⁸⁰

Īzid çü binā kerd be-ḥikmet ten u cān

Der-her ʿuzvī maşlahatī kerd nihān

Ger mefsedeī ne-dīde būdī zi-ziyān

Maḥbūs ne-kerdestī be-dendān zebān¹⁸¹

Terceme-i li-Mü'ellifi'l-Ḥaḳīr¹⁸²

(fe'īlātün fe'īlātün fe'īlātün fe'īlün)

[iÜ135a]

Çün binā itdi ten-i ādemi sübhān iy cān

Virdi her ʿuzvına bir ḥikmet-i maḥfi pinhān

Ger ziyānını zebānūñ nicedür bilmeyedi

Ḥabs itmezdi anı çevre yanından dendān

---

¹⁸⁰ Naẓm: - S.

¹⁸¹ ایزد چو بنا کرد بجمت ن و جان

در هر عضو مصلحتی کرد نهان

گر مفسده نه دیده بودی ز زیان

محبوس نگردستی بدندان زبان

¹⁸² Terceme-i li-Mü'ellifi'l-Ḥaḳīr: Terceme S.

Beyt¹⁸³

(fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül)

Dilüñ ıtut ki görmeyesin sen ziyān

Ki tecnīs-i ھاıđdur ziyān ü zebāñ

وَ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَجَمَهُ اللَّهُ لَوْ كَانَ التَّكَلُّمُ فِضَّةً لَكَانَ السُّكُوتُ ذَهَبًا وَ قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا شَيْءٌ
يَطُولُ السَّجْنَ أَحَقَّ مِنَ اللِّسَانِ وَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ¹⁸⁴ [S10a] يَا ابْنَ آدَمَ لِسَانُكَ أَسَدُكَ فَإِنْ أَطْلَقْتَ يَأْكُلُكَ وَ قِيلَ
اللِّسَنُ مِثْلُ السَّبْعِ إِنْ لَمْ تُوثِقْهُ عَدَا عَلَيْكَ وَ قِيلَ الْمُجِيبُ إِذَا سَكَتَ هَلَكَ وَ الْعَارِفُ إِذَا سَكَتَ مَلَكَ وَ سُئِلَ أَبُو حَفْصِ
أَيُّ الْحَالَيْنِ لِلْوَلِيِّ أَفْضَلُ وَ أَوْلَى الصَّمْتُ أَوْ النُّطْقُ فَقَالَ لَوْ عَلِمَ النَّاطِقُ أَفَّةَ النَّطْقِ لَصَمَّتْ إِنْ اسْتَطَاعَ عُمَرُ نُوحٍ
عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ لَوْ عَلِمَ الصَّامِتُ أَفَّةَ الصَّمْتِ لَسَأَلَ اللَّهُ تَعَالَى ضِعْفَى عُمَرُ نُوحٍ حَتَّى يَنْطِقَ نَعْلَمُ مِنْ هَذَا أَنَّ أَفَّةَ
الصَّمْتِ أَكْبَرُ مِنْ أَفَّةِ النَّطْقِ وَ قِيلَ صَمْتُ الْعَوَامِ بِلِسَانِهِمْ وَ صَمْتُ الْخَوَاصِّ بِقُلُوبِهِمْ وَ صَمْتُ الْمُجِيبِ مِنْ
خَوَاطِرِ أَسْرَارِهِمْ وَ قَدْ قِيلَ مَنْ صَمَّتْ نَجَا لَكِنْ جَا جَا قُلِ الْخَيْرِ وَ إِلَّا فَاسَتْكَتُ وَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
وَ هَلْ يُكَبُّ النَّاسُ عَلَى مَنَاحِرِهِمْ إِلَّا حَصَائِدُ السِّنِّيهِمْ¹⁸⁵

¹⁸⁶ *Allāhumme ehfaznā min sū'i'l-lisān bi-ħurmeti'l-Ķur'ān*¹⁸⁷

¹⁸³ Beyt: beyt-i ra'nā S.

¹⁸⁴ *Ve k̄āle ebū Ħanīfete raħimeħullāhu: Lev k̄āne't-tekellumu fiđđate lek̄āne's-sukūtu zeħeben ve k̄ālebnu Mes'ūdin radiyallāhu 'anhu mā şey'un biṭūli's-secni eħaḳḳu mine'l-lisāni 'Anillāhi 'azze ve celle...*

¹⁸⁵ *yebne Ādeme, lisānuke eseduke fein eṭlaḳte ye'kuluke. Ve k̄ile: El-lisānu mişlu's-seb'i in lem tūşikhu 'adā 'aleyke. Ve k̄ile: El-muħibbu izā sekete heleke, ve'l-'arīfu izā sekete meleke. Ve su'ile ebū Ħaḫşin: Eyyu'l-ħāleyni lil-veliyi efdalu ve evlā es-şamtu? Evu'n-nuṭṭu? Fe-kāl: Lev 'alime'n-nāṭiḳu āfete'n-nuṭṭi, leşamete inistetā'a 'ömura Nuħin 'aleyhi's-selām, ve lev 'alime's-şāmitu efete's-şamti lese'el'llāhu te'ālā di'afey 'ömuri Nuħin ħattā yentiḳa. Ne'lemu min hazā enne efete's-şamti ekberu min āfeti'n-nuṭṭi ve k̄ile: Şamtu'l-'avāmmi bi-lisānihim ve şamtu'l-ħavāşşi bi-ḳulūbihim ve şamtu'l-muħibbine min ħavāṭiri esrārihim. Ve ḳad k̄ile men şamete necā (lākin ca'ca') ḳuli'l-ħayra ve illā feskut ve k̄āle'n-nebiyyu şallallāhu 'aleyhi ve sellem: Ve hel yekubbu'n-nāse 'alā menāħirihim illā ħaşā'idu elsinetihim ...*

¹⁸⁶ (اللَّهُمَّ أَحْفَظْنَا مِنْ سُوءِ اللِّسَانِ بِحُرْمَةِ الْقُرْآنِ)

¹⁸⁷ Bu dua İÜ. nüshasında yer almamaktadır.

Celle

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَى يَعْتَقِدُهُ جَزْمًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ فِي قَوْلِهِ يَعْلَمُ رَدُّ عَلَى مَنْ قَالَ مِنْ غَلَاةِ الْمُرْجِنَةِ إِنَّ مُظْهَرَ الشَّهَادَتَيْنِ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَ إِنْ لَمْ يَعْتَقِدْهُمَا قَالَ الْقَاضِي رَجَمَهُ اللَّهُ وَ فِيهِ دَلِيلٌ لِمَنْ بَرَى أَنْ مُجَرَّدَ تَصَدِيقِ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ نَافِعٌ بِدُونِ النَّطْقِ لِأَنَّ الْإِقْرَارَ شَرْطُ إِجْرَاءِ الْأَحْكَامِ إِلَيْهِ وَ إِلَيْهِ ذَهَبَ الْمُحَقِّقُونَ وَ هُوَ الْمَرْوِيُّ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَجَمَهُ اللَّهُ وَ الشَّيْخُ أَبِي مَنْصُورٍ الْمَآثِرِيُّ وَ هُوَ أَصْحُ الرِّوَايَتَيْنِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ وَ هَذَا هُوَ الْمُطَرَّدُ الْمُعْكَسُ كَذَا ذَكَرَهُ الشَّيْخُ الشَّارِحُ إِكْمَلُ الدِّينِ وَ رِسَالَتُهُ رَسُولِنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ مَذْكُورَةٌ حُكْمًا دَاخِلَةٌ تَحْتَ الْعِلْمِ وَ لِذَلِكَ لَمْ يَذْكَرْهَا¹⁸⁸

Naẓm

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Buyurdı Mustafā her kim ki ölse

Velākin olsa anuñ i'tikādi

Ki Ḥaḫ'dan ğayrı yoḫdur hergiz Allāh¹⁸⁹

Gire ol cennete hoş bula şādī

¹⁸⁸ Revā Muslimun 'an 'Osmāne raḍiyallāhu 'anhu ennehu ḳāle, ḳāle resūlullāhi ṣallāllāhu 'aleyhi ve selleme: Men māte ve hüve ye'lemu ennehu lā ilāhe illellāhu. Ey ye'tekidhu cezmen deḫale'l-cennete ve fi ḳavlihi "ye'lemu" raddun 'alā men ḳāle min ğulāti'l-murci'eti inne muzhira el-ṣehādeteyni yedḫulu el-cennete ve in lem ye'tekidhumā. Ḳāle'l-ḳādi raḫimehullāhu: Ve fihi delilun limen yerā enne mucarrade tesdīki'llāhi ve resūlihi nāfi'un bidūni'n-nuḫi li-enne'l-ikrāra ṣartu icrā'i'l-aḫkāmī ileyhi ve ileyhi zehabe'l-muḫaḳḳikūne ve hüve el-merviyyu 'an ebī Ḥanīfete raḫimehullāhu ve'ş-şeyḫi ebī Mansūrīn el-Māturīdiyy ve hüve aṣaḫḫu er-rivāyeteyni 'ani'l-Aş'ariyyi ve ḫazā hüve el-Muḫtaridu'l-mun'akisu kezā zekarahu eṣ-şeyḫu'ş-şāriḫu İkmālud-dīni ve risāletu rasūlinā 'aleyhi's-selām mezkūrātun ḫukmen daḫiletun taḫte'l-'ilmi ve li-zalike lem yezkurhā.

¹⁸⁹ yoḫdur hergiz Allāh: hergiz yoḫdur Allāh S.

[S10b] El-Ḥadīṣü'l-‘Aşīru fi Faḍli Men Laḳiyallāhu Te‘ālā bi-Ġayri Şirkin ve
Ḳubḫi Men Laḳiyehu bi-Şirkin Fe-maḳāmu'l-Evveli el-Cennetu ve Maḳāmu's-Şānī
en-Nāru

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹⁹⁰ [İÜ136a] مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا
يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَقِيَهِ يُشْرِكُ بِهِ دَخَلَ النَّارَ¹⁹¹

Ya‘ni bir kimse ki Allāh’a mülāḳi olsa hiçbir şey’ile aña şirk getürmedügi
hâlde ya‘ni aña hiçbir şey’i şerik kılmadügi hâlde ol kimse cennete dāḫil ola. Ve
bir kimse ki Allāh’a şirk ile mülāḳi olsa nāre dāḫil ola.¹⁹² *Allāhumme ecirnā mine’n-
nār ve edḫilne’l-cennete me‘a’l-ibrār*¹⁹³

Naẓm¹⁹⁴

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

Ne buyurdı diñle ol maḫbüb-ı Ḥaḳ

Ol Muḫammed Muştafā ol baḫtiyār

Her ki Allāh’a vara ol şirksüz

İde ol cennet içinde ḫoş-ḳarār

¹⁹⁰ Revā Muslimun ‘an Cābirin raḍiyallāhu ‘anhu, ḳāle resūlullāhi şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem...

¹⁹¹ ...Men laḳiyallāhe lā yuşriku bihi şey’en deḫale’l-cennete ve men laḳiyehu yuşriku bihi deḫale’n-nāra.

¹⁹² “Allah’ım bizleri (Cehennem) ateşinden kuru ve iyilerle beraber Cennetine dahil eyle.” (اللَّهُمَّ
(اَجْرُنَا مِنَ النَّارِ وَ اَدْخُلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْاَبْرَارِ)

¹⁹³ ve edḫilne’l-cennete me‘a’l-ibrār: Bu dua İÜ. nüshasında yer almamaktadır.

¹⁹⁴ Naẓm: Şi‘r Naẓm S.

Her ki Allāh'a vara ol şirkile

Ola bil anuñ maqamı қа'r-i nār

**El-Ḥadīṣü'l-Ḥādī 'Aşere fi Faḍli Men Deḥale'ş-Şabāḥa Şā'imen Şümme Şallā
Şalāte'l-Cenāzete Şümme Eṭ'ame Miskīnen Şümme 'Āde Merīḍan Mine'l-Merḍā ve
Faḍlu Ebi Bekrin eş-Şiddīki Raḍiyallāhu 'Anhu**

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ صَائِمًا أَصْبَحَ بِمَعْنَى صَارَ وَ صَائِمًا خَيْرُهُ أَوْ بِمَعْنَى دَخَلَ فِي الصَّبَاحِ فَيَكُونُ تَامَةً وَ صَائِمًا حَالٌ عَنْ ضَمِيرِهِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ أَنَا قَالَ أَيْ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَنْ تَبِعَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ جَنَازَةً قَالَ أَبُو بَكْرٍ أَنَا قَالَ أَيْ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَنْ أَطْعَمَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مِسْكِينًا قَالَ أَبُو بَكْرٍ أَنَا قَالَ أَيْ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَنْ عَادَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مَرِيضًا قَالَ أَبُو بَكْرٍ أَنَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹⁹⁵ [S11a] مَا اجْتَمَعْنَ أَى هَذِهِ الْخِصَالُ الْمَذْكُورَةُ مِنَ الصِّيَامِ وَ غَيْرِهِ¹⁹⁶ [iÜ136b] عَلَى التَّرْتِيبِ الْمَذْكُورِ فِي يَوْمٍ وَاجِدِ فِي امْرَأٍ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ قَالَ الْفَاضِلِيُّ رَجَمَهُ اللَّهُ مَعْنَاهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ بِلَا حِسَابٍ وَ لَا عَذَابٍ وَ إِلَّا فَمَجْرَدُ الْإِيمَانِ يَكْفِي لِمُطَلَقِ الدُّخُلِ فِي الْجَنَّةِ¹⁹⁷

Ma'nā-yı ḥadīs-i şerīf¹⁹⁸ budur¹⁹⁹ ki ḥazret-i Muḥammed Muşṭafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir gün aşḥāb-ı bā-şafāyla otururken böyle buyurdılar ki: Kim şabāḥa daḥil oldı sizden bugün? Şā'im olduḡı ḥālde Ebū Bekr ḥazretleri

¹⁹⁵ Revā Muslimun 'an ebī Hureyrete raḍiyallāhu 'anhu ḳāle, ḳāle resūlullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem: Men eşbaḥa minkumu'l-yevme şā'imen? Aşbaḥa: Bima'nā şāra ve şā'men ḥaberuhu ev bima'nā deḥale fi's-şabāḥi fe-yekūnu tāmmeten ve şā'imen ḥālun 'an zamīrihi. Ḳāle ebū Bekrin enā ḳāle ey en-nebiyyu 'aleyhi's-selām femen tebi'a minkum el-yevme cenāzeten? Ḳāle ebū Bekrin enā ḳāle ey en-nebiyyu 'aleyhi's-selām femen aṭ'ame minkumu'l-yevme miskīnen? Ḳāle ebū Bekrin: enā. Ḳāle ey en-nebiyyu 'aleyhi's-selām femen 'āde minkumu'l-yevme merīḍan ḳāle ebū Bekrin: Enā. Ḳāle resūlullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem: ...

¹⁹⁶ ... Mectema'ne "ey: Hazīhi'l-ḥişālu'l-mezkūretu mine'ş-şiyāmi ve ġayrihi...

¹⁹⁷ ...'ale't-tertibī'l-mezkūri fi yevmin vāhidin" fīmri'in illā deḥale el-cennete. Ḳāle'-ḳādī raḥimehullāhu ma'nāhu deḥale'l-cennete bilā ḥisābin velā 'azābin ve illā femucerredu'l-īmāni yekfī limuṭlaḳin ed-duḥuli fi'l-cinān.

¹⁹⁸ şerīf: - İ.Ü

¹⁹⁹ budur: oldur S.

rađiyallāhu ‘anhu: Ben dāhıl oldum dedi. Yine Resūl ‘aleyhisselām buyurdu ki: Kim tābi‘ oldı sizden bugün cenāze namāzına? Ebū Bekr ḥazretleri rađiyallāhu ‘anhu²⁰⁰: Ben tābi‘ oldum didi. Yine Resūl ‘aleyhisselām buyurdu²⁰¹ ki: Kim iṭ‘ām eyledi sizden bugün²⁰² miskīni? Ebū Bekr ḥazretleri rađiyallāhu ‘anhu: Ben iṭ‘ām eyledüm dedi. Yine Resūl ‘aleyhisselām buyurdu ki kim marīzi ‘iyādete vardı sizden bugün? Ebū Bekr ḥazretleri rađiyallāhu ‘anhu: Ben vardum dedi. Pes Resulu’llāh ḥazretleri şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem²⁰³ buyurdılar ki: Bu ḥiṣāl-i erba‘a-i mezkūre bir kimsede cem‘ olmadı. illā cem‘ olıcağ ol kimse²⁰⁴ cennete dāhıl oldı. Ve civār-ı Rabbü’l-‘Ālemīn’e vāşıl oldı. ²⁰⁵*Allāhummerzuḵnā ed-duḥūle ilā’l-cināni ve’l-vuṣūle ilā civāru’r-Raḥmāni bi-luṭfike ve keremike yā Mu‘inu yā Mennānu.* Ḳāḍi ḥazretleri [İÜ137a] buyurmuşlar ki ḥiṣāl-i erba‘a-i maḥmūde-i mezkūre tertīb-i mezkūr üzre yevm-i vāḥidde bir kimsede²⁰⁶ cem‘ olıcağ. Ol kimsenüñ²⁰⁷ cennete duḥūlı bilā ḥisābin velā ‘azābin olmağdur. Ve illā muṭlağ duḥūl-ı cināna mücerred imān kifāyet ider. Ve bu ḥadıṣ-i şerīfde Ebū Bekr ḥazretlerinüñ ‘ulüvv-ı şānına işāret ve sümuvvu-ı mekānına delālet vardır. ²⁰⁸*Rađiyallāhu ‘anhu* ²⁰⁹*ve ‘an sā’iri eṣ-ṣaḥābeti ecma‘in ilā yevmi’d-dīni.*

²⁰⁰ rađiyallāhu ‘anhu: - S.

²⁰¹ buyurdu: buyurdılar S.

²⁰² bugün: biriñiz S.

²⁰³ Resulu’llāh ḥazretleri şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem: Resulu’llāh ‘aleyhi’s-selām S.

²⁰⁴ kimse: kimesne S.

²⁰⁵ “Lutfunda ve kereminde ey her şeye yardım eden ey çok veren Allāh’ım cennetlere girmekle Rahmān olan yüce Rabbimizin yanına ulaşmakla bizi rızıklandır, bunu bize bahşet.

(اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا الدُّخُوْلَ اِلَى الْجَنَّةِ وَالْوُصُوْلَ اِلَى جَوَارِ الرَّحْمٰنِ بِلُطْفِكَ وَكَرَمِكَ يَا مُعِيْنُ يَا مَنَّانُ)

²⁰⁶ kimsede: kimesnede S.

²⁰⁷ kimsenüñ: kimesnenüñ S.

²⁰⁸ “(Allāh’ım) Dīn günü geri kalan saḥābenin hepsinden razı ol.”

(رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَعَنْ سَائِرِ الصَّحَابَةِ أَجْمَعِينَ اِلَى يَوْمِ الدِّينِ)

²⁰⁹ Bu dua İ.Ü. nüshasında yer almamaktadır.

Nazm²¹⁰

(mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün)

Didi Aḥmed bugün sizden kim irdi şavmile şubḥa

Didi bũ Bekr ben irdüm eyā mürsellere sulṭān

Didi yine ki kim kıldı şalāt-ı meyyiti bugün

Didi bũ Bekr ben kıldum olup ferḥunde vü ferḥān

Didi yine ki kim itdi bugün iṭ'ām-ı miskīni

Didi bũ Bekr ben itdüm idüp iḥsān baña Sübhān

Didi yine marīzi kim şora vardı bugün sizden

Didi bũ Bekr ben vardum olup Hādī baña Raḥmān

Didi Aḥmed ki bunlar bir kişide cümle cem' olsa

Ḥisāb olmadın ol cennāta girüp eyleye seyrān

Ḥisāb u hem 'azāb olmazsuzın cennāta girmekdür

Mecidī bendeñüñ senden temennāsı eyā sulṭān

---

²¹⁰ Nazım bölümünde yer alan yedi beyit S. nüshasında yoktur.

[iÜ137b]

Egerçi anda bu luṭfa liyāḳat yok durur yā Rab

Velikin luṭfuña şart-ı liyāḳat yoḳdur ey Deyyān

[S11b] El-Ḥadīṣu's-Şāni 'Aşere fî Faḳli Şalāti'l-Fecri ve'l-'Aşri ve Faḳli Men

Şallāhume

إِنْفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ صَلَّى
الْبِرْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ الْمَرَادُ مِنَ الْبِرْدَيْنِ الْغَدَاةُ وَ الْعِشَاءُ يَعْنِي مَنْ صَلَّىهُمَا²¹¹ وَ هُمَا صَلَاةُ الْفَجْرِ وَ الْعَصْرِ
وَ لَأَزَمَ آدَاءَهُمَا فِي الْوَقْتِ الْمُخْتَارِ دَخَلَ الْجَنَّةَ يُلْطَفُ اللَّهُ الْمَلِكِ الْغَفَّارِ وَ إِنَّمَا حَتَّ عَلَيْهِمَا مِنْ بَيْنِ الصَّلَوَاتِ
الْحَمْسِ لِكُونِهِمَا وَقَّتِ النَّشَاطُ وَ التَّنَاقُلِ وَ زَمَانِ التَّكَاسُلِ وَ التَّعَافُلِ وَ مَنْ دَعَاهُمَا دَعَى غَيْرَهُمَا غَالِبًا نَسَأَ اللَّهُ
عَوْنًا عَلَى طَاعَتِهِ وَ صَوْنًا مِنْ تَكَاثُلِ عِبَادَتِهِ²¹²

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur²¹³ ki şalāt-ı berdeynden murād ki salāt-ı fecr ile şalāt-ı 'aşrdur. Bir kimse ki anları vaḳt-i kerāhete inhā itmedin. Edā eylese duḫūl-ı cennet ile aña nidā olinup cennete daḫil ola ve ni'mete vāşıl ola. Ve şalavāt-ı ḥamse mābeyninden bu iki şalāta terḡibe vech-i taḫşiş budur ki bu iki şalāt vaḳt-i teḡāfūl²¹⁴ ve zamān-ı teşāḡūldür. Ve bu ikinüñ mülāzemetine ḳādir olan sā'irenüñ müdāvemetine ziyāde²¹⁵ aḳder olur. ²¹⁶Vallāhu a'lemu bi's-şavābi²¹⁷ ²¹⁸Ve ileyhi el-merci'u ve'l-me'abu²¹⁹

²¹¹ صَلَّيْهُمَا: İki nüshada da صَلَّاهُمَا kelimesinin arkaik hali yazılmıştır.

²¹² İttefeḳa Muslimun ve'l-Buḫāriyyu 'an ebī Mūsā raḳiyallāhu 'anhu ḳāle, ḳāle resūlullāhi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem: Men şallā'l-berdeyni, deḫale'l-cennete. Ve'l-murādu mine'l-Burdeyni el-ḡadātu ve'l-'işā'u ya'ni men şallāhumā ve hümā şalātu'l-fecri ve'l-'aşri, ve lāzeme edā'ehümā fī'l-vaḳti'l-muḫtāri deḫale'l-cennete biluṭfi'llāhi el-meliki'l-ḡaffāri. Ve innemā ḥaşşa 'aleyhimā min beyni's-şalavāti'l-ḥamsi li-kevnihimā vaḳte't-teşāḡuli ve't-teşāḡuli ve zemānu't-tekāsuli ve't-teḡāfūli ve men de'āhumā de'ā ḡayrahümā ḡaliben. Nes'elullāha 'avnen 'alā ḫā'atīhi veşşavnen min tekāsuli 'ibādetīhi.

²¹³ budur: oldur S.

²¹⁴ teḡāfūl: teḡāfūldür S.

²¹⁵ ziyāde: - İ.Ü

²¹⁶ “Doḡrusunu en iyi bilen Allāh'tır.” (وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ)

(mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün)

Buyurdı Muştafā her kim şalāt-ı fecr ile 'aşrı

Edā itse duḥūl-ı cennet ile ol ola mes'ūd

Ki bunlar çünki²²⁰ vaḳt-i ğaflet ile vaḳt-i şuğl oldu

Duḥūl-ı cennet ile 'izzete pes bu durur maḳşūd

El-Ḥadīsu's-Sālişü 'Aşere fi Faḍli Men Şalle'l-'İşā'e ve'ş-Şubḫa fi Cemā'atin

Mine'l-Müslimîn Ya'ni fi Mesācidihim

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ²²¹ [S12a] صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ²²² وَآلِهِ وَسَلَّمَ
مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ قَوْلُهُ
فِي جَمَاعَةٍ يَعْنِي مَعَهُمْ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ يَعْنِي اشْتَعَلَ بِاَلْعِبَادَةِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي
جَمَاعَةٍ يَعْنِي مُنْصَمَةً إِلَى صَلَاةِ الْعِشَاءِ بِجَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ أَيْ جَمِيعَهُ فَصَلَاةُ كُلِّ طَرَفٍ مِنْ طَرَفِي
اللَّيْلِ صَارَتْ بِمَنْزِلَةِ نَوَافِلِ نِصْفِهِ وَذَكَرَ فِي شَرْحِ الْمَشْكُوتِ يُجُوزُ أَنْ يُجْعَلَ صَلَاةُ الصُّبْحِ بِجَمَاعَةٍ مُنْفَرِدَةً
بِمَنْزِلَةِ قِيَامِ اللَّيْلِ كُلِّهِ قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ رَجَمَهُ اللَّهُ أَقُولُ مَا ذَكَرَ فِي الْمَصَابِيحِ مِنْ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ مَنْ صَلَّى
الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ كَقِيَامِ نِصْفِ لَيْلَةٍ وَمَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ²²³ [İÜ138b] كَانَ كَقِيَامِ لَيْلَةٍ
يُعِينُ الْوَجْهَ الْأَوَّلَ²²⁴

²¹⁷ Süleymaniye nüshasında ötreli (u) hâli olan “والله أعلم بالصواب” şeklinde kullanılmıştır. Fakat burada harf-i cer olduğundan dolayı esreli (i) kullanımı tercih ettik.

²¹⁸ (وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَأْبُتُ)

²¹⁹ Bu dua İÜ. nüshasında yer almamaktadır.

²²⁰ çünki: gerçi S.

²²¹ Revā Müslimun 'an 'Osmāne bini 'Affān'ın raḍiyallāhu 'anhu ḳāl ḳāle resūlullāhi...

²²² S. - : وَآلِهِ

²²³ ... şallāllāhu 'aleyhi ve ālihi ve sellem: Men şalle'l-'işā'e fi cemā'atin fe-ke'ennemā ḳāme nişfe'l-leyli ve men şalle'ş-şubḫa fi cemā'atin feke'ennemā şallā el-leyle küllehu. Ḳavluhu fi cemā'atin: Ya'ni me'ahum fe-ke'ennemā ḳāme nişfe'l-leyli: Ya'ni iştēgale bi'l-'ibādeti ilā nişfi'l-leyli. Ve men

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki bir kimse ṣalāt-ı 'iṣāyı ya'ni yatsu namāzını cemā'at ile kılsa güyā ol kişi nişf-ı leylī ya'ni²²⁵ gicenüñ yarısını kâ'im olmuş gibidür. Ve bir kimse ki ṣalāt-ı şubḥı cemā'at ile kılsa güyā ol kişi gicenüñ cümlesini kılmış gibidür²²⁶. Ya'ni gicenüñ her iki cānibinüñ²²⁷ cemā'at ile namāzı gicenüñ nişfinüñ nevāfili²²⁸ menzilesinde oldı. Yāḥūd ṣalāt-ı şubḥuñ kemāl-i şerefi eclinden²²⁹ cemā'at ile kılinması leylüñ cümlesinüñ namāzı menzilesinde oldı. Ve sünnet-i fecrūñ fazileti ḥaḳḳında vārid olan ḥadīṣ-i şerīf bu ma'nā-yı münīfi mü'eyyiddür ki budur: *وَمَا فِيهَا²³⁰ رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا* Ecr-i sünnet-i fecr bu meşābede olıcaḳ. Kıyās eyle ki ṣevāb-ı farz ne mertebede olur. Pes bunuñ gibi ṣalāt-ı şerīfi cemā'at ile edā idene Ḥudā müsteb'ad degüldür ki gicenüñ cümlesini kâ'im olmuşca ecr ü ṣevāb i'ṭā vü ihdā eyleye. *Āmīn yā Rabbe'l-'ālemīne²³¹*

[S12b]

Nazm

(fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün)

Didi Aḥmed 'iṣā namāzını

Her ki kılsa cemā'at ile anı

ṣallā el-şubḥa fī cemā'atin: Ya'ni munḍammeten ilā ṣalātu'l-'iṣā'i bi-cemā'atin fe-ke'ennemā ṣallā el-leyle küllehu ey: Cemī'ahu. Fe-ṣalātu külli ṭarafın min ṭarafeyyi'l-leylī şārat bi-menzileti nevāfili nişfihi ve zükira fī şerḥi'l-miškāti: Yecūzu en yuc'ale ṣalātu'ş-şubḥı bi-cemā'atin munferidetin bi-menzileti kıyāmi'l-leylī küllihı. Ḳālebnu'l-Meliki raḥimehullāhu: Eḳūlu mā zükira fī'l-meşābıhi min ennehu 'aleyhi's-selāmu ḳāl: Men ṣalle'l-'iṣā'e fī cemā'atin ...

²²⁴ ... kāne ke-ḳıyāmi nişfi leyletin ve men ṣalle'l-'iṣā'e ve'l-fecra fī cemā'atin.

²²⁵ ya'ni: - S.

²²⁶ gibidür: olur S.

²²⁷ cānibinüñ: cānibini S.

²²⁸ nevāfili: - S.

²²⁹ eclinden: eclden S.

²³⁰ "Sabah namāzının iki rekātı dünyādan ve dünyāda bulunan her şeyden daha hayırlıdır." (reka'te'l-fecri ḥayrun mine'd-dünyā ve mā fihā)

²³¹ Bu dua hitābı İ.Ü. nüshasında yer almamaktadır.

Gicenüñ nişfinuñ kıyāminca

Vire ecr aña ol şeh-i Muğnī

Her ki şubhı cemā‘at ile edā

Eylese aña da o Ferd ü Ğanī

Gicenüñ cümlesi namāzınca

Vire ecri bula şevāb-ı henī

[İÜ139a] **El-Ḥadīşu’r-Rabi‘u ‘Aşere: fi Faḍli Men Şallā’s-Sünene er-Ravātibe Ey
el-Mü’ekkede**

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَ أُمِّ حَبِيبَةَ أَى رَمْلَةَ بِنْتُ أَبِي سُفْيَانَ رَوَجَهُ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أُمُّ
الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ وَاجِدٍ ثِنْتَى عَشْرَةَ سَجْدَةً تَطَوُّعًا قَوْلُهُ
تَطَوُّعًا أَى حَالِ كُونِهَا نَافِلَةً لَا فَرَضًا وَ لَا وَاجِبًا بَلْ لِكُونِهَا سُنَّةٌ²³² مِنَ السُّنَنِ الْمُؤَكَّدَةِ²³³ بِنَى لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ
قَوْلُهُ سَجْدَةً أَرَادَ مِنْهَا الرَّكْعَةَ تَجَوُّزًا إِقْتِصَارَ الْمُصَنِّفِ رَحِمَهُ اللَّهُ مِنْ رَوَايَتِهَا عَلَى هَذَا الْقَدْرِ وَ لَكِنَّ مُسْلِمًا زَادَ فِي
صَحِيحِهِ بَعْدَ قَوْلِهِ سَجْدَةً أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ وَ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ المَعْرَبِ وَ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ العِشَاءِ وَ
رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الفَجْرِ وَ كَذَلِكَ أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي جَامِعِهِ وَ أَنَّمَا قَالَ فِي يَوْمٍ مَعَ أَنَّ السُّنَّتَ مَوْجُودَةٌ فِي اللَّيْلِ أَيْضًا
لِأَنَّ أَكْثَرَ السُّنَنِ مَوْجُودَةٌ فِيهِ²³⁴

²³² مِنَ السُّنَنِ الْمُؤَكَّدَةِ: İki nüshada da şennı mükkede şeklinde yazılmıştır.

²³³ S. بِنَى بِنَى : بِنَى

²³⁴ Revā Müslimun ‘an ümmi Ḥabibete raḍiyallāhu ‘anhā (ümmü Ḥabibete ey Ramletu bintu ebī Süfyān zevcetu en-nebiyyi ‘aleyhi’s-selām ümmü’l-mü’minin): Ennehā қаlet, қаle resūlullāhi şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem: Men şallā fi yevmin vāḥidin şintey ‘aşerete secdeten taṭavvu‘ān. Қаvluhu taṭavvu‘ān: Ey ḥāle kevnihā nāfileten lā ferḍān ve lā vāciben bel li-kevnihā şünnenen mine’s-sünenin el-mü’ekkedeti buniye lehu beytun fi’l-cenneti қаvluhu secdeten: Erāde minhā er-rak‘ate tecevuzen. İkteşara el-muşannifu raḥimehullāhu min rivāyetihā ‘alā hazā’l-kaḍri velākinne Müslim zāde fi şaḥīḥihi ba‘de қаvlihi secdeten: Erba‘an қаble’z-zuḥri ve rek‘ateyni

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki bir kimse ki²³⁵ bir günde on iki rek'at namāz kılsa ṭatavvu' olduğu halde ki aña sünen-i revātib ve sünen-i mü'ekkede daḥi dirler. Resūlullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem aña müdāvemem idüp terk itmemiştir ki anuñ dördü ḳable'z-zuhr ve ikisi²³⁶ ba'de'z-zuhrdur. Ve iki rek'at ba'de'l-mağrib ve iki rek'at ba'de'l-işādur. Ve iki rek'at ḳable'l-fecrdür. Ve yevme taḥṣiṣ budur ki ekser-i sünen nehārda mevcūddur.

[İÜ139b / S13a] **Nazm**

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Didi Aḥmed kılsa bir günde kişi

On iki rek'at ṭatavvu'dan namāz

Aña cennet içre bir ev yapıla

Girüp anuñ içre bula imtiyāz

---

ba'dehā, ve rek'ateyni ba'de'l-mağribi ve rek'ateyni ba'de'l-işā'i ve rek'ateyni ḳable'l-fecr. Ve kezālike eḥrecheu el-Tirmiziyyu fī cāmī'ihi ve ennemā ḳāle fī yevmin me'a enne's-sünnete mevcūdetun fī'l-leyli eydan li-enne ekseres-süneni mevcūdetun fī-hi.

²³⁵ ki: - S.

²³⁶ ikisi: iki S.

El-Ḥadīsu'l-Ḥāmisu 'Aşere fi Fađli 'İyādeti'l-Merīđi ve Kađ Kīle el-'İyādetu

Efđalu Mine'l-'İbādeti Li-enne Fi-hā Noktaten

رَوَى الْبُخَارِيُّ وَ مُسْلِمٌ عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّهُ قَالَ مَنْ عَادَ مَرِيضًا
لَمْ يَزَلْ فِي حُرْفَةِ الْجَنَّةِ وَ هِيَ بَضَمِ الْخَاءِ الْمُعْجَمَةِ وَ سُكُونِ الرَّاءِ الْمُهْمَلَةِ مَا يُجَنَّتَى مِنَ النَّمْرِ أَى يُقَطَّعُ يَعْنَى
عِيَادَةُ الْمَرِيضِ سَبَبٌ لِدُخُولِ الْجَنَّةِ وَ مَخْرَجٌ فِيهَا بِحَيْثُ كَانَتْهُ يَخْتَرَفُ وَ يَجْتَنَى فِيهَا²³⁷

Ma'nā-yı ḥadīş budur ki bir kimse ki 'iyādet-i merđā itmek anuñ ḥālī olsa cennet yimişini düğşürmeden ḥālī olmiya. Ya'ni marīzī 'iyādet bā'is-i duḥūl-ı cennetdür. Ve duḥūl-ı cennet esmārını döğşürmege²³⁸ 'illetdür. ²³⁹Allāhummerzuknā duḥūleha vaḥtirāfahā.

Nazm

(fe'īlātün mefā'ilün fe'īlün)

Didi Aḥmed ki her k'anuñ ḥūyı

Ḥasta olanları 'iyādet ola

İrişüp aña raḥmet-i Raḥmān

Mesken-i dil-güşāsı cennet ola

²³⁷ Revā'l-Buḥāriyyu ve Müslimun 'an Şevbāne rađiyallāhu 'anhu mevlā resūlullāhi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem ennehu kāle: Men 'āde merīđan lem yezel fi ḥurfeti'l-cenneti. Ve hiye bi-đammi el-ḥā'i el-mu'accemeti ve sukūni'r-rā'i'l-muhmeleti: Mā yuctenā mine's-semeri ey yukta'u. Ya'ni iyādetü'l-merīđi sebebun li-duḥūli'l-cenneti ve meḥarifihā bi-ḥaysu ke-'ennehu yeḥterifu ve yectenī fiḥā.

²³⁸ döğşürmege: divşürmege S.

²³⁹ (اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا دُخُولَهَا وَ اخْتِرَافَهَا)

Zā'il olmaya yirmişin yimeden

Semerin kesmek aña 'ādet ola

El-Ḥadīsu's-Sādisu 'Aşere fi Faḍli Men Zehebe İle'l-Mescidi fi Vaḳtiş-Şabāhi
ve'r-Ravāhi Ey Dāveme İlä İḳāmetihimā ve Men Dāveme İleyhimā Dāveme İlä

Ġayrihimā²⁴⁰ Mine's- Şalavāti'l-Ḥams

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁴¹ [iÜ140a] مَنْ عَدَا إِلَى
الْمَسْجِدِ أَيْ ذَهَبَ إِلَيْهِ فِي الْغَدَاةِ أَوْ رَاحَ أَيْ ذَهَبَ إِلَيْهِ بَعْدَ الزَّوَالِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ هَبًّا لَهُ فِي الْجَنَّةِ نُزُلًا بَضَمَ الرَّاءِ²⁴²
[S13b] عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ حَكَايَةَ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ بُيُوتِي فِي أَرْضِي
الْمَسَاجِدُ وَ إِنَّ زُورًا فِيهَا عَمَارُهَا فَطُوبَى لِعَبْدٍ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِي ثُمَّ زَارَنِي فِي بَيْتِي فَحَقَّقَ عَلَيَّ مَزُورَ أَنْ يُكْرِمَ
زَائِرَهُ²⁴³ وَ سُكُونَهَا²⁴⁴ مَا يُهَيِّئُ لِلصَّنِيفِ يَعْنِي عَادَةُ النَّاسِ أَنْ يُقَدِّمُوا طَعَامًا إِلَيَّ مَنْ دَخَلَ بُيُوتَهُمْ وَ الْمَسْجِدُ بَيْتُ
اللَّهِ تَعَالَى فَمَنْ دَخَلَهُ فِي أَيِّ وَقْتٍ كَانَ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ يُعْطِيهِ أَجْرَهُ مِنَ الْجَنَّةِ أَنْوَاعًا مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ
الْتِمَارِ لِأَنَّهُ أَكْرَمُ الْأَكْرَمِينَ وَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ كُلَّمَا عَدَا أَوْ رَاحَ وَ هَذَا يَدُلُّ عَلَيَّ أَنَّ الْمُرَادَ مِنْ قَوْلِهِ عَدَا
أَوْ رَاحَ اِعْتِيَادُهُ عَلَيَّ ذَلِكَ²⁴⁵

²⁴⁰ mine's-şalavāt: Her iki nüshada da min şalavāt şeklinde yazılmıştır.

²⁴¹ Revā Müslimun 'an ebī Hureyrete raḍiyallāhu 'anhu ḳāle: Ḳāle resūlullāhi şallāllahu 'aleyhi ve sellem: ...

²⁴² ... Men ğadā ile'l-mescidi: Ey zehebe ileyhi fi'l-ğadāti. Evrāḥa: Ey zehebe ileyhi ba'de'z-zevāli a'adde'l-lāhu
lehu: Ey heyye'le lehu fi'l-cenneti nuzulen. (bi-ḍammi'z-zā'i)

²⁴³ 'Ani'n-nebiyyi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem ennehu ḳāle ḥikāyeten 'Ani'l-lāhi te'ālā: Ḳāle'llāhu te'ālā inne
buyūti fi erḍi el-mesācidu ve inne zuvvāri fiḥā 'ammāruhā feṭūbā li-'abdin teṭahhara fi beytihi şümme
zāranī fi beyti fe-ḥaḳḳa 'ale'l-mezūri en yukrima zā'irahu: İÜ.'de bulunmayıp S. nüshasında
"mescidlerin fazileti" -fi faḍli'l-mesācid- başlığı altında haşiyeler olarak 13b numaralı sayfanın üst
kısmında yer almış olup; alakalı görünerek metne eklenmiştir.

²⁴⁴ S. الرِّاءِ وَ سُكُونِهِ : وَ سُكُونِهَا²⁴⁴

²⁴⁵ ...ve sukūnihā mā yuheyya'u liḍ-ḍayfi ya'nī 'ādetu'n-nāsi en yukaddimū ṭa'āmen ilā men deḥale
buyūtehum. Ve'l-mescidu beytu'l-lāhi te'ālā, femēn deḥalehu fi eyyi vaḳtin kāne min leylin ev nehārin,
yu'ṭihi ecrehu mine'l-cenneti envā'an mine'ṭ-ṭa'āmi ve's-şarābi ve's-şimāri li-ennehu ekremu'l-ekremīn velā
yuḍī'u ecre'l-muhsinīn. Küllema ğadā evrāḥa: Ve hażā yedullu 'alā enne'l-murāde min ḳavlihi ğadā evrāḥa
i'tiyāduhu 'alā zālike.

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki bir kimse ki şabāḥ u mesāda mescide zāhib olsa Allāhu te'ālā her varduḡça anuñ'çün cennetde nüzül ya'ni konuḡluk müheyyā eyler. Çünki 'ādet-i enām evlerine dāḡil olanlara iṡ'ām ü ikrām itmek idi. Mescid ḡod beyt-i Melik-i 'Allāmdur. Pes her kim ki Melik-i Bāzil evine nāzil ola cennetden aña envā^{c-1}²⁴⁶ iṡ'ām u in'āmı nā'il ü vāşıl olur. Her varduḡça zīrā ki Ekremü'l-Ekremīn'dür. Ve şe'ni şerīfi lā-yuḡī'ü ecre'l-muḡsinīndür.

Nazm

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Didi Aḡmed her ki her şubḡ u mesā

Zāhib ola mescide Rabb-i 'Ulā

Aña cennetde nüzül iḡḡār ide

Varduḡınca vire aña ol ḡudā

[İÜ140b] El-ḡadīṣu's-Sābi'u 'Aşere fi Faḡli er-Ramyi ve Faḡli el-Muhācirīne ve'l-

Enşāri ḡuşuşan fi Faḡli ṡalḡate Raḡiyallāhu 'Anhu

²⁴⁷رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ ²⁴⁸قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَرُدُّهُمْ عَنَّا فَلَهُ الْجَنَّةُ قَالَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ يَوْمَ أُحُدٍ قَالَ الرَّأْوِيُّ لَمَّا أَنْهَزَمَ الْمُسْلِمُونَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ تَفَرَّقُوا حَتَّى بَقِيَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ وَرَجُلَانِ مِنْ قُرَيْشٍ فَكَلَّمَا قَصَدَ الْكُفَّارَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ²⁴⁹

²⁴⁶ envā^{c-1}: - S.

²⁴⁷ Revā Müslimün 'an Enesīn raḡiyallāhu 'anhu ennehu ḡāle: ḡāle resūlullāhi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem: Men yerudduhum 'annā felehu'l-cennetu: ḡālehu seb'a merratin yevme Uḡudin. ḡāle'r-rāvi: Lemmenhezema el-muslimūna fi zālike'l-yevmi teferraḡū, ḡattā baḡiye ma'a resūlillāhi şallāllāhu 'aleyhi ve selleme seb'atun mine'l-enşāri ve raculāni min ḡureyşin, fe-küllemā ḡaşade'l-küffāru en-nebiyye şallāllāhu 'aleyhi ve sellem ...

²⁴⁸ أَنَّهُ: Her iki nüshada da yazılmamıştır.

²⁴⁹ İ.Ü. عَلَيْهِ السَّلَامُ : صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[S14a] قَالَ الْحَدِيثُ حَتَّى قُتِلَ السَّبْعَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَتَبَّتْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ طَلْحَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَوَقَاهُ بِيَدِهِ فَتَنَلَّتْ أَصَابِعُهُ وَصَارَ طَلْحَةُ مَجْرُوحًا فِي أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مَوْضِعًا وَلَمَّا كُسِرَتْ²⁵⁰ رُبَاعِيَّةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَلَبَهُ الْعَشِيُّ فَاحْتَمَلَهُ²⁵¹ وَرَاحَ²⁵² يَرْجِعُ بِهِ الْفَهْقَرَى وَكَلَّمَا أَدْرَكَ وَاجِدًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ كَانَ يَضَعُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنِعَاتِلُهُ حَتَّى أَوْصَلَهُ إِلَى الصَّخْرَةِ وَكَانَ يَقُولُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوْجَبَ طَلْحَةُ أَيَّ أَوْجَبَ طَلْحَةُ الْجَنَّةِ²⁵³

Ma'nā-yı ḥadīs budur ki kimdür ki bu kāfirleri bizden men'ide. Cennet daḥi anuñ içün ola. Bu ḥadīsi Uḥud Ġazāsı'nda yidi kerre didi. Şol zamāndaki Müselmānlar münhezim olup kaçdı ve Resūlu'llāh ile yidi kimse Medīne ehlinden [iÜ141a] ve iki kimse Mekke ehlinden qaldı. Ve²⁵⁴ her Bār²⁵⁵ ki küffār-ı bed-kirdār²⁵⁶ Resūlu'llāh-i Muḥtār üzerine qaşid iderlerdi. Bu ḥadīs-i şerīfi buyururlardı. Ḥattā yidi kimse şehīd oldı. Resūlallāh ile hemān Ṭalḥa qaldı. Ve ḥazret-i Resūl'ı şallallāhu 'aleyhi ve sellem eli ile ḍarbe-i küffārdan şaqlardı. Ḥattā Ṭalḥa'nuñ²⁵⁷ eşābi'ini kesdiler. Ve ḥazret-i Ṭalḥa raḍiyallāhu 'anhu mecrūḥ oldı. Yigirmi dört yirinde bedeninden ba'zı āşārda geldi ki qaçan yevm-i Uḥud añılsa Ebū Bekr ḥazretleri raḍiyallāhu 'anhu buyururdu ki ol bir gündür ki cümlesi Ṭalḥa'nuñdur.

²⁵⁰ كُسِرَتْ: Her iki nüshada da كُسِرَ şeklinde yazılmıştır.

²⁵¹ فَاحْتَمَلَهُ: Her iki nüshada da لِحْتَمَلَهُ şeklinde yazılmıştır.

²⁵² وَرَاحَ: Her iki nüshada da yazılmamıştır.

²⁵³ ... kāle'l-ḥadīse, ḥattā ḳutile's-seb'atü raḍiyallāhu 'anhum ve šebete ma'a resūlillāhi şallallāhu 'aleyhi ve selleme yevme'izin Ṭalḥatu raḍiyallāhu 'anhu ve vaḳāhu bi-yedihi feşullet aşābi'uhu ve şāra Ṭalḥatu mecrūḥan fi erba'in ve 'işrine mevḍi'an ve lemmā küsirat rubā'iyatu resūlillāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem feḡalebehu el-ḡaşyu feḡtemelehu yerci'u bihi el-kaḥḳarā ve küllemā edrake vāḥidun mine'l-müşrikine kāne yeḍa'u resūlillāhi şallallāhu 'aleyhi ve selleme ve yukātiluhu ḥattā evşalehu ile'ş-şahrati ve kāne yeḡkūlu 'aleyhi's-selāmu evcebe Ṭalḥatu ey evcebe Ṭalḥatu'l-cennete.

²⁵⁴ ve: - S.

²⁵⁵ Bār: Bārī İÜ.

²⁵⁶ küffār-ı bed-kirdār: küffār-ı bed-kirdāruñ ya'ni küffār-ı bed-kirdār S.

²⁵⁷ Ṭalḥa'nuñ: - S.

Zirā biz aña²⁵⁸ mülākī olduḡda gördük ʔoksan üç yirde ʔarb idüp mecrūh eylemişler. ʔa'na-i rümhđan ve remye-i sehmden ve ʔarbe-i seyfden²⁵⁹Rıđvānullāhi 'aleyhi ve 'alā sā'irü's-şahābetihi ecma'in. İlā yevmi'd-dīni vaḡşurnā yā Rabbenā me'ahum²⁶⁰

[S14b]

Naẓm²⁶¹

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Didi Aḡmed kim-durur kim def' ide

Şerrini kāfirlerüñ bizden bu dem

Tā ki Allāh anā idüp luḡf u cūd

Cennet içre ide anı muḡterem

El-Ḥadısu's-Sāminu 'Aşere fi Faḡli el-Müslimi ve ʔahāratihı

اِتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرَّوَايَةِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لَقِيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ²⁶² [iÜ141b] وَ أَنَا جُنُبٌ فَأَخَذَ بِيَدِي وَ مَشَيْتُ مَعَهُ حَتَّى قَعَدَ فَأَنْسَلْتُ بَعْضِي ذَهَبْتُ بِخُفْيَةٍ فَأَغْتَسَلْتُ ثُمَّ جِئْتُ فَقَالَ آيِنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ قُلْتُ كُنْتُ جُنُبًا فَكْرَهْتُ أَنْ أَجَالِسَكَ وَ أَنَا عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ بِفَنَحِ الْجِيمِ أَى لَا يَصِيرُ عَيْنُهُ أَى ذَاتُهُ نَجَسًا فَيَكُونُ الْحَدِيثُ رَدًّا لِقَوْلِ أَبِي هُرَيْرَةَ وَ أَنَا عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ وَ زَعَمُهُ أَنَّ عَيْنَهُ صَارَتْ نَجَسَةً وَ مُخَالَطَتُهُ غَيْرُ جَائِزَةٍ وَ هَذَا الْحُكْمُ غَيْرُ مُخْتَصٍ بِالْمُؤْمِنِ بَلْ الْكَافِرُ كَذَلِكَ وَ أَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ وَ مَا رَوَى عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ

²⁵⁸ zirā biz aña: biz aña zirā S.

²⁵⁹ (رضوانُ اللهُ عَلَيْهِ وَ عَلَى سَائِرِ الصَّحَابِيَّةِ أَجْمَعِينَ)

²⁶⁰ (إلى يَوْمِ الدِّينِ وَ احْشُرْنَا يَا رَبَّنَا مَعَهُمْ) Bu dua İ.Ü. nüshasında yer almamaktadır.

²⁶¹ Naẓm: Şi'r S.

²⁶² İttefeka Muslimun ve'l-Buḡhāriyyu 'ale'r-rivāyeti. 'An ebī Hureyrete raḡiyallāhu 'anhu ennehu ḡāle: Lekītu resūlallāhi şallallāhu 'aleyhi ve selleme fi ba'di ʔuruḡi'l-medīneti...

أَعْيَانُهُمْ نَجَسَةٌ كَالخَنْزِيرِ وَ عَنِ الحَسَنِ مَنْ صَافَحَهُمْ فَلْيَتَوَضَّاءَ فَمَحْمُولَةٌ عَلَى المُبَالِغَةِ فَإِنْ قُلْتِ مَا رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ
السَّلَامُ قَالَ إِنِّي لَا أُجِلُّ المُسْجِدَ لِخَائِضٍ وَ لَا جُنُبٍ يَدُلُّ عَلَى نَجَاسَةٍ قُلْنَا إِنْ دَلَّ عَلَيْهَا دَلٌّ بِالمَفْهُومِ وَ حَدِيثُ أَبِي
هُرَيْرَةَ يَدُلُّ عَلَى عَدَمِهَا بِالمَنْطُوقِ وَ المَنْطُوقُ أَوْلَى مِنَ المَفْهُومِ وَ أَقْوَى²⁶³

Nazm²⁶⁴

(mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün)

Ne didi işit fahr-ı cihan şāh-ı risālet

Mü'min necis olmaz kaçan irişse cenābet

[iÜ142a/S15a]

Müşriklere Qur'an'da neces didügi Allāh

Budur ki aqā'idlerine irdi necāset

Ebū Hüreyre ḥazretleri raḍiyallāhu 'anhu buyurdılar ki Resūlullāh'a şallallāhu 'aleyhi ve sellem mülākī oldum. Medīne-i Münevvere'nün ba'zı tırurığında ḥālbuki ben cünüb idüm. Mübārek elini elüme aldı gitdük ḥattā ku'üd eyledi. Vaqtā ki kā'id oldu ise ḥufyeten ben zāhib olup²⁶⁵ gitdüm²⁶⁶ ve ğusl idüp

²⁶³ ve enā cünubun fe-eḥāze biyedī ve meşeytu me'ahu ḥattā ka'de, fenseleltu: Ya'nī zehebtu bi-ḥufyetin, feġteseltu sümmе ci'tu fe-kāle: Eyne künte yā ebā Hureyrete? Kuntu küntü cünübün fe-kerihtu en ucāliseke ve enā 'alā ğayri ṭahāratin. Fe-kāle 'aleyhi's-selām inne'l-mu'mine lā yencesu: Bi-fetḥi'l-cimi ey lā yeşiru 'aynuhu ey zātuhu necisen. Fe-yekūnu'l-ḥadişu radden li-ḳavli ebī Hureyretin ve enā 'alā ğayri ṭahāratin ve za'muhu enne 'aynehu şarat neciseten ve muḥāleṭatehu ğayru cā'izatin. Ve haze'l-ḥukmu ğayru muḥtaşşin bi'l-mü'mini bel el-kāfiru kezālike ve emmā ḳavluhu Te'alā inneme'l-müşriküne necesun ve mā ruviye 'an ibni 'Abbāsın raḍiyallāhu 'anhumā enne a'yānehum necesetun ke'l-ḥinziri ve 'ani'l-ḥaseni: Men şāfeḥahum felyeteveddā' femeḥmületun 'ale'l-mubālaġati fe-in ḳulte mā ruviye ennehu 'aleyhi's-selāmu ḳāl: İnni uḥillu el-mescide lihāyiḍin ve lā cünubin: Yedullu 'alā necāsetin ḳulnā in delle bi'l-mefhūmi. Ve ḥadişu ebī Hureyretin yedullu 'alā 'ademihā bi'l-menṭūḳi ve'l-menṭūḳu evlā mine'l-mefhūmi ve aḳvā.

²⁶⁴ Nazm: - S.

²⁶⁵ olup: oldum iÜ.

²⁶⁶ gitdüm: - iÜ.

yine geldüm. Baña buyurdılar ki nereye gitdüñ idi. Yā Ebā Hüreyre ben didüm ki²⁶⁷ yā Resula'llāhi cünüb olmış idüm. Pes cenābet ile mücāleseyi kerih görüp müfārekat idüp ṭahāret ile geldüm. Ve Resūlu'llāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki: ²⁶⁸ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ Ya'nī mücerred cenābet ile zāt-ı mü'mine necāset irişmez ve vücūdına ḥabāset yitişmez. Ve ḥadīs-i şerīf Ebū Hüreyrenüñ bu zu'mına redd oldı ki cismine cenābet ile necāset irişüp ṭahāretsüz muḥālaṭası cā'iz olmaya ve zāt-ı insāna cenābet ile necāset irişmemekde mü'min ile müşrik beraberdür. Ve ammā Ḥaḳ te'ālānuñ ²⁶⁹ إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ didüklerinden murād ve ibn-i 'Abbāsuñ raḍiyallāhu 'an-hümā ā'yān-ı küffār ḥinzīr gibi murdārdur didügünden murād mübālağa üzerine maḥmūldür. [İÜ142b] Yāḥūd küffār bāb-ı i'tikādda murdārdur dimekdür. Eger su'āl olunursa Resūlullāhuñ ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥā'iz ile cünübüñ mescide duḡulını ben ḥelāl görmezid didükleri zāt-ı insāna necāset irişmesine delālet ider. Cevāb böyle virilür ki bu ḥadīsüñ delālet-i mefhūmidür. Ve ḥadīs Ebū Hüreyre'nüñ delāleti manṭūḳidür. Delālet-i manṭūḳī aḳvādur. Delālet-i mefhūmiden ve İbni Melek raḥimehullāhu Meşāriḳ şerḥinde böyle zıkr eyledi²⁷⁰. ²⁷¹Vallāhu a'lemu bi'ş-şavāb²⁷²

---

²⁶⁷ ki: - S.

²⁶⁸ “Kuşkusuz mümin kimse necis olmaz.”
(İnne'l-mu'mine lā yencesu)

²⁶⁹ “Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir.(Tevbe/28)”
(İnnemā el-müşriküne necesun.)

²⁷⁰ eyledi: eylemişlerdür S.

²⁷¹ “Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.”
(وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ)

²⁷² Vallāhu a'lemu bi'ş-şavāb: - İÜ.

[S15b] El-Ḥadīṣu't-Tāsi'u 'Aṣere fi Faḍli el-Muttaḳi ve'l-Ġaniyyu ve'l-Ḥafīyyu

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ وَ التَّقِيَّ فَعِيلٌ مِنَ الْوَقَايَةِ وَ هِيَ الصِّيَانَةُ تَأْوُهُ مَقْلُوبَةٌ مِنَ الْوَاوِ وَ هُوَ مَنْ يُبَالِغُ فِي اجْتِنَابِ الذُّنُوبِ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَبْلُغُ الرَّجُلُ دَرَجَةَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بِهِ بَأْسٌ خَدْرًا مِمَّا بِهِ بَأْسٌ وَ الْمُرَادُ مِنَ الْغَنِيِّ مَنْ لَهُ غِنَى النَّفْسِ وَ قِيلَ الْمُرَادُ بِهِ غِنَى الْمَالِ قَالَ الشَّيْخُ الشَّارِحُ أَكْمَلُ الدِّينِ رَحِمَهُ اللَّهُ لَا بُعْدَ فِي ذَلِكَ وَ أَقُولُ وَ يُعَصِّدُهُ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ نِعَمَ الْمَالِ الصَّالِحِ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ وَ الْخَفِيُّ بِالْحَاءِ الْمُعْجَمَةِ وَ الْمُرَادُ بِهِ هُنَا مَنْ يَعْتَزِلُ عَنِ النَّاسِ لِلْعِبَادَةِ فِي مَقَامِ الْعُزْلَةِ وَ يُرَوَى بِالْحَاءِ الْمُهْمَلَةِ وَ هُوَ [iÜ143a] 273 مَنْ يَرْحَمُ الصُّعْفَاءَ 274

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki taḥḳikan Allāh sever 'abd-i taḳīyi. Ya'nī irtikāb-ı zünūbdan ictināb ideni ve nūn ile olmaḳ daḫi muḥtemeldür. Ya'nī Allāh 'abd-i naḳīyi sever ki neḳāvetdendür. Ṭahāret dendür²⁷⁵. Ṭahāret ma'nāsına ya'nī şol 'abd ki necāset-i ma'şiyetden tevbe vü nedāmet ile pāk ü ṭāhir ola. Ḥudā-yı ġāfir aña maḥabbet ile nāzır olur ki buyurmışdur. ²⁷⁶ Ve daḫi sever 'abd-i ġanīyi ki ġinā-yı nefis ile levṣ-i ṭama'dan istiġnāsı ola yāḥūd ġinā-yı ma'ille bezl ü infāka mālī olup rāh-ı münfikīn²⁷⁷ [S16a] u muḥsinīne sālīk ola. Ve daḫi sever 'abd-i ḥafīyi ki maḳām-ı 'uzletde 'izzet bulup nāsdan iḥtifā' ile şıdḳ u

²⁷³ Revā Muslimun 'an Sa'di bini ebī Vaḳḳāsın raḳīyallāhu 'anhu ennehu ḳāle ḳāle resūlullāhi ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem: İnnellāhe yuḥibbu el-'abde't-teḳīyye, el-ġaniyye, el-ḥafīyye ve't-teḳīyyu fe'ılun mine'l-viḳāyeti ve hiye eṣ-şiyānetu te'uhu maḳlūbetun mine'l-vāvi ve hüve men yubāliġu fic-tinābi'z-zunūbi. Ḳāle 'aleyhi's-selām: Lā yebluġu'r-reculu darecete'l-müttekīn ḥattā mā lā bihi ba'sun ḥazran mim mā bihi ba'sun ve'l-murādu mine'l-ġaniyyi men lehu ġine'n-nefsi ve ḳile el-murādu bihi ġine'l-mālī. Ḳāle eṣ-şeyḫu's-şāriḫu Ekmelu'd-dīni raḫimehullāhu lā yu'addu fi zālīke ve eḳūlu ve yu'aḳḳiduhu ḳavluhu 'aleyhi's-selām ni'me'l-mālu eṣ-şāliḫu li'r-raculi's-şāliḫi. Ve'l-ḥafīyyu bi'l-ḥā'i'l-mu'accemeti ve'l-murādu bi-hi hünā men ye'tezilu 'ani'n-nāsi lil-'ibādeti fi maḳāmi'l-'uzleti. Ve yurvā bi'l-ḥā'i'l- muhmeleti ve hüve ...

²⁷⁴ ... men yerḥamu'd-ḍu'afā'e.

²⁷⁵ Ṭahāret dendür: - İÜ.

²⁷⁶ "Muhakkak ki Allah, tövbe edenleri sever ve temizlenenleri sever. (Bakara/222)" (İnnellāhe yuḥibbu't-tevvābīne ve yuḥibbu'l-mütetahhirīn.)

²⁷⁷ münfikīn: münfikīn u muḥsinīn ne S.

şafāda ola. Yāhūd ʿabd-i ḥafī ki ḥā-i mühmele ile zuʿafāya merḥamet ve fuḳarāya maḥabbet²⁷⁸ ü şefḳat idendür. Allāhu Teʿālā ḥazreti aña daḥi maḥabbet eyler ki ²⁷⁹لَنْ يَجِبَ الْمُحْسِنِينَ naşş-ı Kurʿān-ı mübīndür.

Nazm

(Mefāʿilün mefāʿilün feʿülün)

Buyurdı ḥazret-i Aḥmed ki taḥkīk

Sever ʿabd-i taḳīsin Rabb-i Raḥmān

Ki yaʿnī ictināb idüp günehden

İde perhīz idüp ol terk-i ʿiṣyān

Sever nefsi ḡanī olan ḳulın hem

Ya mālı olup ide cūd u iḥsān

Sever ʿuzlette olan bendesin hem

Zaʿifānaya raḥm ide firāvāñ

---

²⁷⁸ maḥabbet: merḥamet S.

²⁷⁹ “Kuşkusuz Allah, iyilik edenleri sever.(Bakara/195)”
(İnnellāhe yuḥibbu’l-muḥsinīne.)

رَوَى أَبُو هُرَيْرَةَ وَابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْعَيْنَ حَقٌّ أَيَّ أَنْ
 إِصَابَتَهَا حَقٌّ ثَابِتٌ قِيلَ وَجْهٌ إِصَابَتُهُ الْعَيْنُ أَنَّ النَّظَرَ إِذَا نَظَرَ إِلَى شَيْءٍ وَاسْتَحْسَنَهُ وَ لَمْ يَرْجِعْ إِلَى اللَّهِ وَ إِلَى رُؤْيَةِ
 صُنْعِهِ يَعْنِي لَمْ يَقُلْ بَارَكَ اللَّهُ تَعَالَى قَدْ يُحْدِثُ فِي الْمَنْظُورِ عِلَّةً بِجَنَابَةِ²⁸⁰ نَظَرِهِ عَلَى عَقْلَةٍ إِبْتِلَاءً لِعِبَادِهِ لِيَقُولَ
 الْمُحَقُّ إِنَّهُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَ غَيْرُهُ مِنْ غَيْرِهِ فَيُؤَاخِذُ النَّاطِرُ لِكُونِهِ سَبَبَهَا وَ وَجَّهَهَا بَعْضُهُمْ بِأَنَّ الْعَايِنَ تَنْبِعُثُ مِنْ
 عَيْنِهِ قُوَّةً سَمِيَّةً عِنْدَهُ تَنْصِلُ بِالْمَعْيُونِ فَيُهْلِكُ أَوْ يُفْسِدُ كَمَا قِيلَ مِثْلُ ذَلِكَ فِي بَعْضِ الْحَيَاتِ وَ سَبَبٌ وَرُودٌ هَذَا
 الْحَدِيثِ مَا رَوَى عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ آتَى النَّبِيَّ²⁸¹ [S16b] صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 وَ وَسَلَّمَ فَوَجَدَهُ مُغْتَمًّا فَقَالَ مَا هَذَا الْعَمُّ الَّذِي آرَاهُ فِي وَجْهِكَ قَالَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ أَصَابَتْهُمَا الْعَيْنُ قَالَ يَا مُحَمَّدُ
 صَدِيقُ بِالْعَيْنِ إِنَّ الْعَيْنَ حَقٌّ وَ الْمُرَادُ مِنَ الْعَيْنِ الْأَوَّلِ الْقَدَرُ يَعْنِي صَدِيقُ بِالْقَدَرِ كَأَنَّهُ يَقُولُ أَنْتَ مُصَدِّقٌ بِالْقَدَرِ فَلَا
 يَهْمُكَ أَمْرُ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ قَوْلُهُ فَلَا يَهْمُكَ أَمْرُ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ فَإِنَّ الْإِيمَانَ بِالْقَدَرِ يُذْهِبُ الْهَمَّ وَ الْخُزْنَ وَ
 لِذَلِكَ²⁸² كَمَا²⁸³ قَالَ النَّبِيُّ²⁸⁴ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْإِيمَانَ بِالْقَدَرِ يُذْهِبُ الْهَمَّ وَ الْخُزْنَ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُعَافِيهِمَا وَ قِيلَ
 الْعَيْنُ دَاءٌ يَعْرِفُهُ الْعَرَبُ وَ قَالُوا الْعَيْنُ تُنْخَلُ الرَّجُلَ الْقَبْرَ وَ الْجَمَلَ الْقَدْرُ أَيَّ إِنَّ هَذَا الدَّاءُ²⁸⁵ [iÜ144a] يَقْتُلُ وَ
 الْوَجْهَ²⁸⁶ الْأَوَّلُ أَيَّ كَوْنُ الْعَيْنِ بِمَعْنَى الْبَاصِرَةِ²⁸⁷

²⁸⁰ بجَنَابَةِ: Her iki nüshada da بجَنَابَةِ şeklinde yazılmıştır.

²⁸¹ Revā ebū Hureyrete vebnu 'Abbāsin raḍiyallāhu 'anhumā ennā resūlallāhi ṣallāllāhi 'aleyhi ve selleme kāle: İmne'l-'ayne Ḥaḳḳun. Ey enne işābetehā ḥaḳḳun sâbitun. Kīle vechu işābeti'l-'ayni enne'n-nazira izā nazara ilā şey'in vestehsenehu ve lem yercî 'İllāhi ve ilā ru'yeti şun'ihî ya'nî lem yeḳul Bāreke'llāhu te'ālā ḳad yuḥdişu fi'l-menẓuri ileten bi-cināyeti nazarihi 'alā gaḳletin ibtilā'en li-'ibādihî li-yeḳüle'l-muḥiḳḳu innehu mine'llāhi te'ālā ve ḡayruhu min ḡayrihi feyū'āḡazu en-nāziru li-kavnihi sebebehā ve veccehehā ba'ḍuhum bi-enne el-'āyine tenbe'isū min 'aynihi kuvveten semmiyetun 'indehu tattaşilu bi'l-ma'yūni fe-yuhliku ev yuḧsidu kemā kīle mişlu zālīke fi ba'ḍi'l-ḡayyati ve sebebu vurūdi haze'l-ḡadīşî mā rūye 'an 'Aliyyin raḍiyallāhu 'anhu ennehu kāle inne Cibri'le 'aleyhi's-selām ete'n-nebiyye ...

²⁸² S. - : قَوْلُهُ فَلَا يَهْمُكَ أَمْرُ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ فَإِنَّ الْإِيمَانَ بِالْقَدَرِ يُذْهِبُ الْهَمَّ وَ الْخُزْنَ وَ لِذَلِكَ

²⁸³ İÜ. - : كَمَا

²⁸⁴ İÜ. - : النَّبِيُّ

²⁸⁵ ... ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem fe-vecedehu muḡtemmen fe-kāle mā haze'l-ḡammu ellezi arāhu fi vechike kāle: El-Ḥasenu ve'l-Ḥuseyni aṣābethumā el-'aynu kāle: Yā Muḡammedu ṣaddīḳ bi'l-'ayni inne'l-'ayne ḥaḳḳun. Ve'l-murādu mine'l-'ayni el-evveli el-ḳaderu ya'nî (ṣaddīḳ bi'l-ḳaderi ke-vennehu yeḳūlu ente muṣaddīḳun bi'l-ḳaderi (felā yehummenneke emru'l-Ḥaseni ve'l-Ḥuseyni) ḳavluhu. (Felā yehummenneke emru'l-Ḥaseni ve'l-Ḥuseyni): Fe-inne'l-īmāne bi'l-ḳaderi yuḡhibu el-hemme ve'l-ḡuzne, ve li-zālīke kemā kāle en-nebiyyu 'aleyhi's-selām el-īmānu bi'l-ḳaderi yuḡhibu'l-hamme ve'l-ḡuzna fe-inne'llāhe te'ālā yu'āfihimā. Ve kīle el-'aynu dā'un ya'rifuhu'l-'Arabu ve ḳālu el-'aynu tudḡilu'r- recule el-ḳabre ve'l-cemele el-ḳidra: Ey inne haze'd-dā'e.

²⁸⁶ هُوَ الْأَوَّلُ: "Her iki nüshada da هُوَ kelimesi fazlalık olarak yazılmıştır."

Ma'nā-yı hadīs budur ki taḥkīkan göz degmek muḥakkaḳdur her 'aynda ŧe'amet muḳarrerdür. İllā ba'zı kimsenüñ 'aynında ekserdür. Ve bu hadīs-i ŧerīfün sebeb-i vürüdında böyle dinildi ki ḫazret-i 'Alī raḫiyallāhu 'anhu buyurdı ki taḥkīkan Cibrīl 'aleyhi's-selām nebī 'aleyhi's-selāma²⁸⁸ gelüp ğam-ĝin buldı. Ve su'al idüp didi ki: Yā Muḫammed bu ne ğamdur ki mübārek cemālīñüzde görürem²⁸⁹. Buyurdılar ki Ḥasan u Ḥüseyn'e işābet²⁹⁰-i 'ayn vāḳi' oldı. Sebeb-i ḫüzn oldur. Cibrīl 'aleyhi's-selām didi ki taḥkīkan işābet-i 'ayn ḫaḳḳdur. Velākin ḫazā' vü ḫadere imān hemm ü ḫüzni izḫāb u nihān eyler. Pes emr-i Ḥasan u Ḥüseyn sizi ğam-ĝin itmesün ki taḥkīkan Allāh-ı mübīn yine bu belāya 'āfiyeti ḫarīn itmişdür.

Nazm

(Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Buyurdı Muḫtafā kim 'ayn ḫaḳdur

İrer andan zārār bā-emr-i Sübhān

Didiler 'ayn-ı mer'ī ḫabre ḫoyar

Cimāli ḫidre ḫoyar yoĝ olur cān

---

²⁸⁷ ... yeḳtulu ve'l-vechu evvelu: Ey kevvu'l-'ayni bi-ma'nā el-bāḫiratu.

²⁸⁸ 'aleyhi's-selāma: 'aleyhi's-selam S.

²⁸⁹ görürem: gördüm S.

²⁹⁰ işābet: işābete S.

[S17a] El-Ḥadīṣü'l-Ḥādī ve'l-İşrüne fi Faḍli ve Ecmelihi el-Birru²⁹¹

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَبْرَ الْبِرِّ أَنْ يَصِلَ الرَّجُلُ أَهْلَ وَدِّ أَبِيهِ بَعْدَ أَنْ تَوَلَّى الْأَبُ²⁹² وَ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ يَعْنِي إِنَّ أَفْضَلَ الْإِحْسَانِ²⁹³

[iÜ144b] أَنْ يَصِلَ الرَّجُلُ أَهْلَ وَدِّ أَبِيهِ أَيْ أَنْ يُعْطَى إِلَيْهِ بِالْإِنْعَامِ وَالْإِكْرَامِ وَالْإِحْسَانِ²⁹⁴ الْوُدُّ بِضَمِّ الْوَاوِ بِمَعْنَى الْمَوَدَّةِ²⁹⁵ بَعْدَ أَنْ تَوَلَّى الْأَبُ أَيْ بَعْدَ أَنْ غَابَ الْأَبُ وَالْعَيْبَةُ اِعْتِمٌ مِنْ أَنْ يَكُونَ بِمَوْتٍ أَوْ سَفَرٍ وَ إِنَّمَا كَانَ الْوَصْلَةُ بِأَوْلِيَاءِ وَالِدِهِ مَعْدَةُ أَبْرِ الْبِرِّ وَالْإِحْسَانُ لِأَنَّ ذَلِكَ يُؤَدِّي إِلَى حُصُولِ الدُّعَاءِ لَهُ بِاللِّسَانِ وَالْجَنَانِ وَ بَقَاءِ الْمَوَدَّةِ بَيْنَ الْأَحْبَاءِ وَالْإِخْوَانِ وَ فِيهِ إِشَارَةٌ إِلَى تَأَكِيدِ حَقِّ الْأَبِ لِأَنَّ صَلَاةَ أَحِبَّائِهِ إِذَا كَانَتْ أَحْسَنَ الْإِحْسَانِ فَفَضْلُ صَلَاتِهِ يَخْرُجُ مِنْ وَصْفِ اللَّسَانِ²⁹⁶

Ma'na-yı ḥadīṣ budur ki ecmel-i ihsān u ekmel-i imtinān kişi pederinüñ eḥibbā'sına vāṣıl olup anlara luṭf u in'āmı ḥāṣıl²⁹⁷ olmaḡdur. Pederi yā mevt ve yā sefer ile gā'ib olduḡdan ōñra evliyā'-i pederine vuṣlat-ı mevt ile fūrkatinden ōñra anuñ iĉün eberr-i ḥaṣlet oldu ki du'ā'-yı ḥayr ile pederinüñ zikrüne bā'is ve beyne'l- aḥibbā'i ve'l-iḥvāni meveddet u maḡabbetüñ devām u ṣebātini mūrīṣdür.

²⁹¹ fi faḍli ve ecmelihi el-birru: - S.

²⁹² - İÜ. وَ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ

²⁹³ Revā Muslimun 'anibni 'Ömere raḡiyallāhu 'anhumā ennehu ḡāle, ḡāle resūllāhi ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem: (İnne eberre'l-birri en yeṣile'r-raculu ehle vuddi ebīhi ba'de en tevelle'l-ebu) Ve 'anhu 'aleyhi's-selāmu el-cennete aḡdāmi'l-ümmühāti. Ya'ni inne efdāle'l-iḥsāni ...

²⁹⁴ - İÜ. الْإِحْسَانُ

²⁹⁵ - S. الْوُدُّ بِضَمِّ الْوَاوِ بِمَعْنَى الْمَوَدَّةِ

²⁹⁶ ... en yeṣile er-reculu ehle vuddi ebīhi: Ey en yu'tā ileyhi bi'l-in'āmi ve'l-ikrāmi ve'l-iḥsānu el-vuddu bi-ḡammi'l-vāvi bi-ma'nā el-meveddeti ba'de en tevelle'l-ebu ey: Ba'de en ḡābe'l-ebu ve'l-ḡeybetu a'mmu min en yekūne bi-mevtin ev seferin ve innemā kāne el-vuṣlatu bi-evliyā'i vālidīhi ma'dehu eberre'l-birri ve'l-iḥsāni li-enne zālike yu'eddī ilā ḡuṣūlu'd-du'ā'i lehu bi'l-lisāni ve'l-cenāni ve beḡā'i'l-meveddeti beyne el-eḥibbā'i ve'l-iḥvāni ve fihi iṣāretun ilā te'kidi Ḥaḡḡi'l-ebi li-enne ṣilete eḥibbā'ihi izā kānet aḡsene el-iḥsāni, fefaḡlu ṣiletīhi yeḡrucu min vaṣfi'l-lisāni.

²⁹⁷ ḡāṣıl: vāṣıl S.

Nazm

(Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün)

Didi Aḥmed eberri birr oldur

Pederini sevenleri seve ol

Olup anlara luṭf ile vāşıl

Bula meyl ü maḥabbete hoş yol

[S17b] El-Ḥadiṣu's-Sānī ve'l-İşrüne fi Faḍli'l-Ekli min 'Ameli Yedihi Kemā Kāne

Dāvūdu 'Aleyhisselāmu Ye'kulu Min 'Ameli Yedihi Ey bi-Şan'ati'l-Ḥadīdi

رَوَى الْبُخَارِيُّ فِي صَحِيحِهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ²⁹⁸ [IÜ145a] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ دَاوُدَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ لَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ رَوَى أَنَّ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ فِي خِلَافَتِهِ يَتَجَسَّسُ النَّاسَ فِي أَمْرِهِ وَ يَسْأَلُ مَنْ لَا يَعْرِفُهُ كَيْفَ سَبَّرَهُ دَاوُدَ فَيَكْتُمُ فَيَبْعَثُ اللَّهُ مَلَكًا فِي صُورَةِ أَدَمِيٍّ فَتَقَدَّمَ إِلَيْهِ دَاوُدُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ نِعَمَ الرَّجُلُ دَاوُدَ إِلَّا أَنَّهُ يَأْكُلُ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ فَسَأَلَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَبَّهُ جَلَّ جَلَّالُهُ أَنْ يُغْنِيَهُ²⁹⁹ عَنْ بَيْتِ الْمَالِ فَعَلَّمَهُ اللَّهُ تَعَالَى صَنْعَةَ الدُّرُوعِ وَ فِيهِ تَحْرِيطٌ عَلَى الْكَسْبِ وَ هُوَ يَقْدِرُ الْكِفَايَةَ وَ اجِبُ لِنَفْسِهِ وَ عِيَالِهِ عِنْدَ عَامَّةِ الْعُلَمَاءِ وَ مَا زَادَ عَلَيْهِ فَهُوَ مُبَاحٌ إِذَا لَمْ يُرِدْ بِهِ الْفَخْرَ وَ التَّكَاثُرَ وَ بَعْضُ النَّاسِ كَرِهُوا الْإِسْتِعَالَ بِالْكَسْبِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ³⁰⁰ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا مُكَايَرًا مُبَاهِغًا مُفَاجِرًا لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى وَ هُوَ عَنْهُ غَضِبَانٌ وَ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا اسْتِعْفَافًا عَنِ الْمَسْئَلَةِ وَ سَعْيًا عَلَى الْعِيَالِ وَ تَعَطُّفًا عَلَى الْجَارِ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى وَ- وَجْهَهُ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ مِنْ حُجَّةِ الْوَاجِدِينَ قُلْنَا إِنَّ الْمُرَادَ مِنَ الْعِبَادَةِ الْمَعْرِفَةَ وَ هِيَ لَا تُنَا فِي الْكَسْبِ وَ لَيْسَ كَانَتْ عَلَى حَقِيقَتِهَا فَالْمُرَادُ بِهَا الْمَفْرُوضَةُ وَ هِيَ أَيْضًا

²⁹⁸ Reve'l-Buḥārīyyu fi ṣaḥīḥihi 'an ebī Hureyrete raḍiyallāhu 'anhu ennehu kāle ...

²⁹⁹ İki nüshada da مِنْ şeklinde yazılmıştır ama doğru yazımı عَنْ olmalıdır.

³⁰⁰ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا مُكَايَرًا مُبَاهِغًا مُفَاجِرًا لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى وَ هُوَ عَنْهُ غَضِبَانٌ وَ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا اسْتِعْفَافًا عَنِ الْمَسْئَلَةِ وَ سَعْيًا عَلَى الْعِيَالِ وَ تَعَطُّفًا عَلَى الْجَارِ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى وَ وَجْهَهُ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ مِنْ حُجَّةِ الْوَاجِدِينَ S. - :الدُّنْيَا اسْتِعْفَافًا عَنِ الْمَسْئَلَةِ وَ سَعْيًا عَلَى الْعِيَالِ وَ تَعَطُّفًا عَلَى الْجَارِ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى وَ وَجْهَهُ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ مِنْ حُجَّةِ الْوَاجِدِينَ (Bu kısım S. nüshasında yer almayıp İÜ.'de haşiye olarak verilmiştir.)

غَيْرُ مُتَنَافِيَةٍ لِأَنَّهَا لَا تَسْتَعْرِقُ الْأَوْقَاتِ³⁰¹ قَالَ الشَّيْخُ عَبْدُ الْعَزِيزِ الْمَهْدَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ الْمُكْتَسِبُ مَعَ التُّبْهَةِ خَيْرٌ مِنَ النَّاطِرِ إِلَى مَا فِي أَيْدِ النَّاسِ مَعَ الْجُلُوسِ فِي مَقَامِ الْعِزَّةِ لِأَنَّ التُّبْهَةَ مَا اخْتَلَفَ فِيهَا الْعُلَمَاءُ فَاجَّازَهُ قَوْمٌ وَمَنْعَهُ آخَرُونَ وَ السَّاكِنُ النَّاطِرُ لِمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ لَيْسَ لَهُ رُحْصَةٌ وَلَا جَوَازٌ وَ أَمَّا مَنْ سَكَنَ وَلَمْ يَنْظُرْ لِمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ فَلَيْسَ كَلَامُنَا مَعَهُمْ مِنْ حُجَّةِ الْوَاجِدِينَ³⁰³

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki taḥkīkan Dāvūd 'aleyhi's-selāmuñ 'ādet-i şerīfleri buydı ki yimezdi illā 'amel-i yedinden ve 'amel-i yedinden yimege bā'is buydı ki ḥilāfeti zamānında tebdil-i şüret idüp nāsa şorardı ki Dāvūd nicedür. [İÜ145b] Her biri dirdi ki³⁰⁴ Ni'me'l-'abdu Dāvūde [S18a] Ya'nī ne gökçek ḳuldur Dāvūd. Bir gün yine nāsa istifsār itmek için güzār iderken Melik-i Mute'āl aña tenbih-i ḥāl için şüret-i ādemīde bir melek irsāl eyledi. Ve aña daḥi su'al eyledi ki: Dāvūd nicedür? Ol daḥi didi ki: ³⁰⁵ نِعْمَ الْعَبْدُ دَاوُودَ لَوْ لَمْ يَأْكُلْ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ Pes Dāvūd

قَالَ الشَّيْخُ عَبْدُ الْعَزِيزِ الْمَهْدَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ الْمُكْتَسِبُ مَعَ التُّبْهَةِ خَيْرٌ مِنَ النَّاطِرِ إِلَى مَا فِي أَيْدِ النَّاسِ مَعَ الْجُلُوسِ فِي مَقَامِ الْعِزَّةِ لِأَنَّ التُّبْهَةَ مَا اخْتَلَفَ فِيهَا الْعُلَمَاءُ فَاجَّازَهُ قَوْمٌ وَمَنْعَهُ آخَرُونَ وَ السَّاكِنُ النَّاطِرُ لِمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ لَيْسَ لَهُ رُحْصَةٌ وَلَا جَوَازٌ وَ أَمَّا مَنْ سَكَنَ وَلَمْ يَنْظُرْ لِمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ فَلَيْسَ كَلَامُنَا مَعَهُمْ مِنْ حُجَّةِ الْوَاجِدِينَ: İki nüshada da haşiye şeklinde metinde yer almaktadır.

³⁰² S. - الله:

³⁰³ ... ḳāle resūlullāhi ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem: İne Dāvūde en-nebiyyu 'aleyhi's-selām kāne lā ye'kulu illā min 'ameli yedihi ruviye enne Dāvūde 'aleyhi's-selāmu kāne fi ḥilāfetihi yetecccusu'n-nāse fi emrihi ve yes'elu men lā ye'rifuhu keyfe sīratu Dāvūde fīkumu? Febe'aşe'llāhu meleken fi şüreti Ademiyin feteḳaddeme ileyhi Dāvūdu fese'elehu feḳāl: ni'me'r-raculu Dāvūde illā ennehu ye'kulu min beyti'l-māli fese'ele Dāvūdu 'aleyhi's-selāmu Rabbehu celle celāluhu en yuḡniyehu 'an beyti'l-māli fe'allemehu'llāhu te'ālā şan'ate'd-durū'i ve fihi teḥriḍun 'ale'l-kesbi ve hüve bi-ḳaderi'l-ḳifāyeti vācibun li-nefsihi ve 'ayālihi 'inde 'āmmeti'l-'ulemā'i ve mā-zāde 'aleyhi fe-hüve mübāḥun izā lem yuradi bihi el-faḥra ve t-tekāşura ve ba'ḍu'n-nāsi kerihu'l-istiḡāle bi'l-kesbi li-ḳavlihi te'ālā: Ve mā-ḥalaḳtu'l-cinne ve'l-insa illā liye'budūni rüye 'ani'n-nebiyyi ṣallāllāhu 'aleyhi ve selleme ennehu ḳāle men ḫalebe'd-dünyā mukāşiran mübāḥi'an, müfāḥiran leḳiyallāhe te'ālā ve hüve 'anhu ḡadbānun ve men ḫalebe'd-dünyā isti'fāfen 'ani'l-mes'eleti ve sa'yen 'ale'l-'iyāli ve te'attufen 'ale'l-cāri laḳiyallāhe te'ālā ve vechuhu ke'l-ḳameri leylete'l-bedri (min ḥuccti'l-vācidin) Ḳulnā inne'l-murāda mine'l-'ibādeti el-ma'rifetu ve hiye lā tunā fi'l-kesbe vela'in kānet 'alā ḫaḳīkatihā fe'l-murādu bihā el-mefrūdatu ve hiye eydan ḡayru mutanāfiyetin li-ennehā lā testeḡriḳu'l-evḳāti. (Ḳāle şeyḫu 'Abdu'l-'Azīzu'l-mehdeviyyu raḥimehullāhu: El-muktesibu me'a-ş-subuheti ḫayrun mine'n-nāziri ilā mā fi eydi'n-nāsi me'a'l-culūsi fi maḳāmi'l-'uzleti, li-enne eş-subhete maḫtulife fi-hā el-'ulemā'u feecāzahu ḳavmun ve menā'ahu aḫarūn ve s-sākinu en-nāziru limā fi eydi'n-nāsi leyse lehu ruḫşatun ve-lā cevāzun ve emmā men sekene velem yenzur limā fi eydi'n-nāsi feleyse kelāmūnā ma'ahum (min ḥuccti'l-vācidin).

³⁰⁴ Davūd (a.s.) ne güzel adamdı. (نِعْمَ الْعَبْدُ دَاوُودَ)

³⁰⁵ "Davūd (a.s.) ne güzel kuldu, Beytü'l-māldan yemezdi." (Ni'me'l-'abdu Dāvūde lev lem ye'kul min beyti'l-māli)

‘aleyhi’s-selām melik-i ‘allāma tazarru‘ u iltiyām idüp didi ki yā Rabb-i ben ulūña beytū’l-māldan ğinā’ vir. Pes Ha Sūbhānehu ve te‘ālā du‘āsını abūl idüp Őan‘at-i durū‘ı aña ta‘līm eyledi. Nitekim Ha te‘ālā buyurur: ³⁰⁶ *إِنَّ لَهُ الْحَدِيدَ* *İy ce‘alnāhu fi yedihi ke’Ő-Őem‘i yuŐarrifuhu keyfe yeŐā’u min ğayri iħma’in ve arkin. Bi-ilānetihi ve taviyetihi*³⁰⁷. Ya‘nī ħadīdi biz anuñ elinde mūm gibi mūlāyim eyledük. Nice dilerse ider emr itmeklik ile ki ³⁰⁹ *أَيُّ اصْنَعُ ذُرُوعَاتٍ وَاسْبِعَاتٍ* ³⁰⁸ *سَابِغَاتٍ أَنْ اِعْمَلْ* Mervīdūr ki her ğün Dāvūd ‘aleyhi’s-selām bir zirih ğömlük düzerdi. Demürden ki ādemi atı ile bile bürürdü ve her ğün bāzāra ğönderürdi. Dört biñ dirheme Őatarlardı Őülüsünü kendüye a‘āma virürlerdi. Ve Őülüsānını taŐaddu iderlerdi³¹⁰. Ve bu ħadīs-i Őerīfde fazīlet-i iktisāba iŐāret var. Nitekim Resūlullāh Őallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmıŐdur. ³¹¹ *الْكَاسِبُ حَبِيبُ اللَّهِ* [İÜ146a] ³¹² *Ve ad āle’n-nebiyyu Őallāllāhu ‘aleyhi ve sellem* ³¹³ *لَا يُحِبُّ الشَّابَّ السَّبْهَلِيَّ* ³¹⁴ *إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الشَّابَّ السَّبْهَلِيَّ* *Ve hüve’l-lezī lā Őan‘ate lehu ve lā Őuğle ve hüve’l-lezī yuālu lehu bi’l-Fārisiyyeti bi-kār ve bi’t-Türkiyyeti levend. Vatā ki kāsib-i ħabībullāh oldu ise bī-kār mebgūz-i Allāh oldu.*

Nazm

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

MuŐtafā didi ki Dāvud-ı nebī

Büyidi bilgil ki anuñ ‘ādeti

³⁰⁶ “Ve onun için demiri yumuŐattık.(Sebe/10)” (Ve elennā lehu’l-ħadīde)

³⁰⁷ (إِنَّ جَعَلْنَاهُ فِي يَدَيْهِ كَالسَّمْعِ يُصْتَرَفُهُ كَيْفَ يَشَاءُ مِنْ غَيْرِ لِحْمَاءٍ وَ طُرُقٍ بِالْأَنْتِهِ وَ تَقْوِيَّتِهِ)

³⁰⁸ “Bütün vücudu örtecek zırhlar yap.(Sebe/11)” (Eni‘mel sābiğātin.)

³⁰⁹ (ey iŐna‘ durū‘ātin vāsī‘ātin)

³¹⁰ iderlerdi: iderdi İÜ.

³¹¹ “alıŐıp kazanan Allāh’ın sevdiğidir.” (El-kāsibu ħabību’llāhi)

³¹² “Peygamber Efendimiz sallāllāhu aleyhi ve sellem dedi” (وَ قَدْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

³¹³ (İnne’llāhe lā yuħibbu eŐ-Őābbe es-sebheliyye.)

³¹⁴ (وَ هُوَ الَّذِي لَا صَنْعَةَ لَهُ وَلَا شُغْلَ وَ هُوَ الَّذِي يُقَالُ لَهُ بِالْفَارِسِيَّةِ بِيكَارٌ وَ بِالْأَنْدَلُسِيَّةِ لُونْدٌ)

Yir idi³¹⁵ kesb-i yedinden ol ʔaʕām

Vaḳf mālından iderdi nefreti

[S18b] El-Ḥadīṣu's-Ṣāliṣü ve'l-ʕiṣrüne fi Faḍli'l-Şiʕri'l-Ḥassān ve Faḍli Ḥassān
ibni Şābit Raḍiyallāhu ʕAnhu ve Hüve Min Aḥseni Şuʕarā'i'n-Nebiyy Şallallāhu

ʕAleyhi ve Sellem³¹⁶

اتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرَّوَايَةِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَجْوِ
فُرَيْشٍ جِئْنَ هَجْوَهُ فَأَرْسَلَ إِلَى ابْنِ رَوَاحَةَ فَهَجَاهُمْ فَلَمْ يَرْضَ وَ أَرْسَلَ إِلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ فَلَمْ يَرْضَ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى
حَسَّانِ بْنِ ثَابِتٍ فَلَمَّا دَخَلَ³¹⁷ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَخْرَجَ لِسَانَهُ فَجَعَلَ يُحَرِّكُهُ وَ هُوَ يَقُولُ وَ الَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لِأَفْرِ يَنْهَمُ
بِلِسَانِي فَرَى الْاَدِيمِ بَعْنِي لِأَمْرٍ قَنَّ أَعْرَا ضَهُمْ كَتَمَزِيْقِ الْجَلْدِ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا تَجْعَلْ فَإِنَّ اَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ
عَنْهُ أَعْلَمُ فُرَيْشٍ بِاَنْسَابِهَا فَإِنَّ لِي فِيهِمْ نَسَبًا حَتَّى يُلْحَصَنَّ لَكَ نَسَبِ فَاتَاهُ حَسَّانُ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ بَيَّنَّ
لِي نَسَبَكَ اَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَ الَّذِي³¹⁸ [iü146b] بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لِأَلْحَصَنَّ نَسَبَكَ مِنْهُمْ كَمَا يُسَلُّ اَيُّ يُنَزَّعُ
الشَّعْرَةَ مِنَ الْعَجِينِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ رُوحَ الْفُؤْدِ لَا يَزَالُ يُؤَيِّدُكَ مَا نَافَحْتَ عَنِ اللهِ وَ رَسُوْلِهِ
وَ الْمَرَادُ مِنْ رُوحِ الْفُؤْدِ جَبْرِيْلٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ اِنَّمَا سُمِّيَ بِهِ لِأَنَّهُ يَأْتِي الْاَنْبِيَاءَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ بِمَا فِيهِ حَيَوَةُ
الْقُلُوْبِ وَ هُوَ الْوَحْيُ مِنْ عِلْمِ الْغُيُوْبِ وَ الْفُؤْدِ بِمَعْنَى الْمَقْدَسِ وَ هُوَ اللهُ الْفُؤْدُوسُ وَ اِضَاقَةُ الرُّوحِ اِلَيْهِ لِلتَّشْرِيْفِ
اَوْ الْفُؤْدُوسُ صِفَةٌ لِلرُّوحِ وَ اِنَّمَا اُضِيْفَتْ اِلَيْهِ تَنْبِيْهُهَا عَلَى زِيَادَةِ الْاِخْتِصَاصِ لِأَنَّ مِنْ شَأْنِ الصِّفَةِ اَنْ يَكُوْنَ مَنْسُوْبًا
اِلَى الْمَوْصُوْفِ فَاِذَا اُضِيْفَ الْمَوْصُوْفُ اِلَى الصِّفَةِ مَنْسُوْبَةٌ اِلَيْهَا فَيَزِيْدُ مَعْنَى الْاِخْتِصَاصِ وَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا
يَزَالُ يُؤَيِّدُكَ³¹⁹ [S19a] لِأَنَّ اِيْنِي لَا يُفَارِقُ مِنْ اَنْ يُمَدَّكَ بِالْجَوَابِ وَ يُلْهَمَكَ الصَّوَابَ يَجُوزُ اَنْ يَكُوْنَ دُعَاءٌ اَوْ اِخْبَارًا

³¹⁵ yir idi: yirdi S.

³¹⁶ şallalāhu ʕaleyhi ve sellem: - S.

³¹⁷ Her iki nüshada da عَلَيْهِ عَلَيْهِ şeklinde iki defa yazılmıştır.

³¹⁸ İttefeka Muslimun ve'l-Buḥārīyyu ʕale'r-rivāyeti. ʕAn ʕĀʕiṣete raḍiyallāhu ʕanhā ennehā kālet: Emere'n-nebiyyu şallāllāhu ʕaleyhi ve sellem bi-hecvi Ḳureyşin ḥine hecevhu, fe-ersele ile'bnî ravāḥate fehecāhum felem yerḍa; ve ersele ilā ka'bi bini Mālikin felem yerḍa şümme ersele ilā Ḥassāne bini şābitin fe-lemmā deḥale ʕaleyhi's-selāmu eḥrace lisānehu fe-ce'ale yuḥarriku ve hüve yeḳūlu vellezî ba'aşake bi'l-ḥaḳḳi leufri yennehum bi-lisāni ferye'l-edimi ya'nî leumezzi ḳanne a'rā ḍahum ketemziki'l-cildi fe-ḳāle ʕaleyhi's-selām lā tec'al fe-inne Ebā Bekrin raḍiyallāhu ʕanhu a'lemu Ḳureyşin bi-ensābihā, fe-inne li-fihim neseben ḥattā yuleḥḥiṣa leke nesebi. Fe-etāhu Ḥassānu şümme rece'a fe-ḳāle yā resūlallāhi ḳad beyyene li nesebeke Ebū Bekrin raḍiyallāhu ʕanhu vellezî ...

³¹⁹ ... be'aşake bi'l-ḥaḳḳi leuleḥḥiṣanne nesebeke minhum kemā yusellu: Ey yunze'u eṣ-şa'ratu mine'l-ʕacīni. Fe-ḳāle'n-nebiyyu şallāllāhu ʕaleyhi ve sellem inne rūḥe'l-ḳudusi lā yezālu yu'eyyiduke mā nafaḥta ʕani'llāhi ve resūlihi. Ve'l-murādu min rūḥi'l-ḳudusi Cibril³¹⁹ ʕaleyhi's-selām ve innemā şümmiye bihi li-ennehu ye'ti'l-

رُوي أَنَّ جَبْرِيْلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَعَانَ الْحَسَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عِنْدَ مَدْحِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعِينَ بَيْتًا وَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا نَافَحْتَ عَنِ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ يَعْني لَا يُفَارِقُكَ جَبْرِيْلُ الْأَمِينُ مُدَّةَ 320 دَفَاعِكَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ وَ تَقْوَى بَيْتِهِمْ عَلَى الْمُشْرِكِينَ رُوي عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَضَعُ لِحْسَانَ مِنْبَرًا فِي الْمَسْجِدِ فَيَقُومُ عَلَيْهِ 321 [iÜ147a] وَ يَهْجُو مَنْ كَانَ يَهْجُو رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ مِنْ أَبْيَاتِهِ جِبْنَ نَافَحَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ 322

شعر

هَجَوْتُ مُحَمَّدًا فَاجَبْتُ عَنْهُ

وَ عِنْدَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ الْجَزَاءُ

هَجَوْتُ مُحَمَّدًا بَرًّا حَنِيفًا

أَمِينَ اللَّهِ شَيْمَتُهُ الْوَفَاءُ

فَأَنَّ أَبِي وَ وَالِدَتِي وَ عِرْضِي

لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وَفَاءُ 323

enbiyā'e 'aleyhi's-selām bimā fihi ḥayātu'l-ḳulūbi ve hüve el-vaḥyu min 'allemi'l-guyūbi. Ve'l-ḳudusu bima'nā el-muḳaddes ve hüve'llāhu el-ḳuddusu ve idāfetu'r-rūhi ileyhi li't-teşriḫi ev el-ḳudusu şıfatun li'r-rūhi ve innemā uḍife ileyhi tenbihen 'alā ziyādeti el-iḥtişāsi li-enne min şāni's-şıfati en yekūne mensūben ile'l-mevşūfi fe-izā uḍife'l-mevşūfu ile's-şıfati mensūbeten ileyhā fe-yezīdu ma'ne'l-iḥtişāsi. Ve ḳavluhu 'aleyhi's-selām lā yezālu yu'eyyiduke: ...

320 دَفَاعِكَ: Her iki nüshada da دَفَعْتُ diye verilmiştir ama doğrusu دَفَاعِكَ şeklindedir.

321 Ya'nī lā yufāriku min en yumiddeka bi'l-cevābi ve yulhimeke eş-şavābe, Yecūzu en yekūne du'ā'en ev iḥbāran. Ruviye enne Cibri'le 321 'aleyhi's-selām a'āna el-Ḥassāna raḍiyallāhu 'anhu 'inde medḥihi'n-nebiyye şallāllāhu 'aleyhi ve sellem biseb'ine beyten ve ḳavluhu 'aleyhi's-selāmu mā nafaḫta 'ani'llāhi ve resūlihi: Ya'nī lā yufāriku Cibri'lū'l-emīnu müddete difā'ike 'ani'l-Muslimīne ve taḳviyetihim 'ale'l-müşrikīne. Ruviye 'an 'A'ışete raḍiyallāhu 'anhā ennehā ḳālet: İnnē'n-nebiyye şallāllāhu 'aleyhi ve sellem kāne yaḍā'u li-Ḥassāne minberan fi'l-mescidi fe-yekūme 'aleyhi ...

322 ... ve yehcū men kāne yehcū resūllāhi şallāllāhi 'aleyhi ve sellem ve min ebyātihi ḥine nāfaḫa 'an resūllāhi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem.

323 Şi'r Hecevte Muḥammeden fe-ecebtu 'anhu
Ve 'indellāhi fi zāke'l-cezā'u

Hecevte Muḥammeden berran ḥanīfen
Emīne'l-lāhi şimetuhu'l-vefā'u

وَمَا عَدَاهَا مَذْكُورٌ فِي صَحِيحِ مُسْلِمٍ قَالَ النَّوَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَاشَ حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سِتِّينَ سَنَةً فِي
الْجَاهِلِيَّةِ وَ سِتِّينَ سَنَةً فِي الْإِسْلَامِ وَ عَاشَ أَبَاهُ الثَّلَاثَةَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ³²⁴ مِئَةً وَ عِشْرِينَ سَنَةً³²⁵

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki taḥkīkan yā Ḥassān rūh-ı Kudūs ki Cibrīl-i emīndür. zā'yil olmaz saña naşır u mu'ın olmaḡdan mā-dām ki sen Allāh ve resūlinden hicv müşrikini def idüp Müslimīne nuşret idersin. Ve ba'zı ḥadīṣde daḡi vārid oldı ki:³²⁶ قُلْ يَا حَسَّانُ فَإِنَّ جِبْرِيْلَ مَعَكَ³²⁶ Ya'ni yā Ḥassān müşrikinüñ Müslimīni hicvine [S19b] cevāb³²⁷ vir ki taḥkīkan Cibrīl-i peyk-i Raḡmān senüñ ile biledür.

Naẓm

(fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün)

Didi Ḥassān'a Resūl-ı Muştafā

Saña nuşret itmeden peyk-i Hudā

Zā'il olmaz çünki sen men' idesin

Hicvini müşriklerüñ idüp nidā

[iÜ147b] Ve bu ḥadīṣ-i şerīfde inşād-ı şi'irüñ cevāzına işāret belki şerefine delālet var ki münşidine Cibrīl-i Emīn nāşır u mu'ın olup inşādı mescid içinde olup

Fe-inne ebī ve vālidetī ve 'irdī

Li'irdī Muḡammedin minküm viḡā'u

³²⁴ مِئَةً : Her iki nüshada da مائة şeklinde yazılmıştır ama doğrusu esreli verilecekse مئة ya da esre yoksa "ı" elifli kullanım olan مائة şekli tercih edilmelidir.

³²⁵ Ve mā 'adāhā mezkūrun fī şaḡihī Müslimin. Ḳāle'n-nevaviyyu raḡimehullāhu: 'Āşe Ḥassānu bini Şābitin raḡdiyallāhu 'anhu sitīne seneten fī'l-cāhiliyyeti ve sitīne seneten fī'l-İslāmi ve 'Āşe ābā'uhu's-şelāsetu küllü vāḡhidin minhum mi'aten ve 'işrīne seneten.

³²⁶ "Ey Hasan Cebraīl (a.s.) seninle." (Ḳul yā Ḥassānu fe-inne Cebre'ile ma'ake)

³²⁷ cevāb: hicvine cevāb S.

minber üstinde olmağdur. Ammā bu şol şi'irdür ki tevḥīd-i Rabb-i Mevlā'ya ve medḥ-i Muşṭafā'ya ve fenā'-yı dünyāya ve beḳā-yı³²⁸ 'uḳbāya ve naşāyih-i 'ulemāya ve pend-i ḥükemā'ya müte'allik ola mecāz ü hevāya tābi' olmaya. Nitekim Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur: *الشَّعْرُ كَلَامٌ فَحَسَنُهُ حَسَنٌ وَ* ³²⁹ *قَبِيحُهُ قَبِيحٌ* Ya'nī şi'ir ki kelām-ı manzūme dirler. Kelām-ı menşūriden tefāvüti yokdur. Kelām olmada menşūruñ. Nitekim ḥaseni³³⁰ ḥasen ve ḳabīḥi ḳabīḥdür. Ke-zālik manzūmuñ daḥi ḥaseni müstaḥsen ve ḳabīḥi müsteḥcendür. Ve fazīlet-i şi'ir ü fazā'yil-i şu'arāya bu ḥadīs-i şerīf daḥi delālet ider ki ḥazret-i risālet-penāh Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur: ³³¹ *لِلَّهِ كُنُودٌ تَحْتَ الْعَرْشِ مَفَاتِحُهَا السِّينَةُ* ³³¹ *الشُّعْرَاءُ* Ya'nī Allāhuñ 'arş-ı 'azīmi altında ḥazīneleri vardur. Ol ḥazīnelerüñ miftāḥları şu'arānuñ lisānlarıdur.

Nazm

(fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün)

Didi Aḥmed ki ḥazret-i Ḥaḳḳ'uß

'Arşı altında bil ḥazā'yini var

Ol ḥazā'yinlerüñ mefātīḥi

Şu'arānuñ lisānıdur iy yār

³²⁸ beḳā-yı: beḳāya S.

³²⁹ “Şiirin güzel olanı güzeldir; çirkin olanı çirkindir yani yakışsızdır.”
(Eş-şi'ru kelāmun fe-ḥasenuhu ḥasenu ve ḳabīḥuhu ḳabīḥun)

³³⁰ Ḥaseni: Ḥaseni İÜ.

³³¹ “Allāh'ın ḥazīneleri arşın altındadır onun anahtarı şâirlerin göğsündedir.”
(Lillāhi kunuzun taḥte'l-'arşi mefātīḥuha el-sinetu's-şu'arā'i)

[iÜ148a/S20a] Ve Mevlānā ‘Abdu’r-Raḥmān-ı Cāmī nevvera’llāhu merḳadehu bi’n-nūru’s-Sāmī şı‘ir-i şerīfūñ şeref³³²-i şānında ‘ulüvv-ı mekānında böyle beyān itmişdür ki³³³:

Şı‘r

(Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün)

Pāye-yi şı‘r bīn ki çün zi-Nebī

Nefy-i na‘t-i peyem-berī kerdend

Behr-i taşhīḥ nisbet-i Qur‘ān

Töhmet-i ū be-şā‘irī kerdend³³⁴

Terceme-i li-Muḥarriri’l-Ḥaḳīr

Naẓm

(fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün)

Māye-i şı‘ri gör ki Aḥmed’dēn

Selb-i peygāamberī idüp küffār

---

³³² şeref: - S.

³³³ itmişdür ki: itmişdür ki buyurur S.

³³⁴ پَايَةُ شَعْرِ بَيْنَ كِهْ چُونُ زَنَبِي
نَفْيِ نَعْتِ پَيَمْبَرِي كَرْدَنْدُ

بَهْرِ تَصْحِيحِ نِسْبَتِ قُرْآنِ
تُهْمَتِ أَوْ بَشَاعِرِ كَرْدَنْدُ

Bulamayup bahāne Ẓur'ān'a

Töhmet-i şi'ri itdiler izhār

Erbāb-ı fıtnata bu kifāyet kifāyet eyler. Ve bu işāret bişāret ider ki 'ayn-ı 'ibret ü çeşm-i haḳīkat ile naẓar olınsa şi'r-i şerīfün iştiḳaḳı 'arş-ı 'ulādan imtizācı şer'ci Muştafā'dandur.

Naẓm³³⁵

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Ḳalbi şi'rüñ 'arş olur eyle naẓar

'Arşı ḳalb itseñ olur şer'ci şerīf

Bu üçüñ ser-çeşmesi bir 'ayndur

Bir mekāndan çıḳup aḳarlar laṭīf

³³⁶فَإِنْ قِيلَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَأَنْ يَمْتَلِي جَوْفَ أَحَدِكُمْ فَيَحَا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِي شِعْرًا يَدُلُّ عَلَى كَرَاهَةِ الشِّعْرِ بَلْ عَلَى خَبَائِثِهِ وَكَذَا قَوْلُهُ تَعَالَى وَ مَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَ مَا يَنْبَغِي لَهُ وَ كَذَا قَوْلُهُمْ أَحْسَنُ الشِّعْرِ أَكْذَبُهُ قَائِلُهُ الشَّافِعِيُّ رَجَمَهُ ³³⁷اللَّهُ ³³⁸ وَ لَوْلَا الشِّعْرُ بِالْعُلَمَاءِ يُدْرَى لَكُنْتَ الْيَوْمَ أَشْعَرَ مِنْ لَيْبِدِي ³³⁹ قُلْنَا [IÜ148b] نَعَمْ

³³⁵ Naẓm: Naẓm-ı li-mü'ellifihi S.

³³⁶ Bu kısım müellifin hadîs metnini tercüme ettiği Türkçe metin kısmından sonra yer alsada ilgili bölüm hadîs metninin Arapça orijinal tefsîrini ihtivâ ettiği için bu bölümü Arap harfli alıp; okunuşunu dipnotta italik yazı olarak verdik.

³³⁷ اللّٰه: kelime belirtilmemiş.

³³⁸ Fe-in ḳile ḳavluluḳu 'aleyhi's-şalātu ve's-selām leen yemtel'e cevfu aḳadikum ḳayḫan ḫayrun lehu min en yemtel'e şi'ran yedullu 'alā keraheti's-şi'ri bel 'alā ḫabāsetihi. Ve kezā ḳavluluḳu te'ālā: (Ve mā 'allemnahuş-

اسْتَدَلَّ بِهَذَا الْحَدِيثِ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ عَلَى كَرَاهِيَتِهِ مُطْلَقًا وَ لَكِنَّ جُمْهُورَ الْعُلَمَاءِ ذَهَبُوا إِلَى إِبَاحَتِهِ ثُمَّ الْمَذْمُومُ مِنْهُ مَا فِيهِ كَذِبٌ وَ فُجْحٌ وَ هَزْلٌ وَ هَجْوٌ وَمَا لَمْ يَكُنْ كَذَلِكَ فَإِنَّ غَلَبَ عَلَى صَاحِبِهِ بِحَيْثُ يَشْتَغَلُهُ عَنِ الذِّكْرِ وَ التَّلَاوَةِ فَمَذْمُومٌ³⁴⁰ [S20b]³⁴¹ وَ إِنَّ³⁴² لَمْ يَغْلِبْ وَ لَمْ يَشْتَغَلُهُ عَنْهُمَا فَلَا دَمَ فِيهِ بَلْ فِيهِ أَجْرٌ وَ ثَوَابٌ إِنْ كَانَ مِنْ تَوْجِيدِ اللَّهِ الْمَالِكِ الْوَهَّابِ وَ مِنْ مَدْحِ سَيِّدِ الْأَنْبَاءِ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ فِي قَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِأَنَّ يَمْتَلِي شِعْرٌ³⁴³ إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّ الْإِسْتِغَالَ إِلَيْهِ بِحَيْثُ يَمْنَعُهُ عَنِ تَحْصِيلِ الدِّينِ فَمَذْمُومٌ عِنْدَ الشَّرْعِ الْمُبِينِ وَ عِنْدَ أَرْبَابِ الْيَقِينِ³⁴⁴

El-Ḥadīṣu'r-Rabī'u ve'l-İşrūne: fi Faḍli ed-Du'ā'i ve'l-İsti'āzeti Ḳable el-Cimā'i

اتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرِّوَايَةِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ أَى أَنْ يُجَامِعَ زَوْجَتَهُ أَوْ أَمَتَهُ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ الْلَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَ جَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا فَإِنَّهُ إِنْ يُقَدَّرَ بَيْنَهُمَا وُلْدٌ فِي ذَلِكَ أَى فِي ذَلِكَ الْإِثْنَانِ لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ أَبَدًا قَالَ الشَّيْخُ الشَّرَّاحُ³⁴⁵ أَكْمَلَ الدِّينِ رَجَمَهُ اللَّهُ³⁴⁶ الْأَقْرَبُ أَنْ يُرَادَ مِنْهُ نَفَى الْإِضْرَارِ الْبَدَنِيِّ وَ الْأَلَّ لَزَمَ أَنْ يَكُونَ الْوَلَدُ³⁴⁷

şi'ra ve mā yenbegi lehu(Kuran) ve kezā kavluhum ahsenu eş-şi'ri ekzebuhu. Ḳā'iluhu eş-şāfi'iyuu raḥimehullāhu: ...

³³⁹ Ḳā'iluhu eş-şāfi'iyuu raḥimehullāhu: Ve levlā eş-şi'ru bi'l-'ulemā'i Yuzrī lekuntu'l-yevme eş'ara min Lebīdī: Bu kısım İÜ. Nüshasında yer almamaktadır. İÜ. nüshasında bulunmayıp S.'de 20a ile alakalı olan bu kısım 20b'nin üst tarafında haşiye olarak yer alır.

³⁴⁰ Na'am istedelle bi-haze'l-ḥadīši ba'ḍu'l-'ulemā'i 'alā kerāhatihi muṭlaḳan velākinne cumhūre'l-'ulemā'i zehēbū ilā ibāḥatihi šümme el-mezmūmu minhu mā fihi kezibun ve ḳubḥun ve hazlun ve hacvun ve mā lem yekun kezālike fein ḡalebe 'alā şāḥibihi bi-ḥayşu yeşḡelehu 'ani'z-zikri ve't-tilāveti fe-mezmūmun ...

³⁴¹ Ve in-lem yeḡlib ve-lem yeşḡalhu 'anhumā felā zemme fihi bel fi-hi ecrun ve şevāb in kāne min tevḥidillāhi el-Māliki'l-Vahhāb ve min medḥi seyyidi'l-en'am Muḥammedin el-Muştafā 'aleyhi's-selām ve fi ḳavlihi 'aleyhi's-selām: ...

³⁴² S. فَاِنَّ : وَ اِنَّ .

³⁴³ "Sizden birinizin içi irinle dolu olması şiirle dolu olmasından daha hayırlıdır." (leen yemtelī'e şi'ran)

³⁴⁴ İşāreten ilā enne el-iştigāle ileyhi bi-ḥaysu yemnu'uhu 'an taḥşīli ed-dīni fe-mezmūmun 'inde'ş-şer'i'l-mubīni ve 'inde erbābi'l-yaḳīni.

³⁴⁵ S. وَ قَالَ الشَّرَّاحُ : قَالَ الشَّيْخُ الشَّرَّاحُ .

³⁴⁶ الله : her iki nüshada da açıkça belirtilmeyip رَجَمَهُ ifadesinin kısaltması olan رَجَمَهُ tercih edilmiştir.

³⁴⁷ İttefeḳa Muslimun ve'l-Buḥāriyyu 'ale'r-rivāyeti 'anibni 'Abbāsin raḍiyallāhu 'anhumā ennehu ḳāl, ḳāle resūlullāhi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem: Lev enne aḥadehum izā erāde en ye'tiye ehlehu ey en yucāmi'a zevcetehu ev emetehu ḳāle Bismillāhi Allāhumme cennibnā eş-şeyṭāne ve cennibi'ş-şeyṭāne mā razaḳtanā, feinnehu in yukaddara beynehumā veledun fi zālike ey fi zālike el-ityāni lem yeḍurruhu eş-şeyṭānu ebeden ḳāle eş-şeyḥu'ş-şāriḥu Ekmelu'd-dīni raḥimehu'llāhu el-aḳrabu en yurāde minhu nefyu'l-iḍrāri el-bedeniyyi ve illā lazeme en yekūne'l-veledu ...

[iÜ149a]مغصومًا عن المعاصي وَ قَدْ لَا يَنْفِقُ ذَلِكَ وَ أَقُولُ الْأَقْرَبُ أَنْ يُرَادَ مِنْهُ الْإِضْرَارُ الدِّينِيَّ بِأَنْ يَكُونَ
الْوَلَدُ مَصُونًا عَنْ إِغْوَائِهِ بِالنِّسْبَةِ إِلَى الْوَلَدِ الْحَاصِلِ بِلَا تَسْمِيَةٍ لِأَنَّ الشَّيْطَانَ غَيْرَ مُسَلِّطٍ عَلَى النَّاسِ بِالْإِضْرَارِ
الْبَدَنِيِّ كَذَا قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ عَلَى الْمَرْفُوفَةِ فِي لَيْلَةِ الزَّفَافِ فَلْيُصَلِّ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا
رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِنَا صِيَّتَيْهَا بِجَبْهَتَيْهَا وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ بَارِكْ لِي فِي أَهْلِي وَ بَارِكْ لِأَهْلِي فِي اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي مِنْهَا وَ
ارْزُقْهَا مِنِّي³⁴⁸ [S21a] اللَّهُمَّ³⁴⁹ اجْمَعْ بَيْنَنَا مَا جَمَعْتَ فِي خَيْرٍ وَ فَرِّقْ بَيْنَنَا إِذَا فَرَّقْتَ فِي خَيْرٍ وَ إِذَا أَرَادَ أَنْ
يَأْتِيَ أَهْلَهُ قَالَ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ اسْتَحْلَلْتُ فَرْجَهَا وَ بِأَمَانَتِكَ أَخَذْتُهَا اللَّهُمَّ فَمَا قَضَيْتَ شَيْئًا مِنْ رَحِمِهَا فَاجْعَلْهُ بَارًّا تَقِيًّا
وَاجْعَلْهُ مُسْلِمًا سَوِيًّا وَلَا تَجْعَلْهُ شَرِيكًا لِلشَّيْطَانِ يَا رَحِيمُ يَا رَحْمَانُ وَ لِلْمُبَاضَعَةِ أَيْ لِلْجَمَاعِ سُنُّنٌ وَ آدَابٌ وَ سُنُّنُهَا
كَثْرَةٌ مِنْهَا أَنْ يَنْوِي تَحْصِينَ فَرْجِهِ بِالْحَلَالِ وَ تَفْرِيعَ النَّفْسِ عَنِ الْمَادَّةِ الْفَاسِدَةِ الْمُحْرِقَةِ وَ تَقْلِيلَ الطَّبَعِ بِالرَّءِ
لِيَقْوَى عَلَى تَحْمِيلِ الْمَكْرُوهِ وَ مِنْهَا أَنْ يَتَعَوَّدَ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَيَقُولُ اللَّهُمَّ جَبِّنَا الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْنَا وَ
يَقْرَأُ سُورَةَ الْإِحْلَاصِ³⁵⁰ (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ) [iÜ149b] وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنْ تَرَزُقْنِي مِنْ هَذِهِ الْوَفْعَةِ وَ لَدَا أَسْمِيهِ
مُحَمَّدًا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَرْزُقُهُ ذَكَرًا إِنشَاءً اللَّهُ تَعَالَى وَ مِنْهَا أَنْ يَبْدَأَ بِالْمَلَاعِبَةِ قَبْلَ الْمَوَاقِعَةِ فَإِنَّ الْمَجَامِعَةَ قَبْلَ
الْمَلَاعِبَةِ جَفَاءٌ وَ مِنْهَا مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا خَالَطَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ فَلَا يَنْزُو نَزْوَ الدِّيكِ وَ لِيُنْبِتُ
عَلَى بَطْنِهَا حَتَّى تُصِيبَ مِنْهُ مِثْلُ الَّذِي يُصِيبُهُ مِنْهَا وَ مِنْهَا أَنْ لَا يُكْتَبِرَ الْكَلَامَ فِي الْوَطْئِ فَإِنَّ مِنْهُ خَرَسَ الْوَلَدِ وَ لَا
يَنْظُرُ إِلَى فَرْجِهَا فَإِنَّ مِنْهُ الْعَمَى وَ لَا يَقْبَلُهَا فَإِنَّ مِنْهُ الصَّمَمَ وَ لَا يُدِيمُ النَّظَرَ فِي الْمَاءِ فَإِنَّ مِنْهُ ذَهَابَ الْعَقْلِ وَ يَنْتَقِي
قُرْبَانَ الْحَايِضِ فَإِنَّهُ حَرَامٌ بِالْفُرْآنِ فَإِنَّ قُرْبَهَا خَطَاءٌ فَإِنَّ كَانَ الدَّمُ أَحْمَرَ تَصَدَّقَ بِدِينَارٍ وَ إِنْ كَانَ أَصْفَرَ تَصَدَّقَ
بِنِصْفِ دِينَارٍ وَ الْحَايِضُ تَلْبَسُ أَخْلَقَ ثِيَابِهَا تَقْلِيلًا لِرَغْبَةِ الزَّوْجِ فِيهَا وَ مِنَ السُّنَّةِ أَنْ يُضَاجِعَ الْحَايِضَ أَيْ يَنَامُ
مَعَهَا وَ يُوَاكِلُهَا وَ يُشَارِبُهَا مُخَالَفَةً لِلْمَجُوسِيِّ وَ الْيَهُودِيِّ³⁵² [S21b] وَ مِنْ آدَابِ الْمَوَاقِعَةِ أَنْ يَخْلُوَ بِهَا فَلَا

³⁴⁸ ... ma‘şūmen ‘ani’l-ma‘āşī ve kad lā yettefikū zālik ve ekül el-aqrabu en yurāde minhu el-idrāra ed-diniyye bien yekūne el-veledu maşūnen ‘an igvā’ihi bi’n-nisbeti ile’l-veledi el-hāşili bilā tesmiyetin lienne’ş-şeytāne gayru musallethin ‘ale’n-nāsi bi’l-idrāri’l-bedeniyyi kezā kalebnu’l-Melek rahimehu’llāhu ve izā dehele er-raculu ‘ale’l-mezfufeti fi leyleti ez-zifāfi felyuşalli küllü vāhidin minhumā rek’ateyni şümme ye’huзу binā şiyetihā (bicebhetihā) ve yekül Allāhumme bārik li fi ehli ve bārik liehli fiyye, Allāhummerzuknī minhā verzukhā minni ...

³⁴⁹ S. اللَّهُمَّ بَيْنَنَا: اللَّهُمَّ

³⁵⁰ Allāhummeccma‘ beynenā mā ceme‘ate fi hayrin ve ferrik beynenā izā ferrakte fi hayrin izā erāde en ye’tiye ehlehu kāl Allāhumme bismike isteħleltu fercehā ve bi-emānetike eħaztuhā. Allāhumme femā kağayte şey’en min rahimihā fec’alhu bārran taķiyyen. Ve vec’alhu Müsliman seviyyan velā tec’alhu şerikan li’ş-şeytāni yā Raħimu yā Raħmān ve lil-mubāđa‘ati ey lil-cimā‘i sünenun ve āđābun ve sünenuhā keşiretun minhā en yenviye taħşine fercihī bi’l-ħalāl ve tefriğe’n-nefsi ‘ani’l-māddeti el-fāsīdeti el-muħriķati ve taķlile’ṭ-ṭab‘i bi’l-lezzeti liyekvā ‘alā taħmīli’l-mekrūhi ve minhā: En yete‘avveze Billāhi mine’ş-şeytāni’r-racīm fe-yekül Allāhumme cennibnā eş-şeytāne mā razaķtanā ve yekrā’ sūrate el-iħlāş (Şelās merrāt).

³⁵¹ Üç kere “selās merrāt”: İki nüshada da haşıye şeklinde yer almıştır.

³⁵² ... Ve yekül Allāhumme in terzuknī min hażihī’l-vaķ’ati veleden usemmihī Muħammeden fe-inne’llāhe te‘ālā yerzukuhu zekeran inşā’ellāhu te‘ālā. Ve minhā en yebdā’e bi’l-mulā‘abeti kable’l-muvāķa‘ati, fe-inne’l-mucāma‘ate kable’l-mulā‘abeti cefā’un ve minhā mā kāle resūlullāhi şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem izā ħālaṭa er-raculu ehlehu felā yenzevi nezve’d-diki ve’l-yeşbut ‘alā baṭnihā ħattā tuşibe minhu mişlu ellezi

يُجَامِعُهَا وَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ أَوْ بَهِيمَةٌ وَلَا يُجَامِعُهَا فِي لَيْلَةِ النَّصْفِ وَلَا لَيْلَةَ الْهَلَالِ مِنَ الشَّهْرِ فَإِنَّ الْجِنَّ يَكْثُرُ غَشْيَانَهَا فِي هَذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ وَلَا يُجَامِعُهَا بَعْدَ إِخْتِلَامِ لَيْلٍ يُسْرِكُهُ الشَّيْطَانُ فِيهَا³⁵³ [IÜ150a] وَلَا يَأْتِيهَا فِي دُبُرِهَا فَإِنَّ ذَلِكَ هِيَ اللَّوَاظَةُ الصُّعْرَى وَ يَسْتَنْتِرُ عِنْدَ الْوِقَاعِ وَلَا يَفْتَحِرُ بِكَثْرَةِ الْجِمَاعِ وَلَا يُدَاوِمُ عَلَى تَرْكِ الْوَطْئِ فَإِنَّ الْبَيْرَ إِذَا لَمْ يُنَزَّحْ ذَهَبَ مَاوُهَا وَ يَجِبُ أَنْ يَبُولَ بَعْدَ الْجِمَاعِ وَ الْأَ تَرَدَّدَ بَقِيَّةُ الْمَنِيِّ فَيَكُونُ مِنْهُ دَاءٌ لَا دَوَاءَ لَهُ وَ يَنَامُ بَعْدَ الْوَطْئِ نَوْمَةً خَفِيفَةً وَ لَوْ أَرَادَ الْعَوْدَ إِلَى الْجِمَاعِ بَعْدَ الْجِمَاعِ فَلْيَتَوَضَّأْ أَيْ فَلْيَغْسِلْ فَرْجَهُ ثُمَّ يُجَامِعُ فَإِنَّهُ أَنْسَطُ لِلْعَوْدِ وَ أَوْعَبُ أَيْ أَجْمَعُ لِلْمَاءِ أَيْ لِلْمَنِيِّ وَ يُقَالُ إِذَا غَشِيَتْ أَيْ جُمِعَتْ الْمَرْأَةُ مُكْرَهَةً مَدْعُورَةً أَيْ مُحْوَفَةً فَحَمَلَتْ جَاءَتْ بِوَلَدٍ لَا يُطَاقُ ذَهْنًا وَ كِيَاسَةً وَ إِذَا غَشِيَتْ الْمَرْأَةُ فُنِيْلَ الظُّهْرِ أَوْ أَوَّلَ الشَّهْرِ عِنْدَ انْفِجَارِ الصُّبْحِ أُنْجِبَتْ أَيْ وَادَتْ وَادَتْ كَرِيمَ النَّفْسِ وَ هَذِهِ الْمَذْكُورَاتُ مِنَ الْفَوَائِدِ الْعِظَامِ مَكْتُوبَةٌ مِنْ شِرْعَةِ الْإِسْلَامِ³⁵⁴

Naẓm

(mefāilün mefāilün mefāilün mefāilün)

Buyurdı Muştafā her kim cimā'a ol ide 'azmi

Diye ol besmeleden şoñra yā Allāh u yā Raḥmān

Irağ eyle beni şeytāndan itmesün baña mekri

Daḥi rızq itdüğün evlāda andan irmesün ḥüsrān

yuşibuhu minhā. Ve minhā en lā yukšira el-keleme fi'l- vaṭ'i fe-inne minhu ḥarse'l-veledi, velā yenzuru ilā fercihā fe-inne minhu el-‘amā velā yukabbiluhā feinne minhu eş-şamem velā yudimu'n-nażara fi'l-mā'i fe-inne minhu zehābe'l-‘akli ve yetteki kirbāne'l-ḥāyeḍ fe-innehu ḥarāmun bi'l-Ḳur'āni fein karabehā ḥatā'en fe-in kāne ed-demu aḥmara taşaddaḳa bi-dinārin ve in kāne aşfara taşaddaḳa bi-nışfi dīnārin. Ve'l-ḥāyiḍu telbesu aḥlaḳa şiyābihā taḳlilen li-rağbeti ez-zevcı fiḥā. Ve mine's-sünneti en yudāci'a el-ḥāyiḍa ey yenāmu ma'ahā ve yu'akiluhā ve yuşāribuhā muḥālefeten lil-mecūsiyyi ve'l-yehūdiyyi ...

³⁵³ ... ve min ādābi'l-muvāḳa'ati en yeḥluva bi-hā felā yucāmi'uhā ve 'indehu şabiyyun ev behimetun velā yucāmi'uhā fi leyleti'n-nışfi velā leylete'l-hilāli mine's-şehri fe-inne'l-cinne yekşiru ğışyānehā fi hazeyni el-vakteyni velā yucāmi'uhā ba'de iḥtilāmin li'elle yuşrikhu eş-şeytanu fi-hā ...

³⁵⁴ ... velā ye'tihā fi duburihā fe-inne zālike hiye'l-livāṭatu eş-şuğrā ve yestetiru 'inde el-vikā' velā yefteḥiru bi-keşretu'l-cimā' velā yudāvimu 'alā terki el-vaṭ'i fe-inne el-bi'ra izā lem yunzaḥ zehebe mā'uhā ve yecibu en yebüle ba'de'l-cimā'i ve illā teraddede baḳıyyetu'l-meniyyi fe-yekūnu minhu dā'en lā davā'e lehu. Ve yenāmu ba'de'l-vaṭ'i neveten ḥafifeten velev arāde el-‘avde ile'l-cimā'i ba'de'l-cimā'i felyetevaḍḍa' ey felyeğsil fercehu şümme yucāmi'u, fe-innehu enşātu lil-‘avdi ve av'abu ey ecme'u lil-mā'i ey lil-meniyyi ve yuḳāl izā ğuşyet ey cūmi'at el-mer'etu mukrahaten med'üraten ey muḥavvefeten feḥamelet cā'et bi-veledin lā yuṭāḳu zihnen ve kiyāseten ve izā ğuşyeti'l-mer'etu kubeyle'l-zuhri ev evvele's-şehri 'inde inficāri's-şubḥi encabet ey veledet veleden kerīme en-nefsi ve hazīhi el-mezkūrāt mine'l-fevā'idi el-‘izāmi mektubetün min şir'ati'l-İslāmi.

[iÜ150b]

Eger böyle diyüp itse cimā'i olsa evlādı

Aña hergiz zarar idemeye ol mekri çok şeytān

El-Ḥadīsu'l-Ḥāmisu ve'l-İşrüne

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِذَا آتَى أَحَدُكُمْ أَهْلُهُ يَعْنِي إِذَا
جَامَعَ امْرَأَتَهُ أَوْ أُمَّتَهُ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ أَيْ أَرَادَ أَنْ يُجَامَعَ مَرَّةً أُخْرَى فَلْيَتَوَضَّأْ³⁵⁵ [S22a] أَيْ فَلْيَغْسِلْ ذَكَرَهُ
فَإِنَّهُ أَنْشَطَ لِلْعُودِ أَيْ عَسَلَ الذِّكْرَ وَ الْفَرْجَ أَفْرَجَ لِلْعُودِ إِلَى الْجَمَاعِ وَ أَجْمَعَ لِلْمَنِيِّ وَ يُفْهَمُ مِنْهُ أَنَّ الْمُسْتَحَبَّ لِلْمَرْأَةِ
أَنْ تَغْسِلَ فَرْجَهَا أَيْضًا أَيْ كَالرِّجْلِ³⁵⁶

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki kaçan sizden biriñüz ehli ile ya cāriyesi ile cimā' eylese ve anuñ ile iktifā' itmeyüp bir daḥi itmek dilese ol kimse zekerini yusun ve andan şoñra cima' eylesün. Zīrā böyle itmek cimā'a kuvvet virür ve bedene za'f virmez. Pes nefse cima'dan sürür ḥāşıl olup mesrür olur.

Naẓm

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Muṣtafā didi ki sizden biriñüz

Ehli birle eylese bir kez cima'

Şoñra ol bir daḥi itmek istese

Yusun ol fercini itsün intifā'

³⁵⁵ Revā Muslimun 'an ebī Sa'īdin raḍiyallāhu 'anhu 'ani'n-nebiyyi ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem ennehu ḳāle: İzā ete aḥadukum ehlehu (ya'nī izā cāme'a imrā'atehu ev emetehu) ūümme erāde en ye'ūde (ey erāde en yucāmi'a merraten uḥrā) felyetevedḍā'...

³⁵⁶ ... ey felyeḡsil zekerehu) fe-innehu enṣaṭu lil-'avdi (ey ḡaslu ez-zekeri ve'l-ferci efracu lil-'avdi ile'l-cimā'i ve ecme'u lil-meniyyi ve yufhemu minhu enne'l-mustaḥabbe lil-mer'eti en teḡsile fercihā eyḍan: Ey ke'r-reculi

El-Ḥadīṣu's-Sādisu ve'l-İṣrūne

[iÜ151a] ³⁵⁷إِتَّقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرَّوَابِيَةِ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ اسْتَعْمَلَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الصَّدَقَةِ فَارَادَ أَنْ يُعْطِيَنِي مِنْهَا أَجْرَةً بَعْدَ فَرَاعِي مِنْهَا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا عَمِلْتُ لِلَّهِ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا أُعْطِيَْتَ عَلَى بِنَاءِ الْمَجْهُولِ شَيْئًا مِنْ غَيْرِ مَسْئَلَةٍ فَكُلْ وَ تَصَدَّقْ وَ فِيهِ إِشَارَةٌ إِلَى كَوْنِ ذَلِكَ الشَّيْءِ طَيِّبًا لِأَنَّ التَّصَدَّقَ إِذَا يَكُونُ مِنَ الطَّيِّبِ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا الطَّيِّبَ قَالَ النَّوَوِيُّ ³⁵⁸رَجَمَهُ اللَّهُ أُخْتُلِفَ فِيمَنْ أُطِيَ مِنْ غَيْرِ طَلَبٍ قِيلَ يَجِبُ أَخْذُهُ وَ قِيلَ يَنْدُبُ وَ الصَّحِيحُ أَنَّهُ إِذَا ³⁵⁹[S22b] غَلَبَ الْحَرَامُ فِيمَا فِي يَدَيْ الْمُعْطَى فَأَخْذُهُ حَرَامٌ وَ إِلَّا فَمُبَاحٌ ³⁶⁰

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki kaçan saña bir şey' i'ṭā' olunsa sen anı taleb itmezsüzün ol şey'i yi eger senüñ aña ³⁶¹ ihtiyācuñ var ise ve eger ihtiyācuñ yoğ ise bir muhtāca i'ṭā' eyle.

Naẓm ³⁶²

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Muṣṭafā didi ki bir şey'i saña

Virseler sen anı itmedin taleb

Yi anı ger sen aña muhtāc iseñ

Ger degülseñ gayra vir k'ide ṭarab ³⁶³

³⁵⁷ İttefeķa Muslimun ve'l-Buḥāriyyu 'ale'r-rivāyeti. 'An 'Ömera rađiyallāhu 'anhu ennehu k̄āle: İsta'meleni'n-nebiyyu şallāllāhu 'aleyhi ve sellem 'ale's-şadakatı fe-arāde en yu'tini minhā ucraten ba'de ferāđi minhā feķultu yā resūlallāhi innemā 'amiltu lillāhi fe-k̄āle 'aleyhi's-selām izā u'tite 'alā binā'i'l-mechūli şey'en min ğayri mes'eletin fekul ve teşaddak ve fihi işāretun ilā kevnī zālike's-şey'i ṭayyiben li-enne et-taşadduķa innemā yekūnu mine't-ṭayyibi. Li-ķavlihi 'aleyhi's-selām inne'llāhe ṭayyibun lā yeķbelu illā et-ṭayyibe k̄āle'n-neveviyyu raḥimehullāhu uḥtulife fimen utiye min ğayri talebin ķile yecibu eḫzuhu ve ķile yendub ve's-şahihū ennehu izā ...

³⁵⁸ S. - رَجَمَهُ اللَّهُ

³⁵⁹ S. إِذَا غَلَبَ : إِذَا

³⁶⁰ ... ğalebe'l-ḥarāmu fimā fi yedeyyi'l-mu'ti fe-eḫzuhu ḥarāmun illā fe-mubāḥun ...

³⁶¹ aña: - S.

³⁶² Naẓm: Naẓm-ı li-mü'ellifihi S.

El-Ḥadīṣu's-Sāminu ve'l-İşrūne

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ³⁶⁴ [IÜ151b] إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ بَعَثْتُ إِذَا نَادَى الْمُؤَذِّنُ بِالْإِقَامَةِ إِلَى الصَّلَاةِ وَ فِيهِ إِقَامَةُ الْمُسَبِّبِ مَقَامَ السَّبِّبِ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ وَ فِيهِ نَهْيٌ عَنْ لِفْتِيحِ نَافِلَةٍ بَعْدَ الْإِقَامَةِ سِوَاءِ كَانَتْ سُنَّةً مُؤَكَّدَةً أَوْ غَيْرَهَا وَ إِلَيْهِ ذَهَبَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ³⁶⁵ قَالَ النَّوَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ³⁶⁶ الْحِكْمَةُ فِيهِ أَنْ يَتَفَرَّغَ الْمُصَلِّي لِلْفَرِيضَةِ مِنْ أَوَّلِهَا فَلَا يُفَوِّتُ إِكْمَالَهَا بِالْإِحْرَامِ بَعْدَ الْإِمَامِ وَ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ وَ أَصْحَابُهُ رَحِمَهُمُ اللَّهُ³⁶⁷ سُنَّةُ الصُّبْحِ مَحْصُوصَةٌ عَنْ هَذَا الْحُكْمِ بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ صَلُّوا هُمَا وَ إِنْ طَرَدْتُمْ الْخَيْلَ وَ بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا فَعَمَلْنَا بِالْأَدْلِيَّةِ فَلَمَّا يَصْحُ سُنَّةُ الصُّبْحِ إِذَا لَمْ يَخْشَ عَنْ فَوَاتِ الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ لِيَكُونَ جَامِعًا³⁶⁸ [S23a] بَيْنَ الْفَضِيلَتَيْنِ وَ يَنْزُكُهَا حِينَ خَشِيَ لِأَنَّ ثَوَابَ الْجَمَاعَةِ أَكْثَرُ وَ الْوَعِيدُ بِتَرْكِهَا أَلْزَمُ³⁶⁹

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki kaçan šalāta kâmet ile nidā olinsa ol maḥalde imāma iktidā'dan gayrı nesne cā'iz degüldür. Ya'nî kâmetden soñra sünnet kılmak menhîdür. Gerek ise sünnet-i mü'ekked olsun gerek ise gayr-ı mü'ekked olsun ḥikmet-i nehy budur ki Allāhu a'lemu tā muşallî farzı iḥrām ile ikmāl idüp imāma iktidā'sı 'alā vechi'l-kemāl ola. [IÜ152a] Zīrā tekbîretü'l-iftitāḥ ḥaḥqında Resūlu'llāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki: ³⁷⁰ هِيَ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

³⁶³ Son tef'ilede bir hece fazlalık olduğundan vezin bozulmuştur.

³⁶⁴ Revā Muslimun 'an ebī Hureyrete raḍiyallāhu 'anhu kāl kâle'n-nebiyyu şallallāhu 'aleyhi ve sellem: ...

³⁶⁵ S. - (رَحِمَهُ) : - S. : اللَّهُ

³⁶⁶ S. - : رَحِمَهُ اللَّهُ

³⁶⁷ S. : أَبُو حَنِيفَةَ جَمَعَهُ اللَّهُ وَ أَصْحَابُهُ : أَبُو حَنِيفَةَ وَ أَصْحَابُهُ رَحِمَهُمُ اللَّهُ

³⁶⁸ ... İzā ukîmeti's-şalātu (ya'nî izā nāde'l-mu'azzinu bi'l-iḳāmetihi ilā's-şalāti ve fihi iḳāmetu el-müsebbeb mekâme es-sebebi) felā šalāte ille'l-mektûbete ve fihi nehyun 'an iftitāhi nāfiletin ba'de'l-iḳāmeti sevā'en kânet sünneten mü'ekkedeten ev gayrahā ve ileyhi zehebe's-şāfi'iyu raḥimehullāhu. Kâle'n-nevaviyyu raḥimehullāhu el-ḥikmetu fihi en yeteferrağa el-muşallî lil-ferîdeti min evvelihā felā yefütü ikmāluhā bi'l-iḥrāmi ba'de'l-imāmi. Ve kâle ebū Ḥanîfete ve aşḥābuhu raḥimehullāhu sünnetu's-şubḥi maḥşuşetun 'an ḥaze'l-ḥukmi bi-kavlihi 'aleyhi's-selām (şallūhumā ve in taradetkumu'l-ḥaylu ve bi-kavlihi 'aleyhi's-selām: (rek'ate'l-fecri ḥayrun mine'd-dünyā vemā fiḥā) fe'amilnā bi'd-delileyi. Feḳulnā yeşuḥḥu sünnetu's-şubḥi izā lem yehşe 'an favāti er-rak'ati's-şāniyeti, liyeküne cāmi'an ...

³⁶⁹ ... beyne'l-faḍiletetni ve yetrukuhā ḥine ḥaşiye lenne şavābe'l-cemā'ati a'zamu ve'l-va'idu bi-terkihā elzemu.

³⁷⁰ "O - iftitāḥ tekbîri- dünyadan ve içinde olandan daha iyidir." (Hiye ḥayrun mine'd-dünyā vemā fiḥā)

İmām Şāfi'î raḥimehu'llāhu ḥadīş ile 'āmil olup şalāt-ı ḥamseye ḥükmi şāmildür didi. Ve İmām-ı A'zam ḥazretleri aşḥābı ile buyurdılar ki sünnet-i fecr bu ḥükmden ḥāricdür. Ve menhī olan anuñ mā'adāsıdır. Ve³⁷¹ eger muşallī farīza-i fecrūñ rek'at-ı şāniyesine yetişmegi recā iderse sünnet-i fecri edā eylesün. Ve eger recā itmezse hemān farza iktidā' eylesün. Zīrā³⁷² şevāb-ı cemā'at fazīlet-i sünnetden a'zam u terki eyle va'īd-ı ekber ü elzemdür. Pes delīleyn ile 'amel aḥsen ü ecmeldür. Zīrā fazīleteyni cāmi' olup fā'yideteyn ile müntefi' olur.

Nazm

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Ger mü'ezzīn farza itse kāmeti

Didi Aḥmed ol ḥabīb-i müste'an

Qılmasun ol dem muşallī sünneti

Farza itsün iktidā' ol dem hemān

Tā kıla farzı 'alā vechi'l-kemāl

Hem bula ecr-i cemā'at bī-kerān³⁷³

[S23b]

El-Ḥadīsu't-Tāsi'u ve'l-İşrüne

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُصَلِّيًا بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا مَعْنَاهُ ظَاهِرٌ وَ الْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ الْعُلَمَاءِ أَنَّ السُّنَّةَ بَعْدَ قَرَضِ

³⁷¹ ve: - İÜ.

³⁷² zīrā: zīrā fazīlet S.

³⁷³ kerān: girān S.

الْجُمُعَةِ³⁷⁴ [iÜ152b] أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ وَ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ سِتُّ رَكَعَاتٍ فَإِنْ قِيلَ رُؤِيَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكَعَتَيْنِ كَثِيرًا وَ الْعَمَلُ بِالْأَدْلِيَّةِ وَاجِبٌ مَهْمَا أَمَكَنَّ فَكَانَتْ السَّنَةُ بَعْدَهَا سِتُّ رَكَعَاتٍ فَالْجَوَابُ أَنَّ قَوْلَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلْيُصَلِّ أَمْرٌ وَ مُطْلَقُهُ الْوَجُوبُ إِلَّا أَنَا نَزَكْنَا الْعَمَلُ بِهِ بِتَقْوِيصِهِ إِلَى الْمُصَلِّينَ بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُصَلِّيًّا وَ ذَلِكَ يُنَافِي الْوَجُوبَ لِكِنَّهُ دَلِيلٌ قَوِيٌّ لِأَنَّهُ قَوْلِيٌّ وَ هُوَ أَوْلَى مِنْ حِكَايَةِ الْفِعْلِيِّ فَيَبْتَغِجَّ الْعَمَلُ بِهِ³⁷⁵

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki sizden biriñüz cum'a namāzından şoñra sünnet kılmak dilese ol kimse dört rek'at kılsun. Yevm-i cum'a ḥürmetine ya'nī sā'ir günlerde şalāt-ı zuhrdan şoñra sünneti dilerse iki kılar. Ve dilerse dört kılar. Yevm-i cum'ada eyle eylemesun belki dört rek'at kılsun ki dördü bile mü'ekkededür. Yevm-i cum'a şerefine:

Naẓm

(mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün)

Buyurdi Muştafā sizden biriñüz cum'adan şoñra

Namāz kılmak dilese kılsun ol³⁷⁶ dört rek'atı kāmīl

Ḳalan günler gibi ol iki rek'at kılmasun tā kim

Aña ol günde elḫāf-ı Ḥudā bī-ḥadd ola vāşıl

³⁷⁴ Revā Muslimun 'an ebī Hureyrete raḍiyallāhu 'anhu ḳāl ḳāle resūlullāhi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem: Men kāne minküm muşalliyen ba'de'l-cumu'ati, felyuşalli ba'dehā erba'an ma'nāhu zāhirun ve'l-'amelu 'aleyhi 'inde ekşeri'l-'ulemā'i enne es-sünnete ba'de ferḍi'l-cumu'ati ...

³⁷⁵ ... erba'u reka'atin ve 'inde ebī Yūsufe raḥimehullāhu sittu reka'atin. Fe-in ḳile: Rūye enne resūlallāhi şallāllāhu 'aleyhi ve sellem şallā ba'de'l-cumu'ati rek'ateyni keşiran ve'l-'amelu bi'd-delileyne vācibun mehmā emkene. Fe-kāneti's-sünnetu ba'dehā sitte reka'atin fe'l-cevābu enne ḳavlehu 'aleyhi's-selāmu felyuşalli: Emrun ve muṭlaḳuhu el-vucūbu illā ennā terekne'l-'amele bihi bi-tefvīḍihi ile'l-muşallīne. Bi-ḳavlihi 'aleyhi's-selām men kāne minküm muşalliyen ve zālike yunāfi el-vucūbe, lakinnehu delilun ḳaviyyun liennehu ḳaviyyun ve hüve evlā min ḫikāyeti el-fi'liyyi fe-yetereccehu el-'amelu bihi ...

³⁷⁶ ol: - İÜ

رَوَى مُسْلِمٌ عَنْ عُمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا
 أَمَمْتَ قَوْمًا فَأَخَفْتَ³⁷⁷ بِهِمُ الصَّلَاةَ يَعْنِي إِذَا كُنْتَ إِمَامًا قَوْمٍ فَصَلِّ بِهِمْ صَلَاةً خَفِيفَةً لِيَلَّا يَشُقَّ عَلَيْهِمْ فَيَمْحَى
 أَجْرُهُمْ فَإِنَّ الْجَمَاعَةَ لَا تَخْلُو³⁷⁸ عَنْ ذَوَى الْحَاجَاتِ وَالضُّعْفَاءِ فَكَانَ الْأَوْلَى تَخْفِيفُهَا وَإِنْ أَرَادُوا كُلُّهُمْ تَطْوِيلُهَا
 فَلَا بَأْسَ بِهِ³⁷⁹

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki kaçan bir kavme imām olsañ anlara namāzı ihtisār
 üzerine kılvır. Ol şart ile ki rükū' u sūcūdı tamām ola. Belki taḥfif tilāvetinde ola.
 Zīrā kavm zevī'l-ḥacāt u zu'afadan ḥālī degüldür. Taṭvīl iderseñ meşakḳati mūrīs
 olur. Ve meşakḳat maḥv-ı ecre bā'is olur. Pes taḥfif-i şalāta ḥikmet muşalliye
 meşakḳat gelmemekdür.

Nazm

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Dir nebī bir kavme ger olsañ imām

Qıl namāzı anlara şāhum ḥafif

Tā meşakḳat gelmeyüp şād olalar

Kim cemā'atde olur pīr ü za'if

³⁷⁷ فَأَخَفْتَ : Her iki nüshada da فَأَخَفْتُ şeklinde yazılmıştır; ama doğrusu فَأَخَفَ halidir.

³⁷⁸ تَخْلُو : Her iki nüshada da يَخْلُو şeklinde yazılmıştır; ama doğrusu تَخْلُو halidir.

³⁷⁹ Revā Muslimun 'an 'Osmāne bini ebī'l-'āṣi raḍiyallāhu 'anhu ennehu kāle kāle resūlullāhi ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem: İzā ememte kavmen fe'eḥiffe bihimu's-şalāte: Ya'nī izā künte imāme kavmin, feşalli bihim şalāten ḥafifeten, li'ellā yeşukka 'aleyhim fe-yumḥā ecrum, fe-inne'l-cemā'ate lā tehlū 'an zevī'l-ḥacāti ve'd-ḍu'afā'i, fe-kāne'l-evlā teḥfifuhā ve in erādū küllühumu taṭvīlehā felā ba'se bihi.

El-Hādī ve's-Selāsūne

اِتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرَّوَايَةِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ³⁸⁰ [iÜ153b] فَأَمَّنُوا وَمَعْنَى قَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ بِتَشْدِيدِ الْمِيمِ أَيْ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ آمِينَ فَقُولُوا آمِينَ قَالَ النَّوَوِيُّ رَحِمَهُ اللهُ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ تَأْمِينُ الْقَوْمِ مُقَارِنًا لِتَأْمِينِ³⁸¹ [S24b] الْإِمَامِ³⁸² لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمِينَ فَعَلَى هَذَا يَكُونُ مَعْنَى إِذَا أَمَّنَ أَيْ إِذَا أَرَادَ التَّأْمِينَ فَإِنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ هَذَا تَعْلِيلٌ لِمَا قَبْلَهُ³⁸³ مَعَ إِضْمَارِ الْإِخْبَارِ عَنْ تَأْمِينِ الْمَلَائِكَةِ تَفْذِيرُهُ فَأَمَّنُوا كَمَا أَنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ فَإِنْ وَافَقَ تَأْمِينُ الْإِمَامِ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ حَتَّى الْقَاضِي رَحِمَهُ اللهُ أَنَّ مُوَافَقَةَ تَأْمِينِهِ فِي الْخُشُوعِ وَالْإِخْلَاصِ وَقِيلَ فِي قَبُولِ الْإِجَابَةِ وَالصَّحِيحِ أَنَّهَا فِي الْوَقْتِ أُخْتُلِفَ فِي هَوْلَاءِ الْمَلَائِكَةِ قَبْلَ هُمْ الْحَفْظَةُ وَقِيلَ غَيْرُهُمْ وَيُعْضَدُهُ مَا رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ فَإِنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ يُمَكِّنُ أَنْ يُجْمَعَ بَيْنَ الْقَوْلَيْنِ بِأَنْ يُقَالَ الْحَفْظَةُ أَهْلُ السَّمَاءِ أَيْضًا³⁸⁴

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki kaçan imām āmīn dise siz daḥi āmīn diyin³⁸⁵. Nitekim melekler āmīn dirler. Kaçan imāmuñ te'mīni melā'ike te'mīnine muṭābık olsa imāmuñ zünüb-ı māziyyesi maḡfūre olur. Ve zenb-i imām maḡfūr olıcaḡ mercūdur ki zünüb-ı me'mūm daḥi ma'fūvv ola

³⁸⁰ İttefeḡa Muslimun ve'l-Buḡāriyyu 'ale'r-rivāyeti. 'An ebī Hureyrete raḡiyallāhu 'anhu ennehu ḡāle, ḡāle resūllāhi ṡallāllāhu 'aleyhi ve sellem: İzā emmene el-imāmu ...

³⁸¹ ... fe'emmu: Ve ma'nā ḡavlihi 'aleyhi's-selām (izā emmene'l-imāmu): bi-teṡdidil'mīmi ey izā ḡāle'l-imāmu āmīn, fe-ḡulū āmīn. ḡāle en-Nevaviyyu raḡimehullāhu: yenbeḡi en yekūne te'mīnu'l-ḡavmi muḡārinen lite'mīni ...

³⁸² S. لِتَأْمِينِ الْإِمَامِ: الْإِمَامُ.

³⁸³ قَبْلَهُ: Her iki nüshada da قَبْلَهُ şeklinde yazılmıştır; ama doğrusu قَبْلَهُ halidir.

³⁸⁴ ... el-imāmi li-ḡavlihi 'aleyhi's-selāmu: İzā ḡāle'l-imāmu velā'd-ḡālin, fe-ḡulū āmīn. Fe-'alā ḡazā yekūnu ma'nā izā emmene ey izā erāde et-te'mīne. Fe-in vāfaḡa te'mīnuhu te'mīne'l-melā'iketi: Hazā ta'līlun limā ḡālehu ma'a iḡmāri el-iḡbāri 'an te'mīni el-melā'iketi taḡḡdiruhu: Fe-emminū kemā enne el-melā'ikete yu'emminūne, fe'in vāfaḡa te'mīnu'l-imāmi te'mīne'l-melā'iketi ḡufira leh umā taḡaddeme min zenbihi. Ḥaḡe'l-ḡāḡi raḡimehullāhu enne muvāfaḡate te'mīnihi fi'l-ḡuṡū'i ve'l-iḡlāṡi ve ḡāle fi ḡabūlu'l-icābeti. Ve'ṡ-ṡaḡīhu enneḡā fi'l-vāḡti. Uḡtulife fi ḡa'ulā'i'l-melā'iketi ḡāle: Hüüm el-ḡafāzatu ve ḡāle ḡayruhum ve yu'aḡḡiduhu mā rüye ennehu 'aleyhi's-selāmu ḡāle, fe'in vāfaḡa ḡavluhu ḡavle ehli's-semā'i ve yumkinu en yucme'a beyne'l-ḡavleyni bi'en yuḡāle el-ḡafāzatu ehlu's-semā'i eyḡan.

³⁸⁵ diyin: diñ S.

Nazm

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

[İÜ154a]

Didi Aḥmed ger dise āmīn imām

Siz daḥi āmīn diyīñ³⁸⁶ iy mü‘minān

Kim ferīşteler daḥi āmīn dir

Mü‘minīne olup anlar nāşırān

Ger muvāfıḳ olsa te‘mīn-i imām

Bil melek te‘mīnine olur hemān

Ya‘nī geçmiş zenbī hep mağfūr olup

‘Avn-i Ḥaḳḳ ile olur ehl-i cinān

Āmīn yā Rabbe’l-‘ālemīn³⁸⁷

[S25a]

Eṣ -Sānī ve’s-Şelāşüne

اتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرَّوَايَةِ عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا
جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ قَدْ خَرَجَ الْإِمَامُ أَيْ عَلَى الْمُنْبَرِ لِلْخُطْبَةِ فَلْيُرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ اسْتَدْلَّ بِهِ الشَّافِعِيُّ وَ أَحْمَدُ
رَجَمَهُمُ اللهُ³⁸⁸ عَلَى³⁸⁹ اسْتِحْبَابِ تَحِيَّةِ الْمَسْجِدِ وَ إِنْ كَانَ الْإِمَامُ فِي الْخُطْبَةِ وَ كَرِهَهَا أَبُو حَنِيفَةَ وَ مَالِكٌ رَجَمَهُمُ

³⁸⁶ diyīñ: diñ S.

³⁸⁷ Āmīn yā Rabbe’l-‘ālemīn: İÜ.’de yer almayan “Ey âlemlerin Rabbi kabul buyur” anlamındaki bu kısım Süleymaniye nüshasında şiirin hemen altında yer almaktadır.

³⁸⁸ بِهِ الشَّافِعِيُّ رَجَمَهُ اللهُ وَ أَحْمَدُ رَجَمَهُ (الله) : بِهِ الشَّافِعِيُّ وَ أَحْمَدُ رَجَمَهُمُ اللهُ

اللَّهُ لِأَنَّهَا تُخْلُ³⁹⁰ بِاسْتِمَاعِ الْخُطْبَةِ وَهُوَ وَاجِبٌ عِنْدَ الْجُمُحُورِ وَقَدْ رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ فَلَا صَلَاةَ وَلَا كَلَامَ فَتَعَارَضْنَا وَتَسَاقَطَا فَبَقِيَ الْإِسْتِمَاعُ عَلَيَّ وَجُوبِهِ³⁹¹

Ma'nā-yı hadīs budur ki kaçan sizden biriñüz yevm-i cum'ada cāmi'e gelse hāl bu ki imām huṭbeye çıkmış olsa ol kimse iki rek'at taḥiyyetü'l-mescid kılsun. Andan otursun İmām Şāfi'ī ile İmām Aḥmed bu hadīs ile istidlāl eylediler taḥiyyetü'l-mescidüñ istiḥbābına imām huṭbede daḥi olursa³⁹² [iÜ154b] ve imām ebū Ḥanīfe ile imām Mālik kerīh gördiler. Zīrā istimāc-ı huṭbe-i muḥildür didiler. Ve istimāc-ı huṭbenüñ ḥod-vücübī cumhūr-ı 'ulemā' raḥimehumu'llāhu³⁹³ katında meşhürdür. Ve ma'a-hazā Resūlullāh şallāllāhu 'aleyhi ve sellem buyurmışdır ki: Kaçan huṭbeye çıksa imām ḥarām olur şalāt u kelām. Pes iki hadīs biri biri ile ta'aruz idüp tesākuṭ eyledi. Ve istimāc-ı huṭbe vücübī üzre bākī kaldı.

Nazm³⁹⁴

(mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün)

Eger sizden biriñüz cum'a günü cāmi'e gelse

Ḥaṭīb ammā ki olsa huṭbede kılsun iki rek'at

³⁸⁹ S. عَلَى عَلَى : عَلَى

³⁹⁰ تُخْلُ : Her iki nüshada da يُخْلُ şeklinde yazılmıştır; ama doğrusu تُخْلُ halidir.

³⁹¹ İttefeka Muslimun ve'l-Buḥārīyyu 'ale'r-rivāyeti. 'An Cābirin raḍiyallāhu 'anhu ennehu kāle, kāle resūlullāhi şallāllāhu 'aleyhi ve selleme: İzā cā'e aḥadukum yevme'l-cumu'ati ve kad ḥarece'l-imāmu ey 'ale'l-minberi lil-huṭbeti felyerke' rek'ateyni istedelle bihi's-şāfi'iyu ve Aḥmedu raḥimehumullāhu 'alestiḥbābi taḥiyyetü'l-mescidi ve in kāne el-imāmu fi'l-huṭbeti ve kerihēhā ebū Ḥanīfete ve Mālikun raḥimehumullāhu li-ennehā tuḥillu bistimāc-ı'l- huṭbeti ve hüve vācibun 'inde'l-cumhūr. Ve kad rüye ennehu 'aleyhi's-selāmu kāle: İzā ḥarece'l-imāmu, felā şalāte velā kelāme: Fe-te'arādā, vetesākaṭā, fe-bekiye el-istimāc'u 'alā vücūbihī.

³⁹² olursa: olursa da S.

³⁹³ raḥimehumu'llāhu: - iÜ.

³⁹⁴ Nazm: Nazm-ı li-mü'ellifihī S.

[S25b]

Ki ya'nî kılmadan³⁹⁵ oturmasun taḥiyyetü'l-mescid

Ki Ḥaḳḳı mescidi itsün edā tā kim bula 'izzet

Es-Sālisü ve's-Selāšüne

إِنْفَقَ مُسْلِمٌ وَ النَّخَارِيُّ عَلَى الرَّوَابِيَةِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ يَعْنِي مَنْ أَرَادَ أَنْ يَجِيءَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ قَبْلَهُ ذَهَبَ مَالِكٌ إِلَى وَجُوبِ الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ لِأَنَّ الْأَمْرَ لِلْوُجُوبِ وَ ذَهَبَ الْجُمْهُورُ إِلَى اسْتِحْبَابِهِ وَ حَمَلُوا الْأَمْرَ عَلَى النَّدْبِ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَ نَعِمَتْ وَ مَنْ اغْتَسَلَ فَهُوَ أَفْضَلُ³⁹⁶ [iÜ155a] وَ كَذَا الْكَلَامُ فِي قَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ³⁹⁷

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki kaçan sizden biriñüz cum'aya gelmek dilese evvel gusl eylesün andan cum'aya gelsün. Ve bu ḥadīṣle İmām Mālik 'amel idüp gusl-ı cum'a vācibdür didi. Ve sā'ir-i fuḳahā' emri nedbe ḥaml idüp gusl-ı cum'a müsteḥabdur didiler³⁹⁸. Zīrā Resūlillāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki: Bir kimse ki yevm-i cum'ada ṣalāt-ı cum'ayı vuzū' ile kılsa kifāyet idüp aḥsen ü ecmel olur. Ammā gusl ile kılmak andan efḍal ü ekmel olur.

Naẓm³⁹⁹

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Muṣṭafā didi ki sizden biriñüz

Cum'aya gelmek dilese evvelā

³⁹⁵ kılmadan: İÜ.'de esreli kullanım tercih edilerek "kılmadın" şeklinde verilmiştir.

³⁹⁶ İttefeḳa Muslimun ve'l-Buḥārīyyu 'ale'r-rivāyeti 'An ibni 'Ömera raḍiyallāhu 'anhumā, 'ani'n-nebiyyi ṣallallāhu 'aleyhi ve selleme ennehu ḳāle: Men cā'e minkumu'l-cumu'ate felyeḡtesil: Ya'nî men erāde en yeci'e ile'l-cumu'ati, felyeḡtesil kablehu zehebe mālikun ilā vucūbi'l-ḡusli yevme'l-cumu'ati li-enne'l-emre lil-vucūbi. Ve zehebe'l-cumhūru ilestihbābihi ve ḥamelū'l-emre 'ale'n-nedbi li-ḳavlihi 'aleyhi's-selām: Men teveḡḡā'a yevme'l-cumu'ati fe-bihā ve na'imet ve meniḡtesele fe-hüve efḍalu ...

³⁹⁷ ... ve keze'l-kelāmu fi ḳavlihi 'aleyhi's-selāmu izā etā aḥadukum el-cumu'ate felyeḡtesil.

³⁹⁸ didiler: dirler S.

³⁹⁹ Naẓm: Naẓm-ı fihi

Ġusl idüp kılsun namāz-ı cum‘ayı

Tā bihār-ı raħmete dāħil ola

Er-Rābi‘u ve’s-Selāšüne

[S26a] رَوَى الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَرْفُثْ أَوْ لَمْ يُفْحَشْ مِنَ الْقَوْلِ وَ لَمْ يَتَكَلَّمْ كَلَامَ الْجَمَاعِ عِنْدَ النِّسَاءِ لِمَا رَوَى عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ لَمَّا اتَّسَدَ⁴⁰⁰

شعر

وَهُنَّ تَمْشِيْنَ بِنَا هَمِيْسَا

إِنْ يَصْدُقُ الطَّيْرُ نَنْلُ لَمِيْسَا⁴⁰¹

قِيلَ لَهُ أَتَرَفُثُ وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَقَالَ الرَّفْثُ مَا يَكُونُ فِي حُضُورِ النِّسَاءِ وَ لَمْ يَفْسُقْ أَوْ لَمْ يَخْرُجْ عَنْ حَدِّ الْإِسْتِقَامَةِ فَإِنْ قُلْتَ إِنْ أُرِيدَ بِهِ الْخُصُومَةُ مَعَ الرَّفْقَاءِ فَهُوَ دَاخِلٌ فِي الْفِسْقِ وَ إِنْ⁴⁰² [iÜ155b] أُرِيدَ بِهِ الْإِخْتِلَافُ فِي الْمَوْقِفِ كَمَا أَنَّ فَرِيْسًا كَانَ يَقِفُ فِي الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَ سَائِرِ الْعَرَبِ يَقِفُونَ بِعَرَفَةَ فَلَعَلَّهُ كَانَ مُرْتَفِعًا فَردَّ⁴⁰³ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْوُفُوفَ إِلَى عَرَفَةَ قَبْلَ صُدُورِ هَذَا فَلَمْ يَحْتَجْ إِلَى ذِكْرِهِ رَجَعَ كَيَوْمَ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ يَوْمَ مَبْنَى عَلَى الْفَتْحِ مُضَافًا إِلَى الْجُمْلَةِ الَّتِي بَعْدَهُ قِيلَ رَجَعَ هُنَا بِمَعْنَى صَارَ وَ قَوْلُهُ كَيَوْمَ خَبْرُهُ وَ يَجُوزُ أَنْ يُرَادَ مِنْهُ مَعْنَاهُ الْمَوْضُوعَ لَهُ وَ يَكُونُ كَيَوْمَ حَالًا يَعْنِي رَجَعَ إِلَى وَطَنِهِ مُشَابِهًا يَوْمَهُ يَوْمَ وِلَادَتِهِ فِي خُلُوهُ مِنَ الذُّنُوبِ لِكِنَّ هَذَا يُخْرَجُ الْمَكِّيَّ عَمَّا ذَكَرَ فِي الْحَدِيثِ فَيَبْطِلُ إِطْلَاقُهُ وَ يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ رَجَعَ بِمَعْنَى فَرَعَ عَنْ أَفْعَالِ الْحَجِّ قَالَ شَارِحُ حَقُوقِ الْعِبَادِ لَا يُغْفَرُ عَنْهُمْ فَيَكُونُ التَّشْبِيهُ فِي خُلُوهَا عَمَّا سِوَاهَا لِكِنَّ مَا رَوَى عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ دَعَا عَشِيَّةَ عَرَفَةَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ مَطَالِمَ الْحَجَّاجِ وَ جَدَّ فِيهِ حَتَّى اسْتَجِيبَ دَعْوَتُهُ فَصَحَّكَ مُسْتَبْشِرًا يَدُلُّ عَلَى التَّشْبِيهِ فِي الْخُلُوهِ عَنِ⁴⁰⁴ [S26b] كَلِّ الذُّنُوبِ⁴⁰⁵ كَذَا قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ فِي شَرْحِهِ لِمَشَارِقِ الْأَنْوَارِ رَوَّحَ اللَّهُ رُوحَهُ بِالْأَنْوَارِ⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ *Reve'l-Buħāriyyu 'an ebī Hureyrete rađiyallāhu 'anhu ennehu kāle, kāle resūlullāhi ŧallāllāhu 'aleyhi ve sellem men ħacce lillāhi felem yerfusū (ey lem yefħuŧ mine'l-ħavli ve lem yetekellem kelāme'l-cimā'i 'inde'n-nisā'i) limā rüye 'an ibni 'Abbāsin rađiyallāhu 'anhumā ennehu lemmā enŧede.*

⁴⁰¹ ŧi'r: Ve hünne temŧine binā hemisā

İn yeŧduku't-᧧ayru nenālu lemīsā⁴⁰¹

⁴⁰² *Ķile lehu eterfusū ve ente muħrimun fe-kāle: Er-Rafuŧe mā yekūnu fi ħuđuri'n-nisā'i. Ve lem yefŧuk: Ey lem yefħruc 'an ħaddi'l-istiķāmeti. Fein ħulte: İn uride bihi el-ħuŧümetu me'a'r-rufekā'i fe-hüve dāħilun fi'l-fiŧki ve in ...*

⁴⁰³ فَردَّ: Her iki nüshada da بَرَدٌ ŧeklinde yazılmıŧtır; ama doğrusu فَردُّ halidir.

⁴⁰⁴ ... uride bihi el-iħtilāfu fi'l-mevķifi kemā enne Ķurayŧen kāne yeķifu fi'l-meŧ'ari'l-ħarāmi ve sā'iru'l-'Arabi fe-ķifüne bi-'arafete fe-le'allehu kāne murtefi'an feradde en-nebiyyu 'aleyhi's-selām el-vuķufe ilā 'arafeti

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki bir kimse li-vechi'llāh ḥacc eylese refes u füsūk eylemese ya'nī cimā^c-ı lafzı ile fāḥiṣ kelām söylemeyüp ḥadd-ı istiḳāmetden [İÜ156a] irtikāb-ı āṣām ile çıkmasa vaṭanına rücū^c ide. Şol ḥalde ki⁴⁰⁷ yevm-i rücū^ci yevm-i vilādetine müṣābih ola. Zünüb u 'uyūbdan münezzeḥ u müberrā olmaḳda şurrāḥdan ba'zı ḥuḳūḳ-ı 'ibāduñ 'adem-i ğufrānına zāhib olup yevm-i rücū^ci yevm-i vilādete teşbīhi ḥuḳūḳ-ı 'ibāddan mā'adāiṣyāna ḥaml eyledi. Lākin Resulu'llāh'dan şallallāhu 'aleyhi ve sellem rivāyet olundu ki: 'Aşiyye-i 'arefede ğufrān-ı 'iṣyān-ı ümmet için dergāh-ı 'izzete tazarru^c u du'ā' eyledi. Rabbü'l-'izzetden cevāb böyle geldi ki: Benüm ḥaḳḳumda olan taḳşirāt u seyyi'atlarını maġfūr eyledüm. Ammā ḥuḳūḳ-ı 'ibād erbābına menūṭdur⁴⁰⁸ ve merbūṭdur. Vaḳtā ki Müzdelife'ye geldiler ve⁴⁰⁹ ol gice yine tazarru^c u niyāz⁴¹⁰ elini dergāh-ı bī-niyāza dırāz idüp tazarru^c u zāri birle Ḥāḳḳ'a yalvarup didiler ki: Yā Rabbi taḥḳīkan sen ḳādırsın ki maẓlūma mu'īn u nāşır olup zālimüñ zulminden geçüresin Ḥudā-yı Vehhāb du'āsını müstecāb idüp cümlesini maġfūr itdüm. Diyicek kemāl-i sürürından şöyle güldiler ki mübārek⁴¹¹ āḫir-i esnānları 'ayān oldu.

ḳable şudūri ḥazā felem yeḥtec ilā zikrihi rece'a ke-yevme veledethu ummuhu: Yevme (mebniyyun 'ale'l-fetḫi muḍāfun ile'l-cümleti elletī ba'dehu) kile (rece'a Hunā bi-ma'nā şāra ve ḳavluhu ke-yevme ḥaberuhu ve yecūzu en yurāde minhu ma'nāhu el-mevḍū'i lehu ve yekūnu: (Ke-yevme) ḥālen ya'nī raca'a ilā vaṭanihi müṣābihan yevmehu yevme vilādetihi fi ḥuluvvihi mine'z-zünubu. Lākinne ḥazā yuḥricu'l-mekkiyye 'ammā zukira fi'l-ḥadīṣi feyubṭilu itlākahu ve yecūzu en yekūne (raca'a) bi-ma'nā faraġa 'an eṣ'ālil-ḥacci. Ḳāle şāriḥun: Ḥuḳūḳu'l-'ibādi lā yuġferu 'anhum feyekūnu et-teşbihu fi'l-ḥuluvvi 'ammā sivāhā lākin mā rüye 'ani'n-nebiyyi 'aleyhi's-selāmu ennehu da'ā 'aşıyyete 'arafete en yeġfirallāhu maẓālime'l-ḥuccāci ve cedde fihi ḥattāstucibe da'vatuhu, feḍāḥike mustebşiran: yedullu 'ale't-teşbihu fi'l-ḥuluvvi 'an ...

⁴⁰⁵ S. عن الذنوب عن كل الذنوب: كل الذنوب

⁴⁰⁶ ... külli zünubi. Kezā ḳālebnu'l-Melek fi şerḫihi li-meşāriḳi'l-envāri. Revvaḥallāhu rūḫehu bi'l-envāri.

⁴⁰⁷ ki: - S.

⁴⁰⁸ menūṭdur: menūṭdur menūṭdur S.

⁴⁰⁹ ve: - S.

⁴¹⁰ tazarru^c u niyāz: tazarru^c-ı niyāz İÜ.

⁴¹¹ mübārek: mübārek - İÜ.

Pes bu rivāyet ‘āmmē-i zūnūbuñ ğufrānına delālet ider ki: ⁴¹² إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا

āyeti daħi bu rivāyeti taşdıķ u taķviyet ider.

[S27a] Nazm

(fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn)

[İÜ156b]

Muştafā didi ki bir kimse eger

Ḥaccu lillāh itse işyān itmedin

Hem refeş itmez sözin itse rücū‘

Anadan çoğma ola ol gitmedin

El-Ḥāmisu ve’s-Şelāşüne

اتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرَّوَايَةِ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
إِذَا سَمِعْتُمُ الطَّاعُونَ بِأَرْضٍ ⁴¹³ فَلَا تَدْخُلُوهَا وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا قِيلَ عَلَّةُ النَّهْيِ مَخَافَةُ
الْفِتْنَةِ عَلَى النَّاسِ بَأَن يَطْنُوهَا أَنَّ هَلَاكَ الْقَادِمِ إِنَّمَا حَصَلَ بِقُدُومِهِ وَ سَلَامَةُ الْفَارِّ إِنَّمَا كَانَتْ بِفِرَارِهِ لَا مَخَافَةَ أَنْ
يُصِيبَهُ غَيْرُ الْمُقَدَّرِ قَالَ قَائِلُ الْمَمْنُوعِ هُوَ الْخُرُوجُ لِلْفِرَارِ وَ أَمَّا الْخُرُوجُ لِشُغْلِ آخَرَ فَلَا بَأْسَ بِهِ لِمَا جَاءَ فِي
رَوَايَةٍ فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ ⁴¹⁴

⁴¹² “Allāh (dilerse) bütün günahları bağışlar.(Zümer/53)” (İnne’llāhe yeğfiru ez-zunūbe cemī‘ā)

⁴¹³ الطَّاعُونَ بِأَرْضٍ: Burası İÜ.’de sanırım mürekkep dağılmasından dolayı silikleşmiş olup okunamaz hâlde olduğundan S.’de geçen ifadeyi aldık.

⁴¹⁴ İttefeķa Muslimun ve’l-Buħāriyyu ‘ale’r-rivāyeti. ‘An Usāmete bini Zeydin rađiyallāhu ‘anhu kāl, kāle resūlullāhi şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem: İzā semi‘tumu’ṭ-ṭā‘üne bī-erđin felātedħulūhā ve izā vaķa’a bi-erđin ve entüm bihā, felā teħrucū minhā ķile ‘illetu’n-nehı maħāfetü’l-fitneti ‘ale’n-nāsi bien yezunnū enne helāke’l-kādimi innemā ħaşele bi-ķudūmihi ve selāmete’l-fārri innemā kānet bi-firārihi lā maħāfete en yuşıbehu ğayru’l-muķaddara. Kāle ķā’ilun: El-memnu’u hüve’l-ħurūcu lil-firāri ve emme’l-ħurūcu lişuğlin aħara felā be’sē bihi limā cā’e fi rivāyetin: Felā taħrucū firāran minhū.

Ma'nā-yı ḥadīş budur ki kaçan bir yirde⁴¹⁵ ṭā'ūn olduğunu işitseñüz⁴¹⁶ ol yire duḥūl itmek ve eger bir yirde vāki' olsa ki siz anda muḳīm siz⁴¹⁷ ol yirden daḥi ḥurūc itmek 'illet-i nehy budur ki nāsa fitne ḥāşıl olup günāha vāşıl olmasunlar. Meşelā ṭā'ūn olan yire dāḥil olup mevt nāzil olsa dirler ki eger dāḥil olmasa sālīm olurdu. Ve ṭā'ūn olan yirden daḥi çıksa mevtden necāt bulsa dirler ki selāmet ü ḳarārına sebeb-i firārıdır. [İÜ157a] Pes ḥazret-i Risālet ümmetine merḥamet idüp nehy eylediler⁴¹⁸. Allāhumme 'āfinā⁴¹⁹

Beyt⁴²⁰

(mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün)

Kaçan bir yirde siz ṭā'ūn işitseñüz aña girmeñ

Ve ger bir yirde olsañuz ki ṭā'ūn andadur çıksañ

[S27b]

Es-Sādisu ve's-Selāşüne

اتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَابْنُ الْبَخَّارِ عَلَى الرَّوَايَةِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ عَلَى الطَّعَامِ وَهَذَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ الطَّعَامَ حَاضِرٌ لَكِنْ يَلْحَقُ بِهِ مَا يَكُونُ قَرِيبَ الْحُضُورِ لِزِيَادَةِ التَّنَوُّقِ فِيهِ أَيْضًا فَلَا يُعَجَّلْ أَى إِلَى الصَّلَاةِ هَذَا النَّهْيُ عِنْدَ الظَّاهِرِيَّةِ لِلنَّحْرِيمِ حَتَّى يَقْضَى حَاجَتَهُ مِنْهُ إِقْتَصَرَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ فِي تَقْدِيمِهِ عَلَى مَقْدَارِ مَا يَكْسِرُ سُورَةَ الْجُوعِ بِهِ رِعَايَةً لِحُرْمَةِ الصَّلَاةِ لَكِنَّهُ ضَعِيفٌ لِمَا جَاءَ فِي رَوَايَةِ أُخْرَى لَا يُعَجَّلَنَّ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ وَ لِأَنَّ التَّنَوُّقَ إِلَى الْبَعْضِ الْبَاقِي يُؤَدِّي إِلَى عَدَمِ الْحُضُورِ أَيْضًا وَ إِنَّ أَقِيمَتِ الصَّلَاةُ قِيلَ الْمُرَادُ مِنْهَا صَلَاةُ الْمَغْرِبِ لِمَا وَرَدَ فِي بَعْضِ الرَّوَايَاتِ إِذَا وُضِعَ الْعِشَاءُ وَ حَصَرَتْ

⁴¹⁵ bir yirde: bir yire yirde S.

⁴¹⁶ işitseñüz: işiteseñüz S.

⁴¹⁷ muḳīmseniz: Her iki nüshada da “muḳīm siz” şeklinde geçmektedir.

⁴¹⁸ İÜ.'de. “eyledi” şeklinde geçen ibâre yerine yüce makâma saygı ve hürmet göstergesi olması için S.'de yer alan “eylediler” kelimesini almayı uygun gördük.

⁴¹⁹ “Allāh bizi affetti” manasını taşıyan bu ibâre İÜ. nüshasında bulunmamaktadır. (اللَّهُمَّ عَافِنَا)

⁴²⁰ Beyt: - S.

الصَّلَاةُ فَأَبْدُوا بِهِ قَبْلَ أَنْ تُصَلُّوا صَلَاةَ الْمَغْرِبِ وَالظَّاهِرِ أَنَّ الْمُرَادَ بِهَا جِنْسَ الصَّلَاةِ⁴²¹ [IÜ157b] لِأَنَّ
الْحُضُورَ فَأَبْتَتْ فِي جَمِيعِهَا وَ لِأَنَّ قَوْلَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا صَلَاةَ بِحَضْرَةِ الطَّعَامِ يُدَلُّ عَلَى الْعُمُومِ وَ لَعَلَّ النَّبِيَّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّمَا ذَكَرَ الْمَغْرِبَ لِأَنَّ تَوْقَانَ الطَّعَامِ يُوجَدُ فِيهِ كَثْرًا وَ بَيَانُ الْحُكْمِ فِيهِ لَا يُدَلُّ عَلَى
تَخْصِيصِهِ بِهِ قِيلَ هَذَا إِذَا كَانَ فِي النَّفْسِ تَوْقَانٌ إِلَى الطَّعَامِ أَوْ يَخَافُ مِنْ فَسَادِهِ وَ ضَيَاعِهِ وَ كَانَ فِي الْوَقْتِ سَعَةً
وَ إِلَّا يُبْدَأُ بِالصَّلَاةِ لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ كَيْفِ شَاةٍ فَدَعَى إِلَى الصَّلَاةِ فَأَلْقَاهَا
ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى⁴²²

[S28a] Ma'nā-yı ḥadīs budur ki kaçan sizden biriñüz ta'ām üstinde olsa ya'nī ta'ām
hāzır olsa ya qarīb olsa ol kimse ta'cīl eylemesün namāz kılmāğa ḥattā ta'āmdan
ḥācetini kāzā itmeyince eger namāza kāmet daḥi getirilürse.

وَ حَصَّنَ بَعْضُهُمْ هَذَا الْحُكْمَ بِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ مُسْتَدِلًّا بِحَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِذَا وَضِعَ الْعَشَاءُ بِالْفَتْحِ وَ الْمَدِّ طَعَامٌ يُؤْكَلُ بَعْدَ الزَّوَالِ وَ أُفِيضَتْ الصَّلَاةُ فَأَبْدُوا بِالْعَشَاءِ أَيْ بِأَكْلِهِ
قَالَ الصَّغَانِيُّ مُؤَلَّفٌ مَشَارِقُ الْأَنْوَارِ كُنْتُ أَتَمَنَّى مُدَّةً أَنْ أَرَا النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْمَنَامِ وَ أَسْئَلُهُ عَنْ صِحَّةِ هَذَا
الْحَدِيثِ لِأَكُونَ رَاوِيًا عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِأَعْلَى سَنَدٍ يُمَكِّنُ لِأَنَّ الرَّوَايَةَ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ مَمَاتِهِ إِنَّمَا يُمَكِّنُ فِي
الْمَنَامِ⁴²³ [IÜ158a] وَ مَضَى عَلَيْهِ سِتُونَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ لَيْلَةَ السَّبْتِ الثَّامِنَةِ عَشَرَ مِنْذَى الْقَعْدَةِ سَنَةً لِحْدَى عَشْرَةَ

⁴²¹ İttefeke Muslimun ve'l-Buḥārīyyu 'ale'r-rivāyeti 'anibni 'Ömera raḍiyallāhu 'anhumā ennehu kāl kāle
resūlullāhi ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem: İzā kāne aḥadukum 'alā't-ṭa'āmi (ve hazā yedullu 'alā enne't-ṭa'āme
ḥādirun, lākin yelḥaḳu bihi mā yekūnu qarībe'l-ḥudūri liziyādeti et-teşevvuḳi fihi eydan) felā yu'accil: Ey
ilā'ş-şalāti. Hazā'n-nehyu 'ide'z-zāhiriyyeti lit-tehrīm. Ḥattā yeḳdiye ḥāceteḥu minhu: İkteşara ba'du'l-
'ulemā'i fi taḳdīmihī 'alā miḳdāri mā yeksiru sevrete'l-civū' bihi ri'āyeten li-ḥurmeti eş-şalāti. Lākinnehu
ḍa'ifun. limā cā'e ri rivāyetin uhrā: Lā yu'accilenne ḥattā yefruḡa minhu ve li-enne't-teşevvuḳa ile'l-ba'di el-
bāki ye'eddī ilā 'ademi'l-ḥudūri eydan. Ve in uḳīmeti'ş-şalātu: Kīle'l-murādu minhā şalātu'l-maḡribi. Limā
varede fi ba'di'r-rivāyati: İzā vuḍi'a'l-'aşā'u ve ḥaḍarati'ş-şalātu febdū'u bihi ḳable en tuşallū şalāte'l-
maḡribi ve'z-zāhiri enne'l-murāde bihā cinsu'ş-şalāti ...

⁴²² ... lienne'l-ḥudūra fāyetun fi cemī'ihā. Ve lienne ḳavlehu 'aleyhi's-selām: Lā şalāte bi-ḥaḍreti't-ṭa'āmi:
Yedullu 'ale'l-'umūmi. Ve le'alle en-nebiyye ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem innemā zekere'l-maḡribe lienne
tevḳāne't-ṭa'āmi yūcedu fihi keşiran ve beyānu'l-ḥukmu fihi lā yedullu 'alā taḥşīşihī bihi. Kīle hazā izā fi'n-
nefsi tevḳānun ile't-ṭa'āmi, ev yeḥāfu min fesādihī ve ḍiyā'ihī ve kāne fi'l-vaḳti sa'atun ve illā yebdā'u bi'ş-
şalāti, limā rüye enne'n-nebiyye ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem kāne ye'kulu min katifi şātin fedu'īye ile'ş-şalāti
fe'elḳāhā şümme ḳāme feşallā.

⁴²³ Ve ḥaşşaşa ba'duhum haze'l-ḥukme bi-şalāti'l-maḡribi, müstedillen bi-ḥadīsi 'Ā'işete raḍiyallāhu 'anhā
'ani'n-nebiyyi ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem ennehu kāle: İzā vuḍi'a'l-'aşā'u bi'l-fetḥi ve'l-meddi: Ṭa'āmun
yu'kelu ba'de'z-zevāli ve uḳīmeti'ş-şalātu febdū'u bi'l-'aşā'i ey bi-eklihi. Kāle eş-şāḡāniyyu mü'ellifu
meşāriḳu'l-envāri: Küntü etemennā müddeten en erā en-nebiyye 'aleyhi's-selāmu fi'l-menāmi ve es'elehu 'an

وَ سَيِّمَائِيَّةٌ عِنْدَ السَّحَرِ رَأَيْتُ كَأَنِّي عَلَى سَطْحٍ وَ قَدْ شَرَعْتُ فِي صَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَاعِدٌ يَتَعَشَّى
أَيُّ يَأْكُلُ الْعِشَاءَ وَ مَعَهُ نَفَرٌ فَدَعَانِي إِلَى الْعِشَاءِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَتِمَّ الصَّلَاةَ ثُمَّ أُجِيبَهُ فَذَكَرْتُ قَوْلَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِأَبِي
سَعِيدِ بْنِ الْمُعَلَّى وَ قَدْ نَادَاهُ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ هُوَ فِي الصَّلَاةِ فَلَمْ يُجِبْهُ حَتَّى فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ
اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ فَمَا دَعَاكُمْ فَذَهَبْتُ إِلَيْهِ وَ قَعَدْتُ عِنْدَهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَحِيحٌ إِذَا وُضِعَ الْعِشَاءُ وَ
أَقْبِمَتِ الصَّلَاةُ فَأَبْدُوا بِالْعِشَاءِ قَالَ نَعَمْ أَيُّ هُوَ صَحِيحٌ قَدْ قُلْتُهُ⁴²⁴

[S28b]

Naẓm

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

Muṣṭafā didi o faḥr-i enbiyā

Orta yire ḳonsa ger ekl-i ‘aşā’

Ḳāmet olunsa ṣalāta ol zemān

Evvelā ekl-i ‘aşā’ itsün hemān

Ba‘dehu ḳılsun namāzı ŧevḳ ile

Gitmesün göñli ṭa‘āma zevḳ ile

ŧiḥḥati haze’l-ḥadiŧi lieküne rāvyen ‘anhu ‘aleyhi’s-selāmu bi‘alā senedin yumkinu, li-enne’r-rivāyete ‘anhu
‘aleyhi’s-selāmu ba‘de memātihi innema yumkinu fi’l-menāmi ...

⁴²⁴ ... ve meḍā ‘aleyhi sinüne ḥattā izā kānet leyle’s-sebti eŧ-ŧāmineti ‘aŧere minzī’l-ḳa‘deti senete iḥdā ‘aŧrete
ve ve sittemāyete ‘inde es-saḥari rā’eytu ke’enni ‘alā saḥḥin ve ḳad ŧera’tu fi ṣalāti’l-mağribi ve’n-nebiyyu
‘aleyhi’s-selām ḳā’idun yete‘aşā ey ye’kulu’l-‘aşā’e ve me’ahu neferun, fede‘ānī ile’l-‘aşā’i fe’eradt en
utime’ŧ-ṣalāte ŧümme ucibehu fezekertu kavlehu ‘aleyhi’s-selāmu li-ebī Sa‘idinibni el-mu‘allā ve ḳad nādāhu
en-nebiyyu ‘aleyhi’s-selāmu ve hüve fi’ŧ-ṣalāte felem yucibhu ḥattā farağa min ṣalātihi: Elem yekuli’llāhu
(İstecibū lillāhi ve li’r-rasūli izā da‘ākum) fezehebtu ileyhi ve ḳa‘adtu ‘indehu feḳultu yā resūlallāhi eŧaḥiḥun
izā vuḍi’a’l-‘aşā’u ve uḳımeti’ŧ-ṣalātu febde’u bi’l-‘aşā’i. Ḳāle ne’am: Ey hüve ŧaḥiḥun ḳad ḳultuhu.

Hazā Nazmu Ḥadīsi İbni ‘Ömer Rađiyallāhu ‘Anhu

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

Didi Aḥmed olsa sizden biriñüz

Ger Ʃa‘ām üstinde ta‘cīl itmesün

Ya‘nī yimedın namāzı kılmağa

Ʃāmet olunursa da ol⁴²⁵ gitmesün

Es-Sābi‘u ve’s-Selāšüne

[İÜ158b] اِنْتَفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرَّوَابِيَةِ عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ اَحَدٍ يَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ وَ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ الْجَارُ وَ الْمَجْرُورُ صِفَةٌ صِدْقًا وَ هُوَ حَالٌ بِمَعْنَى صَادِقًا فَيَدَّ بِهِ لِاَنَّ الصِّدْقَ قَدْ لَا يَكُونُ عَنْ قَلْبٍ اَيَّ عَنْ اِعْتِقَادٍ كَصِدْقِ الْمُنَافِقِينَ وَ اخْتَرَزَ بِهِ عَنْهُمْ اِلَّا حَرَمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ فَاِنْ قِيلَ كَيْفَ بَيَّنَّ هَذَا الْحَدِيثُ وَ الْاَحَادِيثُ الدَّلَّةُ عَلَى اَنَّ عَصَاةَ الْمُؤْمِنِينَ مُعَذِّبُونَ قُلْنَا هَذَا مَحْمُولٌ عَلَى مَنْ مَاتَ بَعْدَ اِسْلَامِهِ بِلَا مَعْصِيَةٍ اَوْ عَلَى اَنَّهُ صَادِرٌ فِي اَوَّلِ الْاِسْلَامِ قَبْلَ وَجُوبِ شَيْءٍ مِنْ اَرْكَانِهِ اَوْ يُقَالُ مَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِقَوْلِ الرَّسُولِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَكَأَنَّهُ لَمْ يُصَدِّقْهُ فَيَخْرُجُ الْعَاصِي ⁴²⁶ [S29a] عَنْ الْحَدِيثِ بِقَوْلِهِ صَادِقًا اَوْ يُقَالُ الْمُرَادُ حُرْمَةُ دُخُولِهِ النَّارَ عَلَى التَّأْيِيدِ ⁴²⁷

⁴²⁵ Vezne uygun olması bakımında İÜ.’de geçen “daḥi” kelimesinin yerine S.’de geçen “da ol” kelimesini tercih ettik.

⁴²⁶ *İttefeka Muslimun ve’l-Buḥārīyyu ‘ale’r-rivāyeti ‘an Enesın bini Mālikin rađiyallāhu ‘anhuennehu ḳāl, ḳāle resūlullāhi ṣallāllāhu ‘aleyhi ve sellem: (Mā min aḥadin yeṣhedu en lā ilāhe illāllāhu ve enne Muḥammeden ‘abduhu ve resūluhu ṣıdḳan min ḳalbihi. El-cārru ve’l-mecrūru ṣıfatu ṣıdḳan ve hüve ḥālun bima‘nā ṣādıḳan, ḳayyede bihi: Li-enne eṣ-ṣıdḳa ḳad lā yekūnu ‘an ḳalbin ey: ‘An i’tiḳādin, ke-ṣıdḳi’l-munāfiḳine vāhturiza bihi ‘anhum (İllā ḥarremehu’llāhu ‘ale’n-nāri) fein ḳile keyfe beyyene haze’l-ḥadıṣu ve’l-aḥādiṣu ed-delletu ‘alā enne ‘uṣāte’l-mu’minine mu’azzbūne. Ḳulnā hazā maḥmūlun ‘alā men māte ba‘de İslāmihi bilā ma‘ṣiyetin ev ‘alā ennehu ṣādirun fi evveli’l-İslāmi ḳable vucūbi şey’in min erkānihi. Ev yekālu: Men lem ye‘mel bi-ḳavli’r-resūli ‘aleyhi’s-selām. Fe-ke’ennehu lem yuṣaddıḳhu feyehrucu’l-‘āṣi ...*

⁴²⁷ ... ‘ani’l-ḥadıṣi bi-ḳavlihi ṣādıḳan ev yuḳālu: El-murādu ḥurmetu duḥūlihi’n-nāra ‘ale’t-te’bidi.

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki hiçbir aḥad yoḡdur ki i'tikād-ı cenān ile vaḥdāniyyet-i Raḥmān'a ṣehādet idüp risālet-i Muṣtafā'ya i'tikād ide. İllā Allāhu te'ālā anı cehennem azābından āzād idüp duḡul-ı cennet ile mesrūr u⁴²⁸ ṣād ider.

Nazm

(fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün)

Didi Aḡmed ki bir aḡad yoḡdur

Ki diye lā ilāhe illallāh

Hem ṣehādet idüp daḡi diye kim

Muṣtafā oldu Ḥaḡ Resūlu'llāh

[iÜ159a]

İtdi böyle diyenleri āzād

Nārdan ol kerīm u berr u ilāh

Es-Şāminu ve's-Selāsüne

رَوَى الْبُخَارِيُّ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ لَهُ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَالِدِ لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْتَ⁴²⁹ أَيْ لَمْ يَبْلُغْ سِنَّ الْبُلُوغِ أَيْ الْحَدَّ الَّذِي يُكْتَبُ عَلَيْهِ الْحِنْتُ أَيْ الْإِثْمَ إِلَّا ادْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ وَهُوَ رَاجِعٌ إِلَى ثَلَاثَةٍ وَصَمِيرٌ رَحْمَتِهِ عَائِدٌ إِلَى الْمُسْلِمِ أَيْ بِزِيَادَةِ شَفَقَتِهِ إِيَّاهُمْ وَصَبْرِهِ عَلَى بُلُوَاهُمْ أَوْ عَائِدٌ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَإِنَّ ادْخَالَ الْوَالِدِ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ عَلَى أَوْلَادِهِ لِكُونِهِمْ مَعْصُومِينَ مِنَ الذُّنُوبِ قَالَ الشَّيْخُ الشَّارِحُ أَكْمَلُ الدِّينِ لَا بُدَّ هَهُنَا مِنْ تَقْدِيرٍ وَهُوَ بَعْدَ مَا مَسَّنَهُ النَّارُ تَحِلَّةَ الْقَسَمِ تَطْبِيقًا بَيْنَ هَذَا وَبَيْنَ حَدِيثِ آخَرَ وَهُوَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَمُوتُ لِأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَالِدِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ إِلَّا تَحِلَّةً⁴³⁰ الْقَسَمِ

⁴²⁸ u: - iÜ.

⁴²⁹ S. أَيْ لَمْ يَبْلُغْ حَدَّ الْبُلُوغِ أَيْ سِنَّ الْبُلُوغِ: أَيْ لَمْ يَبْلُغْ سِنَّ الْبُلُوغِ

⁴³⁰ iÜ. تَحِلَّةً: تَحِلَّةً

431 تَعْنِي حَتَّى يَصْنَدَقَا قَسَمَ اللَّهِ تَعَالَى جِبِينَ قَالَ وَ إِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا أَقُولُ التَّلَاةُ⁴³² [S29b] هَهُنَا مُقَدَّرَةٌ بِكُونِهِمْ مَعْصُومِينَ فَيَحْتَمِلُ أَنْ يُدْخَلَ اللَّهُ وَالِدَهُمُ الْجَنَّةَ بِلَا مَسِّ النَّارِ وَ فِي قَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ إِشَارَةٌ إِلَيْهِ فَلَا حَاجَةَ إِلَى تَقْدِيرِ الْمَسِّ وَ مَا نَقَلَهُ مِنَ الْحَدِيثِ لَا يَدُلُّ عَلَى مَسِّ النَّارِ إِلَيْهِ بَلْ مَعْنَاهُ أَنَّ الْمَسَّ إِنْ كَانَ يُكْفَرُ قَلِيلًا مُفْدَانِ تَجَلَّةِ الْقَسَمِ⁴³³

Ma'nā-yı ḥadīṣ budur ki hiçbir Müslim yoktur ki [İÜ159b] anuñ evlādından üç ma'sūm āhirete gitse illā Allāhu te'ālā anı cennete idhāl ider. Evlādına kemāl-ı şefkat u şiddet-i meveddeti olup maḥbūblarını⁴³⁴ elinden alduğundan ötüri bu ma'nā iyyāhüm zamīri selāseye rāci' oluncadır⁴³⁵ ve raḥmet-i zamīri Müslime 'ā'id olıcağdur. Ammā Allāh'a 'ā'id olıcağ ma'nā demek olur ki Allāhu te'ālānuñ ol ma'sūm pāklerle kemāl-i merḥameti olduğu ecilden vālidelerini⁴³⁶ cennete idhāl ider. ⁴³⁷“Allāhumme ecirnā mine'n-nār ve edḥilne'l-cennete me'a'l-ebrāri.”⁴³⁸

S. - : تَعْنِي حَتَّى يَصْنَدَقَا قَسَمَ اللَّهِ تَعَالَى جِبِينَ قَالَ وَ إِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا⁴³¹

⁴³² Reve'l-Buḥārīyyu 'an Enesin raḍiyallāhu 'anhu 'ani'n-nebiyyi ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem ennehu kāle: Mā min Muslimun yemūtu lehu šelāšetun mine'l-veledi lem yebluḡū'l-ḥinṣa: Ey lem yebluḡu sinne'l-bulūḡi: Ey el-ḥadde'l-lezī yuktebu 'aleyhi el-ḥinṣu ey el-iṣmu (illā edḥalahu'l-lāhu el-cennete bi-faḍli raḥmetihi iyyāhum) ve hüve rāci'un ilā šelāšetin ve ḍamīru raḥmetihi 'āyidun ile'l-Muslimi ey bi-ziyādeti şefakatihī iyyāhum ve şabrihi 'alā belvāhum ev 'āyidun ile'llāhi te'ālā feinne idhāle'l-vāliidi el-cennete bi-faḍli raḥmetihī 'alā evlādihi likavnihim ma'sūmine mine'z-zünūbi kāle'ş-şeyḥu eş-şāriḥu ekmelu'd-dīni: Lā budde hahunā min taḳḍirin ve hüve ba'de mā messethu'n-nāru taḥillite'l-ḳasemi taḥbiḳan beyne hazā ve beyne ḥadīšin aḥar ve hüve kavluhu 'aleyhi's-selām: Lā yemūtu li-aḥadin mine'l-Muslimine šelāšetun mine'l-veledi fe-temessehu'n-nāru illā teḥillite'l-ḳasemi ta'nī ḥattā yeşduḳā ḳasemu'llāhi te'ālā ḥine kāle: “ve in minkum illā vāriduhā” Eḳūl: Eş-şelāsetu ...

⁴³³ ... hahunā muḳaddaratun bi-kevnihim ma'sūmine fe-yeḥtemilu en yudḥile Allāhu vālidehum el-cennete bilā messi'n-nāri ve fi ḳavlihi 'aleyhi's-selāmu: Bi-faḍli raḥmetihī iyyāhum: İşāretun ileyhi felā ḥācete ilā taḳḍiri'l-messi ve mā naḳalehu mine'l-ḥadīsi lā yedullu 'alā messi'n-nāri ileyhi bel ma'nāhu enne'l-messe in kāne yukeffiru ḳalilen miḳdāra teḥillite'l-ḳasemi.

⁴³⁴ maḥbūblarını: maḥbūbların S.

⁴³⁵ rāci' oluncadır: gidüp İÜ.

⁴³⁶ vālidelerini: vālidlerini İÜ.

⁴³⁷ “Allāh'ım bizi cehennem ateşinden kuru ve iyilerle beraber Cennetine dāhil eyle.” (اللَّهُمَّ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ وَ ادْجُلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْأَبْرَارِ)

⁴³⁸ Bu dua İÜ. nüshasında yer almamaktadır.

Nazm

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Didi Aḥmed hiç Müslim yoḳdurur

Fevt ola şulbından anuñ üç veled

Üçi bile olalar ma'şüm-ı pāk

Neyler işit aña ol Ferd ü Şamed

Raḥmet idüp anlara ataların

Cennete idḥāl ider idüp meded

Et-Tāsi'u ve's-Selāšüne

اتَّفَقَ مُسْلِمٌ وَ الْبُخَارِيُّ عَلَى الرَّوَايَةِ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ
سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ أَيْ يَكْتَفِرَ رِزْقَهُ⁴³⁹ [S30a] وَ يُنْسَأَ بِضَمِّ الْيَاءِ وَ الْهَمْزَةِ أَيْ يُؤَخَّرَ فِي أَثَرِهِ أَيْ
أَجَلِهِ وَ الْأَثَرُ بِالتَّخْرِيكِ مَا بَقِيَ مِنْ رَسْمِ الشَّيْءِ وَ الْمُرَادُ بِهِ هَهُنَا الْأَجَلُ عُنِيَ عَنْهُ بِالْأَثَرِ لِأَنَّهُ تَابِعٌ لِلْحَيَاةِ فَلْيُصَلِّ
رَجْمَهُ بِكَسْرِ الْحَاءِ وَ هُوَ فِي الْأَصْلِ وَعَاءُ الْوَلَدِ فِي الْبَطْنِ ثُمَّ سُمِّيَتْ الْقَرَابَةُ رَجْمًا قَالَ النَّوَوِيُّ رَجَمَهُ اللهُ⁴⁴⁰
لِلصَّلَةِ دَرَجَاتٍ بِاعْتِبَارِ⁴⁴¹ [IÜ160a] يُسِرُّ الْوَالِدِ وَ عُسْرِهِ وَ أَذْنَاهَا تَرَكَ الْمُهَاجِرَةَ عَنْ قَرِيبِهِ وَ وَصَلُهُ
بِالْكَلَامِ وَلَوْ كَانَ بِالسَّلَامِ وَمَنْ تَرَكَ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ لَمْ يُسَمَّ وَصَلًا اِخْتَلَفُوا فِي الرَّجْمِ الَّتِي يَجِبُ صَلَاتُهَا قَالَ قَوْمٌ هِيَ

⁴³⁹ ittefeka Muslimun ve'l-Buḥārīyyu 'ale'r-rivāyeti 'an Enesin raḍiyallāhu 'anhu ennehu ḳāle, ḳāle resullāhi šallāllāhu 'aleyhi ve sellem: (Men serrahu en yubseta lehu fi rizḳihi): Ey yekšura rizḳahu ...

⁴⁴⁰ رَجَمَهُ اللهُ: Her iki nüshada da kısaltmalı hali رَجْمُهُ şekliyle yazılmıştır.

⁴⁴¹ ... ve yunse'e: Bi-ḍammi'l-yā'i ve'l-hamzeti: Ey yu'eḥḥara. (Fī ešerihī: Ey ecelihī ve'l ešeru bi't-tahrīki mā baḳīye min rasmi eş-şey'i ve'l-murādu bihi hahunā el-ecelu, 'ubbira 'anhu bi'l-ešeri li-ennehu tābi'un lil-ḥayāti. (Felyeşil raḥimehu): Bi-kesri'l-ḥā'i ve hüve fi'l-aşli vi'ā'u'l-veledi fi'l-baḥni şümme şümmiyeti'l-ḳarābetu raḥimen. Ḳāle'n-nevavīyyu raḥimehullāhu li'ş-şileti derecātun bi'ttibāri ...

قَرَابَةُ كُلِّ ذِي رَحِمٍ مَحْرَمٍ وَ قَالَ آخَرُونَ هِيَ قَرَابَةُ كُلِّ قَرِيبٍ مَحْرَمًا كَانَ أَوْ غَيْرَهُ فَإِنْ قِيلَ أَيْ قَوْلُهُ تَعَالَى إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ الْأَجَالَ وَ الْأَرْزَاقُ مُقَدَّرَةٌ لَا يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ بِالنُّصُوصِ الدَّلَّةِ عَلَيْهَا فَمَا وَجَّهَ الْحَدِيثُ أُجِيبَ بِأَنَّ الْأَشْيَاءَ قَدْ يُكْتَبُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ مُتَوَقِّفَةً عَلَى الشَّرْطِ كَمَا يُكْتَبُ إِنَّ وَصَلَ فَلَنْ رَحِمَهُ فَعَمْرُهُ سَبْعُونَ سَنَةً وَ إِلَّا فَخَمْسُونَ سَنَةً وَ لَعَلَّ الدُّعَاءَ وَ الْكَسْبَ مِنْ جُمْلَتِهَا وَ هُوَ الْمَعْنَى مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ لِكُنْ هَذَا بِالنِّسْبَةِ إِلَى مَا يَظْهَرُ لِلْمَلَائِكَةِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ لَا بِالنِّسْبَةِ إِلَى عِلْمِ اللَّهِ الْأَزَلِيِّ⁴⁴³ عَزَّ وَ جَلَّ إِذْ لَا مَحْوَ فِيهِ وَلَا زِيَادَةَ وَ هُوَ الْمَرَادُ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى وَ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ أَوْ يُقَالُ الْمَرَادُ مِنْهُ الْبِرْكَةُ فِي رِزْقِهِ وَ بَقَاءَ ذِكْرِهِ الْجَمِيلِ بَعْدَهُ وَ هُوَ كَالْحَيَاةِ أَوْ يُقَالُ الْحَدِيثُ صَدَرَ فِي مَعْرِضِ الْحَثِّ عَلَى صَلَاةِ الرَّجَمِ بِطَرِيقِ الْمُبَالَغَةِ⁴⁴⁴ [S30b] يَعْنى لَوْ كَانَ شَيْءٌ يُبْسَطُ بِهِ فِي رِزْقِ رَجُلٍ وَ عُمْرِهِ لَكَانَ الصَّلَاةُ وَ يَجُوزُ فَرَضُ الْمُحَالِ إِذَا تَعَلَّقَ بِهِ حُكْمٌ⁴⁴⁵

[iÜ160b] Ma'nā-yı ḥadīs budur ki bir kimse ki rızķı keşir ü cezil ve 'ömri dirāz u ṭavil olmak dilese ol kimse şıla-i raḥmine vāşil olsun ki ḥadīs-i şerīfde vārid olmışdur ki⁴⁴⁶:⁴⁴⁷ الصَّدَقَةُ وَ الصَّلَاةُ تُعَمِّرَانِ الدِّيَارَ وَ تَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ

⁴⁴² كل: - s.

⁴⁴³ S. - الأزلئ.

⁴⁴⁴ ... yusri'l-vāşili ve 'usrihi ve ednāhā terku'l-muhācareti 'an qarībihi ve vaşluhu bi'l-kelāmi ve?lev kāne bi's-selāmi. Ve men tereke mā yeķdiru 'aleyhi lem yusemme vaşilen. İḥtelefū fi'r-raḥimi elletī yecibu şiletuhā ḳāle ḳavmun hiye ḳarābetu külli zī raḥimin maḥremmin. Ve ḳāle aḥarūne hiye ḳarābetu külli qarībin maḥremen kāne ev ğayrahu. Fein ḳile: (Ey ḳavluhu te'ālā izā cā'e: Eceluhum lā yeste'ḥirūne sā'aten ve?lā yestekdimūne) el-ecālū ve'l-erzāķu muḳadderatun lā yezidu ve?lā yenḳuşu bi'n-nuşūş'i'd-delleti 'aleyhā femā vechu el-ḥadīşī? Ucībe bi-enne'l-eşyā'e ḳad. Yuktebu fi'l-levḥi'l-meḥfūzi mutavaḳķifeten 'ale'ş-şurūṭi,kemā yuktebu inne vaşela fulānun raḥimehu fe'umuruhu seb'ūne seneten ve illā feḥamsūne seneten ve le'alle ed-du'ā'e ve'l-kesbe min cümletihā. Ve hüve'l-ma'niyyu min ḳavlihi te'ālā: (Yemḥüllāhu mā yeşā'u ve yuşbitu) lākin hazā bi'n-nisbeti ilā mā yezharu lil-melā'iketi fi'l-levḥi el-maḥfūzi lā bi'n-nisbeti ilā 'ilmillāhi'l-ezeliiyyu 'azze ve celle iz lā maḥva fihi ve?lā ziyādete ve hüve'l-murādu min ḳavlihi te'ālā: (Ve 'indehu 'ilmul-kitābi) ev yukālu el-murādu minhu el-bereketu fi rizķihi ve beḳā'u zikrihi el-cemili ba'dehu ve hüve ke'l-ḥayāti, ev yukālu el-ḥadīşu şādara fi ma'riḍi'l-ḥaşşi 'alā şileti'l-raḥimi bi-tarīķi'l-mübālağati.

⁴⁴⁵ Ya'nī: Lev kāne şey'un yubsetu bihi fi rizķi raculin ve 'ömürühi lakāne'ş-şilete ve yecūzu ferḍu'l-muḥāli izā te'allāķa bihi ḥikmetun ...

⁴⁴⁶ ki: - iÜ.

⁴⁴⁷ (Eş-şadaķatu ve'ş-şiletu tu'ammirāni'd-diyāre vetezīdāni fi'l-a'māri)

Nazm

(mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün)

Buyurdı Muştafā her kim dilese rızkı çoğ ola

Daħi 'ömri şavıl ola ol olsun raħmine vāşıl

Ki erħām-ı şıla itmek şu deñlü oldu enfa' kim

İdüp rızkı firāvān 'ömri daħi eyler ol kāmıl

El-Ĥadīşu'l-Erba'üne

رَوَى الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الرَّحِمَ أَى الْقَرَابَةَ
شِجْنَةً / شِجْنَةً / شِجْنَةً وَ هِيَ بِالْحَرَكَاتِ الثَّلَاثِ فِي الشَّيْبِ عُرُوقُ شَجَرٍ مُتَدَاخِلَةٍ وَ⁴⁴⁸ يُقَالُ الْحَدِيثُ ذُو شُجُونٍ
أَى يَدْخُلُ بَعْضُهُ فِي بَعْضٍ وَ الشَّجْنَةُ / الشَّجْنَةُ بِكَسْرِ الشَّيْبِ وَ صَمَمَهَا عُرُوقُ الشَّجَرِ الْمُشْتَبِكَةِ وَ يُقَالُ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ
شِجْنَةٌ رَحِمٍ أَى قَرَابَةٌ مُشْتَبِكَةٌ وَ فِي الْحَدِيثِ الرَّحِمُ شِجْنَةٌ مِنَ اللَّهِ أَى الرَّحِمُ مُشْتَقَّةٌ مِنَ الرَّحْمَانِ وَ الْمَعْنَى أَنَّهَا
قَرَابَةٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى مُشْتَبِكَةٌ كَالشَّيْبِ لِلْعُرُوقِ مِنَ الرَّحْمَانِ يَعْنِي حُرُوفَ الرَّحِمِ مَوْجُودَةٌ فِي اسْمِ الرَّحْمَانِ وَ
مُتَدَاخِلَةٌ فِيهِ كَتَدَاخُلِ الْعُرُوقِ لِكُونِهِمَا مِنْ أَصْلِ وَاجِدٍ وَ هُوَ الرَّحْمَةُ فَقَالَ اللَّهُ مَنْ وَصَلَكِ بِكَسْرِ الْكَافِ⁴⁴⁹
[S31a] خُطَابٌ لِلرَّحِمِ وَ صَلَّتُهُ أَى بِالرَّحْمَةِ وَ مَنْ قَطَعَكَ قَطَعْتُهُ يَعْنِي أَعْرَضْتُ عَنْهُ⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ S. - وَ :

⁴⁴⁹ Reve'l-Buĥāriyyu 'an ebī Hureyrete rađiyallāhu 'anhu kāle, kāle resūllāhi şallāllāhu 'aleyhi ve selleme: (İnne'r-raħime: Ey el-řarābete, řicnetun, řecnetun, řucnetun: Ve hiye bi'l-ĥarekāti's-şelāşi fi'ş-şini: 'Urūku řecerin mütedāĥiletin. Ve yukālu: El-ĥadīşu zū řucūnin ey yedĥulu ba'đuhu fi ba'đin. Ve'ş-řicnetu, řucnetu: bikesri eř-şini ve đammihā: 'Urūku'ş-řeceri'l-muştebiketü ve yukālu beyni ve beynehu řicnetu raħimin: Ey řarābetun müştebiketun. Ve fi'l-ĥadīşi: Er-raħimu řicnetun mine'llāhi. Ey er-raħimu müştekkatun mine'r-raħmāni. Ve'l-ma'nā: Ennehā řarābetun mine'llāhi te'alā müştebiketun ke'ş-şibāki lil-'urūki :) Mine'r-Raħmāni: Ya'nī ĥurūfu'r-raħimi mevcūdetun fi ismi'r-Raħmāni ve mütedāĥiletun fihi ketedāĥuli'l-'urūki, likavnihimā min aşlin vāĥidin ve hüve er-raħmetu. Fe-kāle'llāhu: (Men vaşaleki bi-kesri'l-kāfi ...

⁴⁵⁰ ... ĥiřābun li'r-raħimi (ve řeltuhu): Ey bi'r-raħmeti (ve men řařa'aki řařa'tuhu: Ya'nī a'rađtu 'anhu.

Ma'nā-yı hadīs budur ki taḥḳıkan raḥim ki aḳribā'dur. 'Urūḳ-ı mütedāḥiledür. Raḥmān'dan ya'nī ḥurūf-ı raḥim ki ism-i Raḥmān'da mevcüdedür. Biri birine [İÜ161a] mütedāḥiledür tedāḥül-i 'urūḳ gibi. Zırā ekseri daḥi bir aşıldandır ki raḥmetdür. Ḥaḳḳ sübhanehu ve te'ālā vaḳtā ki raḥmi ḥalḳ eyledi. Ḥiṭab idüp aña söyledi ki: Yā raḥim bir kimse ki saña vāşıl olsa. Ben aña raḥmetüm ile vāşıl olurun. Ve bir kimse ki seni ḳāṭı' olsa raḥmetümi andan ḳāṭı' idüp dergāhumdan men' iderin.⁴⁵¹ *Allāhummerzuḳnā el-vuşūle ilā raḥmetike ve'd-duḥūle ilā cennetike vāḥfaznā el-inḳiṭā'a 'an cenābike ve'l-infişāle 'an bābike bi-luṭfike ve kerāmike.*

Nazm⁴⁵²

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Didi Aḥmed kim 'urūḳ oldı raḥim

Eylemişdür ism-i Raḥmān'a duḥūl

Ḥalḳ idicek didi Allāh aña kim

Saña vaşıl olan bulur baña vuşūl

Ḳāṭı' iden ammā seni bilgil 'ayān

Raḥmet ü luṭfum aña itmez şümül

⁴⁵¹ (اللَّهُمَّ ارزُقْنَا الْوَسُوءَ إِلَى رَحْمَتِكَ وَ الدُّخُولَ إِلَى جَنَّتِكَ وَ احْفَظْنَا الْإِنْفِطَاعَ عَنْ جَنَابِكَ وَ الْإِنْفِصَالَ عَنْ بَابِكَ بِطُفِكَ وَ كَرَمِكَ)

⁴⁵² Nazm: Nazm-ı li-mü'ellifihi S.

⁴⁵³ *Allāhumme inni es'eluke bi-in'āmike'l-āmmi eş-şāmili ve ihsānike et-tāmmi el-kāmili en tece'alena ilā rahmetike mine'l-vāşilīne ve ilā cennetike mine'd-dāhilīne ve ilā hađratike mine'l-ħadimīne ve 'an ma'şiyetike mine'n-nādīmīne ve 'ammā sivāke mine'l-munқаtı'īne ve bimā yukarribu ileyke mine'l-müntefi'īne bi-ħürmeti ħabībike Muħammedin seyyidi'l-murselīne ve ħateme en-nebiyyīne ve bi-ħaқќi ālihi el-ṭayyibīne ve aşĥābihi [S31b] Et-ṭāhirīne ve bi-ħaқќi evlādihi ve evvācihi ve zurriyyātihi ecma'īne subĥāne Rabbike Rabbi'l-izzeti 'ammā yeşifūn ve selāmun 'ale'l-murselīn ve'l-ħamdu lillāhi Rabbi'l-'ālemīn⁴⁵⁴. [İÜ161b] Allāhumme'c'al hazihi'l-erba'īne tuhfeten li't-tālibīne ve hadiyyeten li'r-rağibīne min ihvāni'ş-şafā ve ħullāni'd-dīni ħattā yenzuru ileyhā bi-nazari'r-rağbeti ve ye'melū bimā fihā mine'l-mevā'izi'l-ħaseneti (el-mustaħseneti) ve yezkurū hazeera'l-'abde'l-'alīle ve'n-neħīfe ez-zelīle 'abde'l-mecīdibne'ş-şeyĥa naşūĥun bini isrā'īle bi'd-du'ā'i bi'l-ħayyiri⁴⁵⁵ ve'z-zikri'l-cemīli 'asellāhu el-meliku el-celīlu en yestecibe du'ā'ehum bi-luṭfihi'l-cezīli ve yeğfira zünübī ve yestura 'uyübī mine'l-ma'āsī ve'l-āşāmi yub'idenī 'ani'n-nārī⁴⁵⁶ ve yudħilenī⁴⁵⁷ dāri's-selāmi ma'a'l-aħıbbā'i ve'l-aķribā'i ve'l-ihvāni ve me'a'l-evvāci ve'l-evlādi ve'l-ħullāni innehu hüve'l-mu'īnu el-Mennānu ve 'aleyhi'l-i'timādu ve't-tuklānu 'aleyhi tevekkeltü ve ileyhi unību ve hüve ni'me'l-mevlā ve ni'me'l-mucību. Ve⁴⁵⁸ ħad temme hazeera'l-kitābu⁴⁵⁹ bi-luṭfillāhi'l-Vahhābi⁴⁶⁰ fi seneti⁴⁶¹ Őemāne ve*

⁴⁵³ اللّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِإِعْطَائِكَ الْعَامَّ الشَّامِلَ وَ إِحْسَانِكَ النَّامَ الْكَامِلَ أَنْ تَجْعَلَنَا إِلَى رَحْمَتِكَ مِنَ الْوَاصِلِينَ وَ إِلَى جَنَّتِكَ مِنَ الدَّخِلِينَ وَ إِلَى حَضْرَتِكَ مِنَ الْخَادِمِينَ وَ عَنِ مَعْصِيَتِكَ مِنَ النَّادِمِينَ وَ عَمَّا سِوَاكَ مِنَ الْمُتَقَطِّعِينَ وَ بِمَا يُقْرَبُ إِلَيْكَ مِنَ الْمُتَتَفِعِينَ بِحُرْمَةِ حَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ بِحَقِّ آلِهِ الطَّيِّبِينَ وَ أَصْحَابِهِ الطَّاهِرِينَ وَ بِحَقِّ أَوْلَادِهِ وَ أَزْوَاجِهِ وَ ذُرِّيَّاتِهِ أَجْمَعِينَ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

⁴⁵⁵ "بِالْخَيْرِ" olarak yazılan kelime iki nüshada da الْخَيْرِ şeklinde geçmektedir.

⁴⁵⁶ "عَنِ النَّارِ" olarak verdiğimiz kelime iki nüshada da مِنَ النَّارِ şeklinde geçmektedir.

⁴⁵⁷ İki nüshada da إِلَى يُدْخِلُنِ şeklinde olup "إِلَى" fazlalıktır.

⁴⁵⁸ وَ : - S.

⁴⁵⁹ S. الْكِتَابِ الْمُسْتَطَابِ: الْكِتَابِ

⁴⁶⁰ Bu kısım S. nüshasında şu şekilde verilmiştir: 'Alā yedi 'abdiğ-đafi el-'alīli Ĥuseynu bin ĥafız Aĥmed 'Afellāhu 'anhumā bi-luṭfihi el-cezīli fi seneti tis'in ve ĥamsīne ve elf fi evā'ili şehri muħarremin el-ħarāmi fi yevmi 'āşūrā'e ħubeyle ez-zuħri Allāhumme bi-ħaқќi el-ħasenī ve aĥiħi ve ümmiħi ve cediħi'l-emīni erĥam kātibeħu el-faķiru el-ħaķīru Ĥuseyn (عَلَى يَدِ عَبْدِ الضَّعِيفِ الْعَلِيلِ)

seb'ine ve tis'ami'e fi şehri Cumāde'l-evveli fi yevmi el-aḥadi fi vaḳti eḍ-ḍaḥveti'l-kübrā ve şallallāhu 'alā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve saḥbihi ecmaïne ⁴⁶²ve'l-ḥamdu lillāhi vaḥdehu velā şey'a ba'dehu⁴⁶³.

Der-tārīḥ sene 978

Her ki ḥāned du'ā ṭama' dārem

Z'ān ki men bende-yi güneḥ-kārem⁴⁶⁴

حُسَيْنُ بْنُ حَافِظٍ أَحْمَدُ عَفَى اللَّهُ عَنْهُمَا بِلُطْفِهِ الْجَزِيلِ فِي سَنَةِ تِسْعٍ وَخَمْسِينَ وَ أَلْفٍ فِي أَوَائِلِ شَهْرِ مُحَرَّمِ الْحَرَامِ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ قُبَيْلِ
(الطَّهْرِ اللَّهُمَّ بِحَقِّ الْحَسَنِ وَ أَخِيهِ وَ أُمِّهِ وَ جَدِّهِ الْأَمِينِ أَرْحَمْ كَاتِبَهُ الْفَقِيرُ الْحَقِيرُ حُسَيْنُ

İÜ. سَنَةٌ : سَنَةٌ ⁴⁶¹

S. - وَ : ⁴⁶²

اللَّهُمَّ اجْعَلْ هَذِهِ الْأَرْبَعِينَ نُحْفَةً لِلطَّالِبِينَ وَ هَدِيَّةً لِلرَّاعِيِينَ مِنْ إِخْوَانِ الصَّغَا وَ خُلَاةِنِ الدِّينِ حَتَّى يَنْظُرُوا إِلَيْهَا بِنَظَرِ الرَّغْبَةِ وَ يَعْمَلُوا
بِمَا فِيهَا مِنَ الْمَوَاعِظِ الْحَسَنَةِ الْمُسْتَحْسَنَةِ وَ يَذْكُرُوا هَذَا الْعَبْدَ الْعَلِيلَ وَ النَّحِيفَ الدَّلِيلَ عَبْدَ الْمَجِيدِ بِنِ الشَّيْخِ تَصَوُّحِ بْنِ إِسْرَائِيلَ بِالدُّعَاءِ
بِالْخَيْرِ وَ الذِّكْرِ الْجَمِيلِ عَسَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْجَلِيلُ أَنْ يَسْتَجِيبَ دُعَاءَهُمْ بِلُطْفِهِ الْجَزِيلِ وَ يَغْفِرَ ذُنُوبِي وَ يَسْتُرَ عَيْبِي مِنَ الْمَعَاصِي وَ
الْأَثَامِ وَ يُبْعِدَنِي عَنِ النَّارِ وَ يُدْخِلَنِي دَارَ السَّلَامِ مَعَ الْأَجْبَاءِ وَ الْأَقْرَبَاءِ وَ الْإِخْوَانِ وَ مَعَ الْأَزْوَاجِ وَ الْأَوْلَادِ وَ الْخُلَاةِ لِأَنَّهُ هُوَ مُعِينُ
الْمَنَانِ وَ عَلَيْهِ الْإِعْتِمَادُ وَ التُّكْلَانُ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ إِلَيْهِ أُنِيبُ وَ هُوَ نِعْمَ الْمَوْلَى وَ نِعْمَ الْمَجِيبُ وَ قَدْ تَمَّ هَذَا الْكِتَابُ بِلُطْفِ اللَّهِ الْوَهَّابِ
فِي سَنَةِ ثَمَانٍ وَ سَبْعِينَ وَ تِسْعِمِائَةَ فِي شَهْرِ جُمَادَى الْأَوَّلِ فِي يَوْمِ الْأَحَدِ فِي وَقْتِ الضُّحَى الْكُبْرَى وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ
وَ صَحْبِهِ أَجْمَعِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ وَ لَا شَيْءَ بَعْدَهُ

هَرُ كِه جَوَانْدُ دُعَا طَمَعِ دَارَمِ ⁴⁶⁴

رَأْنِكْ مَنْ بَنْدِه كُنْه كَرَمِ

SONUÇ

Bu çalışmada ele aldığımız Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin *Arafâtü'l-Ârifîn* isimli kırk hadîsi muhteva açısından dikkat çekicidir.

Tosyevî eserinde tercüme ve şiirlere yer vererek ayrıntılı bir eser ortaya koymuştur. Birçok kırk hadîs kitabında sadece hadîslerin tercümesi veya kısa bir şerhine yer verilirken bu eserde hadîslerin tercümesi yanında ayrıntılı şerhi verilmiş peşinden de şâirin konu ile ilgili şiirlerine yer verilmiştir. Bu üç özelliği esere ilgi çekici bir özellik kazandırmaktadır.

Arafâtü'l-Ârifîn'in dili çok sade olmasa da metnin anlaşılır olduğu görülmektedir. Tosyevî'nin Arapçaya olan hâkimiyetinden dolayı yer yer Arapça ifadeleri metin içinde doğal olarak kullandığı görülse de genel olarak bakıldığında anlaşılır; demek istediğini okuyucunun anlayabileceği bir eserin ortada olduğu görülür.

Tosyevî'nin bu eserde yer alan şiirlerine baktığımız zaman kendisinin şiirin teknik kısmına hâkim iyi bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Şâirin 11 heceli şiirler de özellikle fâilâtün mefâilün feülün kalıbını tercih ettiği görülse de aruzun farklı kalıplarıyla yazdığı şiirlerinde basit aruz hataları yapmadığı görülür. Bu da kendisinin iyi bir düzyazı yazarı; “nâsir” olduğu kadar iyi bir şâir olduğunu da göstermektedir.

Bu çalışmamızda önemli bir kırk hadîs kitabının metnini ortaya koymaya çalıştık. Böylece hem Abdülmecîd Tosyevî'nin bilinmemiş bir metnini gün yüzüne çıkarmak hem de kırk hadîs külliyyâtına katkıda bulunmaya çalıştık. Böylelikle bu konuda çalışan araştırmacılara malzeme sağlamış oluyoruz.

KAYNAKÇA

- Açık, Turan ve Kaçar, Mücahit (2013), *Cafer İyânî Bey Nû-nâme*, 1.Baskı, Büyüyenay Yayınları: İstanbul.
- Ağırman, Cemal (2005), “Mustafa Takî Efendi, ‘Kırk Hadis’ Yahut ‘İlm-i Hâl-i Siyâsî ve İctimâî’”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:IX/2, SS.61-88.
- Aksu, Cemal; “Hanif’in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi”, *İlmî Araştırmalar*, 2004, S:17, ss.17-34.
- Aktürk, İsmet (2013), *Abdülmecîd b. Nasûh’un Hadisçiliği ve Sürûru’n-Nâzırîn Adlı Risalesindeki Hadislerin Tahrîci*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Altuntaş, Resul (2016), *Feyzî-i Kefevî’nin Ravzatü’l-‘İbâd’ı İnceleme ve Çeviri Yazılı Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Avcı, İsmail (2007), *Hazîni’nin Manzum Şerh-i Hadîs-i Erbaîn Tercümesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Avcı, İsmail (2016), “16. Asır Şairlerinde Lutfî’nin Manzum Kırk Hadisi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.16, ss.1-32.
- Aybey, Salih (2018), “Din Eğitimi ve Öğretiminde Kırk Hadis Geleneği -Nevevî Örneği-”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C:18, S.3, ss.201-228.
- Ayyıldız, Erol (1988), *Türkçe-Arapça, Arapça-Türkçe Cep Gügati*, 6. Basım, Ensar Neşriyat: İstanbul.
- Bahadır, S.Cem (2018), “Bir Üç Yüz Hadis Tercümesi: Alî Halîfe’nin Ensûl-Münkati’ini”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:2, S.3, ss.1-17.

- Bulgurcu, Kahraman (2004), *Kemalpaşazâde'nin Hadis İlmindeki Yeri (Kırk Hadisler Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ceyhan, Adem (2015), “Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullah'ın Kırk Hadis Tercümesi”, *Erdem Dergisi*, S.69, ss.53-72.
- Çakır, Mustafa Sefa (2013), *Taşköprüzade Kemaleddin Mehmed bin Ahmed'in Şerh-i Ehadis-i Erbain Tercümesi (Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Demirkazık, H. İbrahim (2015), “Mecîdî'nin Miraciye'si” *Turkish Studies*, C:10, S.8, ss.849-886.
- Devellioğlu, Ferit (2011), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 28.Baskı, Aydın Kitabevi: Ankara.
- Doğan, Ahmet (2011), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 1. Basım, Akçağ Yayınları: Ankara.
- Donuk, Suat (2018), “Feyzî-i Kefevî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Mart, C:5, S.11, ss.47-69.
- Erbaş, Muammer (2006), “Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl (ö.973/1565) ve Eserleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.XXIV, ss.161-186.
- Gider, Tahsin (2018), *Kâdî Zekeriyâ el-Ensârî'ye Ait Kırk Hadis Şerhi'nin Tahkik ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gökdemir, Atila (2014), *Müellifi Bilinmeyen Bir Manzum Hadis Tercümesi (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Gökdemir, Atila (2016), “Lütfi’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.24, ss.83-95.
- Gültekin, Hediye (2014), *Samakovlu Ahmed Keşfi Efendi’nin ‘Cevâmiu’l-Kelim Türü Kırk Hadis’ Şerhi, Tercümesi, Tahriç ve Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Hayta, U., Birışık, A. (2007), “Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecîd B. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Cevâhiru’l-Kur’ân ve Zevâhiru’l-Furkân Adlı Tefsir Risâlesinin İlmi Değeri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:16, S.2, ss.343-367.
- Hayta, Ufuk (2008), *Abdülmecîd B. Nasûh Tosyevî’nin (ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve’l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkiki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Hısım, İsmail (2018), ‘*Cemâl-i Halveî ve Te’vilâtü Erbaîne Hadîsen ve Şerhu Erbaîne Hadîsen Kudsiyyen’ Adlı Eserlerinin Tahkik ve İncelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kanarya, Bayram (2017), “Kırk Hadis/Erbaûn Edebiyatının Rivayetlerdeki Dayanakları ve İbn Asâkir’in el-Erbaûne’l-Büldâniyye İsimli Eseri”, *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi*, C:28, S.28, ss.97-122.
- Kandemir, M.Yaşar (2002),“Kırk Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C:25, ss. 467-470, Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Karahan, Abdülkadir (1952), “Hadîs-i Erbaîn Nev’inin Doğuşu ve Âmilleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:1, ss.76-82.
- Karahan, Abdülkadir (2002),“Kırk Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C:25, ss. 470-473, Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.

- Kılıç, Müzahir (1993), *Hâkânî Mehmed Bey Hadîs-i Erbaîn (İnceleme-Tenkidli Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kılıç, Müzahir (2001), “Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.18, ss.93-101.
- Kuşdemir, O. Fatih (2017), “Abdülmeçîd B. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin Hayatı, Eserleri ve "Menâkıbu'l-Ârifin ve Kerâmâtü'l-Kâmilîn" Adlı Eseri Hakkında”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, S.18, ss.305-323.
- Küçük, Sabahattin (1997), “Münif'in Kırk Hadis Tercümesi”, *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, C:12, S.1, ss.89-107.
- Metin, Beyazıt Bilge (2016), *Sâ'atî Terceme-i Hadîs-i Erbaîn*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özdemir, Mehmet (2016), “Muhyî'nin Manzum Hadîs-i Erbaîn Tercümesi”, *Journal of Turkish Language and Literature*, S.1, ss.323-342.
- Pattabanoğlu, F.Zehra (2016), “Abdülmeçîd B. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin 'Fezâilü'l-İlm ve'l-Âlim' Adlı Risâlesi ve Transkripsiyonu”, *Ekev Akademi Dergisi*, S.66, ss.269-288.
- Saraç, M.A. Yekta (2011), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 9. Baskı, Gökkuşbe Yayınları: İstanbul.
- Saraç, M.A. Yekta (2011), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 4. Baskı, Gökkuşbe Yayınları: İstanbul.
- Şemseddin Sami (2008), *Kâmûs-i Türkî*, C:1-2, Sahhaflar Kitap Sarayı: İstanbul.
- Şentürk, A. Atilla (2011), *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul
- Toptaş, Mahmut (2006), *Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça Lügat*, Cantaş Yayınları: İstanbul.

- Toruk, Turgut (2010), *Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. Ali et-Tosyevi ve Pend-i Attar Tercümesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uluğ, Harun (2009), *Abdülmecid b. Eş- Şeyh Nasuh b. İsrail'in 'el - Hüda ve'l - Felah' İsimli Eserinin Edisyon Kritiği ve Tanıtımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ünal, İ.Hakkı (1999), "İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:XXXIX, ss.137-146.
- Yıldırım, Enbiya (2006), "Hâmid-i Velî'nin Kırk Hadis Şerhi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:VII, S.11, ss.137-166.
- Yıldırım, Yusuf (2015), "Hâkî'nin Manzum Kırk Hadisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:39, S.1, ss.123-141.
- Yıldız, Âlim (2003), "Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenü'l- Hadîs", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S.XVII, ss.91-124.
- Yıldız, Alim (2004), "Klasik Edebiyatımızda Manzum Hadis Tercümeleri ve Necip Fazıl'ın 101 Hadis Tercümesi", *Kahramanmaraş Sempozyumu Kitabı*, ss.221-238.
- Yılmaz, Hayati (2002), "Kudsî Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C:26, ss.318-320), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.
- Yılmaz. Ali (1987), "Edebiyatımızda Kırk Hadisler", *İlim ve Sanat Dergisi*, Eylül-Ekim, C:3, S.15, ss.85-88.